

ACADEMIA ROMÂNĂ
CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA“

ANALELE BUCOVINEI

AN II, 1/1995

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. RADU GRIGOROVICI
Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU
Acad. VLADIMIR TREBICI
Acad. LIVIU IONESI
RADU ECONOMU
MARIAN OLARU

Redactor șef:

DIMITRIE VATAMANIUC

Secretar de redacție:

VASILE SCHIPOR

Responsabil de număr:

SORIN TRELEA

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistelor, apălați la serviciile de abonamente prin oficiile poștale și factorii poștali.

Abonamentele din țară și străinătate se primesc la RODIPET S.A., Piața Presei Libere nr. 1, Sect. 1, P.O. Box 33-57, FAX 401-222 6407, tel. 401-618 5103; 401-222 4126, București, România și ORION PRESS INTERNAȚIONAL S.R.L., Șos. Olteniței 35-37, Sect. 4, P.O. Box 61-170, Fax 401-312 2425; 401-634 7145, Tel. 401-634 6345, București, România.

Pentru abonamente în țară, vă mai puteți adresa și firmei AMCO PRESS S.R.L., Bd. N. Grigorescu 29A, ap. 66, Sect. 3, P.O. Box 57-88, Fax 401-312 5109, Tel. 401-643 9390; 401-312 5109, București, România.

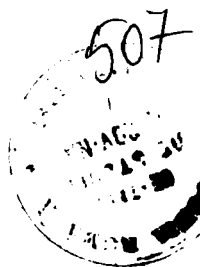
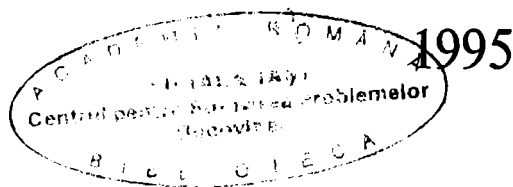
Apare de 2 ori pe an.

Adresa redacției:
Calea Bucovinei, nr. 9
Rădăuți, 5875

EDITURA ACADEMIEI
Calea 13 Septembrie 13, RO 76117,
București - România
C.P. 5-42

ANALELE BUCOVINEI

Tom II, 1

SUMAR

EDITORIAL

Acad. RADU GRIGOROVICI, <i>Die österreichische Politik gegenüber der Bukowina und ihre oft unerwarteten Folgen</i>	5
--	---

EVOCĂRI

Acad. VLADIMIR TREBICI, <i>Profesorul Vasile Grecu (1885–1972)</i>	15
--	----

VIAȚA CULTURALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

D. VATAMANIUC, <i>Eminescu și Bucovina</i>	23
VASILE PRECOP, <i>Mihai Teliman, cronicar al vieții românești din Bucovina ultimului deceniu al secolului al XIX-lea</i>	39
GAVRIL I. CRĂCIUN, <i>Contribuția lui Vasile Gherasim la dezvoltarea gândirii filosofice românești în contextul filosofiei europene</i>	53
VASILE SCHIPOR, <i>Pagini din viața culturală a Bucovinei istorice</i>	73
MIRCEA PAHOMI, <i>Fundații românești în Galiția – Ucraina</i>	101

DEMOGRAFIE. TOPONIMIE

NICOLAI GRAMADĂ, <i>Studii de toponimie minoră (II)</i>	123
---	-----

FOLCLOR. ETNOGRAFIE

DRAGOȘ CUSIAC, <i>Din istoria muzeografiniei etnografice în Bucovina (III)</i>	141
--	-----

ȘTIINȚELE NATURII

SORIN TRELEA, CIPRIAN ADRIAN, COTISO BUTOI, <i>Ornitofauna zonei umede „Ochiuri” – Rădăuți</i>	153
RALUCA RĂȘINARIU, <i>Contribuții la cunoașterea avifaunei Cheilor Turzii</i>	159
TARAS SEGHEDEIN, <i>Propuneri de noi rezervații naturale în Bucovina</i>	165
OVIDIU BĂȚĂ, <i>Aspecte ale cercetării geologice și exploatării miniere în Bucovina. I (1775–1869)</i>	169
PETRU BEJENARU, <i>Biologi de seamă formați la școala profesorului Eugen Botezat la Cernăuți</i>	175

DOCUMENTE

MARIAN OLARU, <i>Două memorii reprezentative pentru situația social-politică a românilor bucovineni la sfârșitul secolului al XIX-lea</i>	179
---	-----

CĂRȚI, REVISTE

RADU ECONOMU, <i>Unirea Bucovinei. 1918</i> (Acad. Ștefan Ștefănescu)	207
<i>Istoria ca lectură a lumii</i> (Acad. Ștefan Ștefănescu)	208
PETRU BEJENARU, <i>Biologi de seamă din Bucovina</i> (Sorin Trelea)	209
ILIE POPESCU, ION COZMEI, <i>Drumul spre Golgota</i> (D. Vatamaniuc)	210
„Kaindl-Archiv” (Georgeta Istrătoaie)	210

CRONICA

<i>Sub semnul lui Eminescu</i> (D. Vatamaniuc)	213
<i>Sesiune omagială Eminescu</i> (George Muntean)	213
<i>Eminescu la Fundația Culturală a Bucovinei</i> (Ion Cozmei)	214
<i>Zilele academice ieșene. Rădăuși 15–16 octombrie 1994</i> (Sorin Trelea)	215
<i>Luna Bucovinei – ediția a IV-a</i> (George Muntean)	216
<i>Un monument lui Dimitrie Onciul</i> (Acad. Ștefan Ștefănescu)	218

IN MEMORIAM

<i>Acad. Nichifor Ceapoiu și Prof. Dragoș Rusu</i> (Acad. Vladimir Trebici)	221
<i>Omagiu Acad. Nichifor Ceapoiu</i> (Corneliu Răuță)	222
<i>Omagiu Prof. Dragoș Rusu</i> (Acad. Vladimir Trebici)	224

ANALELE BUCOVINEI

Tom II, 1

1995

CONTENTS

LEADING ARTICLE

- Acad. RADU GRIGOROVICI, *Die österreichische Politik gegenüber der Bukowina und ihre oft unerwarteten Folgen* 5

EVOCATIONS

- Acad. VLADIMIR TREBICI, *Professor Vasile Grecu (1885–1972)* 15

THE CULTURAL, LITERARY AND ARTISTIC LIFE

- D. VATAMANIUC, *Eminescu and Bukovina* 23
VASILE PRECOP, *Mihai Teliman – Chronicler of the Romanian Life in Bukovina during the last decade of the 19th century* 39
GAVRIL I. CRĂCIUN, *Vasile Gherasim's Contribution to the Development of the Philosophical Thinking, within the European Philosophy* 53
VASILE SCHIPOR, *Pages from the Cultural Life in Historical Bukovina* 73
MIRCEA PAHOMI, *Romanian Foundations in Galitia – Ukraine* 101

DEMOGRAPHY, TOPONYMY

- NICOLAI GRĂMADĂ, *Studies on Minor Toponymy (II)* 123

FOLKLORE. ETHNOGRAPHY

- DRAGOȘ CUSIAC, *From the History of the Ethnographic Museum in Bukovina (III)* 141

NATURE STUDY

- SORIN TRELEA, CIPRIAN ADRIAN, COTISO BUTOI, *The Ornitho-fauna in the Boggy Area „Ochiuri” (Swamps) – Rădăuți* 153
RALUCA RĂȘINARIU, *Contributions to the Study of Birds în Cheile Turzii* 159
TARAS SEGHEDEIN, *Suggestions for New Natural Reservations in Bukovina* 165
OVIDIU BĂTĂ, *Aspects of the Geological Prospecting and Mining Industry in Bukovina, I (1775–1869)* 169
PETRU BEȘENARU, *Famous Biologists Instructed by Professor Eugen Botezat in Cernăuți* 175

DOCUMENTS

MARIAN OLARU, <i>Two Memorials Representative for the Social and Political Situation of Romanians in Bukovina at the End of the 19th Century</i>	179
--	-----

BOOKS, MAGAZINES

RADU ECONOMU, <i>Unirea Bucovinei. 1918</i> (Acad. Ștefan Ștefănescu)	207
<i>Istoria ca lectură a lumii</i> (Acad. Ștefan Ștefănescu)	208
PETRU BEJENARU, <i>Biologi de seamă din Bucovina</i> (Sorin Trelea)	209
ILIE POPESCU, ION COZMEI, <i>Drumul spre Golgota</i> (D. Vatamaniuc)	210
„Kaindl-Archiv“ (Georgeta Istrătoaie)	210

CHRONICLE

<i>Under the Sign of Eminescu</i> (D. Vatamaniuc)	213
<i>Homage to Eminescu Session</i> (George Munteanu)	213
<i>Eminescu at the Cultural Foundation of Bukovina</i> (Ion Cozmei)	214
<i>Academic Days in Jassy', Rădăuți, October 15th, 16th, 1994</i> (Sorin Trelea)	215
<i>Bukovina's Month, 4th Edition</i> (George Munteanu)	216
<i>A Monument for Dimitrie Onciul</i> (Ștefan Ștefănescu)	218

IN MEMORIAM

<i>Acad. Nichifor Ceapoiu and Prof. Dragoș Rusu</i> (Acad. Vladimir Trebici)	221
<i>Homage to Acad. Nichifor Ceapoiu</i> (Corneliu Răuță)	222
<i>Homage to Prof. Dragoș Rusu</i> (Acad. Vladimir Trebici)	224

DIE ÖSTERREICHISCHE POLITIK GEGENÜBER DER BUKOWINA UND IHRE OFT UNERWARTETEN FOLGEN

RADU GRIGOROVICI

Als Oesterreich im Jahre 1775 den Norden der Moldau von den Türken erwarb, die etwas verkauften, das ihnen gehörte, hatte es kaum drei Jahre früher, nach der ersten Aufteilung Polens, die Hand auf Galizien gelegt. Auf diese Weise verfügte nun Oesterreich über ein zusammenhängendes Puffergebiet gegen Rußland.

Wie bei jeder Eroberung eines Gebietes, das in Sprache, Struktur und Tradition vom Rest des Kaiserreiches abwich, trat jedoch die Frage auf, wie diese Eroberung zu festigen wäre. Dieses Problem hatte sich am Anfang des 16. Jahrhunderts auch Niccoló Machiavelli gestellt, der in seinem Hauptwerk „Il Principe“ die passenden Wege mit seinem sprichwörtlichen Zynismus und mit der üblichen Klarheit formuliert hatte.

Die erste vorgeschlagene Lösung dieser Frage lautet in seiner eigenen Fassung¹ folgendermaßen: „Schwierigkeiten treten jedoch dann auf, wenn man Gebiete erobert, die in Sprache, Gebräuchen und Einrichtungen von den eigenen abweichen; in diesem Fall muß man das Glück auf seiner Seite haben und sehr tüchtig sein, um das zu bewahren, was man erobert hat, und eines der wichtigsten und wirksamsten Mittel zu diesem Zweck wäre es, daß jener, der das Gebiet erobert hat, sich auch dort niederließe.“

„Tatsächlich, wenn du an einer gewissen Stelle wohnst, dann weißt du, wann Unruhen auftreten und kannst gleich eingreifen... Außerdem wird das eroberte Gebiet nicht von deinen dorthin geschickten Untergebenen geplündert werden; deine Untertanen werden zufrieden sein, da das Gericht, an das sie sich wenden können, sich in der Nähe des Herrschers befindet; auf diese Weise werden sie, falls sie sich gut benehmen wollen, noch einen weiteren Grund haben, ihn zu lieben; sollten sie sich jedoch anders auf-führen wollen, so haben sie Grund ihn zu fürchten. Jene, die den Staat von außen angreifen wollen, werden lange vorher zögern es zu tun; deshalb wird der Herrscher, dadurch daß er in diesem Gebiet wohnt, schwerlich seine Herrschaft darüber verlieren...“

„Daraus folgt, daß man die Menschen entweder gut behandelt oder sie gänzlich vernichten soll, denn sie rächen sich für ein kleines ihnen agentanes Uebel, können dies aber im Falle eines großen Uebels nicht tun; deshalb muß das Uebel, das man jemandem antut derart sein, daß man sich vor seiner Rache nicht fürchten soll.“

¹ Die Texte Machiavellis wurden vom Verfasser nach der rumänischen Uebersetzung des *Il Principe* von Nina Façon (Editura științifică, București, 1960) ins Deutsche übertragen.

Diese Lösung wurde in der Vergangenheit schon angewendet und setzt voraus, um wirksam zu sein, daß die einheimische Bevölkerung ausgerottet wird. Als Beispiel kann ein Bibelzitat² dienen (2. Könige, 24. und 25. Kapitel): „Zu jener Zeit zogen herauf die Knechte Nebukadnezars, des Königs zu Babel, gen Jerusalem und kamen an die Stadt mit Bollwerk. Und Nebukadnezar kam zur Stadt, da seine Knechte sie belagerten. Aber Jojachin, der König Judas, ging heraus zum König von Babel mit seiner Mutter, mit seinen Knechten, mit seinen Obersten und Kämmerern; und der König von Babel nahm ihn gefangen... und nahm von dannen heraus alle Schätze im Hause des Herrn und im Hause des Königs... und führte weg das ganze Jerusalem, alle Obersten, alle Gewaltigen, zehntausend Gefangene, und alle Zimmerleute und alle Schmiede, und ließ nichts übrig denn geringes Volk des Landes... Und von den Geringsten im Lande ließ der Hauptmann Nebusaradan Weingärtner und Ackerleute“².

Die zweite Lösung, die Machiavelli vorzieht, sieht ein weniger radikales Vorgehen vor. Ich zitiere abermals den „Principe“: „Das andere, bessere Mittel besteht darin, an ein, zwei Stellen Kolonien zu gründen, die eine Art von Verbindungszentren dieser Gebiete mit dem Staat bilden sollen; tatsächlich, entweder bedient man sich dieses Mittels, oder, wenn nicht, dann muß man dort ein zahlreiches Heer von Reitern sowie von Fußsoldaten unterhalten. Kolonien verursachen keine großen Ausgaben; der Herrscher gründet Kolonien, unterhält sie ohne oder mit äußerst geringen Ausgabern und tut derart nur jenen Schlechtes an, denen er die Äcker und Häuser wegnimmt, um sie den neuen Bewohnern zu geben, welche aber im neuen Staat nur eine kleine Minderheit darstellen; derart bilden jene, denen man übles getan hat, nie eine Gefahr, denn sie sind zerstreut und arm, während alle anderen, die nichts gelitten haben, einerseits untertänig und brav bleiben werden, andererseits sich davor hüten müssen keine Fehler zu begehen aus Angst, daß auch ihnen das geschehen könnte, was anderen geschehen war, und zwar daß sie aller Habe beraubt werden. Meine Folgerung ist somit, daß diese Kolonien kein Geld kosten, daß sie dem Staate treu sein werden und niemandem viel Schaden antun; jene aber, die ihretwegen zu leiden hatten, können nicht gefährlich werden, da sie, wie ich schon sagte, arm und zerstreut sind.“

„Falls jedoch der Herrscher anstelle von Kolonien dort Militärtruppen unterhält, werden die Ausgaben viel höher sein, da die Garnisonen alle Einnahmen des Staates verzehren werden, so daß die Eroberung zum Verlust wird; auch ist dieses Mittel viel störender, denn es schadet dem ganzen Lande, durch welches die Truppen durchziehen müssen und sie müssen fortwährend an einer anderen Stelle untergebracht werden; infolgedessen werden alle Bewohner darunter zu leiden haben und jedermann wird zum Feind des Herrschers werden, und solche Feinde können schlimmes tun, obwohl sie zwar untertänig an Ort und Stelle geblieben sind. Von allen Standpunkten aus sind deshalb Besatzungstruppen ebenso unnützlich, wie nutzvoll die Kolonien sind.“

„Wer eine Provinz besetzt, die sich von seinem eigenen Staat unterscheidet, wie oben gezeigt wurde, muß auch ein Führer und Beschützer der

² Nach der 1920 vom Deutschen Evangelischen Kirchenausschuß genehmigten Uebersetzung von Martin Luther.

weniger starken Nachbarvölker werden und muß mit viel Geschick die Autorität der Obersten in der eroberten Provinz vermindern und darauf achten, daß auf irgendeine Weise kein gleich mächtiger Fremde hier eindringe. Dies kann immer durch die Tätigkeit von unzufriedenen Leuten geschehen, die entweder ehrgeizig oder furchtsam sind; sobald ein mächtiger Fremde in eine Provinz eindringt, nehmen alle weniger mächtigen seine Partei, angespornt durch den Neid auf jenen der sie beherrscht; deshalb fällt es einem Herrscher gar nicht schwer die weniger mächtigen auf seine Seite zu bringen; sie werden in der Tat sich vereinigen und sich gerne mit dem Staat identifizieren, der sie hier erobert hat. Er muß nur darauf achten, daß sie nicht zu mächtig werden und zu viel Autorität erlangen; nebstbei, es fällt ihm leicht mit Hilfe der Kräfte, über die er verfügt, die Obersten zu erniedrigen und Alleinherrscher über die ganze Provinz zu bleiben. Jener aber der nicht weiß, wie in dieser Hinsicht vorzugehen, wird was er erobert hat schnell verlieren und wird, solange er Herrscher dieser Provinz ist, unzählige Schwierigkeiten und viel Verdruß erfahren."

Wie ich glaube, ist es unschwer in Machiavellis zweiter Lösung die Grundlinien der österreichischen Politik gegenüber der Bukowina zu erkennen.

In der Tat konnte man es kaum erwarten, daß der Kaiser oder selbst ein hochgestelltes Mitglied des österreichischen Adels in diesem entfernten, unzivilisierten und unsicheren Winkel des Reiches ständig wohnen solle.

Deutsche Kolonien wurden jedoch gleich gegründet. Es war nicht einmal notwendig den einheimischen Bewohnern Acker und Haus zu enteignen. Der Staat verfügte über die Güter der enteigneten Klöster, die dem Namen nach Eigentum der griechisch-orientalischen Kirche geworden waren, aber über den Religionsfond vom österreichischen Staat verwaltet wurden. Nebstbei wurden viele Kolonisten, obgleich sie anfangs mit dem Zweck angesiedelt worden waren, um Industrie- und Bergwerk-Unternehmen zu schaffen, schließlich zu Dorfbewohnern. Dazu kam die Beamtschaft der Verwaltung und die Mehrheit der Lehrerschaft der Mittelschulen und später der Hochschule. Die Anzahl der aus verschiedenen Gebieten Deutschlands und Oesterreichs stammenden Deutschen hat nie 10% der Bevölkerung der Bukowina erreicht.

Auch was die Militärgarnisonen betrifft, haben die österreichischen Behörden den Ratschlägen Machiavellis Folge geleistet: die Militärverwaltung dauerte nur 11 Jahre, obwohl sie besser zu sein schien als die darauffolgende Zivilverwaltung. Die an der Besetzung der Bukowina beteiligten Kräfte, die auf den russischen Rückzug folgten, bestanden aus einigen Kavallerieabteilungen zur Erkundung, sodann aus 3 Kavallerieregimentern und 5 Infanteriebatallionen, sowie schließlich aus einer 400 Mann zählenden Grenzwache. Im Jahre 1907 gab es in der Bukowina nur noch ein Ulanenregiment und ein Infanterieregiment, ein Landwehrregiment und eine Artilleriedivision. Diese Kräfte erwiesen sich als vollkommen unzulänglich, um während des ersten Weltkrieges den drei russischen Offensiven zu widerstehen. Dies beweist, daß der im 18. Jahrhundert befolgte Ratschlag Machiavellisch zwar zeitweise bewährte, aber sich im 20. Jahrhundert als falsch erwies.

Der dritte Ratschlag Machiavellis an seinen Herrscher bestand darin, sich mit den schwächeren Elementen innerhalb und außerhalb seiner neuen Provinz zu verbünden, aber keinesfalls mit den stärkeren. Auch diesem Rat-

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

schlag wurde Folge geleistet. Es folgte daraus, daß das rumänische und orthodoxe Element geschwächt werden müsse. Gestärkt werden sollten die polnischen und ruthenischen Elemente, die einerseits auf ethnischer Ebene in der Minderheit waren, andererseits auf konfessioneller Ebene den Katholizismus vertraten, entweder unter seiner reinen römisch-katholischen oder unter seiner hybriden griechisch-katholischen Form.

Die erste diesbezügliche Maßnahme bestand aus einem Plan, die Bukowina in einen an Galizien anzuschließenden, nördlichen Teil und einen an Siebenbürgen anzuschließenden südlichen Teil aufzuspalten. Der Plan scheiterte dank dem Dazwischentreten in Wien im Jahre 1780 des jungen, aber einflußreichen rumänischen Bojaren Vasile Balş, der in die Dienste des kaiserlichen Hofes und der österreichischen Regierung getreten war.

Die Angliederung an Galizien wurde 1786 in Lemberg beschlossen, wobei die Bukowina einfach den Rang eines Bezirkes erlangte. Die Entscheidung fiel wahrscheinlich unter dem Einfluß des päpstlichen Nuntius Joseph Grampi dank der Anregung seitens seines Rates Josaphat Bastassich, Präfekt des griechisch-katholischen Seminars in Wien³. Dieser erhoffte sich das Eindringen in die Bukowina der griechisch-katholischen Konfession, die bei den galizischen Ruthenen den Vorrang hatte, während die Bukowiner Rumänen und Ruthenen ausschließlich zur griechisch-orientalischen Konfession gehörten. Einige Milderungen der Integration der Bukowina in Galizien erfolgten 1790 und 1817, die vollkommene Trennung als Herzogtum de facto erst 1862.

Während dieses ganzen Zeitabschnittes verlief eine intensive Einwanderung ruthenischer Bauern aus Galizien in die Bukowina, wo sie auf den Gütern unvergleichlich bessere Arbeits- und Lebensbedingungen fanden als bei den polnischen Großgrundbesitzern. Dieser Einwanderung wurde seitens der österreichischen Verwaltung kein Hindernis in den Weg gestellt. Selbst die Einwanderung von galizischen Juden, eine andere Minorität, die zu keiner christlichen Konfession gehörte, aber im Stande war die mehrheitlichen Elemente zu schwächen, wurde toleriert, obwohl sie anfangs negative Reaktionen auslöste; so wurden z.B. 1785 alle Juden aus Czernowitz vertrieben.

Bisher widerspiegeln sich, wie man sieht, Machiavellis Ratschläge zur Gänze in der österreichischen Politik gegenüber der Bukowina⁴, abgesehen davon ob Joseph II. oder Kaunitz den „Principe“ gelesen haben oder nicht. Trotzdem bestehen auch bedeutende diesbezügliche Abweichungen in dieser Politik.

Der Antimonachismus Josephs II. offenbart sich in der Enteignung der klösterlichen Güter und der Auflösung der 31 Bukowiner Klöster mit Ausnahme von Putna, Suceviţa und Dragomirna, sowie der Mönchgemeinschaft der Heiliger-Ioan-Kirche in Suceava. Im griechisch-orientalischen

³ Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler*, Hofmann Verlag, Augsburg, 1991, S. 8.

⁴ Ein unvollständiges Zitat eines Manuskripts von M. Eminescu, *Fragmentarium*, Manuskript 2261, 182 (Herausg. Magdalena D. Vatamaniuc), Edit. ştiinţ. și enciclop., Bucureşti, 1981, S. 77, schien darauf hinzuweisen, daß dieser den österreichischen Doppeladler als Emblem der Doppelmoral Machiavellis betrachtete. Das vollständige Zitat (siehe M. Eminescu, *Opere XV, Fragmentarium*, Edit. Academia Română, Bucureşti, 1993, S. 353) bezieht sich jedoch auf den „byzantinischen Doppeladler der Apokalypse“.

Religionsfond zusammengefaßt, dienten diese riesigen Güter zur Bezahlung des orthodoxen Klerus', zur Unterhaltung der verbliebenen Klöster und zahlreicher „moldauischer“ Schulen. Es wurde eine bedeutende Anzahl von Forstingenieuren und Förstern ausgebildet, die die prächtigen Bukowiner Wälder betreuten und rationell ausbeuteten. Sie ermöglichten aber auch die beinahe kostenlose Implantation der neuen deutschen Kolonien auf Bukowiner Boden. Andererseits wird das Radautzer Bistum nach Czernowitz verlegt und erhält nach seiner Erhebung zum Rang eines Erzbistums eine prächtige Residenz. So wurde die griechisch-orientalische Kirche zwar vom Staate oekonomisch abhängig, aber ihre Leitung blieb bis 1940 beim rumänischen Klerus.

Im Jahre 1900 konnte man bei der Volkszählung feststellen, daß der Plan, die Bukowina durch eine massive Einwanderung griechisch-katholischer Ruthenen zu katholisieren, fehlgeschlagen hatte. Von den 300.800 ruthenisch sprechenden Einwohnern waren nur noch 24.100 — hauptsächlich Städtler — d.h. etwa 8%, griechisch-katholisch; die anderen waren zum orthodoxen Glauben übergetreten. Dies wurde dadurch erkauft, daß die liturgische Verwendung der ukrainischen Sprache bedeutend zugenommen hatte.

Die zweite Abweichung von Machiavellis Vorschriften verdankt man den aufklärerischen Ueberzeugungen Josephs II. Der Zufall wollte es, daß das Jahr des ersten Einfalls der österreichischen Truppen in die Bukowina mit dem Inkrafttreten am 6. Dezember 1774 der von der Kaiserin Maria Theresia unter dem Einfluß ihres Sohnes und Mitregenten erlassenen Schulordnanz zusammenfiel. Fünf Jahre später schlug General Enzenberg vor, daß in allen Orten, in denen es einen Protopopen gab, eine Elementarschule gegründet werden sollte. Dieser Vorschlag war viel zu revolutionär, um nicht auf Widerstand in den verschiedensten Kreisen zu stoßen. Die Katholiken befürchteten eine Stärkung der orthodoxen Kirche, die die nötigen Geldmittel zur Verfügung stellte; die Orthodoxen befürchteten eine Stärkung der katholischen Kirche infolge der Einführung der lateinischen Unterrichtssprache; die Rumänen fürchteten sich vor der Tendenz zur Germanisierung; die Konservativen vor der Schulung der niederen Klassen.

Die systematische Entwicklung des Schulwesens begann mit der Gründung von Lehrerbildungsanstalten in Czernowitz, mit der Gründung zahlreicher Volksschulen bis zur Einverleibung in Galizien, gefolgt von der Verminderung ihrer Anzahl bis zur Revolution vom Jahre 1848, worauf eine neue Vermehrung dieser Schulen, die Gründung zahlreicher Mittelschulen und schließlich jene der Czernowitzer Universität unter dem Druck der wissenshungrigen Rumänen und Deutschen erfolgte. Der höhere Unterricht verlief anfangs hauptsächlich in lateinischer, später in deutscher Sprache. Dieses System hatte dann eine Reihe von indirekten und oft ungewünschten Folgen.

Erstens war die Zulassung zum mittleren und höheren Unterricht durch die oft dürftige Kenntniss der deutschen Sprache bedingt. Sie hatte mit der Zeit das Latein in den Mittelschulen verdrängt und war an der Universität zur einzigen Unterrichtssprache geworden, ja selbst an der theologischen Fakultät, obwohl es kaum orthodoxe Deutsche gab oder gibt. Die Aufklärungstendenzen zwangen die österreichische Regierung sowie die autonom gewordenen Bukowiner Behörden in den Mittelschulen Lehrstühle für die ruthenische und rumänische Sprache einzuführen. Dank der Bemühungen Siebenbürger Patrioten wie Aron Pumnul, einiger Erzbischöfe, die Schüler

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

oder Lehrer am 3. rumänischen Staatsgymnasium gewesen waren, und einiger hochgebildeter und politisch engagierter Bojaren, war es der deutschen Sprache nicht gelungen insbesondere die rumänische Sprache zu verdrängen, obwohl Deutsch tatsächlich die „lingua franca“ der Bukowina geworden war. Viele Rumänen hatten sich in diesen Schulen hochrangige Kenntnisse erworben, die ihnen den Zugang zu Mittelschullehrer- und sogar Universitätsprofessorenstellen sowohl in der Bukowina, als auch in Rumänien ermöglichte. Sie waren meist Abkömmlinge von Priestern und Lehrern; oft stammten sie direkt aus der rumänischen Bauernschaft Zur selben Zeit brachte die ländliche und sogar die städtische deutsche Bevölkerung hauptsächlich gute Landwirte, Handwerker und Beamten hervor; die Universitätsprofessoren mußten bis zu den letzten Tagen Großösterreichs aus anderen Teilen des Reiches eingeführt werden. Mehr oder weniger ähnliche Entwicklungen vollzogen sich auch in den ruthenischen und jüdischen Volksgruppen der Bukowina, worauf wir hier nicht näher eingehen werden.

Wir wollen uns nun zusammenfassend fragen, welche die Erfolge und Mißerfolge der österreichischen Politik gegenüber der Bukowina waren. Um diese Frage zu beantworten, müssen wir zuerst festlegen, daß wir hier in diesem Zusammenhang Erfolg und Mißerfolg dadurch definieren, daß ersterer Oesterreich zugute kam; denn oft geschah es, daß jene Politik, die diesem Kriterium nach als Erfolg verzeichnet werden muß, vom Standpunkt einer oder mehrerer Volksgruppen als Mißerfolg bewertet wurde.

Der wichtigste Erfolg der Anwendung der Vorschriften Machiavellis, der allen Bewohnern der Bukowina, ob einheimisch oder zugewandert, zugute kam, war die Einführung einer fähigen Verwaltung, ob militärisch oder zivil, ob österreichisch oder rumänisch, die zur Befriedung und zur relativ frühzeitigen Anwendung westeuropäischer Strukturen und Methoden führten und zwar bis zum Ausbruch des zweiten Weltkrieges.

Der offensichtlichste Mißerfolg — gemäß dem oben definierten Kriterium — war die Wiedereinverleibung der Bukowina in Rumänien nach dem ersten Weltkrieg als natürliche Folge der Unfähigkeit der österreichischen Armee die Bukowina vor drei russischen Einfällen zu beschützen und, schlusslich, den Zusammenbruch des Kaiserreiches zu verhindern. Die Rückkehr der Bukowina erfolgte laut eines beinahe einmütigen Beschlusses seiner Bewohner, darunter auch der Bukowiner Deutschen, dem sich nur ein Teil der Bukowiner Ruthenen widersetzte. Dies geschah im Gegensatz zu den Plänen der österreichischen Regierung, die Bukowina an einen zukünftigen, von einem deutschen Herrscher regierten, polnischen oder ukrainischen Staat anzuschließen.

Der zweite wichtige Erfolg bestand in der schnellen Zunahme der Bukowiner Bevölkerung um einen Faktor von etwa 13 innerhalb von nur 135 Jahren. Diese Zunahme war selbstverständlich nur durch eine massive Zuwanderung allochthoner Elemente zu bewerkstelligen, die den oben angeführten machiavellischen Prezepten gemäß die Kräfte des anfänglich demographisch und sozial dominierenden rumänischen Elements schwächen sollten. Ein Abflauen der durch diese Politik hervorgerufenen interethnischen Konflikte wurde erst wenige Jahre vor Ausbruch des ersten Weltkrieges in die Wege geleitet. Das Ergebnis, der sogenannte Bukowiner „Ausgleich“, schien die Möglichkeit des Bestehens eines aus mehreren Völkern zusammengesetzten Reiches zu bestätigen. Die Bukowina wurde deshalb oft mit der

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Schweiz verglichen, wobei man geflissentlich vergaß, daß die Schweizer Eidgenossenschaft eben aus dem Widerstand gegen den österreichischen Imperialismus entstanden war. Es ist trotzdem nicht ausgeschlossen, daß das „Bukowiner Model“ als Vorläufer der europäischen Gemeinschaft betrachtet werden und auf gewisse, schon erprobte Lösungen hinweisen könnte.

Der auf diesem Gebiet bedeutendste Mißerfolg entspringt der Nichtbeachtung einer der Vorschriften Machiavellis, und zwar, daß „man darauf achten muß, daß auf irgendeine Weise kein gleich mächtiger Fremde hier eindringe“ (siehe oben). Der Mangel an Kontrolle über die Einwanderung aus Galizien, ermöglichte es den Ruthenen sich kompakt im Norden der Bukowina hauptsächlich zwischen Prut und Dnjester anzusiedeln. Dazu ist noch zu bemerken, daß auch die rumänischen Freibauern und Großgrundbesitzer sich dieser Gefahr nicht bewußt waren, da sie dabei über billige Arbeitskräfte verfügten. Diese Einwanderer bildeten den mächtigen Fremden, den Machiavelli meinte, besonders da es sich um den östlichsten Ausläufer Oesterreichs handelte. Außerdem gab es hier, mit Ausnahme einiger unbedeutender, erst Ende des 19. Jahrhunderts erfolgten Ansiedlungen, keine deutschen Kolonien. Diese lagen praktisch ausschließlich in den hauptsächlich von Rumänen bevölkerten Gebieten. Auf dieser Grundlage erfolgte gleich nach Ausbruch des 2. Weltkrieges der von Stalin mit der Zustimmung Hitlers erzwungene Anschluß der nördlichen Bukowina einschließlich ihrer keinesfalls ruthenischen Hauptstadt, Czernowitz, an die Sowjetunion.

Wenden wir uns nun jenen Maßnahmen zu, die auf den Ueberzeugungen des aufgeklärten Kaisers Joseph II. fußten.

Einen bedeutenden Erfolg des österreichischen Regimes stellte die Konzentration der enteigneten Güter der rumänischen Klöster im von der Regierung kontrollierten griechisch-orientalischen Religionsfond. Von General Splény davor gewarnt, daß die moldauische Bevölkerung „fanatisch“ am griechisch-orientalischen Glauben hängt und den Katholizismus verpönt⁵, hat der Kaiser auf Maßnahmen zur Unterstützung der katholischen Konfessionen verzichtet. Später blieben auch alle Versuche die Bukowiner orthodoxe Kirche den ebenfalls griechisch-orientalischen serbischen oder ruthenischen kirchlichen Autoritäten zu unterstellen erfolglos. Im Gegenteil, die Verbindung zwischen der griechisch-orientalischen Kirche und der Wiener Regierung wurde immer enger sowohl auf ökonomischem als auch auf religiösem Gebiet. Davon zeugen die Erbauung der erzbischöflichen Residenz in Czernowitz, die im ganzen Süd-Osten Europas berühmte Czernowitzer theologische Fakultät, die massive Rückbekehrung der griechisch-katholischen, aus Galizien eingewanderten Ruthenen zur orientalischen Konfession und die traditionsmäßigen Kontakte der reformierten Kronstädter Kirche mit den orthodoxen Theologen im Kloster Putna. Im Kontrast dazu konnte die römisch-katholische Kirche in der Moldau merkliche Erfolge erzielen.

Der zweite eigentlich noch wichtigere Erfolg bestand in der zunehmenden Schulung der schnell anwachsenden Bukowiner Bevölkerung, sowohl während der Militärverwaltung unter General Enzenberg, als auch nach der Abtrennung des Landes Bukowina von Galizien. Die fortschreitende Ausschaltung des Lateins und Einführung der deutschen Sprache in alle

⁵ General Splény's Beschreibung der Bukowina (Herausg. Johann Polek) Pardini, Czernowitz, 1893, S. 34.

Volksschulen, entweder als pflichtmäßiges Studienobjekt neben der ethnisch bedingten Muttersprache als Unterrichtssprache oder als alleinige Unterrichtssprache im Mittelschul- und Hochschulwesen hatte zwei positive Folgen: einerseits verfügte die österreichische Verwaltung in der Bukowina über eine allgemein akzeptierte, wenn auch nicht für gewisse besondere Zwecke genügende Verständigungssprache; andererseits ermöglichte die Aneignung der deutschen Sprache dem gebildeten Teil der Bukowiner Bevölkerung einen engen Kontakt mit einer der bedeutenden westlichen Kulturen.

Der eigentliche Mißerfolg in dieser Hinsicht bestand, wie schon gesagt, darin, daß es der deutschen Sprache nicht gelang, die Muttersprachen der vielfältigen Volksgruppen der Bukowina zu verdrängen; ob man damit gerechnet hatte oder nicht, bleibe dahingestellt. Eine diesbezügliche Ausnahme bildeten die emanzipierten Juden, die sich die deutsche Sprache in solchem Maße aneigneten, daß sie bemerkenswerte Beiträge zur deutschen Literatur erbringen konnten und wertvolle Uebersetzungen aus der rumänischen Literatur ins Deutsche geleistet haben. Heutzutage, nach der Zerstörung der Bukowiner Einheit und ihrer ethnischen Vielfältigkeit, ist es äußerst schwierig geworden beiderseits der ihre zwei Teile trennenden Grenze Kenner der deutschen Sprache ausfindig zu machen.

Versuchen wir nun schließlich die Quellen der Erfolge und Mißerfolge der österreichischen Politik in der Bukowina aufzudecken.

Im Jahre 1775 waren mehr als 2 Jahrhunderte seit der Veröffentlichung des „Il Principe“ vergangen. Die europäische Gesellschaft hatte grundlegende Veränderungen erfahren. Auch gab es kaum Ähnlichkeiten zwischen den geopolitischen Bedingungen Italiens und jenen im Osten Europas. Daß so viel später Machiavellis Vorschriften oft so erfolgreich in einem von Italien so unterschiedlichen Gebiet angewandt werden konnten, zeugt von ihrer tiefen Verankerung im menschlichen Wesen.

Außer diesem zeitlichen und räumlichen Kontrast zwischen den Epochen und Wirkungsräumen Machiavellis und Josephs II., bestand auch ein ideologischer Gegensatz zwischen dem kultivierten, egozentrischen und grausamen Herrscher der Renaissance und dem aufgeklärten, wohlwollenden und dem Staat dienenden Herrscher am Ende des 18. Jahrhunderts. Dies führte dazu, daß ein Teil der anfangs von Joseph II. getroffenen Maßnahmen später nicht nur von seinem Nachfolger, Leopold I., aber auch von ihm selbst widerrufen wurden.

Noch verhängnisvoller als dieser Gegensatz zwischen zwei grundverschiedenen Ideologien erwies sich jedoch der den meisten Ideologien gemeinsame Glaube, daß die von ihr vorgeschlagene strukturelle und soziale Ordnung die einzige ideale sei und somit endgültig und unverändert bleiben wird. Tatsächlich ist die menschliche, zum Unterschied von der tierischen Gesellschaftsordnung in fortwährendem Wandel begriffen. Dies ist einer der Gründe, warum die geschichtliche Voraussage so unsicher ist.

Deshalb scheint es ratsam uns einen der Ratschläge des unerbittlichen Realisten Machiavelli anzueignen, der weder an das gegenwärtige sozialpolitische System, noch an die jetzt bestehenden Ideologien gebunden ist, sich jedoch auf jenes Volk beruft, das wir gerne als einen unserer Vorfahren betrachten, d.h. auf die Römer. Ich zitiere hier von neuem aus dem „Principe“: „Die Römer sind in allen Fällen so vorgegangen, wie jeder weise Herrscher vorgehen sollte. Er soll nicht nur die gegenwärtigen Unruhen

in Betracht ziehen, sondern auch die künftigen und diesen muß er mit all seiner Geschicklichkeit entgegenwirken; hat man etwas lange vorher vorausgesehen, so ist es viel leichter einzugreifen“⁶.

Diesen Ratschlag zu befolgen, war Oesterreich in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhundert viel zu verknöchert. Es ermöglichte jedoch jenen, die klar in die Zukunft geblickt hatten, jene Gelegenheit zu ergreifen, die die geschichtliche Entwicklung den Bukowiner Rumänen während der Stern-tage des rumänischen Volkes, im November-Dezember 1918, bot, um diese enteignete Provinz wieder Rumänien einzuverleiben.

⁶ Dieses Zitat findet sich in gekürzter Form auch in einem Artikel Eminescus im „Tim-pul“ vom 21. Sept. 1882. Eminescu schreibt: „Machiavelli sagt: ein politisches Uebel kann geheilt werden, solange es wenige sehen; wenn es alle sehen, kann es nicht mehr geheilt werden“. (Siehe D. Vatamaniuc, *Eminescu*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1988, S. 223.)

PROFESORUL VASILE GRECU (1885—1972)

Acad. VLADIMIR TREBICI

ARGUMENT

Cinstirea memoriei înaintașilor noștri, care s-au ostenit pe ogorul culturii naționale, sporindu-i strălucirea și lăsând urmașilor o zestre de preț, este întâia datorie a generațiilor de astăzi și de mâine, cheazășia continuității și propășirii unui popor, a spiritualității sale.

Cel a cărui memorie o omagiem astăzi — profesorul Vasile Grecu, de la a cărui naștere s-au împlinit o sută zece ani — merită din plin prinusul nostru de recunoștință și adâncă noastră prețuire: filolog și istoric, reputat specialist în literatura și istoria bizantină, cărturar și patriot, profesorul Vasile Grecu ne-a dat, în cei 87 de ani de viață, o operă care ar fi putut exclama — dacă nu l-ar fi împiedicat modestia exemplară — *exegi monumentum aere perennius*. Ilustrului învățat i se potrivesc în întregime cuvintele pe care le-a rostit marele Vasile Pârvan la moartea lui Dimitre Onciul: „Căci taina vieții celei fără de moarte în memoria perpetuă a generațiilor, altfel așa de ușor uitătoare, stă în puterea ce a avut muritorul de a se curăți de păcatul încântării de sine... stă, mai ales, în puterea de a se fi dăruit mereu fără răsplată și fără nădejde numai pentru iubirea de lucrurile care nu putrezesc...” (*Memoriale*, p. 88).

Pentru evocarea profesorului Vasile Grecu temeiurile sunt, în primul rând, obiective: enciclopediile, dicționarele și lucrările de specialitate în domeniul istoriei și filologiei îl așează pe învățat la loc de cinste, pentru activitatea sa științifică și didactică, desfășurată în decurs de peste șase decenii. Privilegiului de a-i fi fost student, în urmă cu șase decenii, i se adaugă firescul simțământ de recunoștință și venerație pentru marele profesor și învățat.

În perioada îndepărtatei mele studenții la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Litere și Filosofie era ilustrată de personalități de prim rang care au intrat în pantheonul culturii românești. Voi începe cu profesorul Ion I. Nistor (1876—1962), ale cărui lucrări privind istoria românilor, ca și cele privind istoria Bucovinei, sunt și astăzi lucrări de referință, fără să mai amintesc de activitatea sa patriotică în timpul stăpânirii habsburgice. Continui cu profesorul Teofil Sauciu-Săveanu (1884—1971), specialist în istoria antică și arheolog, care a condus, ani de zile, șantierul de la Callatis (Mangalia); profesorul Teodor Bălan (1885—1972), eminentul istoric al Bucovinei; profesorul Romulus Cândea (1886—1973), strănepot al lui Gheorghe Lazăr, profesor de istorie universală; profesorul Ion D. Ștefănescu (1886—1982), specialist în istoria artei bizantine și a celei românești,

larg recunoscut pe plan internațional. Din această ilustră pleiadă de cărturari și profesori a făcut parte Vasile Grecu.

Printr-un privilegiu al protectoarei istoriei, muza Clio, toți cei amintiți au trăit 86—87 ani, cu excepția profesorului I. D. Ștefănescu, care a ajuns la 95 ani.

FORMAȚIA DE FILOLOG ȘI ISTORIC

Vom încerca să-l prezentăm pe Vasile Grecu ca profesor, ca filolog și ca istoric și, în final, să-l înfățișăm, pur și simplu, ca om, așa cum a rămas în amintirea celor ce l-au cunoscut și l-au prețuit.

Călătorului care vine să admire frumusețile artistice și arhitectonice din Țara de Sus, cele mai multe ctitorii ale lui Ștefan cel Mare, i se oferă mai multe variante. Pornind de la Suceava — cetatea de scaun a gloriosului Voievod — un drum îl duce spre Stupca lui Ciprian Porumbescu, de unde ajunge lesne la Gura-Humorului, apoi la Voroneț și Mănăstirea Humorului. De aici, nu îi va fi greu să ajungă la Arbore, apoi la Rădăuți, să viziteze apoi Sucevița și, trecând frumoasa Obcină Mare, să ajungă la Moldovița. Astfel, va fi cunoscut cele cinci minuni ale picturii moldovenești medievale, care, de secole, stârnesc admirația entuziaștă nu numai a românilor, ci și a numeroșilor străini, oameni de știință sau simpli turiști.

Călătorul are însă și o altă variantă. Pornind de la Suceava cu gândul de a vizita Siretul, apoi Rădăuții și Putna, va lua drumul spre Nord, pentru a face primul popas la Mănăstirea Dragomirna, ctitoria învățatului Anastasie Crimca — de la care ne-au rămas celebrele miniaturi. Înainte de a ajunge în comuna Pătrăuți — care adăpostește și ea o ctitorie a aceluiași Ștefan cel Mare — o va lua la dreapta și curând va ajunge la Dragomirna. Nu departe de acest monument de artă și arhitectură, se află comuna Mitocu-Dragomirnei, situată în cadrul pitoresc al Podișului Dragomirnei.

În această frumoasă așezare bucovineană a văzut lumina zilei, la 31 iulie 1885, Vasile Grecu.

Părinții lui — Manole și Ana — erau țărani și au avut mulți copii. De bună seamă, în condițiile de atunci, ei nu aveau posibilitatea să dea copiii la învățătură mai înaltă. Dar copilul Vasile a dat dovadă de o dragoste atât de puternică pentru carte — pasiune ce i-a caracterizat întreaga sa viață — încât părinții lui s-au hotărât să-l dea la liceul din Suceava. S-a afirmat curând ca un elev excepțional. Moartea timpurie a părintelui său era cât pe ce să curme epoca școlară a lui Vasile: familia nu avea mijloacele necesare să-l întrețină la școală și mama s-a hotărât să-l readucă acasă, la gospodărie, alături de ceilalți copii. Dar iată, în această cumpănă, salvarea a venit de la marele român, folcloristul și etnograful Simeon Florea Marian (1847—1907), el însuși fiu de țărani, în vremea aceea profesor la liceul din Suceava, care a sfătuit-o pe mama lui Vasile Grecu să nu-l retragă de la liceu, ținând seama de calitățile excepționale ale elevului. Astfel, a putut continua liceul, absolvindu-l cu succes.

Am stăruit ceva mai mult asupra acestui episod care este plin de învățăminte: dragostea pentru învățătură, stăruința neobosită a elevului, dar și grija părintească arătată de profesorul patriot Simeon Florea Marian.

Râvna pentru învățatură și dragostea pentru studiile clasice — latină și elină — l-au dus la Universitatea din Viena, unde a fost student între anii 1905—1907; a avut parte de profesori renumiți, printre care Hans von Arnim, P. Kretschmer, W. Kubitschek, E. Reich dar și românul Sextil Pușcariu (1877—1948).

Își continuă studiile la Universitatea din Cernăuți (1907—1909), pe care o absolvă ca licențiat în latină și elină. Îmbrățișează cariera de profesor de liceu, mai întâi în Bucovina, apoi la Constanța. Această împrejurare se cere explicată. La izbucnirea primului război mondial, profesorul V. Grecu a părăsit Bucovina, unde era cunoscut ca luptător pentru drepturile naționale ale românilor și se temea de represalii din partea autorităților habsburgice, trecând în Vechiul Regat, cum au făcut de altfel mulți alți români din Bucovina. Pacea de la Buftea (1918) îl pune în situația de a fi extrădat autorităților austriece, dar guvernul român i-a acordat cetățenia și astfel a scăpat de această perspectivă sumbră. Reîntors la Cernăuți, a fost pentru puțin timp profesor la liceul „Aron Pumnul”.

Titlul de doctor în litere l-a obținut în ziua de 5 iunie 1919, cu teza *Fauna și flora în sistemul filosofic al lui Platon*, din păcate nepublicată. Universitatea din Cernăuți îl cheamă, în 1920, în rândul corpului profesoral, la catedra de studii sud-est europene, transformată în 1922 în catedră de studii bizantine. În anii universitari 1927/28 și 1928/29 a fost decan al Facultății de Litere și Filosofie.

În această perioadă se cuvine menționată activitatea profesorului V. Grecu la revista „Codrul Cosminului”, Buletin al Institutului de Istorie și Limbă de pe lângă Universitatea din Cernăuți (1924—1935), director fiind profesorul Ion Niștor, iar V. Grecu — secretar, ca și la revista „Candela” (Cernăuți).

După o activitate rodnică la Universitatea din Cernăuți (1920—1938), este chemat de Universitatea din București, unde, prin pensionarea profesorului Demostene Russo (1869—1938), catedra de bizantinologie devenită vacantă este atribuită profesorului V. Grecu (pentru literatură bizantină) și profesorului Nicolae Bănescu (1878—1970) pentru istoria bizantină. Își încheie activitatea universitară la 1 septembrie 1947, la vârsta de 62 ani, fiind numit profesor onorar.

Se consacră, cu toată experiența și competența recunoscută, cercetării științifice în cadrul Academiei Române, al cărei membru corespondent devenise în 1936. În întreaga perioadă (1948—1972) a fost colaborator al Institutului de Istorie al Academiei, al Institutului de Studii Sud-Est Europene, al Institutului de Cercetări Juridice (membru al colectivului de drept vechi românesc). Este o perioadă bogată în realizări, care i-au adus o unanimă recunoaștere și prețuire, atât în țară cât și în străinătate. În 1963 a fost ales președinte al Societății Române de Studii Bizantine, iar în 1972 a fost proclamat vicepreședinte de onoare al Asociației Internaționale de Studii Bizantine. A avut cinstea să prezideze Congresul Internațional de Studii Bizantine de la București (1971). După câteva luni, la 27 mai 1972, profesorul Vasile Grecu se stinge din viață.

Se cuvine amintit faptul că a participat, cu valoroase comunicări științifice, la diferite congrese internaționale de bizantinologie, că a efectuat trei călătorii la mănăstirile din Muntele Athos, aducând un foarte prețios material documentar privitor la istoria și cultura poporului român.

OPERA

Activitatea științifică a profesorului Vasile Grecu, așa cum se vede din bibliografia întocmită de foștii săi colaboratori, a început în 1909 și s-a încheiat în 1972, anul morții savantului. Ultima lucrare publicată datează din 1971; lucrările în manuscris pe care le-a lăsat își așteaptă editorii.

Formația sa — filologie clasică — l-a dus la studii bizantine. În enciclopedii și dicționare, în articolele de sinteză și cele comemorative, profesorul Vasile Grecu figurează ca filolog și ca istoric. Această dublă calitate o regăsim în întreaga sa activitate științifică, pondere mai mare având filologia.

Pentru cel ce încearcă să sistematizeze opera științifică a profesorului Vasile Grecu — bibliografia cuprinde peste 150 de titluri — sarcina nu este ușoară. A desfășurat o activitate de traducător din limbile latină și elină (clasică), a studiat numeroase izvoare grecești ale literaturii vechi românești; ne-a dat admirabile ediții critice ale cronicarilor bizantini din secolele al XIV-lea și al XV-lea; ne-a dat valoroase studii privind arta bizantină și postbizantină (română), în special în domeniul tratatelor de pictură bizantină și al picturii moldovenești medievale; a studiat aprofundat dreptul bizantin și cel român-fanariot, aducând contribuții remarcabile la cunoașterea vechiului drept românesc.

Din perioada de tinerețe a profesorului Vasile Grecu reținem traducerile din limba latină (Cicero și Cornelius Nepos), precum și traducerile din opera lui Platon: *Symposion (Ospățul sau discuțiunile asupra iubirii)*, *Criton sau despre datoria cetățeanului* și *Apărarea lui Socrate (Apologia lui Socrate)*, publicate în 1916, pe vremea când era profesor la Constanța.

Partea cea mai importantă a activității științifice a profesorului Vasile Grecu o reprezintă însă studiile privind izvoarele literare și istorice bizantine ale literaturii și istoriei noastre. Altfel spus, pe profesor l-au interesat literatura și istoria bizantină nu ca scop în sine, ca filolog erudit ce era, ci în măsura în care ele puteau lumina propria noastră cultură și istorie.

Încă în 1932, într-o conferință, intitulată *Influența bizantină în literatura română*, profesorul V. Grecu își dezvăluia preocupările în legătură cu literatura veche românească și posibilele ei izvoare în cea bizantină. Pe această linie, remarcabile sunt studiile lui în legătură cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie (1521)*, unul din monumentele însemnate ale literaturii noastre filosofice și morale. Încă în 1939 Vasile Grecu se ocupă de *Manuscrisul 1654*, pretins pierdut, al *învățăturilor lui Neagoe Basarab*, angajându-se într-o cercetare care va dura multă vreme. În 1942 ne dă pentru prima dată versiunea grecească a *Învățăturilor* editată și însoțită de o introducere și traducere în românește (1942). Să amintim că în jurul *Învățăturilor* au avut loc discuții polemice la care au luat parte D. Russo, mai târziu P. P. Panaitescu și alții. Astfel, unii istorici și filologi au contestat autenticitatea acestei opere de seamă. Vasile Grecu, cu erudiția și obiectivitatea sa, s-a pronunțat pentru autenticitatea *Învățăturilor*. Ceva mai recent, istoricul literar Dan Zamfirescu (1971) a arătat convingător că *Învățăturile* îi aparțin lui Neagoe Basarab și că nu reprezintă nici compilație și nici nu ar fi „opera” unui călugăr grec care ar fi scris la comanda lui Neagoe Basarab.

În același domeniu trebuie menționate lucrările lui Vasile Grecu privind *Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a diaconului Coresi (1584)* și pe care l-a identificat cu omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca

(1334—1347). Lucrarea a apărut în 1939. Profesorul Vasile Grecu ne-a dat în traducere românească și *Viața Sfântului Nifon*, însoțită de un studiu introductiv (1944).

Numeroase sunt contribuțiile de ordin istoric. Profesorul V. Grecu s-a ocupat de originea cronicilor vechi românești (1929) și a acordat o atenție mare surselor bizantine interesând istoria României. În ultima parte a vieții a editat, în prestigioasa colecție *Scriptores byzantini*, o serie de cronicari bizantini în a căror operă sunt importante informații privind istoria românilor. Dintre aceștia ne vom referi — pe cât permite cadrul comunicării noastre — la Ducas, Cristobul din Imbros, Laonic Chalcocondil, Sphrantzes, Nicetas Choniates.

După ce, în 1947, ne-a dat un studiu asupra lui Ducas împreună cu o ediție critică a cronicii lui, subliniind importanța lui Ducas pentru istoria românilor, în 1958 apare, în Editura Academiei, lucrarea fundamentală: Ducas, *Istoria turco-bizantină* (1341—1462), ediție critică de Vasile Grecu (503 pag.), în colecția „Scriptores byzantini”. Să menționăm că Ducas a fost contemporan cu Chalcocondil, cu Sphrantzes și cu Cristobul din Imbros, că multe informații se referă la aceeași perioadă, la aceleași evenimente. După Vasile Grecu, cronica lui Ducas — care cuprinde și căderea Constantinopolului — este cea mai demnă de crezare. Pentru istoria Românilor ea oferă multe informații prețioase. Aflăm din această cronică despre amestecul lui Mircea cel Bătrân în luptele pentru domnie între urmașii lui Baiazid Fulgerul, despre relațiile dintre Vlad Dracul și Murad II, despre expediția lui Maḥomet al II-lea cuceritorul Constantinopolului, în 1453, împotriva lui Vlad Țepeș (1462), despre luptele lui Iancu de Hunedoara. Aflăm totodată că o serie de feciori de domni și boieri români ocupau funcții militare la curtea împărătească, că luptau alături de bizantini contra turcilor.

Din același an (1958) datează Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în românește de V. Grecu („Scriptores byzantini”, II), 355 pag. Și acestui cronicar bizantin — căruia V. Grecu i-a dedicat multe studii de-a lungul anilor — îi acordă crezământ în ce privește informațiile privind istoria românilor. Martor și el al căderii Constantinopolului, Laonic Chalcocondil ne furnizează informații detaliate despre această perioadă frământată a istoriei, cu multe referințe la români, la Țara Românească.

Ceva mai târziu (1963), în aceeași colecție „Scriptores byzantini, IV”, Vasile Grecu ne dă opera lui Cristobul din Imbros: *Din domnia lui Maḥomet al II-lea. Anii 1451—1467*. Cronicarul bizantin — remarcă V. Grecu — l-a luat ca model pe Tucidide, ba uneori plagiază; în rest, tonul lui este encomiastic la adresa lui Maḥomet al II-lea, așa cum rezultă din scrisoarea adresată cuceritorului Constantinopolului. Prezentarea evenimentelor este întotdeauna favorabilă turcilor. Expediția lui Maḥomet al II-lea contra lui Vlad Țepeș (1462) este, pentru Cristobul, o mare izbândă. Atacul taberei sultanului în timpul nopții de către Vlad Țepeș — episod bine cunoscut — este considerat de Cristobul drept o „disperare”, în timp ce Ducas și Laonic îl consideră un act de vitejie. De asemenea, înfrângerea suferită de Maḥomet al II-lea la Belgrad (1456) din partea lui Iancu de Hunedoara este considerată de cronicarul bizantin drept „o retragere de bună voie”. Interesante sunt însă alte informații furnizate de Cristobul din Imbros. Pe români îi numește, după limbajul arhaizant, drept „geți” și „daci”. Transilvania este țara dacilor,

iar Țara Românească este țara geților, Vlad Țepeș este „îghemonul geților”, Iancu de Hunedoara este „îghemonul peonilor și dacilor”.

Nu mai puțin valoroasă — și importantă pentru istoria românilor — este cartea cronicarului bizantin Gheorghe Sphrantzes, *Cronica 1401—1477*, ediție critică, text grecesc și traducere românească de Vasile Grecu.

Spațiul nu ne îngăduie să comentăm și alte lucrări ale profesorului Vasile Grecu din categoria amintită, dar ne vom referi pe scurt la ultima lucrare apărută în timpul vieții învățatului nostru. Este vorba de Constantin Porfirogenetul, *Carte de învățătură pentru fiul său Romanós* (Scriptores byzantini, VII), traducere de Vasile Grecu, în Editura Academiei Române (1971). Savantul împărat care a fost Constantin VII Porfirogenetul (913—959) ne-a lăsat această *Carte de învățătură* într-o greacă savantă, clasicizantă, în care, alături de povățuiri către fiul său asupra modului de guvernare a imperiului, face o serie de descrieri geografice, istorice și etnografice. Se referă la pecenegi, uzi, vikingi, unguri, avari și face o serie de mențiuni la râurile și localitățile din Țara Românească.

Un domeniu în care profesorul Vasile Grecu a adus importante contribuții este cel al vechiului drept românesc, mai ales în anii 1955—1960, când savantul lucra în cadrul colectivului de istorie a vechiului drept românesc al Academiei. Înalta pregătire filologică și istorică a lui V. Grecu a fost de cel mai mare folos în această acțiune de studiere a vechiului drept românesc. I se datorează — integral sau parțial — edițiile critice a *Legiurii lui Caragea* (1956), a *Pravilniceștei Condici 1788* (1957), ca și a *Codului Calimachii* (1958), toate apărute în Editura Academiei.

Dacă urmărim de-a lungul deceniilor bibliografia lucrărilor profesorului Vasile Grecu, suntem impresionați de interesul constant pe care l-a arătat artei bizantine și artei moldovenești medievale.

A scris mult, cu drag și cu competență, despre pictura mănăstirilor din Bucovina. Iată câteva titluri: *Din frumusețile vechilor noastre biserici* (1927), *Din pictura vechilor noastre biserici* (1925), *Influente sârbești în vechea iconografie bisericească a Moldovei* (1935) dar mai ales studiul din tinerețe *Eine Belagerung Konstantinopels in der rumänischen Kirchenmalerei*, publicat în „Byzantion”, I (1924). Menționăm acest studiu, deoarece el a jucat un rol important într-o controversă în jurul datării picturilor de la biserica Sf. Gheorghe din Suceava. Istoricii de artă — printre care și P. Comarnescu — încadrau aceste picturi într-un interval mare de timp și abia în ultimul timp s-a căzut de acord că ele datează din anul 1534.

Iată ce spune un avizat critic de artă, I. Caproșu, în legătură cu această problemă: „Pictura acestei biserici aparține cu certitudine lui Petru Rareș și datează din 1534, confirmându-se în acest fel ceea ce intuise, încă din 1926, bazat numai pe considerente stilistice și iconografice, V. Grecu. Restrângerea perioadei mai largi, propusă odinioară de V. Grecu, la anul 1534 este de natură să asigure încadrarea definitivă a picturii de la Biserica Sf. Gheorghe în evoluția artei moldovenești din epoca lui Petru Rareș”.

De o deosebită valoare — națională și internațională — sunt studiile lui Vasile Grecu privind manualele de pictură bisericească bizantină. Este vorba de acele faimoase „erminii” („Ερμινηια της ζωγραφικης τέχνης”) care reglementau riguros figurile reprezentate în picturi. Studiile au fost publicate în țară și în străinătate, creând profesorului Vasile Grecu o bine-meritată autoritate. În acest sens am menționa în primul rând: *Cărți de*

pictură bisericească bizantină. Introducere critică a versiunilor românești atât după redacțiunea lui Dionisie din Furna tradusă la 1805 de arhimandritul Macarie, cât și după alte redacțiuni mai vechi. Traduceri anonime cu 6 planșe afară de text, Cernăuți, 1936, VIII + 426 pagini.

În ultimii ani învățatul profesor Vasile Grecu a pregătit o lucrare fundamentală pe această temă, care ar fi fost „opus vitae magnum”, anume o ediție critică intitulată *Manuels byzantins de peinture*, în care textul grecesc era însoțit de versiunea în limba franceză. Ce s-a întâmplat cu manuscrisul? La 23 ani de la moartea profesorului Vasile Grecu, nu se știe nimic de soarta acestei valoroase lucrări.

DIMENSIUNEA UMANĂ ȘI MORALĂ A PROFESORULUI V. GRECU

Omul a fost la înălțimea savantului și profesorului. Viața sa a fost exemplară, așa cum mărturisesc foștii lui studenți și colaboratori, cei ce i-au stat în preajmă în diferitele perioade ale vieții, așa cum și-l amintește doamna ing. Natalia Grecu, nora profesorului.

S-a căsătorit cu una din fiicele părintelui Constantin Morariu de la Pătrăuți pe Suceava — figură măreață de cărturar și luptător pentru drepturile românilor în Bucovina subjugată de habsburgi —, ajungând să se înrudească astfel cu profesorii Alexandru Leca Morariu (1888—1963) și Victor Morariu (1881—1946) și cu istoricul literar I. E. Torouțiu (1888—1953), figuri binecunoscute în cultura românească.

A avut doi copii: Victor (1914—1941) și Viorel (1912—1980) cărora le-a dat o educație aleasă. După sfârșitul prematur al soției sale, profesorul Vasile Grecu s-a ocupat cu dragoste, devotament și abnegație de Viorel și Victor. Îl vedeam însoțindu-și copiii la liceul „Aron Pumnul”, unde ambii erau elevi; profesorul putea fi întâlnit pe străzile Cernăuțului, conducându-și copiii la sport sau la orele de muzică. Această pildă de tată a rămas vie în amintirea noastră, a tuturor.

Dimensiunea profund umană a profesorului mai poate fi văzută dintr-o împrejurare pe care ne-a relatat-o doamna ing. Natalia Grecu. O soră a profesorului, Domnica, țărancă, s-a căsătorit cu Irimia Cazacu, de asemenea din Mitocu-Dragomirnei. Emigrând în America, așa cum au făcut mulți bucovineni pe vremea stăpânirii austriece, în căutare de o viață mai bună, la 24 ani Domnica a murit, lăsând doi copii orfani. I-a îngrijit și i-a crescut profesorul cu același devotament cu care și-a crescut proprii copii.

Ca profesor era, din toate punctele de vedere, exemplar. Cursurile și seminariile puneau în evidență pe marele învățat: cu informația cea mai recentă, cu comentariile cele mai competente, cu preocuparea de a cultiva la studenți spiritul de cercetare. La seminariile profesorului Vasile Grecu, era sistemul ca studenții să prezinte lucrări, de preferință din cronicarii bizantini, pentru partea de informație referitoare la istoria românilor. Am avut astfel privilegiul de a face o lucrare, sub îndrumarea și cu ajutorul profesorului, despre Laonic Chalcocondil.

Bunățatea, colegialitatea și modestia profesorului erau proverbiale, afirmă foștii săi colaboratori. La moartea profesorului un apropiat colaborator scria: „Discreția sa, munca neobosită, înțelesul colaborării intelectuale, modestia sa, devotamentul său pentru știință și adevăr, felul său moderat,

toate aceste virtuți pe care le-a pus în slujba științei și patriei sale îl defineau nu numai ca specialist ci și ca un înțelept” (Nicolae-Șerban Tanașoca, 1972). Despre valoarea operei științifice a profesorului s-au pronunțat specialiștii. Iată ce se spune în revista „Studii” (n° 5, 1972): „Edițiile cronicilor pe care le-a publicat au dus peste hotarele țării noastre numele bun al bizantinologiei românești, mult sporit prin contribuțiile acestui savant. Prin cercetările sale de istorie bizantină, originale și profunde, a fost unul dintre cei mai reprezentativi oameni de știință prin care bizantinologia românească s-a dovedit prezentă și activă în comunitatea vieții științifice internaționale”. În *Enciclopedia istoriografiei românești* (1978, p. 163), prezentarea vieții și activității științifice a profesorului se încheie astfel: „Savant dăruit muncii a clădit discret și solid o operă de mare trăinicie”.

Acesta a fost omul, profesorul și învățatul Vasile Grecu; devotat muncii puse în slujba științei și patriei sale, discret și exemplar în relațiile sale cu studenții și cu colegii, modest și, mai ales, un mare om. A fost un adevărat benedictin, a iubit cărțile încă din copilărie, le-a consacrat întreaga sa viață, printr-o muncă pilduitoare. I se potrivește perfect cuvintele lui Vasile Pârvan, închinată unui alt mare istoric, Constantin Erbiceanu: „Să muncim în libertate, să creăm în libertate e să cântăm vieții cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adâncurile sale. Munca e ritmul vieții. Ea dă, ca și libertatea, tărie și frumusețe și caracter propriu ființei noastre” (*Memoriale*, 1923, pag. 78).

Mă uit la chipul profesorului Vasile Grecu în fotografia reprodusă de „Revue des Etudes Sud-Est Européennes” (nos 3—4, 1965), cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a învățatului. Figura este gravă, marcată de loviturile destinului, ale implacabilei η μοῖρα care s-au abătut asupra celor dragi din familie, blândă, plină de înțelegere, cu un aer hieratic, ca în Erminiile bizantine, figura unui înțelept, a omului cărților și manuscriselor, pe care nu ni-l putem imagina fără de nelipsita sa lupă.

Viața și activitatea științifică a profesorului Vasile Grecu, ambele pilduitoare, ne-au îndemnat să-l evocăm cu prilejul împlinirii a 110 ani de la nașterea sa, cu încredințarea că marea lecție pe care el ne-o oferă este de cel mai mare folos pentru generațiile de astăzi și de mâine.

Zusammenfassung

Die Studie *Profesorul Vasile Grecu* des Akademiemitgliedes Vladimir Trebici hebt die Persönlichkeit des Gelehrten Vasile Grecu hervor. Die Gedenkschrift verweilt bei der Aktivität als Professor, Philolog und Historiker, indem sie den bemerkenswerten Beitrag betont, den Vasile Grecu durch seine Arbeiten für die Historiographie geleistet hat.

Das Ende der Studie führt uns den Menschen Vasile Grecu nochmals vor Augen, so wie er ein der Erinnerung derer geblieben ist die ihn gekannt und geschätzt haben*.

* Rezumatele în limba germană din acest număr aparțin profesorului Helmuth Frisch, de la Universitatea din Bochum (Germania).

EMINESCU ȘI BUCOVINA

D. VATAMANIUC

Bucovina este provincia românească prezentă deopotrivă în biografia lui Eminescu prin ascendenții săi și timpul petrecut de el aici și în scrisul său, de la primele versuri din anii școlarității cernăuțene și până la ultimele articole din perioada gazetăriei bucureștene¹.

Eminescu se ocupa în manuscrisul 2263, un caiet cu însemnări preponderent istorice privind Transilvania, de situația românilor din Imperiul austro-ungar și considera că existau condiții favorabile ca ei să-și recâștige drepturile uzurpate de Curtea din Viena și guvernele de la Budapesta². Pledea pentru organizarea unei Societăți „Matei Basarab”, care să reprezinte o forță politică și făcea elogiul muncii, singura în măsură să asigure progresul societății românești. Eminescu făcea în acest context și o declarație cu privire la originea sa bucovineană. „Eu sunt născut în Bucovina, tatăl meu e bucovinean”³, Registrele de stare civilă arată însă că poetul s-a născut la Botoșani, mai curând însă la Ipotestii, în casa părintească. Ascendenții săi trăiau, când face aceste însemnări, în Bucovina, în Călineștii lui Cuparencu, comună situată aproape de șoseaua Suceava—Siret—Cernăuți.

Istoricii literari au irosit multă energie în căutarea originii familiei în afara spațiului geografic al comunității noastre naționale. Originea familiei sale a fost prezentată rând pe rând în funcție de aprehensiunile cercetătorilor; nordică: *suedeză*, nord-slavă: *poloneză*, *ruteană*, sud-slavă: *bulgară*, *sârbă*, orientală: *persană*, *armeană*, *turcă*, ori mai apropiată prin limbă și cultură: *aromână*, *albaneză*. Discuțiilor îndelungate în jurul ipotezei originii străine a familiei poetului li se pune capăt prin demonstrarea pe bază de documente a originii transilvane a străbunilor lui Eminescu, care trec în Bucovina încă din secolul al XVIII-lea, ca urmare a obligațiilor iobăgești, persecuțiilor religioase și angaralelor militare. Din Bucovina, o ramură a familiei, cea a tatălui său, se extinde în Moldova, cu descendenți, prin Matei, fratele poetului, până în zilele noastre. Demonstrarea originii transilvănene a familiei poetului, cum am întreprins-o noi cu mulți ani în urmă, pune capăt speculațiilor privind căutarea ascendenților poetului în afara spațiului geografic românesc⁴. Orientarea investigațiilor în această direcție a constituit, la

¹ *Glasul Bucovinei*, [I], nr. 2, [aprilie-iunie] 1994, p. 44–49.

² M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistică. 1882–1883, 1888–1889*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 379–381.

³ *Ibidem*, p. 381.

⁴ D. Vatamaniuc, *Blajul, vatra străbunilor lui Eminescu*, „Manuscriptum”, VII, nr. 1, [ianuarie-martie] 1976, p. 127–138; *Eminescu pe drumul străbunilor*, VIII, nr. 1, [ianuarie-martie] 1977, p. 37–42; *Din nou despre ascendența transilvană a lui Eminescu. O familie cu numele Eminescu în părțile Blajului*, „Tribuna”, XXIII, nr. 3, 13 ianuarie 1979, p. 5; *Eminescu pe drumurile străbunilor săi*, „Vatra”, nr. 3, martie 1981, p. 2; *Eminescu – Contribuții documentare*, Galați, Editura Porto-Franco, Muzeul Literaturii Române, 1993, p. 16–28.

acea dată, o mare surpriză, dar acest punct de vedere este împărțit, mai târziu, și de alți cercetători⁵. Important rămâne faptul că se pune capăt speculațiilor cu privire la originea străină a familiei poetului și se încheie definitiv un capitol din istoria noastră literară.

Vasile Eminovici, bunicul poetului, și Ioana, bunica sa, întemeiază în Călineștii lui Cuparencu o familie numeroasă, care se stinge însă în linie bărbătească la începutul secolului nostru. Poetul nu-și cunoaște ascendenții mai îndepărtați și este dintre scriitorii noștri în scrisul cărora nu întâlnim evocări ale bunicilor. Aceștia încetează din viață cu șase ani înainte de nașterea sa, în epidemia de febră tifoidă din 1844. Dintre membrii familiei, care trăiesc în provincia anexată de Austria în 1775, Eminescu întreține legături strânse cu Aglaia, sora sa, căsătorită cu Ioan Drogli, profesor la Școala Normală din Cernăuți și inspector școlar în Bucovina⁶.

Exegeții lui Eminescu acordă mare atenție prezenței sale ca elev la National Hauptschule, școala primară din Cernăuți, unde face clasele a III-a și a IV-a între 1858 și 1860, și la Ober-Gymnasium, liceul german, unde frecventează două clase între 1860—1863. Radu I. Sbiera publică certificatele școlare⁷, T. V. Ștefanelli evocă timpul petrecut împreună cu Eminescu la liceul german⁸, iar Aurel Vasiliu întreprinde un studiu amplu în legătură cu biblioteca „gimnaziștilor” adăpostită în casa lui Aron Pumnul, frecventată și de Eminescu, înainte de plecarea la studii la Viena, în 1869⁹. Nu s-au găsit documente cu privire la locul unde frecventează clasele I și a II-a primară, poate tot la un institut particular în Cernăuți, și sunt destule nelămuriri și în legătură cu popasurile poetului înainte de plecarea la studii la Viena, în 1869. Contribuția cea mai neașteptată din ultimii ani în legătură cu epoca școlărității cernăuțene a lui Eminescu o constituie demonstrarea că nu a urmat cursurile lui Aron Pumnul de limba și literatura română de la liceul cernăuțean. Profesorul este în concediu de boală în toți acești ani și îl suplinesc la curs Mihail Călinescu și I. G. Sbiera, succesorul lui Aron Pumnul la catedra de limba și literatura română de la liceul cernăuțean¹⁰.

Bucovina este patria începuturilor literare ale lui Eminescu, cum, de altfel, știe toată lumea. Poetul debutează cu elegia *La mormântul lui Aron Pumnul*, închinată profesorului cernăuțean încetat din viață în 12|24 ianuarie 1866 și publicată în broșura *Lăcrimioarele învățăcelilor gimnasiaști*, scoasă din inițiativa lui I. G. Sbiera și tipărită la Cernăuți în ianuarie 1866. Poeziile

⁵ Ion Roșu, *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu. Originile*. București, Cartea Românească, 1989, p. 83—91.

⁶ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 25.

⁷ Radu I. Sbiera, *Amintiri despre Eminescu*, „Almanach literar pe anul 1903”, 1903, p. 90—97 și în volum *Amintiri despre Eminescu*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, Editura Librăriei H. Pardini, 1903; *Amintiri despre Eminescu, cu 4 tabele — note școlare*. Prefață, note și bibliografie de Pavel Țugui, Craiova, Reprografia Universității, 1983, p. 12—19.

⁸ T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*. Cu o ilustrație, facsimile și anexe. București, Institutul de arte grafice C. Setea, 1914, p. 17—47, 166—173; *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, Proprietatea Societății pentru Cultură, 1943, p. 11—33, 108—115; *Amintiri despre Eminescu*. Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 57—80, 174—181.

⁹ Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în *Eminescu și Bucovina*, p. 203—481, și extras, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1943.

¹⁰ D. Vatamaniuc, I. G. Sbiera și *Eminescu*, „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, Seria IV, Tomul VIII, 1986”, București, Editura Academiei R. S. Românie, 1987, p. 169—176; *Eminescu — Contribuții documentare* —, p. 28—86.

din broșură, două și în germană, arată în ce măsură profesorul era venerat de învățăceii săi. Eminescu nu era însă, după câte se pare, la cea dintâi poezie a sa. *De-aș avea*, care se publică în „Familia” în 25 februarie/9 martie 1866, este datată de poet: septembrie 1865. Epocii școlărității cernăuțene îi aparține și oda *La Bucovina*, publicată în „Familia” în 14/26 august 1866, scrisă la Blaj, îndată după plecarea din Cernăuți în aprilie 1866. „N-oi uita vreodată, dulce Bucovină, / Geniu-ți romantic, munții în lumină, / Văile în flori, / Râuri resăltând printre stânce nante / Apele lucinde-n dalbe diamante / Peste câmpii-n zori. / / Astfel totdeauna când gândesc la tine / Sufletul mi-apasă nouri de suspine / Bucovina mea”. Eminescu cântă Bucovina ca provincie a sa și implicit și a străbunilor săi.

Prozele lui Eminescu și proiectele sale dramatice, rămase în manuscrise, cuprind descrieri ale orașului Suceava, personaje de domnitori, precum și demnitari în slujba domniei, care se ridică din rândul populației românești din această provincie. În *Iconostas și fragmentarium*, proză rămasă în manuscrisul 2255, Eminescu descrie Suceava, într-o noapte cu lună, cu „șiruri de case sărace”, cu interioare cu „lucruri vechi”. Suceava, capitala de atunci a Moldovei, face ca poetul să plaseze aici acțiunea din multe din proiectele sale dramatice. Un *Dodecameron dramatic*, din manuscrisul 2275, se deschide cu Dragoș Vodă, căruia îi urmează Neamul Mușatin, cu Alexandru cel Bun, în lunga domnie în Suceava, cetatea de scaun a Moldovei. În Manuscrisul 2254 Eminescu descrie sala tronului. „Suceava — scrie el — . O sală frumoasă, gotică, ferești înguste. În stânga spectatorului, în prosceniu, tronurile Domnului și a Doamnei; în dreapta în semicerc stau boierii”. Bucovina este descrisă în manuscrisul 2275 prin deschiderea largă spre Moldova și Basarabia, precum și spre Carpați. „Sub cerul plin de nouri la răsărit vezi șasuri în zare lungă încât abia le măsuri / Colo spre miazănoapte stau munții cu stejăriști / Și stâncile de piatră și dealuri lungi cu rariști”. Acțiunea unor piese ca *Cel din urmă Mușatin*, din manuscrisul 2254, este situată la țară, într-un sat bucovinean. „O casă, de țară. O vatră mare cu cuptorul plin de cenușe. Alături un pat lung acoperit cu un lăicer — în partea stângă un munte de perini puse pe o ladă cu culori vie”. Alături de domnitori, Eminescu introduce în proiectele sale dramatice, ca personaje, și oamenii locului. Mai cunoscuți sunt Luca Arbore, hatmanul, și Jurgea, staroste de Suceava, cunoscuți și din istoria noastră națională¹¹.

Eminescu își face intrarea în gazetărie, fapt de asemenea semnificativ, ca un intelectual ce se considera ca aparținând acestei provincii și îndreptățit să ia apărarea instituțiilor culturale ale românilor bucovineni. Poetul își inaugurează activitatea gazetărească cu articolul *O scriere critică*, pe care îl publică în „Albina” din Pesta, foaia lui V. Babeș, în ianuarie 1870¹². Ia atitudine împotriva broșurii lui D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, tipărită la Cernăuți în 1869. Poetul bucovinean atacă „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”,

¹¹ M. Eminescu, *Opere VII. Proza literară*, București, Editura Academiei R. S. România, 1977, p. 239; *Opere VIII. Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime*, București, Editura Academiei R. S. România, 1988, p. 118, 126, 192, 302.

¹² „Albina”, V, nr. 3, 7/19 ianuarie 1870, p. 2–3, nr. 4, 9/21 ianuarie 1870, p. 3–4; *Opere IX. Publicistica 1870–1877*, București, Editura Academiei R. S. România, 1980, p. 79–87; D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, Cernăuți, Tiparul lui Bucoviecki și Comp., 1869, 26 p.

Fundațiunea Pumnuleană, catedra de limba și literatura română, precum și sistemul ortografic al lui Aron Pumnul, care se folosea de Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina și „Foaia Societății...”, organul său de presă. Aron Pumnul este caracterizat „personificarea unui principiu, sufletul — nemuritor neapărat — care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune”. Poetul ia apărarea instituțiilor culturale din Bucovina supuse de Curtea din Viena unei acțiuni sistematice de îngrădire a activității lor. Merită să rețină atenția și faptul că Eminescu nu ia apărarea sistemului ortografic al lui Aron Pumnul și a discipolilor săi și atrage atenția că acesta era provizoriu. „Aduc aminte publicului — scrie Eminescu — că țipătul ce-l face criticul cum că Societatea, în contra unificării limbei și ortografiei, se paraliză de sine prin declararea de mult făcută de acea societate că ortografia și sistema urmată de ea sunt provizorie până ce se va statua printr-un organ competente sistema și ortografia ce va avea a le urma tot românul ca obligatorie.” Eminescu era bine informat asupra dezbatărilor care se purtau în această chestiune¹³. Discuțiile din presă se reflectă și în manuscrisele eminesciene. Poetul întocmește în manuscrisul 2257, 53—55 *Studii asupra pronunției*, cu observații și asupra pronunției bucovinenilor, care își păstrează și astăzi actualitatea¹⁴.

Eminescu se angajează, cu toată capacitatea sa intelectuală, în apărarea ființei naționale a poporului român. Problema principală care stă permanent în atenția sa privește situația provinciilor românești de sub stăpâniri străine. Poetul consacră un prim studiu situației din Bucovina, căruia îi urmează cele privind Transilvania și Basarabia. În studiul *Bukovinskaia Zariia*, elaborat în timpul studiilor universitare și păstrat în manuscrisul 2257, polemizează cu ziarul ucrainean cu acest titlu, care apare la Cernăuți în 1870¹⁵. Eminescu salută apariția acestui ziar ca un eveniment important în viața culturală a populației ucrainene din spațiul geografic românesc. Românii bucovineni, arată Eminescu, erau gata să formeze cu această populație conlocuitoare un front comun de luptă împotriva pangermanismului promovat de Curtea din Viena, care întreținea, prin politica de stat, discordia dintre popoare, pentru a le putea ține mai ușor sub ascultarea sa. Orientarea politică a ziarului ucrainean venea în sprijinul pangermanismului și prelua din presa străină calomniile la adresa românilor. Eminescu respinge teza ziarului ucrainean potrivit căreia românii din Bucovina erau o populație conlocuitoare. „Ei sunt ceva mai mult — scrie Eminescu —. Sunt posesorii de drept ai acestei țări [provincii] — ceea ce sunt cehii în Boemia, polonii în Galiția, ungurii în Ungaria veră [adevărată], germanii în Viena.” Articolul rămâne în manuscrise, însă n-ar fi exclus ca el să se fi publicat în presa vieneză.

Serbarea de la Putna, programată pentru 1870, însă care se ține în august 1871, era chemată să demonstreze că românii nu capitulaseră în fața stăpânirii pajurei cu două capete. Eminescu cere, în articolul *Să facem un congres*, publicat în „Federațiunea” din Pesta în 5/17 aprilie 1870, să

¹³ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870—1877*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 21—22; Pavel Țugui, *Filologia bucovineană și ortografia românească (1864—1869)*, „Analele Bucovinei”, I, nr. 1, [ianuarie-iunie] 1994, p. 99—111.

¹⁴ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 450—453.

¹⁵ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica. 1877—1880*, București, Editura Academiei R. S. România, 1989, p. 670—676.

se convoacă o adunare a românilor transilvăneni, care să exprime voința lor și să transforme discuția cu privire la revendicările lor într-o dezbateră europeană¹⁶. Problema unei serbări la mormântul lui Ștefan cel Mare, care să se transforme într-o manifestație națională, se discută de mai multă vreme. Iraclie Porumbescu propune încă în 1856 să se săvârșească la Putna o „celebrație solerelă” în mai sau în iulie 1857¹⁷. Meritul organizării ei revine studenților bucovineni de la Universitatea din Viena și ei o programează pentru august 1870, dar se amână, din cauza izbucnirii războiului franco-german, pentru august 1871. Există în legătură cu serbarea de la Putna o bogată bibliografie, în care se prezintă pregătirea și desfășurarea ei¹⁸. De aici rezultă că Eminescu nu este inițiatorul ei, însă are merite în pregătirea ei, ca membru în comitetul de acțiune și prin susținerea acestei manifestații în presa vremii¹⁹. „Exteriorul acestei festivități — scrie Eminescu în „Convorbiri literare” — are să fie de un caracter istoric și religios, interiorul ei — dacă Junimea va fi dispusă pentru aceasta — are să cuprindă germeii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o voiesc din toată inima.” Meritul principal al lui Eminescu constă în organizarea congresului studentesc de la Putna, a cărui importanță nu este îndeajuns subliniată în istoriografia noastră literară. Aici, la congresul de la Putna, din 1871, se pune în discuție problema luptei pentru unitatea culturală. Mijloacele modeste de care dispuneau nu le îngăduie să-și facă cunoscut, de îndată, acest program pe tărâmul luptei naționale. Se înființează însă la Sibiu, în 1884, cotidianul „Tribuna”, care duce lupta pentru unitatea culturală și implicit și pentru cea politică sub lozincă „Soarele pentru toți românii la București răsare”, care va conduce și la unirea politică din 1918.

Curtea din Viena introduce în Bucovina, odată cu ocuparea ei, administrația militară și cea dintâi preocupare a ei o constituie evaluarea averii bisericii, a locuitorilor și a bogățiilor naturale. Biserica și proprietarii mari sau mici sunt chemați în fața Comisiei Imperiale Aulice pentru delimitarea proprietăților, să prezinte titlurile de proprietate. Bucovenenii sunt puși într-o situație neașteptată și se adresează Divanului din Iași în 1782, cu o serie de întrebări pe care Eminescu le transcrie în manuscrisul 2307, 28—35, două documente din 1782, importante deopotrivă pentru vechimea lor și problemele puse în discuție²⁰. Se indică aici hotarele din vechime ale Moldovei, regimul proprietății și modalitățile de stăpânire și transmitere a ei.

¹⁶ „Federațiunea”, III, nr. 33, 5/17 aprilie 1870, p. 127; *Opere IX, Publicistica*, p. 88—90

¹⁷ Iraclie Porumbescu, *Monastirea Putna 12 noiembrie 1856*, „Calendar pentru români pe anul 1857”, XIV, Iași, 1857, p. 64—84, p. 15—84; *Scrierile lui...*, Cernăuți, 1898, p. 46—61; Aurel Vasiliu, *Iraclie Porumbescu, inițiator al serbării de la Putna*, „Bucovina literară”, III, nr. 46, 18 aprilie, 1943, p. 3.

¹⁸ T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 124—139; Teodor Bălan, *Serbarea de la Putna, 1871*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1932; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei R. S. România, 1968, p. 103—120; *Publicistica lui Eminescu*, p. 58—74.

¹⁹ M. Eminescu, *Opere IX, Publicistica*, p. 97—98. Poetul publică în „Convorbiri literare”, în 15 septembrie 1870, articolul *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare* și în „Românul”, în 15 august 1871, scrisoarea *Domnului Dumitru Brătianu* pe care o semnează și Pamfil Dan, colegul său.

²⁰ M. Eminescu, *Opere XIII, Publicistica*, București, Editura Academiei R. S. România, 1985, p. 419—423. Documentele se păstrează în manuscrisul academic 87 și le reproducem în *Anexe*.

Proprietarii din Bucovina se prezintă în fața comisiilor austriece, așa cum se arată în aceste documente, numai cu hrisoave domnești și martori. Averea cea mai mare o deținea în Bucovina biserica ortodoxă română. Comisia Imperială Aulică pentru delimitarea proprietăților își desfășoară lucrările în 1781—1782 și la 1 martie 1783 toate moșiile episcopiei Rădăuțului trec în proprietatea statului²¹. Se desființează mănăstirile, rămânând numai trei: Putna, Sucevița și Dragomirna; de asemenea se desființează schiturile și din averile bisericii se formează un singur fond, Fondul religios, în seama căruia intră bisericile parohiale cu slujitorii lor și instituțiile de învățământ. Un istoric al Fondului religios ar întreprinde Aron Pumnul, pe care îl publică în 1865²². Asistăm la o situație paradoxală. În instituțiile de învățământ, susținute din acest fond, nu se preda în limba română ci în cea germană. Averea cea mai mare a bisericii din Bucovina, pădurile, este administrată de străini și tot ei o exploatează.

Desființarea mănăstirilor și a schiturilor are consecințe dintre cele mai grave. Slujbele religioase se oficiau aici în limba română și prin desființarea lor se vine în sprijinul politicii de ucrainizare. Se întâlnesc comune în Bucovina, astăzi complet ucrainizate, în care slujba religioasă continuă să se facă în limba română. Eminescu invocă documentele din 1782 în mai multe rânduri, când se ocupă cu regimul proprietății în țara noastră înainte de introducerea legislației asupra ei²³. Poetul intervine cu creion roșu în textul documentelor, pe care le transcrie în manuscrise, când marchează părțile care îi puteau servi în campania de presă în chestiunea proprietății în țara noastră.

Curtea din Viena trece la întocmirea de legi restrictive de îndată ce comasează averile bisericii ortodoxe române și verifică titlurile de proprietate. Această evidență le permite să întemeieze, ca o primă măsură, coloniile germane după un plan bine stabilit pentru ceea ce se urmărea în plan politic. Eminescu se ocupă de situația bisericii și școlilor românești din Bucovina într-un studiu, [*Se vorbește că în consiliul...*] pe care îl publică în „Curierul de Iași” în noiembrie 1876²⁴. Poetul își scoate informațiile din broșura *Prima Adunare poporală în cauza autonomiei bisericii drept credincioase din Bucovina...*, tipărită la Cernăuți în 1870²⁵. Studiul se ocupă și de situația din Transilvania și se reproduce un articol, *Generalul Türr despre chestiunea orientală*, publicat în „Telegraful român” din Sibiu în octombrie-noiembrie 1876.

Eminescu supune unui examen amănunțit „rescriptele” Curții din Viena pentru Bucovina și demonstrează că ele erau îndreptate împotriva

²¹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, Vol. I (1774—1862) — *De la administrația militară la autonomia provincială* — București, Editura Academiei Române, 1993, p. 191—197.

²² Aron Pumnul, *Privire repede peste trei sute treisprezece din proprietățile așa numitele Moșiile mănăstirești, din care s-a format mărșul Fund religios al Bisericii drept credincioase răsăritene din Bucovina făcută după adevărurile autentice sau urice*, Cernăuți, În tipografia și cu editura D-lui Rudolf Eckhardt, 1865.

²³ M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, p. 548. Invocă documentele în articolul *Se vorbește în Consiliul*, publicat în „Curierul de Iași”, în noiembrie 1876 (*Opere IX Publicistica*, p. 255—256), în editorialele [*Erodot al „Românului” continuă*] și [*Proiectul de lege*], publicate în „Timpul” în 25 ianuarie/6 februarie 1881 (*Opere XII*, p. 43—46) și 6 martie 1882 (*Opere XIII*, p. 73—74) în timpul dezbaterilor privind reforma *Legii tocmelilor agricole*.

²⁴ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 251—265.

²⁵ *Prima Adunare poporală în cauza autonomiei bisericii drept credincioase din Bucovina ținută în Cernăuți, într-a 11/23 iunie 1870*, Cernăuți tipărit la Rudolf Eckhardt, 1870.

bisericii ortodoxe bucovinene și a școlilor românești. Se reproduce din cuvântarea lui Grigore Iliuț din Crasna, care pledează pentru apărarea școlilor românești. „Școalele noastre sătești — arată primarul din Crasna —, susținute parte de parohieni, parte din fondul nostru religios, seamănă a ni se înstrăina cu totul. În multe ținuturi din țară sunt puși priveghetori de școale și de altă lege și de altă limbă. Aceștia dispun acum și de școalele noastre bisericesti.” După analiza legislației austriece pentru Bucovina, Eminescu scoate încheierea că biserica ortodoxă era supusă unui „regim excepțional”, numirile de învățământ se făceau la Viena, deși școlile erau susținute de români, arhieriei se numeau și ei la Viena, împotriva canoanelor bisericii ortodoxe. Curtea din Viena aplica românilor din Bucovina un regim colonial și Eminescu protestează împotriva acestei politici. „Românii nu sunt nicăieri coloniști — scrie Eminescu —, venituri, oamenii nimănuși, ci pretutindenea unde locuiesc sunt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche decât toți conlocuitorii lor”. Și mai departe: „Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem — români”. Și, în sfârșit: „Pe pământurile noastre strămoșești, pe care nimeni nu le stăpânește *de jure belli*, avem dreptul să cerem să ni se respecte limba și biserica”.

Austria se susținea, arată Eminescu în studiul *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat în „Convorbiri literare” în august 1876, prin discordia dintre popoarele sale ²⁶. Pentru a le ține sub stăpânirea sa și veșnic în discordie, se folosea de un „element internațional”, fără patrie și fără naționalitate. Acest element cosmopolit era reprezentat de preotul catolic, fără familie, fără patrie și care se ducea acolo unde îl trimitea ecclesia. Al doilea element era reprezentat de funcționarul austriac sau „beamterul austrielesc”, cum îi spune Eminescu, și el fără patrie și fără nici o legătură cu populația autohtonă. Curtea din Viena înregistrează un eșec prin politica de menținere a unității imperiului peste individualitatea națională a popoarelor de sub stăpânirea sa.

Eminescu examinează pe bază de documente și procesul de sărăcire a populației din Bucovina. În studiul *Cestiunea izraelită*, publicat în „Timpul” în mai-iunie 1879, se ocupă și de uzura în Bucovina și demonstrează, cu date statistice, practicile cămătarilor, prin care ruinează populația și îndeosebi țărănimea ²⁷. Poetul insistă și asupra demoralizării populației prin specularea unor slăbiciuni ale sale. Aici stă și explicația exodului populației românești spre America și înlocuirea ei prin imigrări ucrainene din Galiția. Eminescu își scoate informația din lucrarea lui Julius Platter, *Der Wurcker in der Bukowina*, tipărită la Jena în 1878 ²⁸.

Eminescu se ocupă și de înființarea a două instituții de învățământ din Bucovina: Liceul din Suceava și Universitatea din Cernăuți ²⁹. Spera ca, prin introducerea limbii române ca limbă de predare la Liceul din Suceava, acesta să devină cea mai importantă instituție de învățământ din Bucovina în pregătirea tinerelor generații în spirit național. Poetul insistă și asupra

²⁶ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 163—173.

²⁷ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, București, Editura Academiei R. S. România 1989, p. 239—256.

²⁸ Julius Platter, *Der Wurcker in der Bukowina*, Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1878. Poetul propune ca această lucrare să se tipărească și în românește, ceea ce nu se întâmplă.

²⁹ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 111—112, 160—161, 216—217.

bunei pregătiri științifice a cadrelor didactice, unii, colegi ai săi la Universitatea din Viena. Universitatea din Cernăuți se înființa cu scopul accelerării procesului de germanizare a provinciei. Poetul însuși numește profesorii nou numiți. De aici se vede că ei erau, în general, profesori de gimnaziu din cuprinsul imperiului, fără activitate științifică. Poetul insistă și asupra faptului că profesorii români de la Facultatea de Teologie își țineau cursurile tot în germană. Făcea excepție, la Universitatea din Cernăuți, numai I. G. Sbiera, care își ținea cursurile în limba română, însă care era penalizat, fiind multă vreme numai suplinitor. Profesorii de la Universitatea din Cernăuți nu se remarcă printr-o activitate de un înalt nivel științific. Excepție fac profesorii de la Facultatea de Teologie, care ridică învățământul teologic la nivel european.

Eminescu elogiază una din figurile reprezentative ale clerului din Bucovina pentru merite deosebite pe tărâm religios și cultural. Poetul ia cunoștință de numirea lui Silvestru Morariu ca mitropolit al Bucovinei, dintr-o corespondență, *Czernowitz, 12. März (Erzbischof Morariu Andriewicz)*, publicată în „*Neue freie Presse*” din Viena în 6/18 martie 1880³⁰. Reproduce și o prezentare a personalității noului mitropolit din ziarul „*Der Osten*”, pe care o publică în „*Timpul*” în 19 martie 1880³¹. Poetul îi consacră o prezentare în „*Timpul*” în 8 martie 1880³², atât pe baza informațiilor din presa germană, cât și a unor împrejurări personale. Silvestru Morariu (1818—1895), originar din Mitoc, comună de lângă Suceava, se număra printre sprijinitorii organizării serbării de la Putna, iar Vasile Morariu, fiul său, face parte, împreună cu Eminescu, din comitetul de conducere al festivităților de la Putna din 1871. Silvestru Morariu se remarcă îndeosebi ca autor de manuale pentru învățământul primar din Bucovina. Dintr-o însemnare din manuscrisul 2258, 179, din epoca studiilor universitare de la Viena, se desprinde că Eminescu se gândea să-i retipărească manualele pentru „școlile populare” (primare). Noul mitropolit al Bucovinei era „unul din bărbații cei mai de caracter — scrie Eminescu — și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria, căruia școala populară și biserica ortodoxă îi datoresc foarte mult... Meritul pedagogic de căpetenie al noului mitropolit este că într-adevăr cel dintâi a scris cărți pentru învățământul primar în limba română după un sistem bine definit, conform cu experiențele pedagogice ale timpului său”³³. Exemplul mitropolitului bucovinean putea servi — și Eminescu nu se înșela — ca îndemn pentru românii de pretutindeni. „Muncind cu dezinteresare — atrage atenția poetul — pentru ridicarea poporului lor din neștiință și sărăcie, acești bărbați se ridică încet în văzul lumii prin merite reale, prin muncă, prin iubire de adevăr.”

Măsurile represive împotriva Societății „Arboroasa” a studenților români de la Universitatea din Cernăuți sunt prezentate de Eminescu în două articole pe care le publică în „*Timpul*” în noiembrie 1877³⁴. Ziarul vienez „*Neue freie Presse*” publică o corespondență, *Czernowitz, 28. November*, în 20 noiembrie/2 decembrie 1877, în care arată că mai mulți studenți

³⁰ „*Neue freie Presse*”, nr. 5587, 6/18 martie 1880, p. 4.

³¹ M. Eminescu, *Opere, XI. Publicistica*, București, Editura Academiei R. S. România, 1984, p. 85—86. Nu am văzut ziarul german.

³² *Ibidem*, p. 69.

³³ *Ibidem*, p. 69.

³⁴ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 3—5, 11—12.

din Societatea „Arboroasa” fură arestați pentru activitate politică³⁵. Sunt întemnițați Ciprian Porumbescu, Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Orest Popescu și Eugen Sireteanu. Sunt acuzați pentru trimiterea unei telegrame Primăriei din Iași, cu prilejul comemorării morții lui Grigore Ghica, care se opune anexării nordului Moldovei de Imperiului habsburgic în 1775. Telegrama prezenta Bucovina ca „partea detruncheată a vechiei Moldove”. Eminescu privește cu rezerve informațiile din ziarul vienez, ca să revină asupra acestei chestiuni într-un nou articol în care preia informațiile din „Curierul. Foaia intereselor generale” din Iași. „Va ve ni vremea — și poate nu e tocmai departe — scrie Eminescu în „Timpul” în 18 noiembrie 1877 în care cercurile influente din Viena se vor încredința că este în interesul monarhiei ca românii din Bucovina să fie lăsați în seama liberei lor dezvoltări”. Studenții sunt supuși unui regim sever de detenție, anchetați în condiții inumane și calomniați de asistență în timpul procesului. Completul de judecată îi găsește nevinovați și pronunță un verdict de achitare³⁶. Ciprian Porumbescu contractează în temniță o boală care îl va răpune în plină activitate creatoare. Politica inchizitorială a Curții din Viena frânge zborul uneia din cele mai mari speranțe ale muzicii românești.

Curtea din Viena considera că se impunea să marcheze împlinirea unui secol de la anexarea Bucovinei la Austria prin mari festivități menite să demonstreze că provincia devenise „germană”. Programează inaugurarea Universității din Cernăuți în timpul festivităților și hotărăște să asiste și împăratul. Festivitățile se țin la începutul lui octombrie 1875 și la ele nu asistă și împăratul din motive politice.

Comisia documentelor istorice îi însărcinează pe M. Kogălniceanu și I. Slavici să pregătească o broșură cu extrase din documentele transcrise de E. Hurmuzachi din arhivele din Viena și din care să se vadă împrejurările și mijloacele folosite de diplomația austriacă pentru anexarea nordului Moldovei în 1775. Broșura *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, întocmită de Slavici și cu o prefață de M. Kogălniceanu, se tipărește în aprilie 1875 și i se dă și o versiune în limba franceză, *Rapt de la Bukovine d'après documents authentiques*. Broșura se deschide cu un motto, extras dintr-o scrisoare a lui Kaunitz din 7 februarie 1775: „Prin Bucovina — ține să precizeze cancelarul austriac — luăm în mâinile noastre cheia Moldovei”. Politica expansionistă a Austriei este denunțată fără echivoc. „Lucrarea sa de cotopire cea mai favorită — se arată în broșură — , care nu o expunea la nici un răzbel, la nici o greutate internațională, pe care o urmă în timp și de răzbel și de pace, și să o spunem — o urmează și astăzi — era strămutarea hotarelor prin înaintarea pajurilor imperiale”³⁷.

Eminescu participă la evenimentele din 1875 și se angajează în acțiuni politice dintre cele mai primejdioase. Poetul își asumă sarcina să treacă peste graniță, în Bucovina, broșura *Răpirea Bucovinei*... și să o distribuie la Cernăuți. T. V. Stefanelli evocă în amintirile sale și acest episod din activitatea politică a poetului³⁸. Tribunalul din Cernăuți dă o ordonanță priu

³⁵ „Neue freie Presse”, nr. 4767, [20 noiembrie] 2 decembrie 1877, p. 4.

³⁶ Teodor Bălan, *Procesul „Arboroasei” 1875—1878*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937.

³⁷ *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, Stabil. Litho-Typogr. Socec, Sander & Co, 1875, p. VI. Sublinierea în text.

³⁸ T. V. Stefanelli, *op. cit.*, p. 97—101; [ed. II], p. 160—163.

care interzice punerea în circulație a broșurii și cere confiscarea ei. Ministerul de Interne al Imperiului austro-ungar cere informații guvernatorului Bucovinei cu privire la broșură, întrucât fusese semnalată și la Paris. Documentele din broșură constituiau, fără îndoială, una din cele mai severe condamnări a politicii anexioniste austriece.

Municipalitatea din Iași organizează o serbare comemorativă pentru Grigore Alexandru Ghica Voevod, asasinat de turci, pentru împotrivirea la anexarea nordului Moldovei la Imperiul habsburgic. Festivitatea se ține în septembrie 1876. Eminescu consacră acestor evenimente istorice și comemorării lor o amplă prezentare, *Periodul al doilea*, pe care o publică în „Curierul de Iași” în 1 și 3 octombrie 1876³⁹. Domnitorul moldovean este înfățișat monarh luminat, asemeni lui Ludovic al XIV-lea, Friederic al II-lea, Ecaterina a II-a, Maria Tereza și Iosif al II-lea. Politica lui Grigore Ghica este caracterizată după documentele din broșura *Răpirea Bucovinei*. . . . Sfârșitul tragic al domnitorului este explicat prin intrigile Curții din Viena și dezbinările interne. „Popor românesc — scrie Eminescu — mari învățături îți dă ție această întâmplare! Dacă fiii tăi ar fi fost uniți totdeauna, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit. Dar veacuri de dezbinare neîntreruptă te-au dus la slăbiciune, te-au adus să-ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele domnilor tăi cu sămânța dezbinării în inimă”.

Municipalitatea ieșeană așează un bust al lui Grigore Ghica în Beilic, pe locul unde se petrec întâmplările tragice din 1777. Eminescu consacră și cu acest prilej o evocare, *La anul 1774*. . . , publicată în „Curierul de Iași” în 30 septembrie 1877⁴⁰. Poetul face portretul lui Ștefan cel Mare și descrie bogățiile și frumusețile peisajului bucovinean. „Sunt munți cu pomi și cu alți copaci roditori — scrie Eminescu în graiul bătrânesc — , printre cari curg apele cele limpezi, care dintr-o parte și din alta de pe vârfurile munților se pogoară la vale cu un sunet prea frumos pe aceste laturi, făcându-le asemenea unei mândre grădini. Prin nisipul pâraielor ce se încep din munți se găsește praf de aur, prin codri sunt cerbi, ciute, căprioare, bivoli sălbatici și, în munți, despre apus, o fiară pe care moldovenii o numesc zimbru”.

Eminescu arată ce-a devenit Bucovina după o sută de ani de administrație austriacă : „Mlaștina de scurgerea tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu mai puteau trăi într-alte părți, Vavilonul babiloniceii împărății”. Poetul condamnă, din nou, politica anexionistă a Imperiului habsburgic. „Vânzarea Bucovinei — scrie Eminescu — va fi o vecinică pată pentru împărăția vecină, de-a pururea o durere pentru noi. Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mâini o vom deschide de-a pururea, cu a noastre mâini vom zugrăvi icoana Moldovei de pe acea vreme și șirurile vechi, câte ne-au rămas, le vom împropăta în aducere aminte”.

Eminescu aparține Bucovinei prin străbunii săi, anii școlarității la Cernăuți și începuturile sale literare. Bucovina are în Eminescu, pe de altă parte, cel mai consecvent și strălucit apărător al identității sale naționale, amenințată grav și în secolul nostru.

³⁹ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 217–220.

⁴⁰ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 429–431.

ANEXE

ÎNTREBĂRILE DIN PARTEA BUCOVINEI ȘI RĂSPUNSURILE
DIN PARTEA BOIERILOR LA 1782

2307

28r—32r

(NB: Pe-o pagină sunt scrise întrebările, pe-a doua, paralel cu ele, răspunsurile.)

19 ponturi de întrebări din partea Bucovinei, cum se arată mai gios pe număr.
Întrebări din partea Bucovinei. — Răspunsurile din partea Divanului Moldaviei.

No 1 (Î) Târgurile cele trei, ce sunt în Bucovina și piste tot pe moșiile stăpânitorului țării, după cum mai întâi au fost hotărâte, de se vor găsi în vreun izvod și sunt hotarnăci asupra lor?

No. 1 (R) În vremile vechi ale stăpânirii Moldaviei au fost condici, întru care se afla înscris nu numai pricinile orașelor, ci și hotarale lor cum și alte pricini a țării, care din vremelnice întâmplări și prăzi și din robii ce sunt știute de toate megieșile țării Moldaviei, toate acele condici s-au prăpădit și nu se află, fără numai din testamenturile și hrisoavele ce au dat luminații Domni din locul domnesc danii, ce s-a putea înțelege, după cum vor fi scriind-o, cum și din hotărările cari mai pe urmă din poruncă domnească s-au făcut, după vreme, după știința stăpânirii.

2. (Î) Moșiile ce se stăpânesc din vremile vechi și moșiile ce le au dăruit Domnii de-au fost obicei să se arăte prin scrisori și semnele hotarălor și de se poate găsi în arhiva Ieșului hotarnici și scrisori de acest feliu?

2. (R) Tot locul țării Moldaviei dintru început loc domnesc au fost și, la locurile unde s-au scotit ca să fie târguri, le au numit și le-au făcut târguri cu loc împrejur îndestul spre îndestularea orașenilor și în condicile vechi ce s-au pomenit mai sus ori fi fost și semnele hotarălor, măcar că și din locurile târgurilor, încă și târguri întregi mai pe urmă, stăpânitorii Domni au dat danie cui au vrut cu ispisoaice gospod de stăpânire, cum și toate moșiile ce se stăpânesc din vremile vechi și mai pe urmă de luminații Domni sunt date danii cu hrisoave domnești după slujba și cinstea fieștecăruia, pe cât au vroit Domnul și la unele din testamenturile Domnilor au fost arătate și semnele hotarălor, iar nu la toate; iar la condicile cele vechi, care s-au prăpădit, după cum mai sus s-au pomenit, or fi fost pre larg înscris atât pricinile cât și semnele hotarălor tuturor moșiilor, însă din întâmplările tulburărilor multe ispisoaice vechi și mai nouă s-au prăpădit și pe urmă după încredințate dovezi și vrednici mărturii de stăpânire au rămas temeinică stăpânire fieștecăruia, iar arhiva Moldaviei de hotarnici, de scrisori și de alte pricini nu se află din vremelnice întâmplări, precum mai sus s-au arătat.

3(Î). Veniturile podurilor și alte venituri ce au fost domnești, de le au stăpânit Domnii însuși sau cu scrisori le-au dat altora?

3. (R) Veniturile podurilor și alte venituri de moșii, ce au fost domnești, în câtă vreme au fost domnești s-au strâns și veniturile lor pe sama domnească de cei rânduiți de Domni pristavi, iar după ce dintr-acele moșii cu poduri și cu alte venituri li au dat luminații Domni dintru început și pân-acum danie cui au vrut, au luat acei cu daniile și veniturile podurilor și alte venituri și se stăpânesc și pân-acum de acei cari le au.

4. (Î) Un stăpân de moșii ce nu are copii sau moștenitori, de are putere a face cu moșiile sale ce-i va fi voia, adică de au putut lua pe un străin ca să-l facă moștenitoriu pe moșiile lui fără voia Domnului țării și când vreunul fără moștenitor moare și pe altul n-au făcut moștenitoriu pe moșiile sale și nici diată n-au făcut, cui se cade să rămâie moșiile acele?

4. (R) Cel [ce] nu are copii sau alți moștenitori este volnic a face moștenitoriu pe moșiile sale și pe un străin, fără de a lua voie și de [la] Domnul țării. Iar când va muri fără moștenitori, adică de nu va avea rude și nici pe altul străin n-a apucat a-l face moștenitoriu

pe moșiile lui, nici diată nu va face, atuncea moșiile și toată averea lui rămân stăpânitorului țării.

5. (Î) Când face vreunul diată, ce trebuință este să mai facă și de poate fieștecare stăpân de moșii să facă diată sau are csebire unul de altul?

5. (R) Fieștecare om slobod și neoprit de pravilă poate să facă diată pe averea sa, care diată este datoriu să o încredințeze spre dovadă, cumcă este chiar a lui, ori cu însuși a lui iscălitură și cu vrednici de credință marturi ori și numai cu însuși a lui iscălitură fiind adevérité și fără prepus; *însă cel mai puțin păzind a tria parte din averea sa pentru moștenitoriu după pravilă.*

6. (Î) De face cineva vreo împărțală moștenitorilor săi, în viața sa, și au făcut vreunul dintre dânșii strimbătate, de rămâne acea împărțală în puterea ei, adică: părintele ce stăpânește o moșie, care se cade să rămâie în moștenire atât părții bărbătești cât și femeiești, și el sau au depărtat pe fată sau au dat feciorului, sau pe fecior l-au depărtat și au dat fetei?

6. (R) Poate fieștecine în viața sa să facă împărțală lucrurilor lui moștenitorilor lui, după a lui însă voință și altă nu se caută nici se socotește, fără numai dacă pe vreunul dintre cești moștenitori l-au făcut desăvârșit moștenitoriu ori i-au lăsat atâta parte care nu are nici o analoghie cu părțile celorlalți, or de au dat numai din cele mișcătoare și nu și din cele nemiscătoare și nu va arăta *pricina în scris*, atuncea împărțala este fără taria sa.

7. (Î) Un stăpân de moșia părintască de poate să vândă moșia sa de istov și copiii lui făcându-se de vârstă și cunoscând că acea vânzare s-au făcut cu păgubirea lor și măcar de nu și este arătat în zăpisi de vânzare ce-au fost făcut părintele lor, ca să poată copiii lui răscumpăra — au putere copiii să răscumpere, au ba?

7. (R) Un stăpân poate să vândă moșia sa cea părintască de istov și de i vor fi copiii lui fără de vârstă și sub stăpânirea tatălui lor și în zăpisi de vânzare nu va fi scris ca să poată răscumpăra copiii, după ce vor veni la vârstă, nu pot să răscumpere.

8. (Î) Un stăpân de moșie, căzând la datorie sau având altă trebuință și voiește să vândă moșia sa de istov, de este dator prin știrea giudecății să facă știre neamului său și răzășilor și a cere de la neam sau răzăși de voiesc să dea prețul moșiei, și vândând moșia de tot după vremi moștenitorii lui să dea acel preț ce au dat neamul lui sau răzăși sau străinii părintelui lor și să răscumpere mișia și pân-la câtă vreme pot să aibă volnică răscumpărare?

8. (R) Cel ce va cădea la datorie sau pentru altă trebuință va vrea să vândă moșia sa are datorie să întrebe mai întâi *pe fiii săi, însă de vor fi de vârstă, și pe neamuri și pe răzăși și, când nu vor vrea acia să o cumpere, atunci poate să o vândă și la străini*. Iar când nu va înștiința pe fiii, de vor fi de vârstă sau neamurile sau răzăși, după ce vor afla de vânzare au voie pân-în patru luni după *pravilă și pân-în șase luni să tragă și să răscumpere*. Iar de nu vor afla de vânzare nici or și nemică și pân-la zece ani au voie să tragă giudecată și să răscumpere, însă încredințându-se giudecătoriu că n-au aflat mai înainte și sorocul acest de zece ani este la cei ce nu vor fi înstrăinați din pământul lor; iar când moșia se va vinde pentru datorii din porunca dreptății la mezat, atunci n-are datorie să întrebe nici pe fii nici pe neamuri, nici pe răzăși, nici pot să mai răscumpere, fiind vânzare cu publicație.

9. (Î) Când o moșie au pus oareșicine zălog cu soroc, cu această hotărîre că nu va plăti banii la sorocul arătat, să rămâie moșia de istov neputând să mai răscumpere; de rămâne acest fel de interesat contract în puterea sa sau zapisele ce se fac între cumpărătoriu și vânzătoriu și nu se fac înaintea giudecății, de rămân în puterea lor au ba?

9. (R) Moșia sau orice lucru nemiscător ce va pune zălog cu hotărît soroc, ca neplătind banii să rămâie de istov de nu va da stăpânul doilea zăpisi cu desăvârșită vânzare sau acel ce ține zălogul de nu va avea cartea giudețului, întru care se arată că s-au dat acel zălog de istov, atunci zăpisi cel de zălojitură nu are nici o tărie și oricând ori acel ce au pus zălogul, ori moștenitoriu și neamurile lui pot să dea banii și să ia zălogul, iar zapisele ce se fac între cumpărătorii și între vânzătorii, de nu vor fi făcute nici înaintea giudecății de oareșicare pricină și vor fi încredințate cu iscălituri a oamenilor vrednici de credință — au taria lor.

NB: Aici lipsesc două foi din original — adică nemijlocit urmează întrebările 10, 11, 12, 13, fără răspuns în paralel, întrebările 14, 15, 16 și 17 lipsesc cu totul, asemenea răspunsurile 14, 15, 16, iar de la 17 e numai o parte; apoi lipsesc întrebările 18 și 19 dar răspunsurile sunt. Deci urmează întrebările 10, 11, 12, 13 și răspunsurile 17 o parte, 18 și 19.

[Întreb.] 10. Când din întâmplare nu poate cineva să arate dovezi și scrisoare pe moșia ce o stăpânește, dar stăpânește, dar stăpânește moșia sa cu odihnă, până la câți ani poate să slujască stăpânirea lui spre dovadă că este dreptă a lui?

[Întreb.] 11. Când unul au stăpânit moșia sa cu odihnă peste suma anilor hotărâți și după vreme vine altul cu bune scrisori asupra acei moșii, cine după obiceiul pământului rămâne stăpânitoriu; cel ce au stăpânit atâți ani sau cel ce poate cu scrisori dovedi că ar fi moșia a lui?

[Întreb.] 12. De este vreme prescripției, adică pân-la patruzeci ani sau mai mult au mai puțin, atât la boieri sau la mânăstiri; sau mazili ruțași totdeauna sau au vreo deosebire, fiindcă osebit este cunoscut că în vremile tulburărilor scrisorile boierilor au căzut în mâinile mazililor și a mazililor în mâinile boierilor și acum mulți ca aceștia, cari fără dreptate țin scrisorile, cu cari se folosesc atât cu vânaturie, cât și cu slobozirea ce s-ar cădea să aibă cel adevărat stăpân.

[Întreb.] 13. Și fiind cunoscut că în vremile tulburărilor mulți mazili ruțași s-au făcut stăpâni pe moșii, cu unii ca aceștia după obiceiul pământului ce se cade să se facă?

NB: Aicea lipsesc două foi!
(Urmează răspunsurile, o parte din 17, iar 18 și 19 întregi.)

... lumnate cărți ce s-au dat de opștie au rămas locul al lor și rămân și vânzarile de la unul la altul iarăși temeinice și stăpânitoare și atât vânzătorul cât și cumpărătorul nu rămân îndatoriti cu vreo dare stăpânului țării pentru loc, iar la cheltuielile târgurilor, cari vor fi prin știrea rânduitului dregător, au să răspundă numai târgoveții birnici țării, iar boierii cu prerogativa lor sunt apărați de toate și în tot locul, și cel ce au fost mai înainte de țaran și pe urmă s-au făcut târgoveț nu are să plătească nimăruî nimic pentru aceea fără numai birul lui după cislă fiindcă târgovețul țaran birnic nu are deosebire de ceilalți țarani afară de bresle.

R. 18. *Armenii și jădovii n-au avut după dreptate voie a cumpăra moșii la țară, de veci nici au, iar casă i dugheni în târguri au putut și pot cumpăra, însă armenii numai pot cumpăra și vii.*

R. 19. Dumbrăvile și rediurile sunt a stăpânului locului și nime fără învoiala stăpânului moșiei nu este volnic a lua lemne sau nuiele sau a darma; iar codrii și pădurile sunt slobođe și are voie fieștecine a tăia și a lua orice fel de lemne, neoprit de nime și fără de plată, însă numai locuitorii țării aceștia, iar cei de prin locurile megieșilor sunt oprîți după firmanul împărătesc, însă [de] or fi sate pe supt codri și păduri alții străini nu sunt volnici a tăia lemne pentru trebuința lor împregiurul acelor sate, iar mai înuntru pot să taie și să ia.

Din luminata poroncă prea înalțat Domnului nostru Măria Sa Constantin Dimitriu Moruz VVeod s-au făcut răspunsurile la întrebările Bucovinei pentru toate pre larg, după cum se arată mai sus.

Let 1782 fevr. 19.

Iscăliți boierii Divanului

Ioan Cantacuzino vel Logofăt
Neculaiu Rósăt vel Vornic
Lascarachi Rósăt vel Vornic

Stefan Sturza vel Vornic
Gheorghe Sturza vel Vornic
Scarlatahi Sturza Hatman.

ALTE ȘEPTTE PONTURI DE ÎNTREBĂRI DIN PARTEA BUCOVINEI, CUM SE ARATĂ MAI GIOS PE NUMĂR. ÎNTREBĂRILE DIN PARTEA BUCOVINEI RĂSPUNSURILE DIN PARTEA DIVANULUI MOLDAVIEI.

2307

33r—35r

Î 1. Se vorbește că mai înainte din vreme hotarale Câmpulungului rusesc au mers mai mult spre hotarale Galiției spre cuturi ș-acei stăpâni de acolo pe-ncet, pe-ncet în puterea lor s-au lățit?

R. 1. Hotarul Câmpulungului rusesc mai înainte vreme după știință au fost hotar Cirimușul Negru, și din întâmplările tulburărilor, nefiind căzuta purtare de grijă despre Moldova, găsind prilej leșii, s-au întins și s-au lățit cu stăpânirea până la Cirimușul Alb, ș-acei stăpâni leși de acolo cu învechirea stăpânirii au rămas stăpâni în puterea lor. Iar în arhiva țării leșești trebuie să se afle înscris hotarale vechi până unde au fost și de-acolo s-a putea îndrepta.

Î 2. Poate că acest ocol a Câmpulungului rusesc mai înainte au fost loc domnesc și când l-au luat alții în stăpânirea lor?

R. 2. Ocolul Câmpulungului rusesc din început au fost loc domnesc precum și tot pământul Moldaviei și pe urmă Domnul ce au stăpânit după vreme au dat danie, după cum s-au arătat mai pre larg la al 2-lea pont la copia cu 19 ponturi.

Î 3. Atât mazilii cei vechi cât și lăcuiitorii ai că hotarale Moldaviei mi înainte se stăpânea până la Sarafinești de către Horodincea și părăul Sarafineșului până în Nistru, iar acum cei din Galiția au lua o bucată mare de loc. De nu este vreo dovadă sau cu ce au luat moșii acea bucată de loc?

R. 3. Hotarale Moldaviei mai înainte după știință au fost până la Sarafinești de către Horodincea și părăul Sarafineșului până în Nistru și din întâmplările tulburărilor s-au lățit înscris cu stăpânirea după cum s-au arătat mai sus la pontul întâi.

Î 4. De au fost slobod sau de este și acum obicei ca moșiile să se împărtaşcă la răzăși în bucățele mici și de-au avut fieștecure putere pe părțica sa a face crășme, velniți, mori, prin care se aduce mari stricăciune locuitorilor?

R. 4. Moșiile răzășești s-au împărțit și se împar și acum în părțicele mici pe căți răzăși sunt și se cuvine fieștecdruia partea sa și pe părțica sa este volnic a face fieștecare crăcîmă, fiindcă nu aduc stricăciune, cum și mori pot să facă, de nu va îneca una pe alta; iar, când va îneca una pe alta, atunce nu pot să facă fieștecare moară pe părțica sa, ci numai câte mori vor încăpea pe toată moșia ca să nu aducă înecătură una alteia, intrând la acele mori părtași toți răzășii căți or fi, fieștecare după anlogia părțicicăi sale, prinzând și la cheltuială asemenea.

Î 5. Cum se orânduiesc mazilii i ruptașii la Moldova să dea birul lor; pe părțicele de moșie ce au, sau pe averea lor, și ce privilegii au aceștia și ce sunt datori atât stăpânitorului țării sau cât răspublicii să slujască?

R. 5. Dajdia mazililor i a ruptașilor nu se socotește după părțile de moșie ce au, ci se așază după puțință, însă mai cu ușurare decum plăteasc ceilalți birnici, fiindcă se află în slujbe împărătești și domnești fără plată, făcând sluba lor tot aici în țară. Privilegia ruptașior este fiind aleși din țăr-ni cu birul lor deosbit și la destină au deosebire până la 30 bucăți să plătească boierești, iar ispravnicilor sunt supuși la toate și la greșele lor au voie ispravnicii să-i și pedepsească. Iar privilegia mazlilor este, fiind aleși și mai socotiți decât ruptașii și la desetină pe câte bucate vor avea drepte a lor să plătească boierești și ispravnicii n-au volnicie să rânduiască mazilii la vreo slujbă fără carte domnească de poruncă înscris ca să rânduiască și din mazilii cum și la greșalele lor n-au volnicie ispravnicii a-i pedepsi, fără numai îi trimit la Divan cu faptele lor înscris și de la Divan li se hotărăște pedeapsa lor.

Î 6. Ce sunt acei ce se numesc aici șleahitic ?

R. 6. *În pământul Moldovei nimene nu s-au numit nici nu se numesc cu nume de șleah-tici, iar unii ce sunt de neamuri vechi, cari strămoșii și moșii lor au stătut boieri după vreme, care se cheamă neamuri, și aceștia sunt deosebiți și mai cinstiți din mazili având încredințate dovezi de la Divan și de la Domni de alegerea neamului lor și privilegia acestora este să nu plătească dajdie desetină să plătească boiereștei, la unele din poronci și la slujbe, care sunt mai mari și rânduiesc cu deosebite cărți domnești scrise către inuși ei iar nu către ispravnici.*

Î. 7. Ce orânduială au argații, de poate fieștecare boieriu sau mazili să ție argați câți îi va fi voie și aceștia, de au vite, arături și fânațe, prin care fac și deosebită gospodărie, de sunt slobozi de bir și de alte orânduielei?

R. 7. Atât boierii și mazlii pot să ție argați cât li-a fi de *trebuința cu tocmală și birul argaților, fiind însurați, plătesc după cislă la satul unde este legat cu birul, iar, fiind holte și sezând în casa stăpânului, nu se supără cu birul*; iar boierii au deosebit și liude scutelnici dați de la Domnie pentru slujba casălor după stepina boierii fieștecăruia, *cari scutelnici nu se supără nici la o rânduială ce ar fi pe țară.*

Din luminată porunca prea Innălțat Domnului nostru Măria Sa Constantin Dimitriu Moruz VVeod s-au făcut răspunsurile la întrebările Bucovinei pentru toate pre larg, după cum se arată mai sus.

Iscăliți boierii Divanului Let 1782 fevr. 19

Ioan Cantacuzino vel Logofăt, Ștefan Sturza vel Vornic, Nicolai Rosăt vel Vornic, Gheorghes Sturza vel Vornic, Lascarachi Rosăt vel Vornic, Scărlătachi Sturza Hetman.

Zusammenfassung

D. Vatamaniuc untrucht in der Studie *Eminescu și Bucovina* (Eminescu und die Bukowina) die Beziehungen des Dichters zu dieser rumänischen Provinz. Diskutiert werden Eminescus Vorfahren väterlicherseits aus Călineștii lui Cuparencu (Kreis Suceava), seine Studien in Tschernowitz, seine Verehrung für Aron Pumnul, seinen Professor, und die ersten literarischen Schöpfungen aus der Tschernowitzer Zeit. Die Studie legt großen Wert auf die Art und Weise, wie sich die Bukowina in den Handschriften und in der Publizistik Eminescus widerspiegelt.

MIHAI TELIMAN CRONICAR AL VIETII ROMĂNEȘTI DIN BUCOVINA ULTIMULUI DECENIU AL SEC. AL XIX-LEA

VASILE PRECOP

Cultura română în Bucovina între 1775—1918, cât timp a existat Bucovina, s-a dezvoltat în condiții deosebit de vitrege. La încorporarea părții de nord a Moldovei în Imperiul habsburgic, teritoriul ce cuprindea 10.441 km² și 71.750 locuitori ¹, de origine română în proporție de 85—90% și care avea un trecut istoric bine definit și un grad de cultură concretizat în mănăstirile și schiturile numeroase: focare de învățatură și artă. Aici s-au format personalități ale culturii de valoarea celor ale Renașterii apusene, ca mitropolitul Petru Movilă (1597—1647). La fiecare pas întâlneai urme ale unui trecut glorios, foarte viu în amintirea localnicilor.

Imperiul habsburgic nu a găsit aici un teritoriu „sălbatic”, nici „sărac” și nici „pustiu”. Vizitarea muzeelor mănăstirilor Putna, Sucevița, Dragomirna etc. oferă omului modern o bogăție și o diversitate de opere de artă unice în cultura universală. Și toate aceste monumente artistice, religioase, istorice au crescut în peisajul dumnezeesc al obcinilor Carpaților, din sufletul și mintea iscoditoare a băștinașilor români, realizate cu averea și sudoarea hărniciei lor.

Trecerea nordului Moldovei în componența Imperiului habsburgic are loc într-un moment istoric important, în plin iosefinism, când lumea medievală este în puternic declin, iar burghezia cucerește noi poziții, tot mai puternice în toate domeniile vieții. Curtea imperială din Viena, după stabilirea granițelor față de Moldova și raiaua Hotinului, în 2 iulie 1776, la Palamutca pe Nistru ², inițiază îndelungul proces, dramatic pentru români, de construire a unei provincii asemănătoare celorlalte provincii ale coroanei vieneze, provincie multinațională de cultură germană.

S-a început prin a schimba orientarea întregii vieți a ținutului nou cucerit spre Viena, întărind paza granițelor, dând dispoziții și creând legi care urmăreau încetarea legăturilor cu Moldova, Pentru dezvoltarea industriei, comerțului, transporturilor, administrației au adus oameni din toate regiunile imperiului. Toată noua organizație modernă a țării se face în limba germană. Se dezvoltă spectaculos orașele, cu populație imigrată, cu arhitectură germană. Prin încadrarea țării la Galiția, de la 1786 la 1861, ca un district al Galiției, se produce o adevărată invazie de elemente alogene, ucraineni, poloni, evrei etc. Elementul românesc din orașe este împins la periferie, sărăcește, se împuținează, se ocupă cu agricultura, cărăușia, devine

¹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774—1862), București, Editura Academiei Române, 1993, p. 81.

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 11.

muncitor, necalificat de cele mai multe ori. De dezvoltarea modernă a țării, românii vor profita în mică măsură. Ei vor rămânea la sate, își vor continua cultivarea propriei spiritualități: religia, tradiția, obiceiurile, arta populară sub diferitele ei forme etc.

Școala se dezvoltă puternic, liceele clasice și reale au profesori străluciți — vestiții latiniști! —, universitatea din Cernăuți își capătă repede prestigiu, toate sunt de cultură germană, în limba germană, profesorii și studenții, în marea lor majoritate, alogeni.

Comerțul, sistemul bancar, industria, finanțele, administrația, viața politică, știința și arta, presa etc. vor înflori în orașe.

Satele românești vor rămâne departe de civilizația modernă a orașelor. Boierii români vor primi titluri austriece de baron, cavaler etc., unii se vor instrăina, cei mai mulți își vor pierde moșiile prin arendare, la început, apoi prin vânzare. Puțini își vor păstra averea, demnitatea și se vor pune în fruntea mișcărilor politice, culturale, sociale pentru păstrarea ființei naționale a românilor în Bucovina.

Populația țării, română la încorporare în imperiu, la ultimul recensământ austriac din 1910 devine minoritară, chiar și față de ucrainenii!

Acest proces complex de transformare istorică, socială, economică, politică, culturală în cei 144 de ani de stăpânire habsburgică i-a trezit pe români „din somnul cel de moarte” și, încet-încet, însușindu-și cultura germană, și-au adus contribuția la realizarea marelui ideal național: cultură națională unitară, stat național în hotarele sale etnice. Lucrul nu a fost deloc ușor. I. Nistor caracterizează exact dificultățile dezvoltării literaturii române în Bucovina: „Firește că la început nu ne puteam aștepta la opere literare originale. Scrisul bucovinean n-a avut niciodată o notă specială, afară de germanisme și de rătăcirile becisnice din epoca pumnuleană. Scriitorii noștri erau inspirați de literatura fraților mai mari din România și Transilvania, precum și de literatura germană”³. Mai trebuie spus că scriitorii bucovineni, în marea lor majoritate, și-au pus condeii în scrierea de opere ce exprimau viața națională în pericol de a se pierde în mozaicul sufocant multiethnic, au fost călăuziți de ideile pașoptiștilor, au avut puțin răgaz să mediteze la principiile estetice.

Literatura română din Bucovina, apărută, în cea mai mare parte, în publicațiile vremii sau în volume puține, nu este cunoscută cititorului de azi. Cărțile lui D. Petrino, Iraclie Porumbescu, T. Robeanu, M. Teliman etc. au devenit foarte greu de găsit. Între cele două războaie mondiale, la Cernăuți, prof. I. Nistor, Leca Morariu, C. Loghin au ținut viu interesul pentru această literatură, în special cele două volume ale lui C. Loghin: *Istoria literaturii române din Bucovina 1775—1918* și *Scriitori bucovineni*, antologie, 1924.

Dintre scriitorii bucovineni, M. Teliman trezește încântarea și interesul cititorului modern de literatură bună. Prozatorul se naște în orașul Siret la 20.XI.1863. Școala primară și gimnaziul le urmează în orașul natal. Între 1879—1882 frecventează cursurile școlii reale superioare din Cernăuți. După terminarea liceului, toamna pleacă la Viena și se înscrie la Academia de Pictură. Școala o face în limba germană, despre istoria poporului român

³ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 298.

nu primește nici cele mai elementare noțiuni, nu are conștiință națională. În catalog numele era germanizat și scris Tilleman. Referitor la acest fapt, G. Tofan, notează, în prefața la *Foiletoane*: „Când s-a făcut schimbarea numelui din Teliman în Tilleman și care au fost cauzele acestei schimonosiri nu ni-i cunoscut, putem însă presupune că vor fi aceleași care au făcut ca multe nume sonore românești să capete diferite sufixe menite să întunece originea românească a numelui. Abia mai târziu, prin anul 1885, a luat fratele mai mic al lui Mihai, Constantin, pe atunci elev al școlii reale din Siret, la îndemnul profesorului de religie de atunci . . . numele de Teliman”, nume uzitat „și în cărțile parohiale”⁴. După Mihai, familia revine la vechiul nume. Deci afirmația d-nei Stănuța Crețuțu că „Părinții lui, orașeni din Siret, se numeau de fapt Tilleman”⁵ trebuie întregită cu relatarea lui G. Tofan.

În Viena, tânărul student își capătă conștiința apartenenței la neamul românesc. Circumstanțele în care M. Teliman descoperă că este român, le relatează în fragmentul autobiografic intitulat „Atelierul conștiinței naționale”, în care ne înfățișează o puternică dramă psihologică, caracteristică multor tineri români din epocă. Vom da un citat mai întins din acest articol, și pentru frumusețea lui poetică, și ca cititorul să-și poată face o judecată proprie despre scrisul autorului, opera fiindu-i greu accesibilă. Acest procedeu îl vom folosi destul de des în continuare. Tânărul student mărturisește: „Eram tânăr. Nici 20 de primăveri. Credeam că sunt osia lumii. . . Eram tânăr. . . Aveam conștiință națională? . . . Nu, inimă numai. Crescut sub influenți diametral opuse geniului românesc, îmi rămase numai amintirile casei părintești. . . M-am dus. M-am dus și capul cu via-i memorie îmi era plin de toată istoria lumii; știam cine-i Fridric Barbarosa, cunoșteam de-a rostul versuri din cântecul Nibelungilor, fraze goale din mulți autori nimic zicători germani imprimate memoriei mele prin silă, cunoșteam castele de pe malurile vechiului Rhin; cunoșteam câmpiile Andaluziei mai bine decât cuibul nașterii, cunoșteam seria regilor ce au domnit cu aviditate. . . știam toate, eram cosmopolit perfect, dar nu știam cine sunt. M-am dus și m-am tot dus. Și în Putna zăceau oasele lui Ștefan cel Mare și eu m-am dus și nu știam că zac. . . Și eram acuma în Babilonul de pe malul Dunărei și abia acum între milioane de oameni am simțit că sunt singur. Pricepeam graiul ce-l vorbesc valurile ce mă înconjurau, însă el era străin, și inima vădană a rămas”⁶. În această stare sufletească, într-o zi, pe stradă, aude doi tineri vorbind românește și este impresionat deosebit; apoi este invitat la un prieten ceh, într-un cerc vienez ceh. Era o petrecere. Au cântat „Kde domov moi”? (Unde-i patria mea?) . . . „și la ultima strofă s-au ridicat toți în picioare cu un sfânt entuziasm și au jurat a muri pentru limba și țara lor. Și atunci am primit și eu botezul conștiinței naționale. Străinătatea prin două epizode a trezit în tâmpitul (tocitul, nota noastră) meu suflet tot ce ipocrizia creșterii străine credea a fi omorât în mine. Și-am înviat din morți. Ceea ce cehii au răsădit în impresionabila mea inimă, a cultivat „România Jună” mai departe”⁷.

⁴ G. Tofan, *Prefață la M. Teliman, Foiletoane*, Suceava, 1906, p. 14.

⁵ În *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R., 1979, p. 845.

⁶ M. Teliman, *Foiletoane*, Suceava, 1906, p. 16.

⁷ M. Teliman, *op. cit.*, p. 17.

După terminarea studiilor, funcționează doi ani ca profesor de desen la gimnaziul din Suceava (1888—1890). În urma unor neînțelegeri cu directorul școlii, părăsește învățământul. Între timp îl cunoscuse pe savantul și poetul T. Robeanu (G. Popovici), acesta își dă seama de talentul artistic literar și-i propune să intre în ziaristică. Tânărul Teliman acceptă, se mută la Cernăuți și se dedică din toată inima noii profesii. Colaborează la mai toate periodicele timpului: „Gazeta Bucovinei”, „Patria”, „Sentinela”, „Timpul”, „Deșteptarea”, „Bukowinaer Jurnal” etc. Repede își câștigă prin talent literar și originalitate, popularitate. „Lumea se rupea după foiletoanele lui Teliman”⁸, mărturiseste dr. V. Braniște. Din păcate, proaspătul și impetuosul gazetar își începe viața de boem nestăpânit, nopțile și le pierde prin restaurantele Cernăuțului și, mai ales, prin cârciumile periferiei, de unde își culege mare parte din subiectele foiletoanelor, se justifică el. Își alege prieteni printre oameni de moralitate îndoielnică, puși pe petreceri care-i exploatează cu inconștientă talentul de povestitor și scornitor de anecdote. Traiul neregulat îl va duce ușor la îmbolnăvire de ftizie. Boala se va agrava și va fi silit să se retragă la ai săi la Siret. Se va stinge din viață în 19 decembrie 1902. Unii intelectuali din Siret se duc, uneori, la mormântul său și vorbesc despre un scriitor răsărit dintre ei, despre a cărui operă au auzit doar, fără să aibă de unde să o citească. Rar se mai ține și câte o conferință despre viața și opera lui M. Teliman.

Oamenii de cultură, în special studenții, care-i citiseră foiletoanele, l-au apreciat pe Teliman ca un scriitor de talent și au inițiat publicarea lor în volum. Societatea studentescă „Junimea” îi încredințează lui G. Tofan, bun cunoscător al vieții și activității scriitorului, strângerea, selectarea și publicarea lor, cu note lămuritoare unde este necesar. Între G. Tofan și societatea „Junimea” urmează o corespondență, între 1904—1906, în care se pot urmări peripețiile dificile și laborioase până la reușita publicării lor, desigur, potrivit concepției despre literatură de la începutul acestui secol și după personalitatea lui G. Tofan. Istoria editării „Foiletoanelor” o urmărim în *Corespondența lui Gh. Tofan*, de T. Balan, Cernăuți, 1943. În 21 martie 1906, Societatea studentescă „Junimea” îl felicită pe Gh. Tofan pentru apariția volumului cu titlul M. Teliman *Foiletoane*, cu portretul autorului și cu o prefață de G. Tofan, editat de Societatea academică „Junimea” din Cernăuți, Suceava, Tipografia Școala română, 1906”⁹. Aceasta este unica editare până acum. Toate studiile despre M. Teliman utilizează această ediție. Lucrarea a apărut în una mie exemplare, prețul unui volum, 2 coroane. A fost receptată favorabil în întreg spațiul cultural românesc. N. Iorga, în 9 aprilie 1906, (G. Tofan, la finea prefetei *Foiletoanelor*, pune data Fam. 1906, Succava) salută elogios cartea. Scrie N. Iorga: „Prin anii 1880—1990 abia dacă treziau oarecare luare aminte la noi năzdrăvăniile prigonitoare ale cutărilor guvernatori ai Bucovinei sau confiscării și ciocărtirile, caraghioase prin desimea și neîndreptățirea lor, împotriva unora din ziarele noastre bucovinene, ale căror coloane albe pomeneau zi de zi o grosolană încătușare cugetării”. Și mai departe: „Tinerii bucovineni cari

⁸ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Minerva, 1972, p. 325—386.

⁹ T. Balan, *Corespondența lui Gh. Tofan*, Cernăuți, 1943, p. 48.

citeau pe băncile școlilor schițele și atacurile, glumele și blestemele lui Teliman n-au uitat însă de dânsul”¹⁰.

Volumul *Foiletoane* conținea: Prefața lui G. Tofan, apoi partea I, *Satire*, 20 la număr, partea a II-a, *Satire politice*, 13 în total 193 pagini.

În cele ce urmează vom încerca să desprindem imaginea vie, adevărată, extrem de colorată, frământată a Bucovinei între 1890–1900, lucrată în antiteze, hiperbole și oximoroane. Realitățile complexe ale vieții ținutului natal le raportează la dimensiunile culturii universale. Oameni și evenimente locale se luminează prin raportare la personaje și situații din literaturile română, franceză, engleză și germană, pe care autorul le cunoaște temeinic.

M. Teliman surprinde viu, tragic, procesul decăderii din drepturi, al sărăcirii, al înapoierii culturale, al divizării exagerate politice, al unei rezistențe ineficace în fața năvălirii alogenilor pe meleagurile frumoasei Țări de Sus a Moldovei. Termenii antitezei, trecutul istoric, când autohtonii erau liberi, demni, stăpâni ai economiei și prezentul-finea sec. al XIX-lea ticăloșit luminează în gri posomorât o întreagă epocă istorică. Oricât de becnisnică ar fi situația prezentului românilor, o lumină vie îi călăuzește în lupta pentru supraviețuire națională și un presentiment fortificant le dă certitudinea îndeplinirii marelui ideal al unirii tuturor într-un stat național. Într-un foileton dialogat, un personaj vrea să știe: „Ale cui sunt aceste păduri seculare, aceste plaiuri poetice, aceste moșii bogate și binecuvântate de fire?” Răspunsul vine prompt: „Odinioară au fost toate românești, azi însă au intrat aproape toate în mâinile cămătarilor jidovești”. În continuare tabloul social se completează. Din sutele de mari proprietari au rămas doar vreo 50. Mica proprietate se destramă și ea: „Biruri peste biruri se impun, poporul muncitor emigrează la America, unde piere fără preot”¹¹. Iată și situația Siretului natal: „Cetățenii erau blănari vestiți, cari dispuneau de turme de oi și cirezi de vaci; mărfurile lor erau tot așa de prețuite de mocanul Ardealului ca și de plugarul de pe șesurile mănoase ale binecuvântatei Moldove. Câmpurile, înainte aproape cu desăvârșire în posesia baștinei române, umpleau cu holda lor bogată șurile și coșerile, ce se îndoiau sub nutritoarea lor povară, iară sireteanul, îmbrăcat în zobon de mătasă, pășia mândru ca un senator al vechii Rome prin stradele orașului, și de îndrăzneai a-l întreba cine-i, îți răspundea cu un fel de clasicism antic: « Talpa târgului »”.

Pentru caracterizarea prezentului orașului, autorul scrie: „Slut stă treaba ciubotăriei, care-i într-o decadentă completă ca și frumusețea unei dame trăite. Și nici că ar putea fi altmintrelea; căci, după afirmația meșterului Șotropa, fruntașii Siretului au mai multe picioare decât papuci, mijlocașii și codașii nici un papuc și o mulțime de picioare. Negoțul e în mâna poporului ales, așa că sâmbătă nu-ți poți cumpăra nici măcar scrâmbiță, căci unica firmă românească poartă negoț numai cu biciuști și masline”¹². Acest foileton e compus cu patimă, adevăr și mare artă literară.

Viața politică

Chiar din sumarul volumului *Foiletoane*, se observă că politica furnizează autorului subiectele predicte. Politica a acaparat până la obsesie

¹⁰ N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 124.

¹¹ M. Teliman, *op. cit.*, p. 56.

¹² *Ibidem*, p. 13.

populația ducatului. Lupta politică produce derută, confuzie, dușmănie chiar între cetățeni. Se ridică o nouă categorie de profitori fără scrupule, politicienii demagogi. Partidele politice, prea numeroase în comparație cu numărul mic al alegătorilor, fără programe, fără personalități de ținută morală ireproșabilă, își protejează clientela electorală. Autoritățile, în marea lor majoritate străine de provincie, cultivă acest babilon politic, după principiul așa de drag lor: *divide et impera*. În încheștarea acerbă a luptei politice, românii, nepregătiți și divizați, fără conducători valoroși, cad ușor victimă mașinațiunilor abile ale versaților și versatilor politicieni. Teliman își avertizează confracții, în manieră solemnă și hotărâtă: „Sărman neam românesc, deplorabili descendenți ai strămoșilor noștri, decăzut spirit de comună mamă; odrasle vitrige, oameni orbi! Străinii mari își pot permite lupte interne, voi, o mână de oameni expuși invaziunii galițiene, ce rost aveți a juca între olaltă pe malconțenii? Nu vedeți că troianii stau ascunși după puternice ziduri?”¹³ În preajma alegerilor, candidații inundă țara cu manifeste, se convoacă adunări în care pretendenții la deputație țin discursuri, fără înțeles și fără sfârșit, „câte vreo zece ore întruna”. Oratorii sunt sireți, prudenți: „O critică a împrejurărilor actuale nu e recomandabilă, cu atât mai puțin a persoanelor contemporane. Drept recompensă însă va fi foarte la loc a fereniți politicienii morți și a orna aceste filipici prin poezi neexistenți, precum o fac cu mult succes unii deputați din camera noastră provincială”¹⁴. Autorul cunoaște perfect toate dedesubturile, cancanurile, intrigile, sforăriile ce se ascund în spatele declarațiilor patriotarde ale candidaților pentru dregătoriile politice în țară. Poporul nu pricepe mare lucru din haosul și potopul politic ce se abate asupra lui. E naiv, credul, cade lesne în capcanele minciunoase ale promisiunilor fără acoperire, chiar când, cu puțină trudă, ar ajunge să-și dea seama că e amăgit. De exemplu, când i se spune că pentru districtul Cernăuțului este mai bun un rus decât un român, că G. Popovici, savantul și poetul, nu-i bun candidat al Câmpulungului. Îl avertizează din nou: „Neam orb, învață a fi unit . . . popor menit a da legi și osândit a suporta legi date, unde ți-ai uitat mintea?”¹⁵ Agitația nesăbuită politică scoate la suprafață candidați fără programe, fără principii, ci doar puși pe căpătuială. Cu ironie acidă sfătuiește alegătorii să nu voteze „bărbați înțelepți, cu profunde și vaste cunoștințe științifice”, căci „În parlament ni trebuiesc oameni cu brațe tari. Mintea, rațiunea, știința și alte vicieri de acest soi trebuie scoase din deputații noștri”¹⁶.

Activitatea parlamentului Bucovinei, cu deputați care „nu cugetă la nimic”, se necăjesc „a nu vorbi” (în parlament n.n.), „cu spinarea moale și gânjatică”, care „azi luptă pentru un lucru, mâne în contra lui”, fac „din lucrul cel mai simplu un ce neinteligibil”, „se va mișca în fâgașele economiei iraționale”, devine profund nocivă provinciei, mai ales românilor. Politicieni numeroși mișună în paginile din *Foiletoane*, plini de viață, ridicoli, uneori cu un destin ciudat, de cele mai multe ori victime ale politicii, privite de autor cu înțelegere ironică și iertare creștinească.

¹³ *Ibidem*, p. 39.

¹⁴ *Ibidem*, p. 113.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 39–40.

¹⁶ *Ibidem*, p. 112–113.

Toader Hadarag, personajul din *Capra lui Hadarag sau cum se face politică*, „econom din Valea Sacă”, dintr-o familie venită din Spania, înnobilită în Moldova, sărăcește la „trecerea Bucovinei la Austria, prin jocuri de cărți în care se duceau mii și mii de lei pe noapte, prin banchete și alte virtuți”, ajunge „la sapă de lemn”. Mergând la târg să-și vândă singura juncuță, negustorii evrei îi spun că e capră, îl conving până la urmă și o vinde drept capră. Morala pățaniei lui Hadarag? „Am voit să-ți arăt cum se face politică față de credulul popor. Vei crede că în Bucovina sunt mulți Hadaragi”. „Minuni se vor face cu prostia poporului”¹⁷. Încă o victimă, Cucoana Zoița Brustur, născută Ciocârlan „dispune de cunoștințe frumoase pe terenul istorico-politic”, cum o caracterizează soțul ei, profesor de botanică. Autorul, profesorul și Zoița se află pe țarina Mănăstioarei, lângă Siret. Se discută istorie antică, de care, în pensionat, s-a ocupat mult Zoița. Prelegerea autorului despre Publius Cornelius Totleben, despre „generalul austriac Scipio Africanus care bate pe ruși, despre Atila, tatăl lui Napoleon etc., te trimite cu gândul la Coana Chirița lui Alecsandri. În discuțiile acestea „științifice” se interpoalează situații din prezent „printr-o firească asociație de idei, veni vorba asupra apelului lansat de gazetele rusnice prin care abiturienții rusniaci ai Galiției sunt provocați a se stabili în Cernăuți”. „Aceștia au să rusnăcească tot Cernăuțul, exprimă cucoana Zoița temerea sa”.

Danelo Hrabynka, „nalt și cu picioare lungi ca postul mare, avea o față abstractă ca succesele conferințelor duhovnicești și un piept așa de transparent, încât se vedeau și suspinele dintr-însul”, „ca om politic era democrat”, „putea să arate lumii că vechea Arboroasă avea o populație ruteană încă înainte de potop”, adună documente ce susțin că Bucovina e ruteană. Descoperă un bumb și o inscripție pe care le interpretează în mod ridicol, de tot hazul, că la Suceava cazacul Nenku a murit ca un erou în 1848, „ca victimă a unui daco-român”. G. Tofan, la finea foiletonului, scrie următoarele, la subsolul paginii 10: „Se ironizează un profesor rutean de la gimnaziul din Suceava, pentru mania cunoscută a rutenilor de a născoci așa-zise dovezi și argumente istorice ca probă pentru existența lor seculară în Bucovina”. Autorul atrage atenția cititorului că întâmplările și eroii foiletoanelor sale au corespondență în viață, imaginația sa doar le-a dat haină literară. Unele au și în vremea noastră, după un secol, destule similitudini.

Două tipuri de politicieni se bucură de atenția stăruitoare a scriitorului: excelența și patriotul. Excelența, „pe golul piept, un arsenal întreg de cruci și verigi”, „înaintea celui mic ridică nobilul nas până la nourii”, înaintea celui mai mare sărută praful de pe încălțăminte puternicului”, timpul și-l petrece pendulând între Viena și Cernăuți, „se hlizește”, se „șonțește” prin saloane, un „momițarnic” al modei franțuzești, pângărește „numele românesc”, trage „la aceeași brazdă cu dușmanii noștri”. Ultima tușă împlinește portretul „grefos” al acestui tip: „Din toate amintirile romane, numai jugul candinic i-a rămas Excelenței pentru lefușoara ce i-o dăruiește cărmuirea, bravei slugi”¹⁸. Al doilea tip, cel mai odios, „tipul patriotului potentat”, „se recrutează din toți flenduroșii, cari, nea vând nici un meșteșug cinstit, se apucă să doftorească Austria”. Acesta te „urmărește de la leagăn până

¹⁷ *Ibidem*, pp. 38–39.

¹⁸ *Ibidem*, p. 99.

la mormânt”, ține cuvântări patriotice la „hram, la cumătrie, la nuntă, la priveghiu, la parastas”. Ocupația lui de căpetenie constă în persecutarea tricolorului. Își „rotunjește” punga și-și împospătează gloria, rupând la bal un stegușor de pe perete, închide un steag la comună, crestează un brâu, o fustă tricoloră, „scapă Austria de peire”¹⁹. Căpitanii de district (prefecții) pun mult zel în „arestarea” tricolorului; în urma unor astfel de vitejii avansează. Teliman povestește cu haz acru, îngroșând tușele până la absurd, cum s-a făcut de răs prefectul Sucevei pregătindu-se să potolească „revoluția” de la Udești, în fapt deschiderea unei case „Raiffuisen” — C.E.C. azi.

Cronica bucovineană a lui M. Teliman are unele asemănări cu a lui I. Neculce — timpuri de apocalips, talent literar — Teliman are însă o încredere de nezdruncinat în ajungerea la un liman mântuitor. Îl vede în tineretul studios. Nu întâmplător G. Tofan încheie seria foiletoanelor cu „Veacuri de patimi”, care se termină cu fraza: „Iar codrii și șesurile Daciei traiane vor răsuna de un singur glas de biruință, glas ce va ieși triumfal din mormântul Marelui de la Putna, răsfrângându-se în mii de ecouri de stâncile Ardealului, iar mândrul Olt va duce spumegând bătrânei Dunării vestea reinvierii gloriei străbune”²⁰. Fraza s-a dovedit profetică. Încât are dreptate d-l prof. univ. I. P. Sireteanu să-l caracterizeze: „A trăit puternic marile probleme ale epocii sale, le-a cunoscut, le-a înțeles și a devenit un glas conștient și prevestitor”²¹.

Cultura și școala

M. Teliman este un bun cunoscător al clasicismului greco-latin și al literaturilor germană, română, franceză și engleză, din care citează adeseori. Apreciază în cel mai înalt grad rolul culturii și al școlii în viața modernă a popoarelor. Rolul științei în viața modernă este afirmat limpede de scriitor: „Prin știință am făcut pași gigantici spre limanul fericirii, prin ea trebuie să ajungem culmea perfecțiunii”. De la acest postulat de ordin general, autorul arată ce impact salutar ar fi avut cărțile de știință asupra satelor. . . . „prin cărțile cele — arde-le-ar focul — țărani și plugarii ar fi ajuns la cunoștința mijloacelor prin care s-ar putea îmbunătăți agricultura; în cărțile cele ar fi aflat că prin rachiul omul ajunge la sapă de lemn; cu vremea ar fi aflat oamenii să se ferească de străini și să asculte de prietenii lor adevărați, adică de învățători și preoți care vrau să scoată opinca de la dobitoacie la lumină”²². Dacă românii bucovineni au decăzut din drepturi în propria țară, au sărăcit, s-au lăsat copleșiți de valurile tot mai numeroase și îndrăznețe ale imigranților din Galiția, aceasta se datorește și tinerii lor departe de cultură și de școală. La încorporarea în imperiu, școlile moldovenești s-au desființat, în locul lor s-au creat școli cu limba de predare germană.

Teliman notează: „Averea noastră trece în mâni străine, pământul strămoșilor se pierde, neamul decade”. Salvarea o găsește numai prin cultură: „În ziua de azi e singura armă nebiruită în lupta pentru existență. A înlesni poporului ajungerea unui grad mai înalt de cultură este a-i salva existența, a-i asigura viitorul. Toate privirile noastre trebuie ațintite asupra școlii.

¹⁹ *Ibidem*, p. 100.

²⁰ *Ibidem*, p. 157.

²¹ Ion Popescu Sireteanu, *Scriitorul bucovinean M. Teliman*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, 1984—1985, p. 287.

²² *Ibidem*, p. 117.

Acest lucru odată cucerit, suntem domnii situațiunei”²³. Pentru propășirea școlii cere efortul întregii obști românești, fiindcă din partea statului, afară de promisiuni, nu se primește mare lucru, căci „Românilor li se ia ce au, de dat nici vorbă”²⁴. Un rol important în acest sens îl au fondul religios și societățile culturale. „Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina” ar trebui să organizeze cursuri de pregătire pentru elevii români înzestrați, în vederea reușirii lor la concursul de intrare în gimnazii, alegând învățători inimoși și plătindu-i. Prezentând situația școlilor românești, cu amărăciune și revoltă, le arată starea de decadență generală și precizează cauzele care generează înapoierea lor. „...ele (cauzele) zac în politica iezuitică a veneticilor, de cari geme guvernul nostru și cari au cel mai viu interes ca poporul nostru băștinaș să zacă vecinic în noaptea neștiinței, căci oara cea mare, ceasul epocal, în care fiecare sat românesc va avea școli complete, va fi pentru venetici ceasul morții lor sociale. Acuma au timp de aur”... „Țăranul nostru analfabet nu li poate face față concurenții; azi, ca și înainte de un secol, moșneanul a rămas iobag, slugă fără sâmbrie la leuci importate”²⁵.

În multe foiletoane apar școlile românești, de fiecare dată cu alte laturi caracteristice: numărul lor neînsemnat, administrare necorespunzătoare, clădiri insalubre, elevi puțini, învățători slab pregătiți ori improvizați; prost plătiți, timorați de administrație. Conferința învățătorilor din districtul Siretului îi oferă un material bogat despre viața apostolilor culturalizării rurale. Își intitulează foiletonul sugestiv *Sclavii Bucovinei — O pagină din mizeriile învățătorilor noștri*. Îi consolează parcă: „Nu vă supărați, dragii mei seduși. Voi nu sunteți singurii cărora li s-a promis ceva. Soarta voastră e soarta noastră a tuturor”²⁶. Învățătorimea este „lipsită de comandanți sinceri și apți, eterogenă în gândire și constituție, materialmente oloagă, învățătorimea bucovineană plutește pe valul vieții ca o naie (corabic) fără stăpân, un joc al valurilor și pradă pânditorilor politici”²⁷. În timpul conferinței s-au rostit „lamentații savante, fraze lungi, rezoluțiuni și alte jucării de ale parlamentului pe care nici pisica nu le ia în samă”²⁸. Din câteva trăsături zugrăvește portretul unui învățător, om necăjit „plouat, fără galoși și cu o față galbenă ca cașcavalul șvabilor din Tereblecea”. Unui astfel de învățător nu putem să-i pretindem păreri îndrăznețe, mai ales că „și împrejurările de azi, în aceste zile triste de suspicionare politică, de ură națională, intoleranță iezuitică, de servilism slav, de închinare grețoasă față de orice codiță politică, îi stau amenințător în față”.

Ca vrednic scriitor al secolului al XIX-lea, Teliman înfrățește natura cu eroii săi. Natura ia parte la drama învățătorilor, le scoate în evidență condiția vieții psihice și a existenței sociale. „Afară era timp de priveghiu. O ploaie rece și mărunțică cădea monoton pe glodoasele strade ale nenoricitului oraș și mohorâta ei melodie îi se furișa în suflet ca glas de prohod, acoperindu-ți inima cu promoroacă. Firea, vecinic simțitoare maică, îmbrăcase și ea o haină tristă spre a arăta lumii compătimirea ei cu sclavii albi ai

²³ M. Teliman, *op. cit.*, p. 145.

²⁴ *Ibidem*, p. 134.

²⁵ *Ibidem*, p. 97.

²⁶ *Ibidem*, p. 95.

²⁷ *Ibidem*, p. 95.

²⁸ *Ibidem*, p. 95.

Bucovinei, dintre care o parte s-adunase aici în ploaie și glod, spre a-și repara flendurosul noroc”²⁹.

Literatura și limba

Crezul literar și-l exprimă, mai cu seamă în foiletonul *Dialog sur*, printr-un dialog între autor și literatul Calistrat Cozma. Scrierile lui Cozma se inspirau din trecut, însă acest trecut respiră „moarte și putrejune”, operele sale „conțineau mai mult mucegaiul trecutului decât spiritul viu al vremii de față”. Mulți scriitori pesimiști mimează durerea. Cozma consideră prezentul nedemn de inspirația literară, lipsit de eroi, fără subiecte importante. Îl acuză pe autor că nu deosebește poezia de istorie, că nu poate fi obiectiv. La acest reproș, autorul îi mărturisește că el dă „întâmplării obiective”, „coloritul” sufletului său. Decăderea vremurilor pe care le trăiesc scriitorii „când unul după altul își istovesc creierii spre a apăra despotismul, fie acesta cât de greșos și stupid”, egoiști și mici la suflet, ei cugetă mai mult la interesele lor decât la ale oștimei”³⁰. Scriitorul adevărat este dator „să verse venin și foc” peste aceste specimene, să se uite în jur și va vedea că „...„firea râde, păsările râd, păsări și flori ne ascultă, prin întreaga fire tresaltă vechea armonie reîmprospătată, iar în depărtare se arată zorile întineririi neamului nostru, geniul de granit al gintei latine veghează etern asupra lui ca vechiul Giurnalău”³¹. Din literatura universală citează pe Homer Cervantes, Hans Sachs, Schiller, Lenau, Grillparzer, Shakespeare, din cea română pe Eminescu, Vlahuță, Nicu Gane, citează versuri în română și germană. Apreciază talentul puternic al Agatei Bârsescu, venită în turneu la Cernăuți, se entuziasmează de jocul artistei în „Odette” de Victorien Sardou, piesă izvorâtă din moravurile pariziene, se arată nemulțumit de *Medeea* lui Grillparzer, dramă în 5 acte, fără acțiune, obositoare. Judecățile sale critice se bazează pe o lectură întinsă și variată, pe bun simț. Literatura, în genere arta, trebuie să se inspire din viață, cea din jurul nostru în primul rând, și să servească vieții, înnobilând-o.

Asupra limbii române insistă cu stăruință. Mai întâi o constatare: românii „acum încep încetșori a pierde și limba. Cel puțin nu o cultivează”. „În societăți românești auzi vorbindu-se nemțește”, ba „unii încep acum și Tatăl nostru pe nemțește”. Guvernării de la Cernăuți numesc în Bucovina funcționari galițieni care nu pricep limba noastră; pe români îi trimit în alte provincii; inspectorul școlar nu ne înțelege limba, iar un român ajunge prefect în Moravia³². Ce e și mai trist e că nici preoții ortodocși români nu scriu și nu vorbesc cu autoritățile românește. În mod deliberat, autoritățile cer tuturor să se utilizeze germana în documente, în instituții, mai ales în școli.

Pentru Teliman limba română este superioară celei germane, prin bogăție și sonoritate. În ziarul „Nachrichten” apare un articol în care se face afirmația că fiecare flăcău de țaran din Bucovina e mândru dacă poate vorbi vreo 10 cuvinte nemțești. Acestei alegații îi răspunde: „Aceasta n-o credem. Țăranul nostru cu greu se va familiariza cu idiomul german. Pentru dânsul limba este un tezaur, pentru care n-ar afla despăgubire în altă limbă”³³.

²⁹ *Ibidem*, pp. 44–95.

³⁰ *Ibidem*, p. 53.

³¹ *Ibidem*, p. 54.

³² *Ibidem*, p. 126.

³³ *Ibidem*, pp. 103–104.

Citindu-i foiletoanele, totuși, găsim germanisme, puține e adevărat, și influențe în topică. Cei care l-au cunoscut au afirmat că scrisul pentru el era adevărat chin, muncea mult pe text. Valeriu Braniște, care l-a cunoscut, i-a fost prieten și patron la ziarul „Patria”, îi aprecia limba literară: „Neconținut ștergea, diregea, cizela. Avea un acut sentiment pentru limbă. Aproape ca și Caragiale, cu care îl asemănam adesea”³⁴.

Biserica și slujitorii ei

În Bucovina fețele bisericești se bucurau de mare prestigiu, prin număr, pregătire teologică și, nu în ultim rând, prin stare materială prosperă. Facultatea de Teologie le-a adus renume, iar fondul religios și enoriașii au contribuit la îmbunătățirea situației economice. Influența preoților în sate era puternică. De aceea biserica ortodoxă română s-a bucurat de multă „grijă” din partea forurilor politice vieneze. Au hotărât ca la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți limba de predare să fie germana, iar administrația averii imense a fondului religios să se facă în mod științific, sistematic, de specialiști cu înaltă calificare. De exemplu exploatarea pădurilor, mineritul etc. Pentru aceasta au adus însă oameni din alte regiuni ale imperiului. Românii bucovineni considerau că profită prea puțin de aceste averi și vor încerca, tot timpul administrației austriece, să înlăture acest neajuns.

Ierarhia bisericească superioară se bucura de anumite privilegii, mai ales mitropolitul. Guvernul austriac a știut să manipuleze slăbiciunile omezești ale ierarhilor bisericii și și-a îndeplinit cu succes deplin scopul politicii sale, acela de a face din Bucovina și un mozaic religios; ortodocși, greco-catolici, catolici, mozaici, reformați, toți obediți intereselor imperiului. Pe măsură ce numărul galițienilor veniți în Bucovina, bucurându-se de tot sprijinul autorităților, crește, cresc și pretențiile lor: stăpânirea mitropoliei și a fondului religios. Riposta românilor nu se lasă mult așteptată, iar M. Teliman se angajează cu trup și suflet în salvagardarea caracterului românesc al ortodoxismului bucovinean. Când mitropolitul Arcadie (Ciupercovici) se lasă influențat de guvernatorul țării, publică o serie de foiletoane-pamflete care au făcut deliciul întregii Bucovine. Mitropolitul, bătrân și bolnav, leșina citindu-le. Iată situația bisericii: „Arhidieceza ortodoxă orientală stă sub influența străină, propaganda galițiană ia dimensiuni tot mai mari, din fondul religios se zidesc cazarme, pe când românii sunt nevoiți a colinda de la casă la casă spre a colecta bani pentru zidirea bisericilor”³⁵. Satirizează cu amărăciune mania alcătuirii de comisii peste comisii, care cercetează cum se cheltuiesc sume derizorii, încât costul acestor comisii întrece cu mult suma cercetată. S-a aprobat înființarea unui gimnaziu rutean la Cernăuți, „un nou dușman al ortodoxismului și al limbii române”³⁶. De mult timp se discuta despre necesitatea ținerii unui congres bisericesc în care să se ia măsuri pentru ameliorarea situației bisericii ortodoxe. Un deputat cere, în dieta țării, să se organizeze acest congres. Guvernatorul îi răspunde: „eu cred că să lăsăm congresul să odihnească liniștit în dulcele său somn”³⁷, spre hazul deputaților. Deci congresul bisericesc nu-i decât o poveste cu haz, observă Teliman!

³⁴ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, Editura Minerva, 1972, p. 371.

³⁵ M. Teliman, *op. cit.*, p. 102.

³⁶ *Ibidem*, p. 103.

³⁷ *Ibidem*, p. 106. <http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Foiletoanele fac critică amară multor aspecte ce nu fac cinste fețelor bisericești române bucovinene. O anumită pasivitate, inerție, lipsă de curaj în afirmarea drepturilor românești, urmărirea de foloase personale, ba chiar se arată mândri că vorbesc bine germana, că sunt considerați sprijinitori fideli ai imperiului. Este însă interesant de observat o anumită rețineră în judecarea slujitorilor bisericii în privința păcatelor omenești; nu face nici o concesie în legătură cu laturile negative în lupta națională.

Presa

Mihai Teliman a devenit ziarist prin vocație, s-a dedicat profesiei cu pasiune, a slujit adevărul cu acribie încăpățânată, a ridicat efemerul, contingentul, mărunțul fapt cotidian la semnificație general-umană și mai ales națională; a făcut din foiletoanele sale literatură de valoare. Munca ziaristului în vremea aceea nu era de loc ușoară, era nesigură și prost plătită, ba chiar, de multe ori, aducătoare de mari neplăceri: cenzură, procese etc. Și totuși e ca un tărâm fermecat și blestemat, pășindu-i meleagurile nu i te mai poți sustrage: „Breasla jurnaliștilor e ca ochiul de mare, cine pică o dată înlăuntru, nu mai scapă. De câte ori n-ai voi să arunci condeiul de parte, însă în zadar. Ademenirea vine cu fața-i de Afrodită”³⁸. Subiectele îți le oferă viața. Alegerea lor devine dificilă căci trebuie să trezești interesul cititorului care este destul de capricios. Același subiect, văzut din puncte de vedere diferite, în contexte diferite, luminează viața în toată complexitatea ei. Ca într-o fabulă, un câine, personaj a trei întâmplări diferite, îl pune pe cititor în situația de a savura un tablou social-politic, caricaturat, hiperbolizat, însă cu semnificații multiple (în „Ce sufăr redactorii”). Ziaristul, în concepția lui Teliman, este scriitor. Să-l urmărim pe ziarist în atelierul vienez al pictorului Makart.

Te întâmpină o lume de „icoane de seducătoare voluptate” înfățișând divinitățile artei antice, calci pe covoare de Smirna, vase cu flori îți îmbată ochiul și mirosul. Pictorul Makart se lăsa prins de valurile inspirației și „împopula” pânzele goale de minuni „cum numai spiritele divine le visează”. Și acum foiletonistul cernăuțean: în loc de atelier somptuos, birt mizer. Tablourile Diane, Afroditei, ale faunilor etc. au dispărut, la masă se așează detectivii Moșe Leibucă și Manole Șpițel. Aceste „dihanii” „ți fumează tutunul, îți beu bere pe punga ta”... „cred a te discoase și te încurcă și în politica militantă”³⁹. Cu șiretenie încearcă să-l tragă de limbă despre armată, despre cei ce conduc dieceza, ce gândește despre faptul „că mitropolitul din China a trecut la greco-catolici”. Se conchide: „Iată atmosfera ce-l înconjoară pe un foiletonist bucovinean”⁴⁰. În aceste condiții este greu să menții demnitatea unui ziar. „Ținuta jurnalistică române din Bucovina” îl constrânge pe ziarist să pledeze pentru un lucru pe care ar trebui să-l condamne, să ofere publicului fapte senzaționale „în fiecare număr trebuie să provină cel puțin un omor senzațional, o femeie ce s-a înecat cu capul în ciubăr, doi amănți ce se aruncă legați cu funie în Prut, măgari ce vorbesc, deputați ce-și dau rapoarte înaintea poporului”⁴¹. Din proprie experiență, scrie cu amărăciune, ziaristul e constrâns „să compună singur-singurel o gazetă ce apare de trei ori pe săptămână”.

³⁸ *Ibidem*, p. 41.

³⁹ *Ibidem*, p. 70.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 71.

⁴¹ *Ibidem*, p. 109.

Teliman satirizează obiceiul unora de a compromite subiecte de majoră importanță românească, tratându-le la nivel intelectual lamentabil. De exemplu ziaristul Dumitru Bondușă publică 15 articole pe tema solidarității naționale: *Solidaritatea națională*, *Națiunea solidarității*, *Solidaritatea și nația*, *Noi și solidaritatea* etc. Din presa străină, care, în genere, ignoră elementul românesc bucovinean, reține câteva articole din „Bukowina” și „Bukowiner Nachrichten”, publicații ce „își netezesc ca de obicei barba una alteia”. Se discută problema națională în Bucovina. Iată titlurile: *Românii și Rutenii*, într-un ziar, *Rutenii și Românii* în celălalt, apoi *Autohtonii și noi și Noi și autohtonii* „și așa mai departe, până ce cred că ne-au nimicit cu totul de pe fața păcătoșului glob”.

Menirea unor astfel de articole urmărește crearea de zădărnici inter-etnică, numai că „multă schimbare nu produc artioli ai acestia; planetele se mișcă ca totdeauna, sistemul solar nu-și iese din țâțâni, iar noi, românii, trăim și acesta-i lucru de căpetenie”⁴². Ca și în celelalte aspecte ale vieții, și în presă, lipsa de idei, demagogia, interese de grup ori individuale, morala labilă, frica, măgulirea vanităților conducătorilor politici se răsfată ca la ele acasă. Câteva titluri de ziare aparțin domeniului absurdului: „Urlătul Carpaților Câmpulungeni”, organ liberal, democratic și conservativ cu tendințe progresiste și principii de adevărată libertate”, „Săgeata și strigătul libertății zugrumate” etc. Soarta jurnalistului bucovinean, pe care-l numește „om naiv”, „existență naufragiată”, „vierme”, „harabagiul evenimentelor zilei”, „copil pribeag al sorții” etc. trezește în cititor înțelegere și compasiune, căci suportă, cu resemnare, de prea multe ori, destinul istoric vitreg.

Justiția

În Bucovina ultimului deceniu al veacului trecut, numărul magistraților și avocaților români nu se ridica la cifre importante. Țăranii, pe cât puteau, evitau judecătorii, rezolvau litigiile după cutume moștenite din vechime. Poate de aceea instituțiile magistraturii nu se întâlnesc în *Foiletoane*. Nici legile. Nu discută cazuri, nu dă întâmplări de la procese, glumețe sau tragice. Pentru Teliman dreptatea în Bucovina a murit, „doarme vecinic”.

În Cernăuți apare un oaspete rar, negrul Abu Kama din Africa de Sud. Autorul îi ia un interviu. Ceea ce l-a frapat cel mai mult e că nu a văzut o statuie a „Dreptății” și multă tristețe. Africanul ne părăsește precipitat, fiindcă „mă-nădușe aerul unei țări în care libertatea se pune în lanțuri și dreptatea în mormânt”⁴³.

Tableoul Bucovinei de la sfârșit și început de veac zugrăvit în tonuri apăsătoare, de la gri la negru, reflectă o epocă istorică tare neprielnică românilor bucovineni, însă reală. Așa au fost acele vremuri, cum ni le povestește M. Teliman, vremuri de încrâncenată hotărâre a neamului românesc din acest colț de țară de a-și apăra ființa și de a se ridica la înălțimea cerințelor istoriei.

I se reproșau de către contemporani anumite paranteze, digresii. Se răspunde: „Digresiunile în foiletoane sunt ca cuișoarele în zamă acră: o fac gustoasă”. Suntem înclinați să-i dăm dreptate, nu le găsim obositoare, mai ales că sunt scrise cu nerv. Valeriu Braniște îi cerea să nu „piște” prea

⁴² *Ibidem*, p. 36.

⁴³ *Ibidem*, p. 125.

tare, vehemența stilului să și-o atenueze, personajele să nu fie ușor recunoscute de cititor. Acestuia îi replica: „Fără personalități nu are gazeta niciun chichirez”. Și în acest caz dreptatea stă de partea foiletonistului. După un secol de progres al jurnalisticii (și noi am avut celebri ziarști), foiletoanele lui M. Teliman, strălucitoare și pline de viață, bat la porțile editurilor și-și reclamă dreptul la o ediție modernă. Credem în „norocul” lui Teliman.

Résumé

L'auteur présente dans son étude le profil de Mihai Teliman, écrivain et journaliste, de Bucovine, qui par son œuvre a réalisé une vraie chronique de la vie politique, culturelle-littéraire et religieuse de la Bucovine de la dernière décennie du XIX-ème siècle. On y remarque son don d'évocat, de narrateur, de portraitiste et aussi son humour, associé souvent au ton satirique.

CONTRIBUȚIA LUI VASILE GHERASIM LA DEZVOLTAREA GÂNDIRII FILOSOFICE ROMÂNEȘTI, ÎN CONTEXTUL FILOSOFIEI EUROPENE

GAVRIL I. CRĂCIUN

Motto: „O cugetare adâncă filosofică va trebui să se nască din cugetarea adâncă a neamului”.

(V. Gherasim; *Etnicul în filosofie*)

În pleiada de cărturari din prima jumătate a acestui secol se înscrie și personalitatea complexă a lui Vasile Gherasim, unul dintre cei mai harnici și devotați colaboratori ai „Junimii literare”, cu importante contribuții în domeniul literaturii românești și străine, precum și profunde reflecții, analize și interpretări din domeniul filosofiei.

De remarcat este și faptul că, la mai bine de un secol de la trecerea în eternitate a lui Mihai Eminescu, se poate aprecia, la adevărata valoare, contribuția lui Vasile Gherasim, ca un atașat și vrednic eminescolog.

Vrednic de laudă este faptul că Vasile Gherasim este primul cărturar care se încumetă în anul 1922 să descindă la Călinești pentru a se documenta cu privire la arborile genealogic — din partea tatei marelui poet, precum și pentru clarificări pertinente privind rădăcinile sale neaoșe românești și strămoșești țărănești.

Vasile Gherasim s-a născut la 26 noiembrie 1893¹ în comuna Marginea din județul Suceava. Vasile era băiatul cel mai mare dintr-o numeroasă familie de 11 copii ai cântărețului bisericesc Gheorghe Gherasim (1865—1934) venit din comuna Satu-Mare și însurat cu Domnica Pomohaci — din neamul vestit al „Pomohăcenilor” din care se trăgea haiducul Darie Pomohaci, precum și cunoscutul lăutar Petru Pomohaci, care cânta pe la nunți și cumătrii cunoscuta *Baladă a lui Darie*.

Tatăl său era un împătimit al cărților, fapt ce i-a înlesnit și tânărului Vasile să cunoască și să prețuiască universul nesecat al scrierilor literare, istorice, de filosofie, pedagogie și etică.

Datorită faptului că mama sa a fost înzestrată cu darul povestirii, îi va oferi băiatului ascultător și cuminte nenumărate prilejuri de a asculta, înțelege și însuși sfaturile despre viață, educație și înțelepciune din bogata

¹ *Registrul născuților*, vol. 1, fila 339 (La Filiala Arhivelor Statului Suceava, perioada 1883—1893, parohia Marginea). Potrivit acestei surse, tatăl se numea Georgie Gerasim, după consemnarea făcută de preotul Vladimir de Renny.

zestre a mentalităților și filosofiei populare, de o nebanuită perenitate și forță de iradiere în formarea personalității viitorului cărturar.

Doi dintre frații săi se vor remarca pe tărâmul activității cărturărești și publicistice: Oreste (1908—1971), tatăl pictorului Marin Gherasim, care va deveni un remarcabil preot, pătruns de un profund umanism și înțelepciune, cunoscut ca un harnic animator cultural, dar și autor de versuri și contribuții istorico-teologice, care a condus ani în șir un periodic rădăuțean — „Cuvântul preoțesc”.

Apreciatul preot Oreste Gherasim s-a dovedit un evocator sensibil și profund al unor scriitori și oameni de cultură bucovineni: Dimitrie Dan, Eusebie Mandicevschi, Dimitrie Onciul, Iraclie Porumbescu, în conferințe și presa locală („Revista Bucovinei”, „Cetatea Moldovei”, „Zori noi” etc.) sau în cea teologică: „Revista diecezană”, „Mitropolia Moldovei și Sucevei” și altele ².

Cel de-al doilea frate, Dimitrie, născut în 1914, va face studii de drept și va publica în decursul timpului mai multe lucrări de specialitate.

Vasile a făcut școala primară în comuna Marginea și apoi la Suceava, unde l-a luat unchiul său Dimitrie, grefier la tribunalul județean, om cultivat și cu ambiții mari, îndeosebi în domeniul muzicii, autor al unui manual de cântări bisericești și al unei istorii a muzicii universale, de la primele ei începuturi, lucrare rămasă în manuscris.

În toamna anului 1905 intră la liceul din Suceava, iar studiile superioare le începe în 1915 la Viena, unde se evidențiază ca un student excepțional și va primi cea mai mare bursă a universității vieneze. A avut drept colegi viitori cărturari iluștri: Lucian Blaga, fascinat de existența întru mister și revelație, D. D. Roșca, care gândea de pe atunci la existența tragică, încât rămâne de văzut cât din substanța acestor stări și idei precede, poate, existențialismul ³.

De remarcat că „ființa sa sufletească s-a pornit de timpuriu spre creații. Un număr mare din poeziile sale sunt rodul vârstei de licean. Din toate se desprinde un suflet distins și bogat, lectură variată la acea etate încă și o înclinație abituală spre reflexiune”, așa cum va consemna D. Marmeliuc, cu ocazia morții prea timpurii a lui Vasile Gherasim ⁴.

Dedicându-se inițial filologiei și studiilor clasice, el își va reorienta opțiunile și va trece la filosofie, pe care o studiază, printre alții, cu profesorul vienez Adolf Stöhr, specializându-se, cu deosebire, în apreciate studii și lucrări din istoria acestei discipline.

Privațiunile din timpul războiului și boala care a început să-l macine îl obligă să părăsească Viena și să se înscrie în anul IV la Universitatea din Cernăuți, pe care o absolvă în același an 1919, când își ia și doctoratul, cu o teză despre *Principiile eticii lui F. Jodl pe baza istoriei sale asupra eticii*.

În același an, 1919, se căsătorește cu Hedwiga Herzog, fiica romanistului Herzog, profesor la Universitatea din Cernăuți și care, pe lângă o activitate publicistică statornică, va fi și un neobosit popularizator al culturii

² George Muntean, *Vasile Gherasim; Mihai Eminescu — Studii și articole*, Iași, Editura „Junimea”, 1977, p. 5.

³ *Ibidem*, p. 6—7.

⁴ D. Marmeliuc, *Vasile Gherasim*, „Junimea literară”, XXII, nr. 1—3, ianuarie-martie, 1933, p. 44.

românești în lumea germanică. Împreună cu Vasile Gherasim, mai bine zis la imboldul acestuia, încearcă să elaboreze un glosar al graiului din comuna Marginea, care din multe puncte de vedere are un specific al său.

Dar, cu toate eforturile depuse, nu s-a ajuns decât la litera „K”, urmând ca generele, Vasile, să ducă la bun sfârșit lucrarea începută. Nefericirea face ca nici acesta să nu o finalizeze. Lucrarea a apărut sub formă de fragmente în „Codrul Cosminului”, începând cu 1924 și până în anii 1928—1929, completată cu un studiu critic de cei doi, intitulat *Texte mărginenene*, apărut în „Junimea literară” nr. 1 și 4 din 1924.

Momentul de referință al activității sale pe tărâmul filosofiei îl constituie anul 1927, când este chemat ca profesor suplinitor la catedra de istorie a filosofiei de la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți, moment ce coincide și cu manifestarea mai hotărâtă și convingătoare, în scris, în acest domeniu.

În acest sens va publica în „Archiv für systematische Philosophie und Soziologie”, Band XXXI, Heft 3 und 4, Berlin, 1927, studiul *A. Strindberg als Künstler und Philosoph* care a apărut și în „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, nr. 6814—6826. În românește va publica studiile intitulate: *Din problemele istoriei filosofiei*, cu o orientare spre abordarea problematicii moderne și *Filosofia istoriei lui A. D. Xenopol*, ambele apărute în „Codrul Cosminului” în 1927.

Este perioada care marchează conturarea, chiar dacă numai schițată, a unui sistem propriu de abordare a lumii și vieții, de nuanță energetist-vitalistă structurată organic pe valorile etnice și care se va reflecta pregnant într-o serie de studii și lucrări, cum ar fi: *Sistemul energiilor conștiente* („Junimea literară”, 1928); *Etnicul în filosofie, Spre o filosofie românească* („Glasul Bucovinei”, iulie, 1928); *Activismul lui Spinoza*, Cernăuți, 1928; *Filosofia dinamismului vital al lui V. Pârvan* („Junimea literară”, 1929); *Concepția istorică a lui Nicolae Iorga* („Codrul Cosminului”, 1931); *Roșul frumosului în filosofia lui Schopenhauer* („Junimea literară”, 1932) și, îndeosebi cu lucrările: *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*, Cernăuți, 1938; *Eurasia spirituală — studiu de filosofie comparată*, Cernăuți, 1931 și, în limba germană, *Die Bedeutung der Affektenlehre Spinozas*, Heidelberg, 1933.

Preocupările filosofice ale lui Vasile Gherasim, cum lasă să se întrevadă din scrierile sale, sunt ancorate în orientările și curente filosofice din prima jumătate a secolului nostru; cu deosebire se resimte influența energetismului, a vitalismului „filosofia vieții” ș.a., străbătute profund de filonul adânc al etnicității și al românismului.

Din întreaga sa creație filosofică, dar și literară, emană o puternică notă de optimism și evlavie.

Putem aprecia fără puțința de a greși că Vasile Gherasim a statuat filosofia ca fundament al vieții, idee ce se regăsește ca un leitmotiv în toate lucrările de sorginte filosofică.

Ilustrăm aceste afirmații cu argumente din principalele sale scrieri.

Astfel, în lucrarea, *Spre o nouă orientare în filosofie — Filosofia vieții*, autorul așează drept motto ideea că „ultima rădăcină a concepției despre lume e viața...”⁵, expresie ce aparține lui Dilthey, unul dintre cei mai

⁵ V. Gherasim, *Spre o nouă orientare în filosofie — Filosofia vieții*, Cernăuți, 1928, p. 3.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

străluciți reprezentanți ai „filosofiei vieții”, cu merite deosebite în domeniul psihosociologiei și în filosofia artei și a istoriei.

De la început, autorul declară fără echivoc că „filosofia e pătrunderea vieții, pătrunderea realității universale și opera ei începe acolo unde spiritul în cercetarea sa neobosită și exactă a încetat de a acționa. Deci acolo unde știința pozitivă și-a terminat opera de explorare și orânduire”⁶. În continuare, este pus în discuție însuși statutul filosofiei. Pentru clarificarea acestei probleme, V. Gherasim face o paralelă între filosofie, pe de o parte, și religie și artă, de cealaltă parte, arătând că și religia are, prin definiție, măsura de a-l lega pe om de cele eterne și nesfârșite, deci se caută o contopire cu Dumnezeu prin credință. La fel și arta are menirea de a pătrunde cât mai adânc în taina vieții, de a ne apropia de misterul creațiunii universale.

Și atunci ce rost mai poate avea filosofia?

Pentru a răspunde la această întrebare, autorul face o analiză pertinentă a mecanismului și structurilor intime cu care operează atât credința cât și religia, care fac apel la domeniul afectiv al ființei umane, la determinările subconștientului, la intuiție și inspirație. Și atunci ce rămâne pentru creația filosofică? Se apreciază că aceasta și-ar putea găsi un binemeritat loc între religie și artă.

Aceasta deoarece, în filosofie, credința e deosebit de importantă și tot în cadrul ei au un rol însemnat și celelalte manifestări sufletești, active în creația artistică. Desigur că pe primul plan se va situa factorul intelectual. Filosofia deci „este aceea care împacă, prin caracterul ei de sinteză, toate manifestările vieții noastre spirituale, ea, am putea spune, este marele arbitru suflesc, de care astăzi nu se poate dispensa nici credinciosul, nici artistul”. În final, autorul conchide că, în genere, „viața însăși e străbătută de lumina filosofiei, întrucât încercăm a o înțelege și a-i pătrunde rosturile”⁷.

Este relevantă, în continuare, strânsa conexiune dintre filosofie și domeniul științelor particulare, care prin realizările lor au adâncit și lărgit orizontul metafizic, făcând apel la *teoria relativității* a lui Einstein, la cuceririle biologiei, la psihologia experimentală sau „filosofia istoriei”, care la noi s-a remarcat prin contribuția lui A. D. Xenopol.

Autorul conchide că, aproape întotdeauna, filosofia a fost aceea care a pregătit terenul pentru izbânda științei. Iar filosofia a fost aceea care, și ea înzestrată cu argumentele științei și cu mijloacele oferite de rațiune, a făcut noi pași în necunoscut, luminând drumul nesfârșit al cunoașterii. Mai mult, filosofia „constituie o necesitate sufletească a omului, ca și necesitatea de a crede sau de a crea artistic. Intellectul unit cu ceilalți factori psihici (credința, voința, inspirația) pătrunde tot mai adânc în misterele existenței. Iar sistemul de pătrundere, realizat în felul acesta, constituie conținutul filosofiei”⁸.

Mai departe, V. Gherasim analizează principalele orientări filosofice contemporane, dialogul dar și confruntarea dintre ele, oprindu-se, cu predilecție, la contribuțiile unor gânditori care au revigorat demersul filosofic și ale căror idei își manifestă în cea mai mare măsură, actualitatea.

⁶ *Ibidem*, p. 3.

⁷ *Ibidem*, p. 10–11.

⁸ *Ibidem*, p. 7.

Fie că este vorba de Fr. A. Lange, care afirma că „filosofia nu este doar acea alcătuire sistematică de idei conducătoare în viață, ea trebuie să fie și este în realitate însăși viața”⁹ sau de Fr. Schlegel, care, în lucrarea *Philosophie des Lebens*, aprecia „că viața e un ce neconținut în mișcare, neconținut în formație — și noi, dacă o trăim cu adevărat, ne schimbăm neconținut cu dânsa. În noi e conținut sâmburele vieții; dar viața este mai mult: ea este forța ce umple universul, ce însuflețește natura, ea este natură, este Dumnezeu”¹⁰. În disputa de idei dintre Schopenhauer, care postulase că viața trebuie nimicită, pentru că ea este rea și ne face să suferim, și imperativul lui Nietzsche, care adăuga: cine suferă în viață și se lasă descusurat, prin suferință, de a mai trăi și iubi viața, acela nu o merită, pentru că este nedemn de ea. În această dispută V. Gherasim se va situa pe poziția celui de al doilea: „Sufletele tari iubesc viața; și din această iubire naște puterea, forța creatoare de noi valori... iar principiul moral suprem e frumosul”¹¹. Recitim și reflectăm nu știu pentru a câta oară, la o idee exprimată, în acest context, de Nietzsche, care afirmă că „prea mult este încă omul legat de tradiția trecutului”¹². Nu contestăm faptul că aducerea în memoria generațiilor prezente a faptelor, a trecutului glorios, este și poate constitui un argument pentru noi izbânzi prezente și viitoare. Dar, parcă prea mult generația noastră se confruntă cu această sintagmă — „înainte de... și după...”, care acționează asemeni unui fatum asupra vieții și spiritualității noastre. Orice încercare de mai bine, vrednică de luat în seamă, este mereu amânată și, dacă la final mai este însoțită și de îndemnul creștinesc: „Așa să ne ajute Dumnezeu”, totul pare să fie în ordine, de necontestat.

Contemporan cu Nietzsche, tânărul filosof francez J. M. Guyeau pune și el în centrul preocupărilor sale viața. El consideră că „o viață lipsită de ideal nu este viață”¹³. Pentru oamenii care n-au avut posibilitatea să-și construiască un ideal și timpul necesar împlinirii lui, aceste repetate „perioade de tranziție”, când au loc nu numai mutații de ordin economic, politic, social ci și, îndeosebi, în plan cultural și axiologic, sunt însoțite și de adevărate drame, individuale și colective, discontinuități, care cu greu, uneori cu mari sacrificii, pot fi depășite sau armonizate.

În spiritul filosofiei vieții lui V. Gherasim, reflectăm la calvarul românilor în spațiul devenirii lor întru ființă, provocat de aceste repetate „schimbări” și la treapta de progres la care ar fi ajuns dacă lucrurile ar fi decurs în mod firesc și toate s-ar fi situat în matca lor, sub semnul continuității benefice.

Ori, în spiritul celor afirmate de Guyeau, „viața are în sine forța ce ne împinge la acțiune și la creațiune”¹⁴ și Guyeau, împreună cu Schiller, va ajunge să afirme că prin frumos omenirea va deveni mai bună, mai morală.

La întrebarea: Ce este viața? cărturarul V. Gherasim apreciază că răspunsul nu este așa de ușor de găsit. El analizează pozițiile pe care s-au

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 10—11.

¹¹ *Ibidem*, p. 13.

¹² *Ibidem*, p. 13.

¹³ *Ibidem*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*, p. 14.

situat, în acest sens, o serie de gânditori remarcabili, cu reușitele și scăderile lor: Schopenhauer, care prin conceptul de „voință” a pus bazele unei explicări a iraționalului din viață; Rickert, cu însemnate contribuții în domeniu prin lucrarea sa *Die Lebens — philosophie*, care, deși îl consideră pe Schopenhauer drept părinte al modernilor, va avea totuși puterea de obiectivitate să constate că H. Bergson trebuie considerat „adevăratul filosof al vieții din timpurile noastre”¹⁵. El a arătat că două sunt posibilitățile de a cunoaște lumea, viața, în înțelesul cel mai larg al cuvântului: cea prin simțuri și cea rațională, care se contopesc în mod organic în cea de a treia, intuitivă. După el „lumea e caracterizată prin mișcare, prin viață și poate fi înțeleasă și pătrunsă prin intuiție. Tot universul e străbătut de acțiune, de viață, de Dumnezeu. Viața se răsfrânge în sufletul nostru sub formă de acțiune liberă. Deci libertatea poate fi atribuită numai spiritului, care nu poate fi determinat nici prin timp, nici prin spațiu. El este singur în măsură a intra direct și nelimitat în contact cu existența, cu viața, fiindcă el însuși este viață, activitate. Acest contact viu și direct cu interiorul obiectelor este numit de filosoful francez intuiție. La infinit, omul continuă așadar mișcarea vieții”¹⁶. În acest fel, H. Bergson încearcă și, în bună măsură, reușește să împace filosofia vieții cu filosofia științifică: „Instinctul, manifestarea subterană, subrațională a vieții devine sub influența intelectului o forță creatoare, dar și o forță cunoscătoare”¹⁷.

În finalul lucrării, autorul evidențiază numărul considerabil al gânditorilor care s-au preocupat de problemele vieții cum ar fi: Dilthey, Simmel, Scheler, Wundt, Driesch, N. Berdiaev, în antichitate Seneca, Marc Aureliu, Epictet ș.a. și tratează câteva aspecte mai semnificative din opera lui H. Keyserling și O. Spengler. Cel dintâi își alege drept motto al lucrării sale intitulată *Reisetagebuch eines Philosophen* ideea: „Drumul cel mai scurt ce duce spre noi, este jur împrejurul lumii”¹⁸; iar O. Spengler va scrie în prefața cărții sale: „A înțelege lumea, numesc eu a ne putea măsura cu ea”¹⁹, ceea ce însemnează pentru gânditor, cunoașterea celor mai adânci taine ale lumii reprezintă un fel de măsurare a forțelor cu această lume ce-și ține ascunse tainele sale. Și la O. Spengler „viața are un rol important, poate unicul rol — intrucât cultura, oricare ar fi ea, este vie, este un organism străbătut în toate fibrele sale de puternică viață”²⁰. Interesanta este concluzia autorului lucrării *Declinul Occidentului*, care susține că „Europa va trebui să se salveze totuși prin puterile ei proprii”²¹. Să fie aceasta doar o simplă intuiție sau profecie, când, după mai bine de 70 de ani de la apariția acestei lucrări, ea își ilustrează actualitatea și perenitatea? V. Gherasim va adânci ideea că „însăși filosofia vieții este o dovadă grăitoare că Europa caută a-și salva existența prin căutarea unui contact mai strâns cu viața, în primul rând cea sufletească cu toată măreția ce ea o dezvoltă...”²².

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

¹⁶ *Ibidem*, p. 21.

¹⁷ *Ibidem*, p. 21.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*, p. 23.

²⁰ *Ibidem*, p. 29.

²¹ *Ibidem*, p. 29.

²² *Ibidem*, p. 29.

La rândul său, Keyserling, în spiritul celor afirmate mai sus, va adresa, în lucrarea *Cunoașterea creatoare*, un apel către omenire de a se perfecționa aici pe pământ, pentru că numai aici există libertate, iar perfecțiunea este idenică cu libertatea: „Această viață hotărăște la urma urmelor cine își împlinește datoria în timp și numai acela acționează și dincolo de timp, pentru veșnicie”²³.

În acest context este plină de sens și semnificații majore remarca lui V. Gherasim, care sublinia că „filosofia este deci în primul rând chemată a lămurii atmosfera spirituală în care trăim, dar și a pregăti-o pe aceea care trebuie să vie”²⁴. Retrospectiv, el aprecia că Nietzsche ne-a arătat cum se desfășoară puterea nezăgăzuită a vieții; Goethe — zis și înțeleptul Apusului — era convins că „nimic nu cunoaștem decât ceea ce iubim”; și cu cât mai adâncă și mai perfectă vrem să fie această cunoaștere, „cu atâta mai tare, mai puternică, mai vie și mai perfectă trebuie să ne fie iubirea, ba chiar și patima noastră”²⁵. Dar pentru a iubi viața trebuie să o înțelegem, ceea ce a fost ilustrat de filosoful francez H. Bergson și germanul Keyserling.

Gânditorul bucovinean avea ferma convingere că se pregătește o nouă filosofie, că în viața noastră, atât în cea organică, cât și în cea sufletească, este activă o forță mai înaltă decât suntem noi oamenii trecători; că în noi este aprinsă scânteia marelui foc divin care este împrăștiat asupra întregii lumi. Și scânteia aceea ne face părtași ai unei lumi mai presus de ceea ce ne-o prezintă simțurile noastre, rațiunea noastră. Iar veșnicia nu este înțeleasă ca liniștea eternă de după moarte, ci ea este acel izvor de forțe creatoare pe care îl găsim dincolo de aparițiunile vieții noastre. Îndărătul acestora este adevărata viață, adevărata voință de a trăi, de a lucra, de a plăsmui. Dacă suntem conștienți de acea voință universală creatoare și activă în noi, atunci perspectivele pentru viitor ne sunt cât se poate de luminoase.

Deci noua orientare și noua misiune a filosofiei este aceea de a împăca „viața creatoare” cu „adevărul veșnic”²⁶, spre care V. Gherasim a năzuit cu putere în scurta și dramatica sa existență.

În cadrul conotațiilor privitoare la filosofia vieții se integrează armonios și studiul intitulat *Filosofia dinamismului vital a lui Vasile Pârvan*.

De la început, V. Gherasim face constatarea că „în opera lui Pârvan respiră o filosofie adâncă, că din ea izvorăște o nețărmurită dragoste, nu numai pentru știința sa, ci în primul rând pentru viața care deapănă venind din veșnicie”²⁷. Pe savant l-a pasionat „viața trăită” și în opera sa a căutat să pătrundă problemele vieții: „Suferințele din viața noastră sunt după el necesare pentru a ne ridica prin eforturi spirituale deasupra lor”²⁸.

În spiritul filosofiei latine, V. Pârvan este de acord că „viața e totul, iar moartea nici măcar durere nu e”, că viața nu se știe, se trăiește. Mai mult, viața poate fi trăită intensiv numai în tăcere, încheind prin îndemnul că: „Munca e ritmul vieții”²⁹.

²³ *Ibidem*, p. 30.

²⁴ *Ibidem*, p. 30.

²⁵ *Ibidem*, p. 30.

²⁶ *Ibidem*, p. 31.

²⁷ V. Gherasim, *Filosofia dinamismului vital a lui V. Pârvan*, „Junimea literară”, XVIII, nr. 5–8, mai-august, 1929, p. 132–133.

²⁸ *Ibidem*, p. 134.

²⁹ *Ibidem*, p. 141–142.

Autorul studiului face aprecierea că scopul filosofiei lui Pârvan este de a descoperi taina care închide în sine fericirea vieții în genere și încheie printr-un admirabil aforism al lui C. Erbiceanu, intitulat: *Gloria in excelsis Deo* care spune: „Trupul nostru-i tulpina, sufletul nostru e floarea, gândurile noastre-s parfumul, inima noastră-i oglinda, viața noastră e imnul puterii, luminii și armoniei universale”³⁰.

Este încă o dovadă că gândirea filosofică a lui V. Gherasim este un imn închinat vieții, tumultului ei și spiritului creator de valori.

Concepția asupra vieții este abordată și într-un studiu privitor la poeziile lui V. Alecsandri, apărut în „Junimea literară”, 1931, în care autorul pune în evidență două aspecte revelatoare și anume: „poetul n-a făcut filosofie, deci n-a încercat să pătrundă problema vieții în mod teoretic și speculativ și în al doilea rând faptul că adeseori atât în viața lui cât și în opera sa au existat anumite devieri de la concepția sa fundamentală, preponderent optimistă, de afirmare integrală și puternică a vieții”³¹.

După o analiză pertinentă a mesajului închinat vieții ce străbate principalele opere ale lui V. Alecsandri, V. Gherasim concluzionează că poetul a fost străbătut până în adâncurile ființei sale de optimism și idealism. Că „lumina acestora i-a luminat calea vieții sale de la un capăt la altul, o dovedește și faptul că în amurgul vieții, la vârsta de 68 de ani, poetul va scrie un *Imn către Soare*, în 1887, din care reproducem strofa finală: „În tine cred, o, soare!, de tine-mi este dor, / Prin tine cunoscut-am văpăile iubirii, / Cu tine-am fost tovarăș pe calea fericirii — / În tine-am sorbit viață, în tine vreau să mor!”³².

Nu putem încheia aceste considerații privind filosofia vieții, fără a arăta că această idee a străbătut nu numai lucrările lui V. Gherasim cu caracter filosofic, dar și scrierile sale literare. Astfel, în nuvelele sale se va regăsi teza existenței lumii de dincolo, a lumii ideale, în care sufletul își trăiește viața sa eternă și în care putem avea certitudine. Suferința, durerea ne purifică de cele lumești și ne înalță spre lumină. Acest mod de gândire se reflectă în nuvela *Emaus* în care se distinge strădania filosofului de a înțelege pe cale rațională legile vieții. Și acest lucru îi va fi revelat abia atunci când o fată, care îl iubește, se sinucide, iar mai târziu, când se îmbolnăvește și se află în stare de delir, ea îi apare, dându-i certitudinea că moartea nu e sfârșitul vieții, ci numai o altă formă a existenței. Finalul nuvelei este totuși optimist: „Tuturora li se poate spune: trăiți cu adevărat și veți fi fericiți!”

Ideea aceasta o regăsim și în alte nuvele: *Orfanul*, *Înspre Soare*, sau *Turnul din Soroceni*, în care afirmă: „Și atunci am câștigat impresia că omul de-abia după ce a suferit mult în viață, după ce a obosit și s-a chinuit în câștigarea păcii pierdute din sufletul său, găsește în sfârșit drumul care duce la mântuire, la Dumnezeu și la viața cea veșnică”³³.

³⁰ *Ibidem*, p. 142–143.

³¹ V. Gherasim, *Concepția vieții în poeziile lui Alecsandri*, „Junimea literară”, XX, nr. 1–4, ianuarie-aprilie, 1931, p. 2.

³² *Ibidem*, p. 13.

³³ Tr. Brăileanu, *Cronică*, „Codrul Cosminului”, vol. VIII, 1933–1934, p. 560.

În mod analog, în nuvela *Înspre Soare*, unde afirmă că: „Era atâta armonie și atâta suferință în lumea aceasta. Și, ca nicicând altădată, îmi plăcea să trăiesc în ea, să sufăr și, prin suferință, să ajung la lumină”³⁴.

Așa după cum va sublinia Tr. Brăileanu, „poeziile ca și nuvelele lui V. Gherasim întregesc concepția sa filosofică, Poeziile ar putea fi comparate cu stropi de sânge pe care luptătorul îi lasă pe câmpul de luptă. Iar a sa *Ultimă poezie*, scrisă probabil la sfârșitul lui ianuarie 1933, cu câteva zile înaintea trecerii în neființă, ne apare ca cel din urmă oftat al luptătorului obosit, care lasă arma din mână, așteptând cu resemnare dezvăluirea marei enigme a morții”³⁵, care s-a săvârșit la 10 februarie 1933, „fiind înmormântat în ziua de 12 februarie în pământul cimitirului de la Horecea”³⁶.

În următoarele două studii, Vasile Gherasim și-a conturat mai clar concepția sa filosofică: *Sistemul energiilor conștiente* (1928) și *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească* (iulie 1928).

În prima lucrare, chiar de la început, autorul apreciază că „filosofia este pătrunderea spiritului omenesc, tot mai adânc, în misterele vieții, ale naturii. La rândul lor științele exacte furnizează numai materialul pentru interpretarea filosofică”³⁷. Și va aprecia în continuare că „filosofia are de scop, în adevăratul înțeles, de a cerceta și explica raportul dintre eu și non-eu sau mai bine zis, dintre omul conștient și lume”³⁸. În final, „studiul filosofiei este deci expresia unei necesități sufletești; a necesității de a găsi, pentru sine și pentru ceilalți, cea mai potrivită plasare a omului în lumea sa”³⁹.

Pentru a argumenta faptul că necesitatea sufletească impune filosofului un anumit fel de a gândi, autorul face câteva exemplificări relevante, referindu-se la R. Descartes, care-și va construi sistemul de gândire pe realizările mecanicii și îndeosebi ale mecanicii cerești, dar și pe claritatea matematică. Im. Kant va continua direcția criticismului filosofilor englezi, în special D. Hume, dar el trecuse prin școala lui Chr. Wolf, îl admira pe J. J. Rousseau și era entuziasmat de descoperirile lui Newton. La rândul său, Fr. Nietzsche, spirit veșnic agitat și veșnic creator, va trece prin pesimismul schopenhauerian și va rămâne la Fichte și Goethe, vrând să dărâme întreaga construcție a filosofiei științifice, punând în locul ei o nouă morală a omenirii.

În același context, filosoful-psiholog A. Stöhr va elabora o concepție psiho-fiziologică asupra unității conștiinței, încercând să descifreze substratul material al acestor procese, denumindu-l „metamaterie”. Cu alte cuvinte, unde există conștiință, trebuie să existe și procese fiziologice dependente de un sistem nervos și astfel se justifică să vorbim de metamaterie.

În continuare, autorul își pune o serie de întrebări extrem de dificile, și anume: „rămân și pot rămâne conștiințele individuale, fără nici o legătură între ele? Unde începe și unde se sfârșește comunicarea dintre ele?”⁴⁰.

³⁴ *Ibidem*, p. 561.

³⁵ *Ibidem*, p. 561.

³⁶ D. Marmeliuc, *V. Gherasim*, „Junimea literară”, XXII, 1—3, ianuarie-martie, p. 44.

³⁷ V. Gherasim, *Sistemul energiilor conștiente*, Cernăuți, 1927, p. 3.

³⁸ *Ibidem*, p. 3.

³⁹ *Ibidem*; p. 3—4

⁴⁰ *Ibidem*, p. 6.

După ce face o incursiune prin evoluția sistemului nervos de la formele inferioare și până la om, V. Gherasim ajunge la concluzia că „la om conștiința este mult mai complexă, este o manifestare puternică, activă și productivă, creatoare de valori”⁴¹.

Pornind de la ipoteza că activitatea unei conștiințe este din capul locului dependentă de cea a altor conștiințe, și având ca premisă meta-materia, corespondentul organic al conștiinței, care formează o unitate neîntreruptă, autorul ajunge la concluzia că și „conștiințele oamenilor formează un sistem unic și universal — conștiința comună a omenirii”⁴².

Conștiința individuală, în plină activitate, „neconținut se atinge, se penetrează cu altă conștiință individuală, cu conștiințe colective. Se vor constitui așa-numite centre de energii conștiente. Prin energie conștientă se înțelege acel tot, acel complex de forțe păstrătoare și creatoare de valori, pe care o simțim neconținut acționând în noi, și prin care noi ne înfățișăm ca depline individualități”⁴³.

Interesantă este și clasificarea celor trei forme de energie: a) energia mecanică; b) energia organică — până la care a ajuns și W. Ostwald și c) energia conștientă, care nu sunt altceva decât reflectări ale unei energii conștiente universale, între care există diferențieri graduale de manifestare.

Orice centru de energii conștiente, fie individual sau colectiv, în forma lui actuală este rezultatul nenumărat al multor penetrații, ceea ce va conduce la formarea unui sistem infinit „de centre de energii conștiente”⁴⁴.

Pentru confirmarea unei asemenea aserțiuni, cel mai bun argument îl constituie faptul că, deși elaborată separat, această teorie se înrudește în mare măsură cu concepția subiectivist-actualistă elaborată de G. Gentile, în cadrul căreia „cugetarea creatoare subiectivă” a sa se identifică oarecum cu „centrul de energie conștientă” al lui V. Gherasim.

Astfel, „eul este deci numai în devenire real, în veșnică autoformare, autocreare spirituală. Comunicarea devine posibilă dintre un eu și altul prin penetrarea energiilor conștiente. În acest fel este demonstrat motorul vieții, motorul culturii și al culturilor, al tuturor fericirilor și nenorocirilor pe care ni le prezintă viața străbătută de conștiință. Știința, arta, pedagogia devin posibile și explicabile prin această penetrație nesfârșită”⁴⁵.

În concluzie, „toate energiile conștiente lucrează după un plan, că există o lege supremă activă în toate”. În acest sens Hegel vorbea de un „spirit obiectiv” sau „idee absolută”, care se realizează tot mai mult în istorie și cultură, iar Gentile o denumește „unitate nesfârșită, spirit, realizare de sine concretă în istorie”⁴⁶. Filosoful bucovinean conchide că „ar fi mai nimerit să presupunem o energie conștientă unică și universală, unică și indivizibilă, iar energiile conștiente, individuale sau colective, ca manifestări ale acestei energii unice: ale energiei conștiente universale”⁴⁷.

În mod firesc, V. Gherasim se întreabă dacă există în acest caz și libertate de acțiune. Răspunsul este afirmativ, întrucât fiecare acțiune e

⁴¹ *Ibidem*, p. 7.

⁴² *Ibidem*, p. 9.

⁴³ *Ibidem*, p. 12.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 13–14.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 15.

acțiunea ce se execută cu ea însăși; energiile, conștiința individuală sau colectivă, toate în ansamblul lor nesfârșit, fiind identice cu energia conștiință universală.

Astfel este explicat și locul și rolul întâmplării, al neprevăzutului și neexplicabilului, determinate de faptul că, conștiința noastră nu poate prevedea tot sistemul posibil de acțiuni. În încheierea studiului se apreciază că realizarea tot mai deplină a perfecțiunii constă dintr-o tot mai profundă cunoaștere a individualului sau colectivității ca manifestări ale universului, ca elemente interdependente ale sistemului energiilor conștiente.

După parcurgerea acestor idei, ne putem da seama că V. Gherasim a meditat îndelung pentru a-și expune acest punct de vedere original, redat chiar de o mărturisire a sa: „nu-mi pare rău că am așteptat cinci ani cu publicarea lui; ceea ce atunci (1923) mi se părea prea cutezat, astăzi, (1928), după ce a fost revăzut și verificat ca o ipoteză, are poate dreptul să formeze un punct de orientare și de plecare spre noi orizonturi de gândire”⁴⁸.

Putem afirma, fără teama de a greși, că acesta era doar nucleul concepției sale filosofice, deoarece moartea l-a răpit la o vârstă prea timpurie, înainte de a putea să-și desăvârșească opera începută.

În studiul *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească* V. Gherasim va afirma, în strânsă concordanță cu teoria expusă mai sus, legătura organică dintre filosofie și mediul etnic în care se naște respectiva concepție despre lume și viață.

De la început, autorul își impune punctul de vedere potrivit căruia „filosofia a existat de când a început omul să gândească asupra vieții și a existenței celor din jurul său și ea va exista cât va trăi omenirea, . . . deoarece este o necesitate sufletească a omului, având scopul de a gândi și de a dezlega problemele existenței, de a descifra tainele necunoscutului”⁴⁹. Ca și în timpul său, dar și acum „omenirea caută un reazem moral-filosofic, pe care l-a pierdut. Demonul descompunerii morale amenință societăți și popoare. De aceea este nevoie de încredere în puterile morale ale omenirii și credința în biruința finală a binelui”⁵⁰.

V. Gherasim consideră fără putință de tăgadă că „filosofia tinde spre transformarea vieții, că este prin esența sa reformatoare și prin urmare înrăurește asupra formelor de viață”⁵¹.

Și în cadrul studiului de față se fac referiri la raporturile dintre știință și filosofie: „filosofia nu este și nu poate să fie nici o știință pură”, aceasta ca o reacție la orientările pozitiviste și îndeosebi neopozitiviste care începuseră să se manifeste din plin în „Cercul vienez”, deoarece „știința pură, exactă și obiectivă tinde spre specializare și are un caracter analitic, pe când filosofia tinde la operații de sinteză, de rotunjire și creare a unui tot, pornind de la unghiul sub care lumea e privită. Filosofia, așadar, contribuie la îmbogățirea și înălțarea conștiinței despre rostul vieții și al omului în această lume”⁵².

Prin analiza comparativă a sistemelor de gândire reprezentative ale diferitelor popoare din diverse epoci istorice, el ajunge la concluzia că „și

⁴⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁹ V. Gherasim, *Etnicul în filosofie*, Cernăuți, 1928, Editura „Glasul Bucovinei”, p. 3–4.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 4.

⁵¹ *Ibidem*, p. 4–5.

⁵² *Ibidem* p. 6.

concepția fiecărui filozof trebuie să-și aibă rădăcinile adânc înfipte în timpul în care a trăit și în sufletul comun al națiunii sale⁵³.

Exemplifică în acest sens faptul că „Platon este filosoful prin excelență al elinilor, deoarece a reușit într-un mod strălucit să înțeleagă și să combine într-o admirabilă sinteză aspirația de frumos, de poezie, cu exactitatea științifică a maestrului său Socrate”⁵⁴.

Mergând pe firul acestei idei, V. Gherasim va ilustra strânsa legătură dintre cugetarea filosofică cu națiunea de la care emană, reflectată în contextul epocii medievale și trecerea la epoca modernă la „poporul englez, care e practic și toată tendința lui se îndreaptă asupra foloaselor pe care trebuie să le aibă din contactul cu alte popoare sau cu însăși natura”⁵⁵.

În general, „filosofia engleză, e o filosofie practică, Și această însușire se reflectă în modul de cugetare a primului filosof însemnat din evul mediu, Bacon de Verulam, care afirma că natura trebuie subjugată și de pe urma acestei subjugări omul trebuie să tragă toate foloasele posibile, și e continuată de J. Locke, Hume, Spencer, J. St. Mill ș.a.”⁵⁶.

În cadrul aceleiași conotații se va înscrie și filosofia pragmatistă americană avându-l ca reprezentant clasic pe gânditorul W. James. Valoarea unei asemenea concepții are drept criteriu „consecvențele practice”. Mai mult chiar „adevărat e ceea ce e folositor, ceea ce e rodnic”⁵⁷.

Se va dovedi că pragmatismul nu este numai un mod de gândire, dar și de cunoaștere și de acțiune. El este îndreptat întotdeauna spre viitor și nu întâmplător își are patria în S.U.A. — țara tuturor posibilităților.

Pentru națiunea franceză, autorul se oprește la doi gânditori mai reprezentativi pentru a ilustra caracterul ei pozitivist. Este vorba de concepția lui Descartes, ce cuprinde anumite elemente mecaniciste privind principiul existenței și de dualismul corp (materie) și suflet sau spirit. Dar, așa cum susține Gherasim, „pozitivismul cel mai perfect este reprezentat de A. Comte, care admite filosofia fără nici o urmă de metafizică, deși spre sfârșitul vieții a enunțat acel faimos sistem religios pozitivist cunoscut sub numele de „religie umană”, în care omenirea, cu veșnica ei tendință spre perfecțiune, e socotită ca cea mai înaltă și perfectă ființă, ea e dumnezeirea”⁵⁸. Filosofia germană se va distinge în primul rând, pe terenul cunoașterii, având un pronunțat caracter idealist.

Reprezentantul cel mai de seamă este Im. Kant. Potrivit concepției sale, „lumea din afară nu există independent de conștiința suverană, a noastră, ci numai ca obiect, ca conținut al conștiinței cunoscătoare. Ea e imanentă conștiinței noastre”⁵⁹. Maxima sa filosofică: „nici un obiect fără subiect” va fi completată ulterior cu „lumea pentru noi și lumea pentru sine”, „Ding an sich”, care e din punctul său de vedere, „legea de coeziune, în baza căreia noi putem avea aparițiunile obiectelor”⁶⁰. În plan practic, idealismul filosofic cere ca viața să fie în așa fel întocmită încât să corespundă anumitor cerințe ideale. Și autorul apreciază că atunci, dar și acum,

⁵³ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 12.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 12.

„avem nevoie de un idealism rațional, chibzuit, care poate și trebuie să se extindă asupra tuturor manifestărilor vieții, de fapte care să nască convingeri și idealuri, să convertim sufletul tineretului de la exagerările materialiste și ateiste, care ofilesc aspirațiile și năzuințele de ideal și idealism”⁶¹.

În continuare, V. Gherasim este profund preocupat de a descoperi „care este sistemul de idei care să nască o filosofie autentic românească, care să renască întreaga noastră viață sufletească, care să-și răsfrângă ideile asupra culturii, politicii, artei și educației”⁶².

Dintr-o lucrare al cărui autor este I. Crăciunescu, intitulată *Poporul român după cântecele sale naționale*, apărută la Paris în 1874, se evidențiază principalele note caracteristice ale cugetării românești. Printre acestea sunt reținute: „preocuparea de a contribui la binele omenirii, patriotismul care cuprinde iubirea pentru frumusețile țării, pentru familie și religia strămoșească; poporul nostru este cu deosebire mărinimos; patriotismul său are la temelie credința”⁶³, căci numai astfel se explică cum românii au reușit de-a lungul istoriei vitrege să biruiască vicisitudinile vremurilor, fie determinate de neprietenii din afară sau din lăuntru țării.

Din perspectiva demersului său filosofic, V. Gherasim se oprește în mod deosebit asupra a „trei cugetători care pot fi socotiți ca puternicele colonne pe care se va ridica în viitor templul filosofiei române: pe terenul cunoașterii și al metafizicii primul nostru adevărat filosof e Vasile Conta, pe terenul filosofiei istoriei A. D. Xenopol, iar pe terenul filosofiei social-naționale Mihai Eminescu”⁶⁴.

În cunoștință de cauză autorul apreciază că „filosofia lor a fost o revelație pornită mai mult din supraenergiile sufletelor mari”⁶⁵. Socotim însă că cei trei mari cugetători s-au inspirat și au cunoscut profund starea socială și sufletească a poporului român, nu numai din timpul vieții și activității lor, ci a întregii istorii zbuciumate parcursă de români de-a lungul existenței lor. „Tocmai de aceasta, cugetarea lor este atât de adâncă, de prețioasă și va putea deveni deosebit de rodnică”⁶⁶. Reflectând în timp la ideile generoase ale celor trei stâlpi ai edificiului filosofic din secolul trecut, suntem de acord cu V. Gherasim că atunci, în deceniul trei, dar și acum, la sfârșit de secol și de mileniu, acestea își păstrează prospețimea, profunzimea și actualitatea, când afirmă că „ei au trăit în câteva clipe întreaga dezvoltare a neamului nostru și au aruncat raze luminoase asupra drumului pe care acesta va trebui să meargă”⁶⁷, că, dezbărată și despovărată de balastul materialismului exagerat și al ateismului forțat, „fructificată de cugetarea profetică a filosofilor din trecut, spiritualitatea românească va trebui să se regăsească pe sine, să revină la matca autenticelor și reprezentativelor sale valori, pentru a putea produce, în condiții prielnice, înălțătoare spirite creatoare în domeniul științei, artei și mai cu seamă în domeniul filosofiei și al culturii românești”⁶⁸.

⁶¹ *Ibidem*, p. 12–13.

⁶² *Ibidem*, p. 13.

⁶³ *Ibidem*, p. 13.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 15.

Prin profunzimea demersului filosofic și originalitatea abordării problematicei existenței, prin concluziile finale, gânditorul Vasile Conta s-a situat la nivelul gândirii filosofice europene, integrându-se organic în tezaurul culturii universale.

Pe același piedestal înalt al cugetării se situează și bogata operă filosofică elaborată de A. D. Xenopol, după care „lumea spirituală e superioară celei materiale, iar spiritul își are gradațiile sale de perfecțiune, cu rezonanțe în sufletul individului, al națiunii, al omenirii”⁶⁹. De aceea, pentru a cunoaște deplin spiritul uman, e nevoie să cunoaștem spiritul național. Convingerea savantului Xenopol este că „pe măsură ce omenirea va înainta mai mult în dezvoltarea sa, cu atâta se va apropia de dumnezeire și cu atât neprevăzutul va dispărea tot mai mult din desfășurarea evenimentelor istoriei”⁷⁰.

În relevarea gândirii filosofice a lui M. Eminescu, V. Gherasim remarcă faptul că aceasta n-a apărut din considerații teoretico-științifice, ci este rezultatul unor idei și confruntări concrete, al unui entuziasm adesea profetic: „Ea poate fi socotită ca sistemul cel mai sublim al doctrinei noastre naționaliste”⁷¹.

Deși influențat în unele concluzii de filosofia pesimistă a lui Schopenhauer, dar și de cea budistă cu privire la nimicnicia vieții, care este doar un vis ce întrerupe somnul neființei, „poetul filosof și patriotul român Eminescu a fost întreaga sa viață animat de o credință nezdruccinată în puterile creatoare ale neamului său”⁷². Aprecierea este făcută de unul dintre primii și cei mai devotați eminescologi. Căci greutățile, suferințele, „relele, deși se opun dezvoltării nu o pot opri. Trebuie numai de aflat acea formă socială și politică ce corespunde cel mai bine poporului nostru și, cunoscând aceasta, toate spiritele luminate ale poporului nostru ar trebui să se străduiască a realiza și perfecționa statul de care avem nevoie”⁷³. În acest context, ideile lui Eminescu sunt mai actuale ca oricând.

Este absolut nevoie să „pregătim în prezent binele pe care îl vrem în viitor”⁷⁴. Sintetizând drumul complex și gradual al progresului, „printr-o legătură organică dintre prezent și viitor, și nu printr-o serie de sărituri fără orânduială”⁷⁵, „sărituri” pe care poporul român le-a făcut într-un trecut nu prea îndepărtat, și le mai face încă, M. Eminescu dar și V. Gherasim erau convinși că viitorul poporului român e luminos și fiecare trebuie să lucreze pentru realizarea sa. Pentru Eminescu formula supremă este: „muncă egală pentru toți, în raport cu facultățile ce le are fiecare”⁷⁶. Condiția de bază pentru pregătirea și realizarea unui asemenea ideal este ca poporul să fie luminat. Astfel, din credința nestrămutată că „idealul său este idealul neamului întreg, Eminescu n-a fost decât marele suflet în care s-a reflectat viața unui întreg popor”⁷⁷.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 17.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 17.

⁷¹ *Ibidem*, p. 17.

⁷² *Ibidem*, p. 18.

⁷³ *Ibidem*, p. 18–19.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 20.

Pătruns și convins de crezul său filosofic, gânditorul V. Gherasim se întreabă retoric dacă poporul nostru este capabil de o filosofie a sa, originală, o filosofie care împreună cu sistemele de cugetare ale celorlalte popoare să formeze totalitatea de gândire profundă a omenirii. Răspunsul este hotărât: da! cu condiția să nu uităm un lucru esențial: „nimic n-are valoare dacă nu e străbătut de seva ce pulsează în organismul poporului propriu“⁷⁸. Căci viabilă și folositoare pentru omenire e numai acea manifestare a sufletului național. Deoarece „o cugetare adâncă filosofică va trebui să se nască din cugetarea adâncă a neamului“⁷⁹. Iar „numai acel copac va trăi și va deveni mare și puternic care își are rădăcinile adânc înfipte și răsfirate în pământul său de baștină“⁷⁹.

Subliniind încă o dată legătura dintre filosof și sistemul său de gândire, autorul conchide că „doar ideile sunt oglinda sufletului, nu atât a individului, cât mai mult a națiunii“⁸⁰ pe care o reprezintă.

În partea finală a acestui studiu, ne vom ocupa de cercetarea ultimei lucrări de orientare filosofică elaborată de V. Gherasim, pe considerentele că e cea mai sistematică și reflectă cel mai adecvat crezul său filosofic exprimat de autor chiar în prefața lucrării *Activismul lui Spinoza*, și anume că „deși neamul românesc a realizat unirea politică, totuși mai e necesară unirea sufletească. Și ea nu se va putea face decât prin munca acelora, a tuturor care, fiecare după puterile și pregătirea sa, sunt străbătuți de ideea că numai prin muncă creatoare, deci activitate spirituală, concentrată și stăruitoare, se pot realiza idealurile omenesți“⁸¹. Și autorul îndeamnă: „Faptele noastre să nască dintr-o profundă convingere că noi cu toții, mici și mari, buni și răi, desăvârșiți și nedesăvârșiți, facem parte dintr-o ordine universală, neasemănat de perfectă, cu care tindem a ne identifica tot mai mult“⁸². Deci lucrarea se vrea și este un îndreptar ce poate să ducă la perfecționarea morală, având ca exemplu pe marele filosof Spinoza, model de cinste, demnitate, modestie, de dăruire, de înălțare sufletească și perfecționare morală, pentru că „Tot ce e sublim e tot atât de anevoios, pe cât de rar!“, așa cum va afirma la sfârșitul lucrării sale capitale *Etica*⁸³. V. Gherasim și-a conceput opera ca și cum Spinoza ar fi încă viu și activ. Opera sa constituie o verigă din lanțul cel mare al cugetării omenesți. Activismul lui Spinoza e o lucrare profund etică. Ea conține condiția pentru posibilitatea realizării și desăvârșitei libertăți. Ori, omenirea este și în căutarea unor perspective și reazeme morale, iar opera lui Spinoza poate constitui un prețios îndreptar pentru desăvârșirea cea mai înaltă a omului. Această „desăvârșire nu se poate însă realiza, după Spinoza, decât prin muncă grea, prin supremă încordare intelectuală“⁸⁴.

Este pusă în evidență strădania depusă de Spinoza de a dovedi posibilitatea, ba chiar necesitatea libertății, ca o condiție *sine qua non* pentru manifestarea și realizarea creativității, calea spre perfecțiune.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 20.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 20.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁸¹ V. Gherasim, *Activismul lui Spinoza*, Cernăuți, 1928, p. 7.

⁸² *Ibidem*, p. 8.

⁸³ *Ibidem*, p. 8.

⁸⁴ *ibidem*, p. 77.

V. Gherasim va poposi cu răbdare, dar și în cunoștință de cauză, asupra ideilor semnificative din opera marelui gânditor, care sunt în armonie cu viziunea sa, dar și folositoare timpului său.

Prin muncă spirituală, neconținută și neobosită, noi, oamenii, moduri finite, putem ajunge la libertate prin activitate, iar împreunarea sau identificarea cu dumnezeirea nu se face pe cale de extaz, de contemplație, ci pe cale de cunoaștere activă. Pentru că activ e numai acela ce cunoaște. Pentru că numai omul este capabil de acțiune, iar acțiunea este muncă; și numai munca intelectuală îl face pe om pe deplin mulțumit, fiindcă numai prin ea el câștigă idei adecvate, unicul fundament al virtuții.

Punând în evidență legătura dintre cugetare și stările afective, în spiritul ideilor lui Spinoza, V. Gherasim afirmă: „Convingerea că suntem activi ne umple de plăcere și, invers, plăcerea ne mărește forța de activitate. Din acest punct de vedere, plăcerea este în concordanță cu tendința naturală din noi — și ea este bună și folositoare”⁸⁵.

Deosebit de interesantă și de actuală este ideea pe care o susține Spinoza cu privire la rolul statului și al religiei în societate și evoluția acesteia. Astfel „statul este o instituție absolut necesară pentru a garanta libera dezvoltare a cetățenilor săi. El nu are numai drepturi față de dânsii, ci și, în primul rând, datoria de a-i educa, în sensul libertății care urmează din legile raționale aflate la temelie. Tot ceea ce e mai mult sau mai puțin decât aceasta nu poate corespunde menirii statului”⁸⁶. În ceea ce privește raportul dintre religie și filosofie, gânditorul olandez se situează pe o poziție deosebit de interesantă, realistă și în consonanță cu evoluția spirituală a societății.

Și religia este considerată drept o atitudine naturală, născută în mod necesar din sufletul omenirii. Fiecare epocă ar trebui să-și aibă „religia sa”⁸⁷. Că doar „în religie nu poate fi vorba de adevăruri eterne și absolute”⁸⁸. Consecvent sistemului său, va susține că „omul cu rațiunea sa (care e modus al dumnezeirii imanente) n-are nevoie de intermediarul unor revelații supranaturale pentru a pătrunde adevărul”⁸⁹. Pe când „țelul filosofiei este adevărul, țelul credinței este numai ascultarea și evlavie”⁹⁰. Prima se fundamentează pe cunoaștere, pe cercetarea și interpretarea existenței, pe când credința are la bază tradiția istorică și graiul și poate fi extrasă numai din *Biblie* și din revelația dumnezeiască.

Dar rațiunea noastră ne spune însă că religia este necesară ca o disciplină morală a omenirii; deci ea este indispensabilă pe lângă instituția statului.

De o deosebită importanță, nu numai teoretică, dar îndeosebi practică, ni se pare ideea cu privire la faptul că „religia ar trebui să evolueze. Astfel, ideea lui Spinoza din *Tratatul teologico-politic* cu privire la religie, care s-a constituit în dogme relativ neschimbabile, ar trebui să se îndrepte după natura oamenilor — nu să pretindă ca natura oamenilor să se supuiască ei”⁹¹.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 104—105.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 134.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 134.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 134.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 134.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 135.

⁹¹ *Ibidem*, p. 134—135.

Se pare că, după mai bine de trei secole, prin cuvântul dar și acțiunile de ordin practic întreprinse de către Vatican, respectiv de papa Ioan Paul al II-lea, ideea spinozistă își dovedește perenitatea și profunzimea.

Nu întâmplător Vaticanul a dedicat anul 1994 familiei și se implică tot mai mult în probleme de ordin social, cum ar fi problema păcii, a avorturilor, a sărăciei ș.a.

S-ar putea, din aceste considerente, dar și din altele, ca la începutul mileniului următor religia să aibă la bază un „al treilea testament”, care să corespundă mai adecvat problemelor individuale, dar și sociale, cu care se confruntă omenirea.

În continuare, se argumentează totuși armonia ce ar trebui să existe între filosofie și religie. Așa cum statul, bazat pe legi naturale, garantează libertatea de gândire a cetățenilor, tot așa nici un fel de religie, bazată pe rațiune, nu poate să fie contrară unei filosofii care sesizează adevărul, deci în mod rațional tinde la pătrunderea adevărului, care nu este și nici nu poate fi altul decât cunoașterea lui Dumnezeu ⁹².

În acest fel, „prin educație rațională, potrivită cu legile imanente ale ființei umane, ale afirmării și conservării de sine, omul poate fi adus încet, încet, după o muncă stăruitoare, spirituală, de la starea « naturală » la starea de libertate. Și libertatea înseamnă, aici, eliberarea cât se poate de mult de sub dominația afectelor pasive și ridicarea la afecte active, deci la acțiune” ⁹³.

Ceea ce străbate întreaga *etică* spinozistă, apreciază V. Gherasim, este ideea activismului. Căci numai prin activitate, prin fapte, ce-i drept, de ordin spiritual, prin cunoașterea adevăratelor temelii ale vieții, ne putem desăvârși, iar aceasta este apropierea tot mai mare de idealul suprem al perfecțiunii și libertății.

Filosofia lui Spinoza stă în atenția unor gânditori, literați și savanți, printre care Jacobi, Herder, Lessing, Goethe, Hegel, Fichte, Fechner sau W. Wundt.

În incheiere, V. Gherasim afirmă că dacă a îndrăgit spinozismul a făcut-o doar pentru faptul că acesta „a fost activ în dezvoltarea spiritului uman, că a înrăurit asupra acestui spirit, într-o direcție de afirmare creatoare” ⁹⁴.

În finalul acestui studiu despre opera filosofică a lui V. Gherasim și înscrierea sa pe coordonatele filosofiei europene se impun câteva aprecieri.

Astfel, ca urmare a preocupărilor sale stăruitoare în domeniul cugetării filosofice, va fi ales membru în „Kantgesellschaft” din Berlin și în Societatea „Spinoza”, iar lucrarea sa *Activismul lui Spinoza* va fi elogios prezentată cititorilor de limbă germană de către Carl Siegel în revista „Kantstudien”, ceea ce reflectă o contribuție internațională pe terenul problematicii filosofice.

⁹² *Ibidem*, p. 135.

⁹³ *Ibidem*, p. 135.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 142.

În cadrul aceluiași studiu este apreciat „adevăratul talent filosofic al lui V. Gherasim, curajul și dreptatea opiniilor” sale, care tratează problemele puse în discuție „în spirit modern”⁹⁵.

Vocația sa în domeniul filosofiei va fi confirmată și în 1932, când va candida pentru postul de profesor al universității cernăuțene și va fi preferat unor candidați valoroși, care vor ajunge nume notorii în filosofia românească: N. Bagdasar, D. D. Roșca și V. Uță. Din comisie făceau parte Ion Petrovici, Leca Morariu, Romulus Câdea, Traian Brăileanu și Al. Ieșan.

În abordarea problemelor de filosofie, V. Gherasim își impune o linie riguroasă, o metodă rațională de cercetare, își dă seama că sufletul omului năzuiește neîntrerupt să rupă zăgazarile impuse de cunoașterea pozitivă și să străbată în lumea transcendentă. Dar aceste încercări sunt posibile numai în strânsă legătură cu științele exacte.

Ideea centrală, sâmburele din care ar fi trebuit să rodească bogat un posibil sistem filosofic original, este filosofia vieții, structurată pe sistemul energiilor conștiente, cu precizarea că aceste centre de energie conștientă ce aparțin indivizilor își manifestă din plin potențialitatea numai în cadrul unor conștiințe colective, în cadrul națiunilor, al popoarelor.

Cugetătorul bucovinean, în perioada confuză de după primul război mondial, când în cadrul gândirii filosofice dar și în literatură și artă încep să se manifeste o serie de orientări iraționaliste, nihiliste, are meritul de a analiza lucid sistemul de valori, de la nivel național la cel european, și de a statua ca principii: raționalitatea, vocația activă, formativă, creatoare, tendința spre perfecțiune, într-un demers filosofic profund structurat pe tradițiile și valorile perene naționale.

V. Gherasim a avut credința nestrămutată într-o posibilă, reală și benefică filosofie românească, clădită pe columnele trainice ale gândirii lui Vasile Conta, Vasile Pârvan și Mihai Eminescu, ca fiind cei mai români gânditori ai neamului nostru.

Ca un corolar al celor expuse mai sus, V. Gherasim va apela, în final, la ceea ce a denumit activism, ca unică modalitate de a sluji poporul și viața, în drumul lor spre prosperare, creație și perfecțiune.

Optimismul ce l-a caracterizat, în ciuda tuturor suferințelor fizice și sufletești pe care le-a îndurat, constituie coloana vertebrală a întregii sale activități filosofice dar și literare.

V. Gherasim, prin opera și activitatea sa, se înscrie între personalitățile culturale și filosofice de seamă, din perioada de după primul război mondial, cu vizibile posibilități de închezare și realizare a unui sistem propriu de cugetare cu adânci rădăcini în pământul rodnic al neamului românesc, dacă o moarte vitregă, ca și în cazul lui Vasile Conta, nu i-ar fi răpit prea de timpuriu condeiul din mână.

Rămâne pilduitoare viața sa, îndeosebi în ultimii ani, când a dus o luptă acerbă, o luptă de fiecare clipă a spiritului împotriva învelișului de lut al acestuia.

⁹⁵ „Kantstudien”, Bd. XXXV, Heft 2–3, Berlin, 1930, p. 318.

Fiecare creație literară, filosofică sau științifică reprezenta pentru el o nouă biruință a sufletului împotriva materiei. Contemporanii n-au putut uita niciodată, așa cum va consemna un prieten și colaborator apropiat, „pe cărturarul blând, modest și onest, cu vorba așezată și cu judecata chibzuită, care a fost profesorul, scriitorul și filosoful Vasile Gherasim”⁹⁶.

Zusammenfassung

Vasile Gherasim (1893—1933), geb. in der Gemeinde Marginea (Kreis Suceava), macht sich bekannt als Erforscher des Lebens und des Werkes von Eminescu und als ein bemerkenswerter Philosoph im Bereich des Denkens von V. Conta, V. Pârvan und M. Eminescu. Er zeigt Affinitäten und Interferenzen mit der *Philosophie des Lebens* und mit der *energisch-vitalistischen* Philosophie. Sein philosophische System bleibt im Planungsstadium. Der zu frühe Tod verhindert, daß er die Synthese seiner Arbeit ausführt.

⁹⁶ D. Marmeliuc, *V. Gherasim*, „Junimea literară”, XXII, nr. 1—3, ianuarie-martie 1933, p. 46.

PAGINI DIN VIAȚA CULTURALĂ A BUCOVINEI ISTORICE

VASILE SCHIPOR

Motto: „Deși urgisit, poporul român din Bucovina a rămas și sub stăpânirea străină mare ca suflet”¹.

Publicația „Patria” apare la Cernăuți, ca organ de presă al Partidului Național Radical Român din Bucovina, de trei ori pe săptămână, de la 14 iulie 1897 până la 4 mai 1900, dată când a fost interzisă, după expulzarea lui Valeriu Braniște (30 iulie 1899), sufletul publicației². „Patria” re apare în perioada 7 februarie 1909 — 27 noiembrie 1910, ca publicație a Partidului Național Român, continuatoare a „Românului” (16 octombrie 1908 — 4 februarie 1909)³, cu două apariții săptămânale, joia (foarte rar, miercurea sau vinerea) și duminica (rar sâmbăta). Aceasta este perioada cercetată și analizată de noi din perspectiva ideii de unitate culturală a românilor.

De format 0,30 × 0,45 cm, publicația „Patria” este editată de Societatea Tipografică Bucovineană, proprietar și editor — Atanasie Gherman, redactor responsabil, la început de drum — Emanuil Samușco, ulterior — Nicolai Penteleiciuc și Francisc cav. de Draghinda; redacția și administrația: Cernăuți, Piața principală, nr. 3 (Palatul Național).

În editorialul din primul număr, publicația se dorește „stindard național al unirei și bune înțelegeri între toate elementele națiunii noastre și al luptei contra oricărui dușman al neamului românesc”⁴. În spiritul testamentului lui Doxachi Hurmuzachi din 1859⁵, se precizează: „Voim să ne apărăm ceea ce avem mai sfânt și mai scump: legea, limba și moșia românească. Pentru aceste au luptat înaintașii noștri din timpurile noastre de slavă, pentru aceste au trebuit să curgă râuri de sânge românesc; pentru ele și noi suntem dători să luptăm cu toată bărbăția, apărându-le cu toate mijloacele.

¹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991, p. 6.

² Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina (1809—1944)*, „Suceava. Anuarul muzeului județean”, XVI, [Suceava], 1989, p. 39—48. Academia Română nu are în colecțiile sale ziarul pe anii 1909—1910. Publicația se păstrează în fondul documentar al Centrului de studii „Bucovina” de la Rădăuți.

³ Ioan V. Cocuz, *op. cit.*, p. 61—62.

⁴ „Patria”, Cernăuți, IV, nr. 1, 7 februarie 1909, p. 1.

⁵ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774—1862), București, Editura Academiei Române, 1993, p. 456—457.

Iată întregul nostru program: limba, legea și moșia”⁶.

„Patria” își manifestă, de la bun început, hotărârea de a rezolva „în mod demn și deplin”, „chestiuni de importanță”, impunându-se, număr de număr, în peisajul publicisticii bucovinene, prin fermitate, consecvență și demnitate: „Ca prima națiune în această țeară ne vom apăra cu bărbăție toate drepturile cari ne compet atât în școală, viața publică, cât și în biserică.

Vom deștepta în păturile poporului românesc conștiința națională și sentimentul solidarității naționale, oțelind toate forțele de rezistență contra pericolului deznaționalizării și a destrăbălării naționale.

Vom veștezi orice amestec străin în afacerile noastre interne naționale... [...] Gândurile și intențiunile noastre sunt curate, ținta e măreață și sfântă, necesitatea consolidării noastre e evidentă, orice nepăsare în privința aceasta este egală cu trădarea de neam...”⁷.

În numărul 2, de joi 11 februarie 1909, ziarul își motivează orientarea, atitudinea și demersul energetic ancorat în problematica întregii vieți bucovinene: „Românii din țeara lor proprie, cu drepturi moștenite, cei mai loiali și devotați concetățeni ai marelui imperiu habsburgic, sunt încă și acuma așa de vitreg tractați și la oricare ocazie împiedicați în înaintarea lor culturală”⁸.

Numărul 16, de joi 1 aprilie 1909, prin articolul *Să ne organizăm pentru drepturile limbii românești*⁹, propune „o organizare temeinică a poporului întreg”, evidențiind rolul nefast al disensiunilor politice, „lipsa de consecvență și sistem” în activitatea politică, economică și culturală. „În mișcarea noastră culturală — se spune în același articol — după era cabinetelor de lectură [...] s-a pierdut mai cu totul din vedere frumoasa luptă pentru validitatea drepturilor limbii românești, care se începuse în deceniul din urmă al secolului trecut”¹⁰. Calea de urmat este acțiunea solidară în întrebuinta-real limbii române. Astfel, „s-ar pune stavilă efectivă importului de străini, cari ar încăpea mai greu pe la diriguitorii noastre, unde s-ar cere neapărat și limba română [...], un drept garantat prin legile fundamentale de stat”¹¹.

Situația învățământului românesc, înțeles ca „temelie a vieții culturale” și „îndrumător pe calea culturii”, organizarea Școlii Normale din Cernăuți fac obiectul analizei editorialului numărului 25, de joi 6 mai 1909. Acest institut „cu alcătuirea sa monstruoasă poartă vina că pe terenul învățământului primar ne aflăm azi, după 50 de ani de aplicare a legii pentru obligativitatea învățământului primar, tot acolo sau nu tocmai departe de unde ne aflăm în momentul când s-a pus în practică această lege.

E fără precedent în istoria popoarelor moderne ceea ce se întâmplă în acest institut. Elevii chemați a fi învățători și a instrua copiii români în limba română se prepară prin 4 ani, respectiv șase ani de zile, în limba nemțească”¹².

⁶ „Patria”, anul IV, nr. 1, 7 februarie 1909, p. 1.

⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁹ *Ibidem*, p. 1—2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 1.

¹¹ *Ibidem*, p. 2.

¹² *Ibidem*, IV, nr. 25, 6 mai 1909, p. 1.

Problema școlii românești, „răsărită din nevoile noastre la îndemnul și stăruința unor bărbați plini de dor și dragoste pentru progresul poporului nostru”¹³ este reluată, în același context, în numărul 37, de joi, 17 iunie 1909: „ceea ce ne trebuie nouă înainte de toate ca să nu ne pierdem în noianul străinătății, care ne strânge tot mai tare în lanțurile sale, este conștiința națională totdeauna trează, care nu se poate crește în institutul monstruos care ne face educația învățătorilor noștri, nici în conferințele districtuale în care învățătorii noștri sunt siliți să discute asupra unor chestiuni de interes practic într-o limbă pe care n-o întrebuințează atunci când e vorba ca să puie în practică ideile...”¹⁴. Cu toate acestea, „Patria” remarcă „noul curent național” tot mai evident în rândurile învățătorilor, renunțarea la „robia intelectuală”, „dorul pentru o viață națională”¹⁵.

Problema limbii, a școlii românești și pericolul depersonalizării etnice sunt abordate energic în numeroase materiale. Le cităm doar pe cele mai importante: *O nouă batjocură la adresa poporului românesc*¹⁶, *Germanizarea școlilor populare*¹⁷, *Desconsiderarea limbii noastre nu mai ia sfârșit*¹⁸, *Școli de minoritate*¹⁹, *Școlile naționale din Cernăuți*²⁰, *Învățătorii și profesorii*²¹, *Slavizarea basteinei rezeșești din Broscăuții-vechi*²², *Un nou atac la drepturile națiunii românești*²³, *Dezbaterea școlară*²⁴, *Terorizările rutenilor*²⁵, *Rutenizare cu forța*²⁶, *Drepturile limbii românești în Bucovina*²⁷, *Chestia școlară*²⁸, *Foiaia ordinăciunilor (Limba românească și Consistoriul nostru)*²⁹, *Pentru limba și cultura românească*³⁰, *O problemă de existență*³¹, *Limba română în școlile și primăriile noastre*³², *Batjocurirea limbii și credinței noastre*³³, *În chestia limbii*³⁴, *Provocările rutenilor*³⁵, *Chestiuni școlare*³⁶, *A noastră e vina*³⁷, *Liceul român din Rădăuți*³⁸, *La muncă (un răspuns)*³⁹, *Din satele periclitate*⁴⁰,

¹³ *Ibidem*, nr. 29, 20 mai 1909, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 4, 18 februarie 1909, p. 2.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 44, 11 iulie 1909, p. 1–2.

¹⁸ *Ibidem*, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 48, 25 iulie 1909, p. 1–2.

²⁰ *Ibidem*, nr. 63, 16 septembrie 1909, p. 1–2.

²¹ *Ibidem*, nr. 69, 7 octombrie 1909, p. 1–2.

²² *Ibidem*, nr. 85, 2 decembrie 1909, p. 1–3.

²³ *Ibidem*, nr. 86, 5 decembrie 1909, p. 2.

²⁴ *Ibidem*, V, nr. 11, 10 februarie 1910, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, nr. 18, 6 martie 1910, p. 1–2.

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, nr. 22, 20 martie 1910, p. 1.

²⁸ *Ibidem*, nr. 23, 24 martie 1910, p. 2; Nr. 24, 27 martie 1910, p. 2.

²⁹ *Ibidem*, nr. 25, 31 martie 1910, p. 2.

³⁰ *Ibidem*, nr. 26, 3 aprilie 1910, p. 1.

³¹ *Ibidem*, nr. 31, 28 aprilie 1910, p. 1.

³² *Ibidem*, nr. 34, 1 mai 1910, p. 5.

³³ *Ibidem*, nr. 39, 22 mai 1910, p. 1–2.

³⁴ *Ibidem*, nr. 40, 26 mai 1910, p. 1.

³⁵ *Ibidem*, nr. 42, 2 iunie 1910, p. 1.

³⁶ *Ibidem*, nr. 43, 5 iunie 1910, p. 2–3.

³⁷ *Ibidem*, nr. 54, 14 iulie 1910, p. 2.

³⁸ *Ibidem*, nr. 56, 21 iulie 1910, p. 1.

³⁹ *Ibidem*, nr. 58, 28 iulie 1910, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 3.

Cum stăm cu școala noastră⁴¹, Proletariat intelectual?⁴², Desconsiderarea limbei noastre⁴³, Școlile noastre secundare⁴⁴, Terorizare⁴⁵, Ce-i cu Gemenea?⁴⁶, Trăim într-un stat constituțional?⁴⁷, Un strigăt de desperare⁴⁸, O anomalie pedagogică⁴⁹. Două din articolele de mai sus rețin, în mod deosebit, atenția. Adevărate radiografii ale vieții din Bucovina istorică, acestea evidențiază acuitatea, simțul critic, clarviziunea, realismul, fermitatea și consecvența nu doar ca atribute ale unui program asumat, ci ca elemente fundamentale ale unui modus vivendi propriu, într-un spațiu multinațional absorbant, favorizator al depersonalizării și mutațiilor etnice și culturale resimțite acut de români: „Odată stăpâni în această țară, care e patrimoniul nostru, azi suntem abia tolerați și zi de zi suntem siliți să ne apărăm contra loviturilor ce ni se aplică din toate părțile. Caracterul românesc al țării s-a pierdut de mult; au năvălit fel de fel de neamuri, cari au fost prea bine primite de noi, cari desigur vom pieri pe urma (h)iperzelului nostru în ce privește ospitalitatea și aceste neamuri nu s-au mulțumit că au primit un adăpost, o patrie nouă, ci s-au apucat ca să ne desființeze, pe noi, a căror existență li era o piedică pentru înaintarea lor. Au căutat să întunece conștiința clasei culte, s-o depărteze de restul neamului, s-o confunde în marea cosmopolitismului a toate înghițitor și le-a succes. Clasa noastră cultă s-a îndepărtat de masele poporului și adăpându-se la o cultură străină, încrucișându-se în căsătorii cu elemente străine, a devenit indiferentă față de orișice mișcare națională. O cultură românească, o literatură românească, un ideal românesc nu exista pentru această pătură înstrăinată”⁵⁰.

Pentru autorul acestui incisiv editorial, remediul e, în primul rând, neuitarea Istoriei. Tabloul vieții bucovinene a deceniilor din urmă pare a fi lucrat în carbune. Nimic idilic în spațiul „veselei grădini”⁵¹ din amintirea lui Vasile Alecsandri: lăsarea poporului în voia întâmplării, letargia clasei culte, care se pierde „în clasa incoloră a birocrației”, pierderea încrederii țăranului „în surtucarul român”, rutenizarea țărănimii într-o serie de sate, asalturile „desperate din toate părțile” contra teritoriului românesc, propaganda slavă, ruina economică a restului neînstrăinat al țărănimii noastre, stingerea vieții românești din orașe, dezbinarea funcționarilor români și dependența lor de guvern.

În preajma abisului însă „s-a produs și deșteptarea”: în plan politic, „ruperea lanțurilor de robie cari au ținut legat neamul nostru”; pe teren economic, „o organizare solidă a creditului”; în domeniul culturii, reînvierea societăților culturale, „secondată de acțiunea studențimii noastre universitare”, implicarea acesteia în „propaganda culturală la sate care e de un folos

⁴¹ *Ibidem*, nr. 60, 4 august 1910, p. 1.

⁴² *Ibidem*, nr. 62, 11 august 1910, p. 1.

⁴³ *Ibidem*, nr. 63, 14 august 1910, p. 2.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 65, 21 august 1910, p. 1-2.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 68, 1 septembrie 1910, p. 1-2.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 70, 8 septembrie 1910, p. 1-2.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 74, 21 septembrie 1910, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 81, 16 octombrie 1910, p. 2-3.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 82, 20 octombrie 1910, p. 3.

⁵⁰ Pentru limba și cultura românească, „Patria”, Cernăuți, V, nr. 26, 3 aprilie 1910, p. 1.

⁵¹ V. Alecsandri, *Bucovina*, „Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina”, Cernăuți, I, nr. 1-3, 1 martie 1865.

neprețuit” și în „lupta pentru limba românească”, având convingerea că „neglijarea limbii noastre în toate manifestările vieții publice și private e una din cele mai mari păcate ce le comitem”⁵².

Finalul articolului trebuie, de asemenea, reținut. Consecvent, „Patria” oferă și aici o imagine, dramatică uneori, a Bucovinei de altădată, din perspectivă românească, evident, dar care nu are nimic din atmosfera idilică a vieții bucovinene de atunci, pe care încearcă unele scrieri să ne-o inducă: „Lupta pentru limba românească trebuie deschisă pe toate liniile, căci nici un popor din lume [...] nu se află în situația de robie absolută în care ne aflăm noi. În viața noastră privată, în viața noastră de familie, la serbările și adunările noastre, pe stradă și în localurile publice e o raritate s-auzi doi români discutând românește. În viața publică nu e instituțiune care să respecte dreptul limbii noastre. În comună se scrie nemțește — pentru că nu știe notarul comunal limba română sau nu vrea s-o știe —, învățătorul raportează și poartă corespondența nemțește, că așa cer autoritățile — știm că există și excepții frumoase — parohul, deși nu e silit, scrie din deprindere nemțește. Stând lucrurile așa, când comuna românească, școala românească și parohia românească scriu nemțește, cum putem gândi că judecătoria, administrația financiară, prefectura și toate celelalte autorități vor recunoaște din bună voie, nesilite dreptul limbii noastre”⁵³. Concluzia editorialului: „e timpul însă să lucrăm pentru trezirea conștiinței naționale. E doară vremea ca să scăpăm odată din această robie rușinoasă”⁵⁴.

Aceeași problemă, cu nuanțări interesante și soluții pragmatice, e re-luată în *Proletariat intelectual*⁵⁵. Autorul nutrește convingerea că „hotărâtoare în lupta aceasta îndârjită, ne-o spune experiența tuturor timpurilor, nu sunt numai calitățile poporului, ci și numărul luptătorilor luminați”, că „ar trebui să ne dăm bine seama că numai înmulțirea numărului intelectualilor noștri poate să ne asigure izbânda luptei de mâni”. Până atunci, „noi, cu slabul nostru contingent de elevi, abia de putem ocupa câte un post de controlor sau figurant honoris causa la fiecare din instituțiunile statului! Până la o falangă puternică de reprezentanți demni ai națiunii în fiecare ram de activitate publică, unde trebuiesc apărute cu hotărâre interesele neamului nostru, este încă foarte mult!”⁵⁶

Având convingerea că „școala are menirea să ne dea un număr cât mai mare de intelectuali”, că numărul acestora trebuie să fie „atât de mare încât să covârșască absolut elementele străine, dușmane nouă”, „Patria” reclamă sărăcia elevilor, rigurozitatea exagerată a profesorilor și greutatea enorme pe care le întâmpină elevii români la studiul limbii germane. Urmarea acestora: „dezgustul față de școală și slăbirea elementului românesc în școli, în vreme ce cel străin, care nu cunoaște greutatea materiale, nici nu este silit să învețe o limbă mai mult și în plus dispune totdeauna de o protecțiune foarte eficace, prosperează zilnic”⁵⁷.

⁵² „Patria”, V, nr. 26, 3 aprilie 1910, p. 1 passim.

⁵³ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 62, 11 august 1910, p. 1.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 1.

Această perspectivă a emancipării culturale — se precizează în același editorial — „ne va învăța să ne oțelim puterile și să prețuim munca, și ne va dezvăța definitiv de trândăvia orientală, care se mulțumește cu ciolanul azvârlit din mila unor stăpâni aduși de vânturi, jertfind în schimbul lui și neam și lege și cinste”⁵⁸. Un articol de fond dintr-un alt număr din același an⁵⁹ aduce clarificări necesare, pe același ton ferm: „Ca popor, cult, băstinaș în țară, noi dorim să ne ridicăm prin muncă, prin ordine. Dar există o graniță, peste care nu e permis nimăruia să treacă. Există și pentru răbdarea românului o margine [...] în această țară, ajunsă din pământ românesc pământul făgăduinții pentru toți...”⁶⁰

Beneficiară a unui program coerent circumscris unei politici culturale clare, „Patria” refuză „frază sărbătorească” din „ceata radicalilor impetuoși”, „critica stearpă care n-aduce nici un folos”, combate mentalitatea „românului bun” „nemulțumit de toate câte se fac la noi”, în concepția îmbătrânită a căruia „nu poate intra și emanciparea noastră economică”⁶¹, „îndemnând pe toți la lucru, la fapte”, trezindu-i pe toți din somn spre a duce „neamul la o viață nouă, recâștigând terenul pierdut din pământul nostru sfânt”⁶². Românii, ca popor, — în viziunea publicației cernăuțene — „un puternic element de ordine și cultură” în trecutul acestui spațiu geografic, vor supra-viețui confruntării dure cu Istoria, deoarece au la bază „un element plin de vigoare și vitalitate, un element sănătos, condițiunea primară pentru orișice acțiune de progres”⁶³. Datoria „clasei culte” este însă „să-i sară de cu bună vreme în ajutor, căci cu el se surpă nu numai temelii, ci întregul nostru edificiu național”⁶⁴. Pentru a îndeplini „această datorie sfântă”, „trebuie să fim întâi noi toți un suflet și o gândire. Să proclamăm deci noi întâiu în sânul nostru pacea [...], condițiunea primordială a ori și cărei acțiuni cu sorți de reușită. Dar nu pacea lăncezelii, pacea în urma căreia să se sălășluiască între noi comoditatea, indiferența și neglijența, pacea și liniștea organismelor care mor o dorim, ci pacea din care rodește floarea frumoasă a progresului”⁶⁵.

Ideea unității culturale românești este o permanență în paginile acestei publicații. Modalitățile și formele de consolidare continuă ale acestui dezi-derat — emblematic pentru întreg veacul al XIX-lea românesc — sunt variate. Numărul 31, de joi 27 mai 1909, consacră întregul spațiu prezenței Societății muzicale „Hora” din București în Bucovina, consemnând sosirea acesteia în gara Ițcani, la gara „Grădina publică” din Cernăuți, desfășurarea programului din „seara de cunoștință”, în Grădina Palatului Național, vizitarea orașului, programul concertului susținut în sala teatrului orașenesc (*Steagul nostru*, de C. Porumbescu; *Serenada* lui Schubert; *Frunzulică mărăcine*, *Bătuta*; *Hora fetițelor*; *Codrurile*, *codruțule*; *Fa Marișă, ce faci babo?*; *Lelea cu scurteica verde* — *Chindia*; *Dunărea albastră*), manifestările de după concert, plecarea oaspeților, atitudinea autorităților, lista membrilor Societă-

⁵⁸ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 50, 30 iunie 1910, p. 1.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 83, 23 octombrie 1910, p. 1–2; nr. 85, 30 octombrie 1910, p. 1.

⁶² *Ibidem*, nr. 57, 24 iulie 1910, p. 1.

⁶³ *Ibidem*, nr. 2, 7 ianuarie 1910, p. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 1.

ții muzicale „Hora”⁶⁶. Răspunzând solicitării Societății academice „Junimea” de sprijinire a întemeierii unui „alumneu universitar”, societatea bucu-reșteană, condusă de președintele său C. Dobrescu și corul dirijat de artistul și compozitorul J. Movilă oferă cernăuțenilor „adevărate clipe de sărbătoare și înălțare sufletească”, cucerindu-i prin „amestecul admirabil de muzică clasică și cântece populare, solo și cor”, „delicateță rară” și „uimitoare precizie” a interpretării, prin „farmecul cântecului” molipsitor și „melodioasele arii naționale”, „comunitatea de simțiri” dintre artiști și public, entuziasmul „potențat până ce a luat formele necunoscute ale valului care rupe fără cruțare tot ce întâlnește în cale”⁶⁷, discursurile înflăcărate, entuziasmul și cântecele (*Deșteaptă-te, române, Pe-al nostru steag*) care se revarsă pe străzile orașului risipesc „ca printr-un farmec” „răceala dintre noi”, în „acest ungher aproape înstrăinat al românismului”⁶⁸, evidențiază valența de „factor cultural” a cântecului în care românul „își îmbracă durerea și bucuria” și transformă concertul într-o „manifestare de unitate culturală”. Pe marginea acestui eveniment cultural, autorul editorialului glosează: „A triumfat ieri sentimentul național, hrănit din cele mai curate izvoare de inspirație populară, din cântecul și melodia poporului, făurită în curs de veacuri în zile de bucurie zgomotoasă, când, sub piciorul greu al flăcăului oțelit, se zguduie pământul și în zile de grea urgie, când plânge și frunza codrului și iarba câmpului durerea unui neam obidit. Și triumful acesta spontan, izvorât numai din atingerea unei coarde lungă vreme neglijate s-a manifestat în astfel de forme, încât străinii cari au asistat vor duce o bună învățătură cu dânșii. Căci incontestabil, un popor care e capabil de un astfel de entuziasm nu poate și nu trebuie să piară, el dormitează numai lipsindu-i îndemnul și prilejul de a se manifesta”⁶⁹. Cu acest prilej, „dragostea de ce-i al nostru, care începe a înlocui pretenția de a cultiva numai ce-i străin, a trecut peste toate aceste greutăți și a obținut un frumos succes...”⁷⁰

În numărul următor⁷¹ se consemnează prezența Societății muzicale „Hora” la Suceava, unde a susținut un concert cu același program.

Alte numere publică materiale referitoare la oprirea, de către autorități, la Ițcani, a prof. N. Iorga, „expulzat din toate țările imperiului austriac”, care, împreună cu membrii Ligii Culturale, participa la o excursie în Bucovina⁷², protestul studenților români din Cernăuți în adunarea din 3 iunie 1909, condusă de Ion Cocârlă-Leandru⁷³, explicațiile prof. N. Iorga în legătură cu noua sa expulzare din Bucovina⁷⁴, desfășurarea Congresului „Ligii Culturale”, Iași, 17–18 mai 1909⁷⁵, serbările de Sânzâiene din vechea capitală a Moldovei, schimbată, cu această ocazie, „într-un muzeu etnografic al Bucovinei”⁷⁶.

⁶⁶ *Ibidem*, IV, nr. 31, 27 mai 1909, p. 1–4.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 4.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 1.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 1.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 32, 30 mai 1909, p. 2.

⁷² *Ibidem*, nr. 33, 3 iunie 1909, p. 3.

⁷³ *Ibidem*, nr. 34, 6 iunie 1909, p. 2–3.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 36, 13 iunie 1909, p. 1–2.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 35, 10 iunie 1909, p. 2.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 45, 15 iunie 1909, p. 2.

Numerele 41, 46 și 50 scriu despre comemorarea lui Eminescu în Bucovina. Școala Normală din Cernăuți organizează, la 29 iunie, o serbare comemorativă „întru amintirea marelui nostru M. Eminescu și totodată a povestitorului neîntrecut I. Creangă și a poetei Veronica Micle”. Profesorul G. Tofan a rostit un discurs comemorativ, urmat, într-un decor sărbătoresc, de recitări și piese corale. La Suceava, în 27 iunie 1909, comemorarea a început cu un parastas celebrat în Biserica Mirăuți și a continuat cu o serbare școlară la gimnaziul din oraș. Din programul acesteia: conferința prof. Liviu Marian, piese corale și recitări de versuri eminesciene ⁷⁷. La Câmpulung, comemorarea poetului a fost organizată de Asociația învățătorilor români din district, care a transformat-o, prin participarea numeroasă, într-o „serbare românească”. În program au figurat: un Tedeum, o „orație comemorativă”, un cuvânt festiv rostit de G. Rotică, recitări și piese muzicale inspirate din poezia eminesciană ⁷⁸. Alt număr consemnează comemorarea poetului la Oprîșeni ⁷⁹.

Din problematica de importanță culturală a anului 1909 mai reținem: *Studentii bucovineni și congresul din Iași* ⁸⁰, *Liga Românilor în Bucovina* ⁸¹, *Serbările „Reuniunii învățătorilor români” din districtul Suceava* ⁸², *Serbările centenarului Șaguna* ⁸³, suita de articole referitoare la problema catedrei de istorie a românilor de la Universitatea din Cernăuți ⁸⁴, *Programul celui dintâi congres studentesc cultural-național, Iași, 1909* (I. Starea românilor de pretutindeni sub raportul cultural, economic și social. II. Chemarea studenției față de idealul cultural-național. III. Organizarea unitară a întregii studențimi românești) ⁸⁵.

În ciuda noului curent național, tot mai evident în Bucovina, „Patria” rezumă: „Oricât de frumoase ar fi astfel de conferințe, ele nu pot folosi nimic și rămân vorbe goale, dacă nu sunt însoțite de fapte!” (semnează „Orfeu”) ⁸⁶ și noi „ne vom trezi numai într-o bună dimineață că o lege aspră va pune capăt limbii băștinașe, va opri cu desăvârșire graiul nostru românesc și atunci abia nu numai noi, ci și eroii din momintele lor, vor plânge plâns amar” ⁸⁷.

Viața românească bucovineană din 1910 este dominată de câteva evenimente culturale cu o rezonanță deosebită, amplu consemnate în paginile „Patriei”. Cel dintâi eveniment cultural al anului îl reprezintă prezența în Bucovina a Societății Scriitorilor Români din București, condusă de M. Sadoveanu, pentru omagierea lui Ion Creangă la 20 de ani de la moarte. Apelul Comitetului Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina subliniază importanța manifestării „chemată să ție nestinsă flacăra idealului nostru: unitatea culturală a neamului” ⁸⁸. Raportul asupra serbărilor

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 41, 1 iulie 1909, p. 1–2.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 46, 18 iulie 1909, p. 3.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 50, 1 august 1909, p. 5.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 60, 5 septembrie 1909, p. 1–2.

⁸¹ *Ibidem*, p. 3.

⁸² *Ibidem*, nr. 73, 21 octombrie 1909, p. 2.

⁸³ *Ibidem*, nr. 74, 24 octombrie 1909, p. 2.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 73, p. 3; nr. 74, p. 1–2; nr. 77, p. 2; nr. 78, p. 1–2.

⁸⁵ *Ibidem*, nr. 57, 26 august 1909, p. 4.

⁸⁶ *Ibidem*, nr. 73, p. 2.

⁸⁷ *Ibidem*, nr. 85, 2 decembrie 1909, p. 1.

⁸⁸ *Ibidem*, V, nr. 4, 16 ianuarie 1910, p. 2.

literare organizate în perioada 15—19 ianuarie la Cernăuți, Suceava, Câmpulung și Rădăuți⁸⁹ consemnează că scriitorii români, „frunțași ai literaturii române moderne”, care „au încheșat în opere vecinice sufletul neamului nostru” (Mihail Sadoveanu, Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, Emil Gârleanu, Șt. O. Iosif, Natalia Iosif, Dimitrie Anghel, Caton Theodorian, A. Herz/Dinu Ramură) au ținut în Bucovina cinci șezători literare, „adevărate sărbători de înălțare sufletească”. Întâmpinați și însoțiți de Sextil Pușcariu, George Tofan, Liviu Marian, Constantin Berariu, de către reprezentanții societăților culturale românești, aceștia au fost primiți de bucovineni „cu un entuziasm nemărginit” (Suceava); în săli arhipline, au fost răsplățiți, după lecturile din Creangă și din propriile opere, cu un „vifor de aplauze” (Cernăuți); le-a fost rezervată o „primire grandioasă”, memorabilă (Câmpulung).

Aceste serbări literare, viu comentate în alt număr⁹⁰, „au fost o frumoasă manifestare națională, prilej binevenit pentru primenirea sufletelor noastre nădușite de atmosfera asfixiantă în care trăim”, „o faptă de mare importanță culturală”. Scriitorii români „au fost primiți cu multă dragoste și cu sincer entuziasm”. Bătrâni și tineri, bucovinenii „au salutat cu bucurie pe vestitorii cuvântului românesc”, „pe purtătorii prezentului și al viitorului nostru literar și cultural”. Un moment fericit al serbărilor l-a constituit participarea țăranilor (mai ales la Rădăuți), care a conferit manifestării „aureola unei adevărate sărbători naționale”. Se evidențiază, tot aici, marele câștig al Bucovinei de pe urma întăririi legăturilor culturale cu Regatul: formarea gustului literar, progresul limbii, înălțarea sufletească. Cu toate acestea, „sămânța bună, aruncată în loc mănos, are totuși nevoie de îngrijire ca să încolțească și să aducă roade bune”⁹¹. Asupra acestui eveniment cultural din viața Bucovinei anului 1910 revenim în altă parte a studiului.

Articolul *Societatea pentru cultură și propagarea culturii în masele poporului*⁹² se referă la programul Societății pentru cultură de salvare a satelor, pericolitate de slavizare. Din acest program: editarea de broșuri folositoare, „prelegeri populare” cu conținut istoric, economic, social. Urmărind să angajeze un „conferențiar ambulant” permanent și cunoscând „puțina încredere ce o are poporul în surtucari”, Societatea pentru cultură caută un țăran inteligent care să poată îndeplini această misiune. În acest scop, face o încercare cu țăranul Pavel Percec din Crasna, care, în 30 ianuarie, le vorbește orășenilor din Roșă „despre limbă, lege, obiceiuri, meserii și urmările beției, limpede, fluid și întreșesând sfaturile sale cu multe observări ironice și de haz”⁹³. La activitate mai participă: S. Pușcariu, G. Tofan, Șt. Saghin, T. Tarnavski, E. Botezat, A. Voronca. Conferențiarul ambulant, pe baza încercării din Roșă, este angajat pentru un ciclu de 10 conferințe în localitățile: Ceahor, Cuciurul-Mare, Mahala, Boian, Ostrița, Țurenii, Molodia, Corovia, Banila Moldovenească și Broscăuții Vechi, în vederea unui angajament stabil pentru un an întreg.

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 5, 21 ianuarie 1910, p. 1—2.

⁹⁰ *Ibidem*, nr. 6, 23 ianuarie 1910, p. 1—2.

⁹¹ *Ibidem*, p. 1.

⁹² *Ibidem*, nr. 9, 3 februarie 1910, p. 2.

⁹³ *Ibidem*, p. 2.

Din articolul *Balul „Junimei”*⁹⁴ reținem un fragment, care, prin însemnările și reflecțiile ziaristului, ilustrează alte aspecte ale vieții bucovinene de altădată, surprinsă în mentalitate și habitudini devenite, multă vreme, tradiționale: „Ca și în anii precedenți a fost balul aranjat de Societatea academică «Junimea» în 3 l.c. [3 febr. 1910] un bal de elită în adevăratul sens al cuvântului, căci tot ce are națiunea noastră și celelalte națiuni din țară mai de frunte și mai distins se afla prezent la această festivitate.

Sala impozantă, sutele de persoane în diferite toalete, costume naționale, uniforme, lumina splendidă, fețele vesele și armonia ce domnea între toți cei prezenți te făcea[u] să uiți măcar pentru acele câteva ore zbuciumările de toate zilele, dar îți aducea[u] totodată și aminte că aceasta este o festivitate de reprezentațiune a tineretului român și îți arăta[u] de ce simpatii se bucură vechea societate academică «Junimea». Și aceasta, în timpurile de prezent, unde valorile politice nu au lăsat nici o pătură socială neatinsă, e de atribuit trecerei pe care «Junimea» o are în țara noastră, moment care stă în strânsă legătură cu tactica ce o au arătat-o tinerii «Junimeni» în contactul zilnic cu celelalte națiuni din țară și că ei ospitalitatea tradițională o cultivă cu sfințenie”⁹⁵.

„Patria” reține permanent, ca un seismograf sensibil, o diversitate de astfel de manifestări ale vieții bucovinene, conturând un model cultural autentic românesc în conținutul său, elevat și plin de rafinament, construit pe valorile tradiționale și deschis asimilării celor europene, în spațiul confluențelor culturale benefice. Legăturile din ce în ce mai strânse cu matca l-au consolidat și înprospătat continuu.

Sărbătorirea lui Titu Maiorescu la împlinirea vârstei de 70 de ani se face și în Bucovina. Articolul omagial *Titu Maiorescu*⁹⁶ menționează contribuția mentorului „Junimii” la „îndrumarea literaturii noastre tinere expuse la rătăcirii pe drumul adevărat”, „lățirea culturii adevărate, propovăduind cu un entuziasm nesecat principiile frumosului, moralului și ale adevărului”⁹⁷, lucrarea stăruitoare pentru însănătoșirea vieții publice. La Cernăuți, în 27 februarie, Societatea pentru cultură, împreună cu studenții de la Universitate, omagiază personalitatea maioreșciană. Conferențiază profesorul Sextil Pușcariu și studentul Aurel Stefanelli. În telegrama expedită lui Maiorescu, acesta e considerat „seninul apostol al frumosului, moralului și al adevărului”⁹⁸.

Al doilea eveniment cultural al anului, consemnat în paginile „Patriei”, este vizita în Bucovina a studenților ieșeni conduși de profesorul A. C. Cuza.

„Cu această vizită — se precizează în articolul de fond *Bine-ați venit!* al nr. 31 — se adauge o verigă nouă la lanțul frumoaselor serbări și excursii care au dovedit că suntem și voim să rămânem un popor, fiecare la locul lui, unde l-a așezat providența, ale cărei taine ascunse nu le putem pătrunde, dar cu sufletul nostru românesc”⁹⁹. Numărul 32 relatează, pe larg¹⁰⁰, momentele vizitei la Cernăuți din 21 și 22 aprilie: sosirea oaspeților la Ițcani

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 11, 10 februarie 1910, p. 2.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 2.

⁹⁶ *Ibidem*, nr. 17, 3 martie 1910, p. 1.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁹⁹ *Ibidem*, nr. 31, 21 aprilie 1910, p. 1.

¹⁰⁰ *Ibidem*, nr. 32, 24 aprilie 1910, p. 1–2.

și Cernăuți, întâmpinarea acestora de către studenții cernăuțeni, de S. Pușcariu și G. Tofan, drumul până la Palatul Național al studenților cântând pe străzi *Pe-al nostru steag și Deșteaptă-te, române*, „întâlnirea socială” și petrecerea de seară cu cântece, cuvântări frumoase într-o societate aleasă (Vasile Gheorghiu, A. C. Cuza, S. Pușcariu, M. Friedwagner). Programul zilei a doua începe cu primirea în Aula Universității de către „rectorul magnific” prof. dr. Karl Adler. În „discursul de binevenire”, acesta consideră, cu bucurie, vizita ca pe un început al „unei sincere legături de prietenie întru cercetarea științifică”, asigurându-i pe ieșeni că vor găsi la Cernăuți „în această universitate dragostea pentru libertatea spiritului, care formează o strânsă legătură între bătrâni și tineri, între dascăli și discipoli, între germani și români, întru ridicarea măreței clădiri a științei”¹⁰¹.

În discursul său — tipărit integral¹⁰² — prof. A. C. Cuza subliniază importanța (sub aspect cultural, științific și politic) relațiilor dintre cele două universități. Profesorul ieșean elogiază universitatea cernăuțeană și „ca centru însemnat al culturii românești” prin înființarea Facultății de Teologie, a catedrei de limba română și a așteptatei catedre de istorie a românilor; remarcă activitatea prof. Sextil Pușcariu, „eminentul nostru învățat”, însărcinat de Academia Română cu întocmirea *Dicționarului limbii române*, „o dorință vie a tuturor românilor”, și personalitatea lui Matthias Friedwagner, „care se ocupă cu folclorul român, publicând lucrări importante”. Rețin, de asemenea, atenția ideile interesante despre necesitatea cultivării cu stăruință a relațiilor dintre cele două universități și obiectivele educaționale comune. Rolul universităților este de a face educația viitorilor conducători de stat, de a-i pregăti pentru a înțelege marile interese de existență ale unui popor și, în primul rând, interesele culturale. Astfel, „Universitatea împăratească din Cernăuți și Universitatea regală din Iași, profesori și studenți împreună, vom putea tocmai să creăm acea mentalitate favorabilă unei direcții tot mai unitare a politicii ambelor monarhii, spre folosul lor comun”¹⁰³.

În continuarea programului zilei: vizitarea unor diferite institute și laboratoare, a reședinței mitropolitane, a orașului și a „colecției de industrie națională românească” a prof. univ. Ehrlich. Din cuvântul acestuia, rostit în limba română, transcriem două fragmente interesante: „Nimic nu e mai potrivit să depărteze toate nenorocitele prejudeții, cari sunt izvoarele dezastrelor celor mai strașnice, și nimic nu e mai potrivit să producă o înțelegere pentru însușirile altora, care e baza adevăratei prietenii întemeiată pe stima reciprocă”; „Și eu am pășit pe această cale silindu-mă să învăț limba voastră frumoasă și armonioasă. Nu am atins un mare succes dar îi datorcesc unele ceasuri înalte și sublime pe care le-am petrecut în societatea marilor spirite ale românilor, cu scrierile lui Creangă, Eminescu, Caragiale, Vlahuță și cu operele istorice ale lui Iorga în mână”¹⁰⁴.

Seara, la Cernăuți, are loc o șezătoare studentească, cu un program bogat și variat. În ziua următoare, conduși de o delegație a studenților

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 2.

¹⁰² *Ibidem*, p. 3.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 3.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 2.

din Cernăuți, oaspeții ieșeni pleacă la Putna, Rădăuți și Suceava, unde, în seara zilei de 24 aprilie, organizează o șezătoare literar-muzicală.

De Sărbătoarea Învierii¹⁰⁵, „Patria” apare cu un număr dublu de pagini. Editorialul inserează versuri din Mihai Eminescu și Cincinat Pavelescu. Acest număr sărbătoresc publică proza *Un păgân*, de M. Sadoveanu¹⁰⁶ (după „Cumpăna”), epigrama *Martirilor*, dedicată de C. Pavelescu tinerilor veniți din Bucovina și Ardeal la festivitatea dezvelirii bustului lui Eminescu, ridicat de prințul Leon Ghica în parcul său de la Dumbrăveni¹⁰⁷, *Elegie*, din *Caleidoscopul lui A. Mirea, Răspunsul micilor funcționari*, de G. Topârceanu¹⁰⁸, *Serenadă*, de C. Pavelescu¹⁰⁹.

Din articolul referitor la excursia învățătorilor din județul Olt în Bucovina, reținem doar observația: „Ideea unității culturale se înrădăcește pe zi ce merge”¹¹⁰.

Cel de-al treilea eveniment cultural din viața Bucovinei anului 1910 îl constituie turneul trupei Liciu de la Teatrul Național din București, angajată de Comitetul Societății pentru cultură pentru mai multe reprezentații în Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Câmpulung, în perioada 14–29 iunie. *Vestea bună*, anunțată în nr. 38 de joi 19 mai, e „o dorință veche și multă vreme neîmplinită a românilor bucovineni”¹¹¹. Repertoriul este compus din comedii originale, traduceri și localizări: *Lipitorile satului*, de V. Alexandri, *Cinematograful*, *Banii*, *Generele d-lui Prefect*, *Gligoraș și Mustochide* (din repertoriul străin). Numărul 46 din 16 iunie consacră o pagină întreagă prezenței la Cernăuți a actorilor bucureșteni, sub titlul *Teatru românesc în Cernăuți. Trupa Liciu*, reproducând și o fotografie a cunoscutului artist. Din trupă face parte și Aristița Romanescu, „al cărei talent, muncă și devotament pentru scenă și pentru cauza românească împodobesc o viață plină de luptă și muncă, dar bogată în fapte frumoase”¹¹². Sosirea trupei în Cernăuți, „așteptată cu mult dor” de români, a fost salutăată cu mare bucurie, „care și-a aflat expresie în cântece și cuvântări la gară”, bucurie care exprimă „dragostea noastră pentru frații cari vin în numele idealului românesc, în numele unității culturale” să aducă „o rază de lumină în viața noastră plină de griji și întuneric”¹¹³.

Ziarul evocă preocupările și atmosfera din partea a doua a veacului trecut, când „boierul Alexandru Costin angajă în anul 1864 trupa doamnei Fani Tardini pentru 20 reprezentații, cari au fost inaugurate la 1/13 martie 1864. Această primă reprezentație în Bucovina a fost un moment sărbătoresc. Despre entuziasmul de care a fost cuprins întreg publicul românesc adunat la prima reprezentație ne vorbesc pe larg toate știrile ce le-avem de atunci. Începutul a fost bun, căci reprezentațiile s-au continuat cu mici întreruperi an de an și bucovinenii au putut saluta pe scena teatrului cernăuțean și pe marele actor M. Millo”¹¹⁴. La sfârșitul editorialului se citează

¹⁰⁵ *Ibidem*, V, nr. 34, 1 mai 1910.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 2–3.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 3.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 3.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 4.

¹¹⁰ *Ibidem*, nr. 37, 15 mai 1910, p. 2.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 38, 19 mai 1910, p. 2.

¹¹² *Ibidem*, nr. 46, 16 iunie 1910, p. 1.

¹¹³ *Ibidem*, p. 1.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

cuvintele lui Alexandru Hurmuzachi de la 1868, prin care se anunța sosirea la Cernăuți a lui M. Millo.

Una din rubricile permanente ale „Patriei” este *Foița, Foița literară*, foarte rar *Foița politică*. Scopul acesteia este formulat în foiletonul din nr. 13: „În fața frumoasei mișcări literare, care se desfășoară dinaintea ochilor noștri, care e datoria unui ziar național, chemat să formeze pe lângă mentalitatea politică și pe cea culturală a generațiilor prezente și viitoare? [...] Un ziar național e dator să ție pe cetitorii săi în curent cu dezvoltarea literaturii naționale, apreciind după merit operele de valoare și recomandându-le publicului cetitor, reducând operele de reclamă și cu tendințe dușmănoase aspirațiilor noastre la valoarea lor adevărată și ferind publicul cititor de ele. Această datorie vom încerca să ne-o împlinim în foiletonul acestui ziar”¹¹⁵.

Primele foiletoane (urmare din „Românul”) se referă la apropiatele cursuri universitare de vară de la Vălenii de Munte, la rostul lor, dorindu-le „cursuri de știință aplicată, de cunoștință a teritoriului nostru, a neamului românesc de pretutindeni”, pentru a spori vitalitatea poporului românesc, pentru a întări unitatea conștiinței lui”¹¹⁶. Respingând „drumușorul cu covățele al unor învățături pedante, în amănuntele lor trudnice”, se afirmă: „Se cere de la noi să ne ridicăm în sfere înalte, să deschidem spiritului perspective, să trezim într-însul dorul de a ști, să-l facem să înțeleagă frumusețile culturii, să îmbrățișeze cu căldură idealurile culturii noastre naționale” mai cu deosebire¹¹⁷. Rolul acestor cursuri este smulgerea „din cercurile strâmte în care se mișcă astăzi” a elementelor cu rol însemnat „în lăuntru societății, preoți, profesori, învățători, magistrați, militari”, care să dobândească o „mentalitate nouă, mai vie, mai energică, mai conștientă de scopurile lor în stat” și să lucreze în „spirit unitar”¹¹⁸. În felul acesta, „societatea noastră înaltă, semicultă și ridicol-franțuzită” se va resimți binefăcător „de atingerea culturii românești și se va rușina de anacronismul ei”¹¹⁹. Astfel, „ne vom uni cu toții, români de aici și din celelalte părți, în același gând al culturii noastre comune, al speranțelor aceleiași viitor”¹²⁰. Pentru românii de pretutindeni, „aceasta e tocmai ce ni trebuiește: formarea unității sufletului românesc! Aceasta e opera mare, la care sunt chemate a lucra, în modul cel mai fericit, și prin învățături înalte, și prin contact social, cursurile universitare de vară, care pentru noi nu pot să fie decât o școală de entuziasm și de educație națională”¹²¹.

Aceeași problemă face obiectul analizei „stării regretabile de incultură, dintr-un punct de vedere mai înalt” ce caracteriza societatea vremii: lumea mondenă, biserica, școala (aceasta din urmă lipsită de o direcție, care nu poate fi decât cea a „formării sufletului românesc”) din „foița” numărului 8, semnată de A. C. Cuza. Sfârșitul acestui grupaj, strălucitor prin acuitatea observațiilor, analiza atentă, profundă și actualitatea multor idei, reține, de asemenea, atenția: „... oare cursurile universitare de vară ar putea

¹¹⁵ *Ibidem*, IV, nr. 13, 21 martie 1909, p. 1.

¹¹⁶ *Ibidem*, nr. 1, 7 februarie 1909, p. 2.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 2.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 2.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 2.

¹²¹ *Ibidem*, p. 2.

ele să aducă o schimbare fericită în această privință, înrăurind societatea, biserica, școala, legăturile cu frații noștri de peste hotar, de o însemnătate așa de mare pentru unitatea reală a culturii românești?"; „la aceste cursuri s-ar făuri unitatea culturală a neamului românesc — care este în puterea noastră —, premergătoare a unității lui politice care e în puterea lui Dumnezeu”¹²².

Serbările Unirii Principatelor (semicentenarului acestora) organizate la Iași, timp de trei zile, de Liga culturală, secția Iași, în colaborare cu societatea studențească „Solidaritatea”, la care au participat și treizeci de studenți bucovineni, conduși de președintele „Daciei”, sunt prezentate în nr. 4. În cadrul acestora, discursul lui N. Iorga „a fost o adevărată analiză psihologică a marilor bărbați de stat și a timpurilor Unirei”¹²³, „când oamenii de atunci produceau fapte, nu vorbe goale”¹²⁴.

La adunarea învățătorilor din Gura-Humorului, „frumoasă și condusă de un spirit cu totul nou”, George Tofan conferențiază despre literatura noastră modernă, iar profesorul Liviu Marian „citește frumos unele bucăți din Sadoveanu și Goga, care fac multă impresie asupra ascultătorilor”¹²⁵.

Majoritatea foiletoanelor din cuprinsul „Patriei” pe 1909, variate sub aspect tematic, sunt interesante, unele chiar scânteietoare. Ar merita o analiză aparte. Aici, le consemnăm doar: *Carmen saeculare*, cronică a poemului lui D. Anghel și St. O. Iosif, compus cu ocazia semicentenarului Unirii Principatelor și reprezentat, în 24 ianuarie 1909, pe scena Teatrului Național din București¹²⁶; *Două scrisoare* (Natalia Iosif-Negru și Constanța Hodoș)¹²⁷; *Serata „Bucovinei”*, de Filimon Taniac¹²⁸; *Delavrancea, Apus de soare*¹²⁹; *Literatura sezonului de băi*¹³⁰; *Dimitrie (Mitică) Petrino (1838—1878)*, semnat Lică Mărăcină¹³¹, *Ceva despre poetul Petrino*, de Zaharia Voronca¹³²; *O aniversare triplă* (Mihai Eminescu, Ion Creangă și Veronica Micle)¹³³; *Reprezentatiile „Armoniei”*¹³⁴; *Deschiderea cursurilor de vară din Vălenii de Munte. Cuvântul d-lui Delavrancea* (rezumat)¹³⁵; *Eminescu și Creangă*¹³⁶; *B. P. Hașdeu*¹³⁷; *Lămuriri asupra poeziilor lui G. Rotică*, de Mărin Eliade¹³⁸; *Despre poeți și poezie*¹³⁹; *Nicolae Teclu. La jubileul de 70 de*

¹²² *Ibidem*, nr. 8, 4 martie 1909, p. 2.

¹²³ *Ibidem*, nr. 4, 18 februarie 1909, p. 2.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 1.

¹²⁵ *Ibidem*, nr. 7, 28 februarie 1909, p. 1.

¹²⁶ *Ibidem*, nr. 14, 25 martie 1909, p. 1—2.

¹²⁷ *Ibidem*, nr. 17, 4 aprilie 1909, p. 1—2.

¹²⁸ *Ibidem*, nr. 3, 14 februarie 1909, p. 1.

¹²⁹ *Ibidem*, nr. 21, 21 aprilie 1909, p. 1; nr. 23, 29 aprilie 1909, p. 1—2; nr. 24, 1 mai 1909, p. 1.

¹³⁰ *Ibidem*, nr. 26, 9 mai 1909, p. 1—2.

¹³¹ *Ibidem*, nr. 27, 13 mai 1909, p. 1—2.

¹³² *Ibidem*, nr. 29, 20 mai 1909, p. 1.

¹³³ *Ibidem*, nr. 33, 3 iunie 1909, p. 1.

¹³⁴ *Ibidem*, nr. 38, 20 iunie 1909, p. 1—2.

¹³⁵ *Ibidem*, nr. 48, 25 iulie 1909, p. 1—2.

¹³⁶ *Ibidem*, nr. 50, 1 august 1909, p. 1—3.

¹³⁷ *Ibidem*, nr. 55, 18 august 1909, p. 1—2; nr. 56, 22 august 1909, p. 2.

¹³⁸ *Ibidem*, nr. 57, 26 august 1909, p. 1—2.

¹³⁹ *Ibidem*, nr. 77, 4 noiembrie 1909, p. 1—2.

ani¹⁴⁰; Grigore Tocilescu¹⁴¹; Baritonul Dimitrie Florescu¹⁴²; Din activitatea societăților noastre (cu referire la societatea studentească „Dacia”), semnat de președintele acesteia, Vasile Marcu¹⁴³; Delavrancea, de Al. Vlahuță¹⁴⁴; Titu Maiorescu¹⁴⁵; Gheorghe din Moldova, de Gh. Codreanu (reprodus din „Junimea Literară”)¹⁴⁶.

O mențiune aparte merită foiletonul *Cursuri pentru sufletul românesc* semnat de G. Rotică¹⁴⁷. Acesta sintetizează impresiile profesorilor români din Bucovina, care au participat, în vara anului 1909, la cursurile de vară de la Vălenii de Munte: „Un neam vechiu, cu o cultură a sa veche, care a pornit din sufletul său și pentru acest suflet — potrivit cu firea împrejurărilor ce i-au fixat cărările, în curgerea veacurilor — grăiește către noi... Nouă lumini se pogoară peste mintea noastră; nouă sentimente ne încălzesc inimele înghețate de o cultură rece, rece fiindcă era străină; o frământare dumnezeiască simțim în noi; e sufletul românesc ce s-a format în noi din lumina și căldura cuvântului...”¹⁴⁸; „Am fost, am văzut, am învățat multe, dară am fost prea puțini bucovineni”¹⁴⁹.

Dintr-un alt număr, se remarcă doar articolul *O ediție nouă a poeziilor lui Eminescu* (ediția îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu), semnat de George Tofan¹⁵⁰.

Materialul *Foitei literare* din 1910 este mai bogat. Cuprinde studii și articole, note și impresii, biografii, recenzii, creații originale (îndeosebi proză: schițe, povestiri și nuvele) ale unor autori bucovineni și ale unor scriitori din Regat, multe reproduceri din presa din Țară. În primele numere: *Gheorghe din Moldova*, continuare, de același autor, din ultimul număr al anului trecut¹⁵¹; *Modest V. Isopescu*, de N. Tcaciuc¹⁵²; *Note de drum. Cum l-am cunoscut pe Dr. Augustin Bunea*, de I. E. Torouțiu¹⁵³; *În amintirea lui Creangă*, de M. Sadoveanu¹⁵⁴; *Impresii și reflexii. Serbătorirea lui Creangă*, de T. Gărlă¹⁵⁵; „*Junimea Literară*”, de N. Tcaciuc¹⁵⁶; *Serbările în amintirea lui Creangă*, de Liviu Marian¹⁵⁷. Sfârșitul acesteia din urmă este interesant. Inspirat de măgarul dintr-o fabulă a lui Cincinat Pavelescu, tânărul profesor scrie: „acum când artiști de mână întâia s-au hotărât să se coboare din depărtatul București până aici la vetrele noastre, aducându-ne «grăul» curat și auriu al poeziei românești — putea-vom oare să ne mulțămim de-aici

¹⁴⁰ *Ibidem*, nr. 79, 11 noiembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴¹ *Ibidem*, nr. 80, 14 noiembrie 1909, p. 1; nr. 81, 18 noiembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴² *Ibidem*, nr. 61, 9 septembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴³ *Ibidem*, nr. 87, 9 decembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴⁴ *Ibidem*, nr. 88, 12 decembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴⁵ *Ibidem*, nr. 89, 16 decembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴⁶ *Ibidem*, nr. 93, 30 decembrie 1909, p. 1–2.

¹⁴⁷ *Ibidem*, nr. 41, 1 iulie 1909, p. 1–2; nr. 42, 4 iulie 1909, p. 1–2.

¹⁴⁸ *Ibidem*, nr. 41, p. 1.

¹⁴⁹ *Ibidem*, nr. 42, p. 2.

¹⁵⁰ *Ibidem*, nr. 19, 14 aprilie 1909, p. 5–6.

¹⁵¹ *Ibidem*, anul V, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 1–2.

¹⁵² *Ibidem*, nr. 2, 7 ianuarie 1910, p. 1.

¹⁵³ *Ibidem*, nr. 3, 13 ianuarie 1910, p. 1; nr. 4, 16 ianuarie 1910, p. 1–2.

¹⁵⁴ *Ibidem*, nr. 5, 21 ianuarie 1910, p. 1–2.

¹⁵⁵ *Ibidem*, nr. 6, 23 ianuarie 1910, p. 1–2.

¹⁵⁶ *Ibidem*, nr. 9, 3 februarie 1910, p. 1–2.

¹⁵⁷ *Ibidem*, nr. 8, 30 ianuarie 1910, p. 1–2.

înainte cu paiele ce ni le oferă grajdurile cosmopolite de la noi?"¹⁵⁸ Dinu Ramură (A. Herz) în *Impresiile de la șezătorile literare*, reproduse din „Sămănătorul”¹⁵⁹ consideră zilele petrecute în Bucovina „zile înălțătoare”, „zile de sărbătoare”, evenimente în viața culturală, cu răsunet în inimile românilor „doritori de carte românească”. Bucovinenii le-au făcut scriitorilor o „primire amețitoare și adevărat românească”, în sunetul de buciume, în urări de fericire, în pocnete de săcălușuri” (la Câmpulung). „Ne-au împlut — mărturisește, cu emoție încă, autorul — ochii de lacrimi și inima de-o fericire ce nu se poate scrie, cântările românești și steagul românesc înfipt la toate casele și portul românesc îmbrăcat de miile de țărani, toți chipeși, toți trupeși, cu plete lungi pe spate, cu căciuli țuguiete, de ți se părea că trăiește încă vremea sfântului de la Putna. Ce să mai spui de șezători în sălile mari ale «Caselor Naționale» neîncăpătoare și pentru cei veniți din împrejurimi să audă, — de mulțumirile ce urmau cetirea bucăților noastre, de râsul și delirul ce urma după fiecare bucată din Creangă, cetită cu o minunată artă de Sadoveanu!”¹⁶⁰.

Ceea ce i-a impresionat mai ales pe scriitorii români „e darul cel mai scump ce ni l-au putut face la primirea noastră, arătându-ne dragostea de neam și de limbă pe care o păstrează neprihănită centrele românești, care rămân neatinsse de înrăurirea streină, satele românești — mai românești poate decât multe din cele ce viețuiesc între Carpați și Mare, — și lăcomia cu care ascultau în graiul limpede al strămoșilor, scrierile acelora ce-au venit să le citească”¹⁶¹.

Emil Gârleanu, în *Impresiile de la șezătorile literare*¹⁶², reproduse din „Falanga”, în două numere, oferă cititorului din România o schiță de portret al lui Liviu Marian, care a însoțit scriitorii la șezătorile din Bucovina („un copilandru bălan, cu fața deschisă, fără mustăți, cu privire fierbinți de energie”¹⁶³), reține primirea oficială de la Cernăuți, desfășurarea primei șezători în sala înțesată de lume de la „Dom Polski”, dar, mai ales, receptivitatea auditoriului cernăuțean: „Publicul, foarte cunoscător, prinde orice nuanță, pe care o subliniază cu zâmbete inteligente. O astfel de sală am mai avut doar la Galați și la Piatra Neamț”¹⁶⁴. A doua zi, scriitorii sunt oaspeții profesorului Sextil Pușcariu, care le oferă, la masă, câte o surpriză plăcută. și se simt ca acasă, în salonul larg, cu mobile vechi românești”. Seara, se desfășoară a doua șezătoare la Cernăuți, în sala Societății pentru cultură: „Ne ascultă multe doamne, preoți și foarte mulți tineri: fete și băieți de școală. E o șezătoare de familie, intimă; ni se pare că povestim părinților, fraților și surorilor noastre. Și le citim, le citim cu plăcere. Cu toate că pe cei mai răsăriți îi așteaptă o petrecere cu joc, dâșii nu se îndură să părăsească sala. Și le povestim înainte. Și Moș Ion Creangă iar vorbește prin glasul lui Mihail Sadoveanu; și Cincinat nu mai poate scăpa. [...] Și veselia nu mai contenește, și e târziu; vremea mesei a trecut de mult pentru acești oameni cu obiceiuri patriarhale, când ne despărțim unii de alții cu

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 2.

¹⁵⁹ *Ibidem*, nr. 11, 10 februarie 1910, p. 1–2.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 2.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 1.

¹⁶² *Ibidem*, nr. 12, 13 februarie 1910, p. 1–2; nr. 13, 16 februarie 1910, p. 1–2.

¹⁶³ *Ibidem*, nr. 12, p. 1.

¹⁶⁴ *Ibidem*, nr. 12, p. 1.

adevărată părere de rău”¹⁶⁵. O impresie puternică îi produc scriitorului studenții cernăuțeni: „O delegație a celor patru societăți studențești ne poștește jos la o masă comună. Niciodată n-am văzut tinerețea mai caldă, mai puternică, mai pregătită, ca în fețele voioase, deschise, ale studenților de aici. Suntem nespūs de mulțămii în mijlocul lor. Veselia e-atotstăpănitoare, și nimeni nu o înfrânăm, căci n-avem la ce. Suntem între noi, ca la noi, și taraful românesc cântă cântecele noastre. O clipă de tăcere. Adânc mișcat, Sextil Pușcariu vorbește studenților săi. Vorbele curg cuminiți, frumoase, cu un dar rar pe care noi nu i-l cunoaștem. Și când ne despărțim, noaptea târziu, de prietenul Pușcariu și de studenți, simțim că am lăsat din inima noastră, dar că și ducem ceva din sufletele lor cu noi”¹⁶⁶.

Primirea și serbarea de la Rădăuți sunt evocate pe același ton: „Niciodată nu cred să fi fost ascultate scrierile marelui povestitor mai cu luare aminte ca aici la Rădăuți”¹⁶⁷.

Un alt purtător „al cuvântului românesc în Bucovina”, Mihail Sadoveanu, sesizează în foiletonul *Cu prilejul serbărilor din Bucovina*¹⁶⁸, reprodus de „Patria” din „Cumpăna”, că „un curent cultural s-a statornicit între Regat și Ardeal și Bucovina” iar „cultura, care luminează și leagă sufletele, va strânge tot mai mult legăturile”; că „astăzi în Bucovina neamul nostru-și dă seama că are și trebuie să aibă drepturi la viața lui proprie. Și ceea ce e bine e faptul că poporul cel numeros, neamestecat și curat în simțimintele lui, poporul își dă seamă; și el, aproape în afară de luptele politicianilor, a început a câștiga întâiele biruințe”¹⁶⁹. Și Sadoveanu, la Câmpulung mai ales, se simte mișcat de primirea ce li s-a făcut scriitorilor: „Mulțimea de români pe care am văzut-o în târgul acela plin de străini, m-a impresionat adânc. Veneau să vadă pe frați de-ai lor, veneau să asculte despre povestitorul lor cel mare Ion Creangă. Și era o mulțime nesfârșită. Au cuprins orașul ca o armie de cuceritori, au pornit hori în piețele publice. Era ceva simbolic și m-am simțit mișcat”¹⁷⁰. Tot aici, scriitorul face referiri la poezia lui G. Rotică, pe care îl apropie de O. Goga: „Bucovina, grădina Moldovei, cu poezia ei nesfârșită, a găsit în Rotică pe un ales cântăreț liric, și mai cu seamă partea aceasta din cântecele lui mi-i dragă; partea aceasta, cu toate imperfecțiunile începutului, alcătuieste o cunună de flori suave. În gingașele-i bucăți de dragoste, în tablourile fine cu culori așa de dulci a vetrei părintești, a unui colț de sat, a unui cuib de suspin și de fericire, văd în-treaga Bucovină, așa de poetică și care mi-i așa de scumpă. — Și poeziile acestui cântăreț sunt un semn al vremii”¹⁷¹.

În foiletonul semnat de Caton Theodorian, *În țara fragilor*. Impresii de la șezătorile literare din Suceava. Câmpulung și Cernăuți, reprodus din „Ramuri”¹⁷², e un frumos portret al profesorului universitar Sextil Pușcariu: „Apropierea acestui bărbat e deosebit de binefăcătoare, gândirea lui e netedă, vorba mlădioasă, făptura-i senină revarsă curățenie. E întruparea omului de adevărată valoare care vede prin alții ca printr-o pânză străvezie, dră-

¹⁶⁵ *Ibidem*, nr. 13, p. 1.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 1.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 2.

¹⁶⁸ *Ibidem*, nr. 14, 20 februarie 1910, p. 1—2.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 1.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 1.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷² *Ibidem*, nr. 15, 24 februarie 1910, p. 1—2; nr. 16, 27 februarie 1910, p. 1—2.

muește tot, nu-i scapă nimic, și totuși cu nimica nu jignește. Foarte multă căldură împrăștie graiul său armonios, muzical aproape”¹⁷³. La Cernăuți, „limba românească n-are nici o taină pentru acest public ales, orice imagină e pricepută, orice intenție simțită și humorul fiecărei bucați face să tresalte”¹⁷⁴. În casa gazdei lui S. Pușcariu de pe strada Dominic, „gustul ales și ospitalitatea cea curat românească ne izbesc”. La masă, „locurile trebuie să ni le ghicim. Câte-o cimilitură inteligentă ce se referă la lucrările fiecăruia, dă drept la tacâm numai celor ce și-o știu dezlega”¹⁷⁵. Tonul cald, luminos, al rememorării se transformă, în final, într-o meditație gravă: „Și acuma trimițând o privire înapoi, retrăind zilele petrecute în țara fagilor, văd primirea ce ni s-a făcut nouă, scriitori destul de tineri încă, și mă gândesc la marele păcat al înaintașilor noștri cari n-au știut să dea nimic din sufletele lor celor ce de peste un secol n-asteaptă decât gândire românească, o îndrumare sănătoasă, simțiri curate. Nici o privire, nici o salutare, — toți — afară de unul: domnul Nicolae Iorga al cărui nume e rostit cu sfințenie în Bucovina, iar chipul său slăvit ca o icoană — s-au închis ca într-o ghioace, clădindu-și o lume a lor, egoistă și rece”¹⁷⁶.

Alte foiletoane, variate ca arie tematică, în spiritul realizării obiectivelor programatice asumate, sunt: *Un volum de nuvele al d-lui Agârbiceanu*, de N. Iorga¹⁷⁷; *O viață frumoasă*, de Al. Vlahuță¹⁷⁸; *Casa lui Aron Pumnul*, de T. Gârlă¹⁷⁹; *Doi Calarași*, de C. Sandu-Aldea¹⁸⁰; *Instructor* (Schiță din viața de student), de I. E. Torouțiu¹⁸¹; *Un talent și un om de muncă* (despre cultura populară și colecția lui Ștefureac, profesor la Școala de Meserii din Câmpulung), reproducere din „Junimea Literară”¹⁸²; *Răzbunarea*, din vol. *Suflete stinghere*, nuvele și schițe de Liviu Marian¹⁸³; *Doctorul Silvan*, proză de I. E. Torouțiu¹⁸⁴; *Ursita*, roman istoric de B. P. Hașdeu, de Liviu Marian¹⁸⁵; *Portretul ei*, navelă de I. E. Oltean [Torouțiu?]¹⁸⁶; *Rătăcind prin Basarabia*, de I. S. Mugur, după „Mișcarea”, sub motto-ul: „Un popor fără conștiință națională e un popor pierdut”¹⁸⁷.

Un alt grupaj, consistent, marchează un moment cultural din Bucovina anului 1910: turneul Trupeii Liciu în Bucovina: *Turneul Liciu în Bucovina*, colaj din „Universul”, „Voința națională”, „Jurnalul”, „Evenimentul”, „Epoca”, „Cronica”, „Acțiunea”, „Neamul Românesc”, „Curierul Theatral”, sub semnătura Al. V. Șt.¹⁸⁸; *Gligoraș și Mustachide sau Cârceii*, comedie în 3 acte; *Cinematograful*, comedie în 3 acte de Blumenthal și Kadelburg.

¹⁷³ *Ibidem*, nr. 16, p. 2.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷⁷ *Ibidem*, nr. 29, 14 aprilie 1910, p. 1–2.

¹⁷⁸ *Ibidem*, nr. 30, 17 aprilie 1910, p. 1–3.

¹⁷⁹ *Ibidem*, nr. 31, 21 aprilie 1910, p. 1–3.

¹⁸⁰ *Ibidem*, nr. 32, 24 aprilie 1910, p. 1–3.

¹⁸¹ *Ibidem*, nr. 23, 24 martie 1910, p. 1–2.

¹⁸² *Ibidem*, nr. 33, 28 aprilie 1910, p. 1–3.

¹⁸³ *Ibidem*, nr. 37, 15 mai 1910, p. 1–2.

¹⁸⁴ *Ibidem*, nr. 38, 19 mai 1910, p. 1–2.

¹⁸⁵ *Ibidem*, nr. 39, 22 mai 1910, p. 1–2; nr. 40, 26 mai 1910, p. 1–3.

¹⁸⁶ *Ibidem*, nr. 49, 26 iunie 1910, p. 1–2.

¹⁸⁷ *Ibidem*, nr. 50, 30 iunie 1910, p. 1–2.

¹⁸⁸ *Ibidem*, nr. 44, 9 iunie 1910, p. 1–3.

localizată de P. Gusty¹⁸⁹; *Banii*, piesă în 3 acte de Octave Mirbeau, tradusă de H. Lecca; *Ginerele domnului Prefect*, comedie în 3 acte localizată de P. Gusty¹⁹⁰; *Trupa Liciu în Bucovina*, de Sextil Pușcariu¹⁹¹; *Petre Liciu*; *Cazimir Belcot*¹⁹²; *Liciu în Suceava*¹⁹³; *Propaganda culturală prin artă*, semnat „P. L.”¹⁹⁴; *Reprezentările teatrale la Gura-Humorului*¹⁹⁵; *Turneul d-lui P. Liciu în Bucovina*, interviu comentat, după „Universul”¹⁹⁶.

Sextil Pușcariu valorifică, în prima parte a foiletonului citat, amintirile Aristiței Romanescu din turneul întreprins în Bucovina în primăvara anului 1885 cu Constantin Nottara, Mircea Demetriad și P. Gusty. Aceasta, în cartea sa *30 de ani*, își amintește: „La reprezentatii, nu începeam până nu apărea în sală Mitropolitul Morariu-Silvestru, — un om blând, bun, desăvârșit, un adevărat păstor. Dacă se juca o piesă a lui Alecsandri, cât ținea spectacolul, nu se așeza pe scaun; sta în picioare ca în biserică. Nu numai că nu împiedica pe ceilalți preoți de a veni la teatru, dar le plătea și locurile, ca și studenților de la seminar”¹⁹⁷. Încercând să explice succesul reputat în Bucovina, actrița evocă oameni de seamă și atmosfera care favoriza recepțarea actului de cultură: „Era pe atunci o pleiadă de tineri: Vasile Morariu, fiul mitropolitului, — poetul Stamate, venit din Basarabia, să ne vadă, — Onciul, acum în București, — Baronul Stârcea, — Flondor, — Mironescu, actualul episcop de Râmnic, — și alții, care-și petreceau vremea tot printre noi, fie la teatru, fie pe unde locuiam, fie la Mitropolie, căci Mitropolitul aproape zilnic ne așteapta cu pusă masă. Apoi fel de fel de invitații la Baronul și Baroana de Petrino, vechi prieteni ai lui Alecsandri. Aici am fost prezentați Baronului Hurmuzachi și multora din înalta societate bucovineană. De ce atâta succes moral? Pentru că eram români între români, sub drapelul lui Alecsandri, cu un repertoriu bine știut și încurajați de Mitropolit, care da exemplul. Între noi și public circula cel mai cald curent de simpatie. Nu era unul indiferent. Tinerii din Societatea Armonia se ocupau de toate...”¹⁹⁸ Sextil Pușcariu consideră spectacolele de la Cernăuți o izbândă a Trupeii Liciu. Ele au produs sentimente de admirație, „însuflețire generală”, „un sentiment de respect, de stimă pentru arta românească”, risipind neîncrederea și ideile greșite despre cultura din Țară, stimulând mândria națională la bucovineni. Prezența Aristiței Romanescu a dat o strălucire deosebită turneului considerat „un real folos adus culturii românești”.

Petre Liciu „s-a întors din Bucovina încărcat de glorie”. Timp de 21 de zile, „eminentul fruntaș al scenei noastre a ținut pe frații din Bucovina sub vraja inteligentului și mult variatului său talent”, stârnind pretutindeni entuziasm și admirație. Actorul a produs un „efect formidabil”, atât asupra țăranilor, cât și asupra elitei intelectuale din Bucovina”, deoarece „prin emoția artistică, sufletele se ridică până la acel înalt nivel, unde hotarele

¹⁸⁹ *Ibidem*, nr. 45, 12 iunie 1910, p. 1–2.

¹⁹⁰ *Ibidem*, nr. 46, 16 iunie 1910, p. 2–3.

¹⁹¹ *Ibidem*, nr. 47, 19 iunie 1910, p. 1–3.

¹⁹² *Ibidem*, nr. 48, 23 iunie 1910, p. 1–2.

¹⁹³ *Ibidem*, nr. 51, 3 iunie 1910, p. 1–2.

¹⁹⁴ *Ibidem*, nr. 54, 14 iulie 1910, p. 1–2.

¹⁹⁵ *Ibidem*, nr. 55, 17 iulie 1910, p. 1–2.

¹⁹⁶ *Ibidem*, nr. 57, 24 iulie 1910, p. 1–2.

¹⁹⁷ *Ibidem*, nr. 47, p. 1.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 1.

de distincție între naționalități se întunecă pentru a se accentua în toată splendoarea estetică esența eternului omenesc. Și acolo sus, sub vraja artei, sufletele cele mai disparate se ating. Dar din această atingere morală se naște de foarte multe ori simpatia pentru limba care a dat expresie geniului creator de artă”¹⁹⁹. Astfel se face că o gazetă germană din Cernăuți, „Nachrichten”, cu această ocazie, publică, „un articol foarte elogios” la adresa actorilor români, care se încheie cu: „onoare lor și artei lor”²⁰⁰. La toate acestea, să adăugăm o precizare din interviul acordat de P. Liciu după „triumfalul turneu” în Bucovina: „dacă întreprinderea mea a avut rezultatul strălucit pe care l-a avut, se datorește în cea mai mare parte „Societății pentru cultura și literatura românească” din Cernăuți. O mână de oameni vrednici și buni români, ce conduc această societate, a făcut totul. Onoare lor”²⁰¹.

Alte materiale de interes sunt: *Cursurile de vară din Vălenii-de-Munte*²⁰² (de reținut aici: „cultura străină, dacă nu e bazată la un român mai întâiu pe o cultură națională, sănătoasă românească, atunci nu-i înviorează sufletul, ci i-l zugrumă...”²⁰³); *Viață—Artă—Teorie. Reflexiuni*, de I. E. Torouțiu²⁰⁴; *Un istoric din Bucovina: de Iancu Nistor*, de N. Iorga (după „Neamul Românesc”) ²⁰⁵; *Scrisoare din Vălenii de munde*, sub semnătura lui „Filin”²⁰⁶; *Legăturile lui V. Alecsandri cu Bucovina*²⁰⁷; *Corul „Lumina” al bucovinenilor*, de N. Iorga (din „Neamul Românesc Literar”) ²⁰⁸; *Un călător român pe la începutul secolului trecut*, recenzie la cartea lui I. Codru Drăgușanu, de V. Gr. [Vasile Greciuc]²⁰⁹; *Romanța automobilului*, de G. Topârceanu (după „Viața Românească”) ²¹⁰; *Primele gazete românești*, din „Lupta” — Budapesta²¹¹; *Hașdeu*, de Iuliu Dragomirescu, după „Universul”²¹²; *Străjerul Cetății*, proză de I. E. Torouțiu²¹³; *Note de drum*, de C. Sandu-Aldea (nota de călătorie în Bucovina)²¹⁴; *Drumul unui cuceritor: Aurel Vlaicu*, de O. Goga (din „Tribuna”) ²¹⁵; *Sfințirea bobocilor din „Junimea”*²¹⁶ etc.

În articolul citat, Nicolae Iorga face referiri la Bucovina — „un muzeu al trecutului nostru” — și istoricii ei: D. Onciul, dr. G. Popovici („cercetător de o erudiție, de o stăruință și de o pătrundere deosebită în problema vechiului drept românesc”²¹⁷), Stefanelli, Nistor. Despre ultimul, istoricul

¹⁹⁹ *Ibidem*, nr. 54, p. 1.

²⁰⁰ *Ibidem*, nr. 57, p. 1.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 1.

²⁰² *Ibidem*, nr. 52, 7 iulie 1910, p. 1—2.

²⁰³ *Ibidem*, p. 1.

²⁰⁴ *Ibidem*, nr. 58, 28 iulie 1910, p. 1—2.

²⁰⁵ *Ibidem*, nr. 61, 7 august 1910, p. 1—2.

²⁰⁶ *Ibidem*, nr. 60, 4 august 1910, p. 1—2; nr. 63, 14 august 1910, p. 1—2; nr. 65, 21 aug. 1910, p. 1—2.

²⁰⁷ *Ibidem*, nr. 66, 25 august 1910, p. 1—2 și nr. 67, 28 august 1910, p. 1—2.

²⁰⁸ *Ibidem*, nr. 68, 1 septembrie 1910, p. 1—2.

²⁰⁹ *Ibidem*, nr. 71, 11 septembrie 1910, p. 1—2.

²¹⁰ *Ibidem*, nr. 74, 21 septembrie 1910, p. 1.

²¹¹ *Ibidem*, p. 1—2.

²¹² *Ibidem*, nr. 78, 6 octombrie 1910, p. 1—2.

²¹³ *Ibidem*, nr. 80, 13 octombrie 1910, p. 1—2.

²¹⁴ *Ibidem*, nr. 81, 16 octombrie 1910, p. 1—3.

²¹⁵ *Ibidem*, nr. 82, 20 octombrie 1910, p. 1—3; nr. 83, 23 octombrie 1910, p. 1—3.

²¹⁶ *Ibidem*, nr. 91, 20 noiembrie 1910, p. 1—2.

²¹⁷ *Ibidem*, nr. 61, p. 1.

afirmă: „Dl Nistor poate face însă lucruri care nu se potrivesc cu condițiile de viață ale istoricilor celorlalți. Rămâie — cu catedră universitară, ori fără — rămâie bucovinean! Cu locuința, cu îndeletnicirea didactică, dar, în același timp, cu inima, cu studiul, cu scrisul! Străbată țara, vadă oamenii, înnoiască astfel, prin multele lucruri ce poate strânge, însăși baza cunoștințelor noastre. Răspingă prin critică fără cruțare pe cercetătorii străini, așa de puțin pregătiți și așa de puțin chiemați! Scrie și vorbească despre Bucovina lui, învățătorilor ca și poporului! Cheltuiască o viață pentru aceasta! Și, atunci când, în mai bun răgaz, vom face socoteala celor ce au trezit și hrănit spiritul românesc în Bucovina, păstrând-o astfel pentru soarta ei firească — dacă e o dreptate pe lume — se va pomeni cu deosebită recunoștință și numele istoricului bucovinean militant pentru nația sa în țara sa”²¹⁸.

Materialul *Cronicii* din „Patria” se înfățișează prin bogăția informației, diversitate și modernitatea ideilor, a viziunii în consemnarea faptelor. Toate se înscriu în programul publicației, realizându-l, consecvent, aproape număr de număr. „Punerea temeliei unității noastre culturale fiind devisa timpului de față — se precizează în nr. 5²¹⁹ — respectăm bine înțeles, totdeauna actualele cadre politice. Hotarele țărilor nu ne privesc — dorim numai, și aceasta e o mare datorință umanitară a noastră, ca aceste granițe să nu mai existe pentru cultura națională a sufletului nostru. Căci asigurându-ni-se în toate țările neromânești libertatea acestei culturi — pe care va trebui s-o facem unitară — ne vom simți cu toții la noi acasă”²²⁰. „Alteceva — se zice în același loc — nu dorim, decât să ni se dea libertatea și garanța exercitării culturai noastre etnice... În comun trebuie să luptăm numai pentru unitatea culturală. Iar spre acest scop trebuie să ne cunoaștem bine unii pe alții²²¹.

Prezentând activitatea culturală a românilor ardeleni²²², „Patria” evidențiază rolul deosebit al Asociației pentru literatura și cultura poporului român, al societății teatrale, al reuniunilor locale de cânt și muzică, al școlilor medii românești. Munca stăruitoare și sistematică, sprijinită pe sentimentul național, dezvoltat într-o mare măsură la românii ardeleni, a făcut posibilă „propășirea culturai noastre în Ardeal”. Pornind de la acest model cultural, se concluzionează: „Și noi, bucovinenii am avea teren și posibilitate de-a munci altfel pentru cultura națională. Ne lipsește însă motorul cel mai puternic spre acest scop: însuflețirea națională. Va trebui însă să ni-o câștigăm, dacă nu vrem să fim înghițiți de molohul rus și austriac”²²³.

Dintre evenimentele consemnate în *Cronica* anului 1909, amintim: — conferința publică din 28 februarie susținută de Sextil Pușcariu la Universitatea cernăuțeană despre *Istoria literaturii la începutul sec. XX*²²⁴; — reprezentarea dramei *Apus de soare*, de B. Șt. Delavrancea, pe scena Teatrului Național din București, grație căreia „am săltat deodată departe

²¹⁸ *Ibidem*, p. 2.

²¹⁹ *Ibidem*, IV, nr. 5, 21 februarie 1909, p. 3–4.

²²⁰ *Ibidem*, p. 3.

²²¹ *Ibidem*, p. 4.

²²² *Ibidem*, nr. 7, 28 februarie 1909, p. 2.

²²³ *Ibidem*.

²²⁴ *Ibidem*.

de *Despot-Vodă*, departe de *Răzvan și Vidra*...²²⁵; — funeraliile doamnei Elena Cuza, înhumarea la Solești — Vaslui²²⁶; — deschiderea sesiunii generale a Academiei Române printr-o ședință publică solemnă în care s-a prezentat darea de seamă, vineri 1 mai; în cadrul acestei sesiuni — recepția noilor membri: N. Gane și D. Zamfirescu²²⁷; — concertul Societății „Carmen” desfășurat, în 13 mai, la Ateneu, sub conducerea lui D. G. Kiriac²²⁸. Cronica din nr. 26 consemnează împlinirea a 20 de ani de la moartea lui Eminescu. Cu această ocazie, în București s-a format un comitet de literați care a lansat liste de subscripție pentru strângerea unui fond destinat ridicării unei statui de care „guvernării nu s-au interesat de loc”, în timp ce „piețele Bucureștilor sunt pline de statuile politicianilor”; „pentru Eminescu nu s-a găsit nici un colțisor, nu mai pomenim de Alex. Cuza, M. Coșăncă, C. Negri și alți bărbați de seamă, cari au lucrat cu prețul vieții lor la formarea României unite”²²⁹.

Din *Cronica* anului următor, se rețin evenimentele și materialele: — al doilea festival al Ligii Culturale prilejuit de comemorarea lui A. Șaguna (din program: evocarea lui Gh. Bariț, „mai ales ca întemeietor al ziaristicii române din Ardeal”, cuvântarea profesorului N. Iorga, spectacolul societății corale „Hora”, cuprinzând melodii populare și cântece religioase)²³⁰; — numirea lui M. Sadoveanu în funcția de director al Teatrului Național din Iași, consemnată „cu o deosebită bucurie”²³¹ — *Teatru românesc în Bucovina*²³²; — *Bârsescu și românii din Suceava*²³³; — *Din împărăția morților*, de I. Grămadă (evocare a lui Aron Pumnul și Grigore Filimon, creatorul rețelei de bănci rurale din Bucovina)²³⁴; — *Comemorarea morții lui Alecsandri*²³⁵; — *Șezători literare la țară*²³⁶; — *Liciu în Câmpulung*²³⁷; — *Frații bucovineni*²³⁸; — necrologul *Simeon Cobilanschi*²³⁹; — serbarea punerii pietrei fundamentale a internatului pentru meseriașii români²⁴⁰; — *Încheierea cursurilor din Vălenii de Munte* (autor — Filin)²⁴¹; — *Cursurile de agricultură de la „școala agronomică de peste iarnă” din Cernăuți*²⁴²; — *Organizarea românilor din Bucovina*, de N. Iorga (după „Neamul Românesc”)²⁴³; — *Serata abiturienților români de la Suceava*, de I. E. Torouțiu²⁴⁴; — *Con-*

²²⁵ *Ibidem*, nr. 10, 11 martie 1909, p. 2.

²²⁶ *Ibidem*, nr. 21, 21 aprilie 1909, p. 2.

²²⁷ *Ibidem*, nr. 28, 16 mai 1909, p. 2.

²²⁸ *Ibidem*, nr. 27, 13 mai 1909, p. 3.

²²⁹ *Ibidem*, nr. 26, 9 mai 1909, p. 2.

²³⁰ *Ibidem*, V, nr. 19, 14 martie 1910, p. 3.

²³¹ *Ibidem*, nr. 31, 21 aprilie 1910, p. 3.

²³² *Ibidem*, nr. 48, 23 iunie 1910, p. 2–3.

²³³ *Ibidem*, nr. 49, 26 iunie 1910, p. 2–3.

²³⁴ *Ibidem*, p. 3.

²³⁵ *Ibidem*, nr. 50, 30 iunie 1910, p. 3.

²³⁶ *Ibidem*, nr. 53, 10 iulie 1910, p. 2.

²³⁷ *Ibidem*, p. 2.

²³⁸ *Ibidem*, nr. 54, 14 iulie 1910, p. 2.

²³⁹ *Ibidem*, nr. 59, 31 iulie 1910, p. 2.

²⁴⁰ *Ibidem*, nr. 60, 4 august 1910, p. 2.

²⁴¹ *Ibidem*, nr. 67, 28 august 1910, p. 2.

²⁴² *Ibidem*, nr. 74, 21 septembrie 1910, p. 2.

²⁴³ *Ibidem*, nr. 78, 6 octombrie 1910, p. 3.

²⁴⁴ *Ibidem*, nr. 80, 13 octombrie 1910, p. 2–3.

certul Kneisel ²⁴⁵; — *Aviațiunea la români* ²⁴⁶; — *Profesorul Friedwagner* ²⁴⁷; — *O serbare rară* (festivitatea sărbătoririi arhim. Miron M. Călinescu: „A deveni bătrân și a ajunge ani mulți nu e merit, ci grație; însă a îmbătrâni cu onoare și a însemna anii vieții cu fapte binecuvântate, aceasta este, pe lângă grație, și merit”) ²⁴⁸; — *Serata „Daciei” în Rădăuți* ²⁴⁹.

Reținem din problematica acestora doar câteva idei definitorii pentru culturalitatea Bucovinei din această perioadă. Ecourile turneului Liciu, considerat „apostolat cultural”, „începutul unei epoci nouă în dezvoltarea noastră culturală”, se prelungesc în amintiri, dar favorizează și meditația: „... la noi a fost numai amorțit până acuma interesul pentru arta dramatică națională și a fost nevoie ca să vie meșterul neîntrecut Liciu cu ceilalți prieteni de muncă desinteresată, muncă care o aduc jertfă pe altarul unei cauze sfinte „ca să trezească în noi acel interes atât de necesar pentru afirmarea noastră ca popor cu o cultură unitară” ²⁵⁰. Agata Bârsescu, care împreună cu C. Radovici, susține în 15 și 16 iunie două spectacole la Suceava (cu *Medeea și Sapho, Două suflete, În ceasul din urmă, Concina*), „dăruiată de Dumnezeu în cel mai înalt grad cu harul de-a prinde și-a pătrunde și-a reda întreaga gamă a durerilor și zbuciumărilor sufletești [...] ar trebui să fie nu numai un nume propriu pentru noi, ci ide[e]a, noțiunea artei dramatice românești” ²⁵¹. „Noi cunoaștem teatru — glosează o altă cronică — dar un teatru care e străin de sufletul nostru, teatrul german. [...] Mulțămită culturii străine ce ni se impune, am rămas străini și față de cultura noastră. Noi nu ne cunoaștem pe noi înșine. De aceea are pentru noi românii din Bucovina, un teatru bun național, un rol de cea mai mare importanță în dezvoltarea noastră culturală. [...] Teatrul este unicul mijloc care ne poate apropia de adevăratul suflet românesc” ²⁵². După încheierea celei de a treia ediții a cursurilor de vară de la Vălenii de Munte, cronicarul „Patriei” afirmă că „în România, dar mai ales în celelalte provincii românești, se urmărește sistematic prin ziare, prin cărți, prin reviste și de pe catedră falsificarea mentalității poporului nostru. Aice, la cursuri, se face rectificarea mentalității românești; ele sunt băi curățitoare pentru trupul național. Nația trebuie să se spele de lipsa de încredere în sine, de desperare, de umilința față de străini. Suntem un neam cel puțin tot așa de bun ca fiecare din neamurile vecine cu noi, ca înțelepciune, politică, vitejie, ca cultură, ca cinst, cuviință, măsură, gust estetic etc. Dar aice se face și spălarea de boala prea marelui încredere în noi” ²⁵³. Într-alt loc, gândurile lui N. Iorga particularizează raționamentul ziaristului bucovinean: „Dacă am pierdut atâta în Bucovina, e că am fost până mai ieri o biată «inteligentă» la cheremul tuturor funcționarilor împărătești și o biată plebe rurală fără glas. Toate se vor schimba dacă vom putea dovedi că suntem cu mult mai mult decât atâta: un popor”! ²⁵⁴

²⁴⁵ *Ibidem*, nr. 84, 27 octombrie 1910, p. 3.

²⁴⁶ *Ibidem*, nr. 85, 30 octombrie 1910, p. 3.

²⁴⁷ *Ibidem*, nr. 88, 10 noiembrie 1910, p. 2.

²⁴⁸ *Ibidem*, nr. 92, 27 noiembrie 1910, p. 3.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 3.

²⁵⁰ *Ibidem*, nr. 48, p. 3.

²⁵¹ *Ibidem*, nr. 49, p. 2.

²⁵² *Ibidem*, nr. 55, 17 iulie 1910, p. 2.

²⁵³ *Ibidem*, nr. 67, p. 2.

²⁵⁴ *Ibidem*, nr. 78, p. 3.

La chemarea profesorului Matthias Friedwagner la Frankfurt spre a ocupa catedra de filologie romanică, „Patria” își încheie cronica astfel: „... dacă germanii ce vin în țara noastră aduc cu sine inima largă și iubirea frățescă ce ne-a arătat-o totdeauna profesorul Friedwagner, noi suntem cei mai fericiți că putând trăi în mijlocul lor avem posibilitatea să ne innobilăm sufletul luând exemplul de la calitățile lor superioare, de la adevărata lor cultură sufletească și îi considerăm cu drag ca pe răspânditorii luminii, întrucât aceasta e știința vecinică și întrucât nu tinde a ne îndepărta de la firea noastră românească”²⁵⁵.

Frecvent, „Patria” publică *Scrisori din țară*, cuprinzând aspecte ale vieții din diferite localități bucovinene. Cea dintâi, pe care am reținut-o, este din Crasna. Învățătorimea de aici, „pătrunsă de dorul deșteptării necăjitului țăran”, organizează cu copiii de școală un concert muzical-declamatoric, condus de învățătorul Teodor Șcraba. Iată programul: 1. *Deșteaptă-te, române*, cor mixt de G. Muzicescu. 2. *Doina*, poezie de M. Eminescu. 3. *Bogatul și cerșitorul*, poezie de P. Dulfu. 4. *Treicolorul*, cor mixt de C. Porumbescu. 5. *Ruga mamei* (fragment), poezie de O. Goga. 6. *Mama*, poezie de C. Morariu. 7. *Dorul*, cor mixt, de I. Mureșianu. 8. *Auzit-am auzit*, cor mixt de I. Mureșianu. 9. *Cântec*, poezie de George Coșbuc, 10. *Moartea și lemnarul*, poezie. 11. *Nu pierde timpul*, poezie de Boiu. 12. *Mulți ani trăiască*, cor mixt de D. G. Kiriac. Bătrâni și tineri, fete și femei au umplut sala cabinetului de lectură „pătrunși de o bucurie nespusă”. Spectacolul a produs „multă însuflețire”. La dorința oaspeților, s-au repetat unele cântece și poezii. Mai mulți țărani au mărturisit că *Doina* lui Eminescu, „spusă așa de răstit și cu simț, de micul băiat i-a făcut să lăcrimeze. Ei l-ar chema cu drag pe acasă, să le-o mai spuie”²⁵⁶.

A doua „scrisoare” se referă la concertul Reuniunii de cântare „Ciprian Porumbescu” din Suceava, având în program piese corale naționale (*Cucurez cu frunza-n sus*, de G. Șerban; *Spune-mi, mândro*, de T. Teodorescu; *Cântec de primăvară*, de C. Porumbescu; *Frunzuleana mărăcine*, de T. Teodorescu) și clasice (*Ingerul a strigat*, de F. A. Gevaert; *Privighetoarea*, de Mendelsohn, duete, o romanță și un „capricio” de Mendelsohn, o grațioasă *Sicilietă*, de F. de Blon). Prin „preciziunea și finețea” în executarea corurilor mixte și bărbătești, acompaniamentul, „discret și cu pricepere”, reuniunea „a oferit oaspeților săi un program variat, încât ficcare și-a putut alege câte ceva și toți au plecat mulțumiți”²⁵⁷.

Din altă scrisoare, *Satul meu — satul nevoilor*, aflăm că „în Gemene [din ținutul Câmpulungului Moldovenesc] nu mai e ca odinioară. Nu mai sunt păduri, nu mai sunt români. Acolo vin cei mai păcătoși străini ca slujbași ai țării. Nu avem dascăl român să ne învețe a scrie românește și cine vrea să fie român pleacă...”²⁵⁸. Depersonalizarea etnică, resimțită acut de români în scurgerea unui singur secol în spațiul dintre Prut și Nistru al Bucovinei istorice, capătă expresie în *Casa românească din Roșa*: „Hotarul graiului nostru se îngustează în această țară pe zi ce merge. Undele bătrânului Nistru nu mai sunt azi scutul neamului nostru. Familie după familie,

²⁵⁵ *Ibidem*, nr. 88, p. 2.

²⁵⁶ *Ibidem*, anul IV, nr. 16, 1 aprilie 1909, p. 2.

²⁵⁷ *Ibidem*, nr. 23, 29 aprilie 1909, p. 2.

²⁵⁸ *Ibidem*, nr. 52, 8 august 1909, p. 3.

sat după sat până la Prut e în vremea unui singur veac înstrăinat. Dară nici el nu ne va putea lung timp scuti și hotarul graiului nostru va fi împins până la zidurile Sucevei dacă activitatea noastră culturală în popor nu se va înzeci. Azi Cernăuțiul e încă un fort în hotarul românismului. [...] Voiește neamul nostru să trăiască, atunci trebuie să și jertfească întru apărarea țării și culturii românești [...]. Nu uitați că Roșă este temelia românismului din capitala țării, unde valurile dușmane cu furie împing hotarul graiului spre porțile Sucevei”²⁵⁹.

Pentru importanța problematicii culturale, din perspectiva programului asumat de ziarul „Patria” și pentru informații de interes, din vării domenii ale culturii, mai menționăm: *Scrisoare din Viena. Două serate* (despre viața comunității românești de aici, păstrarea limbii și tradițiilor)²⁶⁰; *Scrisoarea din Sirete*. („Siretele român e dat uitării cu totul. Nu e de mirare deci, dacă scriitorii români nu s-au mai gândit să se abată și pe la noi. Mi se pare că bine au făcut, căci aici nu mai există pricepere pentru ce este cultură românească și unitate culturală [...]. Avem ce-i drept pe aici multe societăți românești, dar nu formăm o mare societate românească”²⁶¹); *Drajna* (semnată de „Filin”) despre „centrul de înviere a industriei casnice românești” din Prahova: „Aici să vie acei bucovineni cari s-au deprins a vorbi de România ca de o țară barbară și cari nu cred în aristocrația rasei românești...”²⁶²; *Scrisoarea din Mitocul Dragomirnei* (despre cursul de istorie a românilor pentru popor susținut de prof. Vasile Greciuc aici, în 19 și 21 august 1910)²⁶³; *Vasile Marcu din Frătăuții vechi* (despre „înmormântarea grandioasă” a celui dintâi membru fondator al Internatului de băieți români „Ștefan cel Mare” din Rădăuți”)²⁶⁴; *Concertul d-soarei Cella Delavrancea la Viena* (relatări despre concertul din 29 octombrie din cadrul turneului artistic în Viena, Dresda, Leipzig și Berlin; în programul vienez: *Deux pièces anciennes* de Scarlatti, *Appassionata* de Beethoven, *Etudes symphoniques Cis-mol* de Schumann, compoziții franceze de Debussy, Fauré și Saint-Saëns, diferite piese de Chopin; succes splendid, aprecieri elogioase pentru artista din România, într-un mare centru muzical al Europei)²⁶⁵.

Materialul bogat din rubrica *Informațiuni mixte* întregeste cronică vieții culturale din Bucovina istorică a începutului de secol XX. Viața culturală a acestora se distinge, din unghiul de vedere al „Patriei” prin varietatea formelor și manifestărilor, cele mai multe instituționalizate: — societăți culturale: Societatea pentru cultură și literatură, Societatea academică „Junimea”, societățile studentești „Dacia”, „Bucovina”, „Moldova” (activată la 26 iunie 1910 din sânul „Bucovinei”), Soc. academică „Academia ortodoxă”, Soc. „Doamnele române”, Soc. „Româncuțele” din Suceava, Soc. „Ciprian Porumbescu” din Suceava, Soc. cantorilor, „Lumina”, Soc. muzicală „Armonia”, Soc. „Clubul român” din Suceava, Soc. „Școala Română”, Soc. Răzeșilor și Mazililor din Bucovina, Liga Română în Bucovina, Soc. „Clubul Român” și Internatul de băieți din Rădăuți, Soc. „Arcașul” și „Vladimir” din Vatra Dornei, Soc. pălimarilor ortodocși. „Sfântul Ioan cel Nou de la

²⁵⁹ *Ibidem*, nr. 50, 1 august 1909, p. 3–4.

²⁶⁰ *Ibidem*, nr. 4, 16 ianuarie 1910, p. 2.

²⁶¹ *Ibidem*, nr. 8, 30 ianuarie 1910, p. 4.

²⁶² *Ibidem*, nr. 60, 4 august 1910, p. 3.

²⁶³ *Ibidem*, nr. 69, 4 septembrie 1910, p. 3.

²⁶⁴ *Ibidem*, p. 3.

²⁶⁵ *Ibidem*, nr. 89, 14 noiembrie 1910, p. 2–3.

Suceava", Soc. țărănească „Deșteptarea" din Câmpulung; Soc. „Arcașul" din Buda, Soc. cultural-economică „Țețina" din Roșă, Soc. școlară „Traian" din Horodnicul de Jos, Soc. „Sprijinirea Țăranului" din Tereblecea, Soc. cultural-economică „Luca Arbore" din Arbore, Soc. „Arcașul" din Stupca, Soc. „Arcașul" din Cireș, Soc. „Arcașul" din Gemenea, Soc. cultural-economică „Șerban-Vodă" din Șerbăuți; — cabinete de lectură: „Sprijinitorul" din Ilișești, „Ajutorul" din Sucevița, „Mănăstiriște" din localitatea omonimă, „Arcașul" din Clit, „Unirea" din Pătrăuții de Jos, „Munca" din Gălănești, „Stejarul" din Horecea, „Mihai Viteazul" din Marginea, „Redeșteptarea cultural națională" din Frătăuții Noi, „Dumbrava" din Volcineț, „Aurora" din Mitocul Dragomirnei, „Stânca" din localitatea cu același nume, „Unirea" din Bucșoia, „Arcașul" din Mahala, „Cu puteri unite" din Iaslovăț, „Lumina poporului" din Mihovani, „Deșteptarea" din Câmpulung Moldovenesc, „La trei hotare" din Noua Suliță, „Albina" din Costâna, „Luceafărul" din Camenca, „Stâlpul lui Vodă" din Vama, „Constantin cel Mare" din Volovăț; — reprezentări teatrale și concerte muzicale; reuniuni școlare; conferințe/prelegeri publice; ședințe/șezători literare; comemorări; semnalarea unor apariții editoriale: cărți și reviste/ziare; bibliografii; înființări de librării și tipografii; serbări de grădină; serbări școlare; excursii științifice și de plăcere; expoziții; sfințiri de case naționale; sindrofii, „petreceri populare"/„conveniri sociale"; „împreunate" cu declamări, teatru, muzică, dans; baluri; serate muzicale. Toate acestea creează imaginea unei vieți culturale bogate, intense, cuceritoare prin diversitatea și nevoia de tot mai multă viață românească. Pe bună dreptate, Nicolae Iorga, într-un articol din „Neamul Românesc", constata cu satisfacție că „în Bucovina e mișcare, e viață între români"²⁶⁶. E în paginile „Patriei" viață, surprinsă în firescul ei, cu lumini, dar și cu umbre, prezentată cu profesionalism și respect pentru cititorii emancipați de slova cărții. Toate manifestările vieții culturale românești radiografiate atent, cu simț critic și clarviziune, conturează un model cultural care și-a redescoperit izvoarele autohtone, împropătat și consolidat continuu prin legături strânse cu Țara, românesc în conținutul său, chiar dacă în forme sunt detectabile și influențe exterioare, într-un spațiu al unor centre culturale în plin progres (Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Câmpulung) și al confluențelor benefice, în spiritul unui program coerent energetic formulat și respectat consecvent.

Zusammenfassung

Die Publikation *Patria* erscheint in Tschernowitz zwischen dem 14. Juli 1897 und dem 4. Mai 1900, als sie verboten wird. Nach der Ausweisung (30. Juli 1899) von Valeriu Braniște, der Seele der Publikation, erscheint sie wieder in der Zeit vom 7. Februar 1909 bis zum 27. November 1910, eine Periode, die in der Studie *Pagini din viața culturală a Bucovinei istorice* untersucht wird. Folgende Rubriken werden analysiert: *Foița literară* (literarisches Feuilleton), *Cronică* (Chronik), *Scrisori din țară* (Briefe aus Rumänien), *Infomașuni mixte* (vermischte Informationen), und zwar aus der Perspektive des Gedankens der kulturellen Einheit der Rumänen, d.h. gemäß dem obersten Ziel des Programms dieser Publikation.

²⁶⁶ *Ibidem*, anul IV, nr. 9, 7 martie 1909, p. 3.

Die Untersuchung schlußfolgert, daß die Publikation das Bild eines reichen, intensiven kulturellen Lebens widerspiegelt, das durch seine Vielfältigkeit und seine Bemühungen um ein immer reicheres rumänisches Leben anzieht. In den Blättern der *Patria* pulsiert das in seiner Natürlichkeit eingefangene Leben, mit Licht- und Schattenseiten, mit Professionalität und Respekt dargeboten für emanzipierte gebildete Leser, im Geiste eines kohärenten, energisch formulierten und konsequent eingehaltenen Programms.

Alle wie mit Röntgenstrahlen aufmerksam und mit kritischem Gefühl und Scharfsinn durchleuchteten Manifestationen des kulturellen Lebens umreißen ein seinem Inhalte nach rumänisches Kulturmodell, selbst wenn in den Formen auch äußere Einflüsse aufspürbar sind, innerhalb eines Gebietes von sich in vollem Aufschwunge befindenden Zentren (Tschernowitz, Suceava, Radautz, Câmpulung) und von günstigen konfluierenden Strömungen.

FUNDAȚII ROMÂNEȘTI ÎN GALIȚIA — UCRAINA

MIRCEA PAHOMI

BISERICA ADORMIREA MAICII DOMNULUI (VOLOȘCAIA) LWOW — UCRAINA

Între Țara Moldovei și orașul polonez Lwow, astăzi în Ucraina, au existat încă din timpurile vechi, multiple legături comerciale, culturale și politice, Lwowul fiind un principal centru vamal. Drumul comercial de la Marea Baltică, spre Dunăre, Marea Neagră și părțile tătărești trecea prin Lwow, Cernăuți, Siret, Suceava, unde era principala chervăsărie a Moldovei și se vânduiau mărfurile importate sau exportate, potrivit tratatelor de negoț încheiate între părți. Un astfel de privilegiu de comerț a fost cel încheiat în Suceava, la 6 octombrie 1408, de către Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, și orașul Lwow.

Din punct de vedere confesional, populația polonă, cu regele și nobilimea, era de religie catolică, iar rutenii și numeroasa colonie de moldoveni și greci erau ortodocși, luptele confesionale nelipsind. Nobilimea ruteană, pentru a-și păstra privilegiile, a trecut la religia catolică, urmându-i, în cursul timpului, și populația de rând.

Locuitorii ortodocși din Lwow aveau încă din secolul al XIV-lea o biserică de lemn, care a fost distrusă de un incendiu, ea fiind înlocuită de alta, din piatră, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, care este atestată documentar la 16 aprilie 1421. Ea mai apare menționată în anii 1425, 1467 și 1510. Letopisețul Stavropighiei din Lwow menționează în 1453, existența a opt biserici rusești (ortodoxe), între care era și biserica orășenească Adormirea Maicii Domnului. Și aceasta a fost distrusă de marele incendiu din 1527.

Mihul, fostul mare logofăt al Moldovei până la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1457), s-a refugiat în Polonia, de unde nu s-a mai întors, cu toate demersurile făcute de domn. De la el ne-a rămas o Evanghelie în limba slavonă, păstrată la Narodni Dom din Lwow și care are următoarea însemnare: „Ruga robului lui D-zeu, jupan Mihail Logofăt al Moldovei și al fraților lui, pan Duma și pan Sica. S-a scris aceasta sfântă Evanghelie în Lwow, din porunca lor, pentru sănătate trupească și pentru pomenirea părinților lor, cu mâna mult păcătosului Trif (?) așa zis diac Voloșin, în zilele marelui domn Cazimir, craiul Poloniei, în anul 6985 (1477), luna iulie, 25”.

Tot din timpul lui Ștefan cel Mare, la biblioteca Ossolinski din Lwow, se păstrează un Minei pe luna februarie, manuscris slavon scris de diacul Isaia în 1492, ianuarie, 25, pentru marele logofăt al Moldovei, Ion Tăutu și dăruit mănăstirii cu hramul Adormirea Maicii Domnului. O încercare de

identificare a acesteia ne pune în fața a trei alternative: biserica din Ițcani — Suceava, cea din Humor sau biserica moldovenească din Lwow, care avea același hram (cunoscute fiind multiplele legături pe care marele logofăt le-a avut cu regele și cancelarul Poloniei; n-ar fi exclus ca Mineiul să fi fost dăruit acestei mănăstiri) ¹.

După incendiul din 1527, Frăția bisericească Adormirea Maicii Domnului ridică o nouă biserică din piatră, dar fiind rău concepută și executată s-a prăbușit, în 1547, căzând apoi și turnul clopotniță. Biserica a supraviețuit ca ruină până în 1556 ². De această dată Frăția a apelat la ajutorul domnului Moldovei, Alexandru Lăpușneanu (1552—1561; 1564—1568), care, între anii 1557—1559, a ctitorit o nouă biserică din piatră, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, amplasată în vechiul centru comercial, la intersecția străzilor actuale Russkaia, Serbscaia și fosta Voloșcaia. Biserica era denumită în popor „cerkwa voloska”, respectiv biserica moldovenească. Cu timpul, în cvartalul atribuit Frăției, au fost ridicate pe rând o școală greco-slavonă, o tipografie, spitalul, ospătării pentru pelerini și sărmani. Aceste construcții cu parter și etaj, terminate la finele secolului al XVII-lea, se completează reciproc și formează un tot unitar, adăpostind în prezent Institutul Stavropighian unit cu biserica catolică, fiind subordonat direct Romei papale.

Istoricul acestui complex bisericesc, inițial ortodox și apoi greco-catolic, este cuprins în Letopisețul Institutului Stavropighian (fosta Frăție Stavropighiană), întocmit în secolul al XVII-lea de către Dionisie Zubyki, publicat în 1874, în limba ruteană, de către Petruszewicz și utilizat în 1929 de istoricul P. P. Panaitescu. O altă scriere, tot ruteană, a fost întocmită de Szaraniewicz — ediție jubiliară a documentelor Stavropighiei din Lemberg, 1886. Slavistul Ioan Bogdan publică, în rezumat, scrisorile dintre Frăție și domnitorii și boierii Moldovei, privitoare la acest complex bisericesc, în suplimentele II/1 și II/2, ale colecției de documente editate de Eudoxiu Hurmuzachi. O ediție polonă a acestui letopiseț și rezumate ale documentelor moldovenești aflate în arhiva Institutului Stavropighian au fost publicate de Dimitrie Țopa, în anul 1926. Lucrările menționate au stat la baza prezentului studiu asupra bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lwow, în perioada legăturilor sale cu Moldova.

Având în vedere că regele Poloniei, nobilimea, autoritățile locale și poporul erau de religie romano-catolică, Alexandru Lăpușneanu se adresează regelui Sigismund August al II-lea și obține, în 1556, din partea acestuia și a primăriei orașului Lwow, autorizarea ca Frăția bisericească să ridice o nouă biserică ortodoxă cu hramul Adormirea Maicii Domnului, pe locul celei distruse prin prăbușirea zidurilor. Construcția bisericii a fost începută în 1557 și terminată în 1559.

Documentele păstrate în arhiva Institutului Stavropighian (din anii 1558, 1559, 1561, 1565, 1566) ne oferă informații despre ajutorul dat Lwowului de către domnul Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, în vederea construirii bisericii de aici. Domnul se interesează de cursul lucrărilor de construcție, trimite bani (în 1558, februarie, 22—100 zloți polonezi; la 5 iulie mai

¹ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, București, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 393—402.*

² *Ipolit Vorobchievici, Scurtă privire istorică asupra bisericii Adormirea Maicii Domnului așa numita biserică moldovenească „Cerkwa Voloska” din Lemberg, „Caudela”, 1893—1894.*

trimite încă 100 zloți; în 1559, februarie, 23, trimite 80 zloți), se ocupă de înzestrarea acestuia cu icoane și ornamente. Prin scrisoarea din 27 decembrie 1558, Alexandru Lăpușneanu însărcinează Frăția să cumpere două clopote. Pe unul din ele va fi scris numele său „cu literele noastre creștinești (chirilice) și latinești” — e una din primele mențiuni documentare de utilizare a grafiei latine în limba română. La 23 octombrie 1559, domnul însărcinează Frăția să construiască o a doua biserică. În 1560, se adaugă bisericii o capelă. Pisania acestei biserici a dispărut, dar textul ei s-a păstrat în arhivele Frăției: „Cu voia Tatălui și ajutorul Fiului și Săvârșirea Sfântului Duh, binecredinciosul și de Hristos Iubitul Io Alexandru Voevod, din mila lui D-zeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, binevoind din toată inima și din tot gândul, a început și a clădit acest hram întru slava și lauda domnului nostru Isus Hristos și a Adormirii Preacuratei Maria, al cărui hram este în slăvitul oraș Liov (Ilivov) pentru sănătatea și pentru sufletul său și al doamnei sale Roxandra și al copiilor lor Bogdan și Petru și Ioan și domnița Teodora, în anul 7067 (1559)”.

Într-o descriere contemporană, biserica ridicată de Alexandru Lăpușneanu e numită „eleganță și somptuoasă”, pomenindu-se ornamentele de gips și alabastru. Imaginea bisericii apare redată numai în sigiliul Frăției, o biserică cu trei turle, terminate în cupole, având un brâu zimțat pe fațadă, aproape de acoperiș. Intrarea se făcea lateral, printr-un portal, iar pereții erau susținuți prin contraforți, biserica fiind în general construită după tipul celor moldovenesti.

Datorită unor neînțelegeri, reproșând Frăției că nu se mai îngrijește de biserică, Alexandru Lăpușneanu, prin scrisoarea din 20 iunie 1561, comunica faptul că nu mai dorește să știe de Frăție, deși intenționa ca și pe viitor să sprijine biserica.

În a doua domnie, domnul reia legăturile cu Frăția, însărcinând-o, la 22 aprilie 1566, să angajeze în numele lui un meșter, care să acopere întreaga biserică cu aramă frumoasă. Biserica a fost pictată în interior și exterior în anul 1565; în 1566 a fost acoperită cu aramă. Clopotnița s-a remarcat ca o construcție aparte, montându-se, în 1569, clopotul „Alexandru” al domnului Moldovei, iar la 1571 cel numit „Kiril”, făcut pe cheltuiala ducelui Korecki din Rusia.

Din păcate, un incendiu izbucnit în 1571 a distrus total biserica³. Cu o serie de reparații sumare făcute în 1580, biserica a putut fi utilizată până în 1591, când se încep lucrările la o nouă biserică de piatră.

În biserica Adormirea Maicii Domnului din Lwow au fost îngropate rămășițele pământesti ale lui Nicoară Potcoavă, cel care pentru două luni a reușit să ocupe tronul Moldovei, alungat fiind de Petru Șchiopul. Refugiat în Polonia va fi decapitat la Lwow, la 16 aprilie 1578, din ordinul turcilor. N. Iorga relatează, după o povestire contemporană a internunțului din Danzig, că rămășițele pământesti ale domnului fugar au fost îngropate în bise-

³ Dimitrie Țopa, *Moldova și biserica ortodoxă din Leov*, „Junimea literară,” nr. 3-4, martie-aprilie, 1926, p. 56-61; P. P. Panaitescu, *Fundafiiuni religioase românești în Galiția. Biserica Adormirea Maicii Domnului*, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, XXII, fasc 59, ian.-mart., 1929, București, p. 1-8; E. Hurmuzachi, *Documente privind istoria românilor, supliment II/1*, Editura Socec, 1897, p. 205-216, 220, 242, 243, 251-257; Pavel Balan, *Icoana sufletului nostru*, Chișinău, Ed. Hyperion, 1992, p. 39-51.

rica Adormirea Maicii Domnului⁴. Urmele mormântului nu se mai găsesc în biserica actuală.

Negustorul cretan Constantin Corniact (Corniactus) fusese în slujba lui Alexandru Lăpușneanu, fugind, în 1563, în Polonia, pe timpul domniei lui Heraclid Despot. Acumulase o mare avere și se căsătorise cu nobila polonă Anna Diduszięka, primise indigenatul (titlul de nobil), fiind agreat de regele Poloniei și de către Ieremia Movilă, domnul Moldovei (1595—1606). Portretul lui pictat pe pânză îl înfățișează în costum de nobil, în haină lungă de brocart negru, cu papuci turcești în picioare, toate redate evident după o frescă aflată în biserică și distrusă de incendiu. În partea inferioară a portretului se afla o lungă inscripție în limba latină, ce reda datele biografice menționate mai sus. A decedat la 1 august 1603, fiind înmormântat în biserica Adormirea Maicii Domnului⁵.

În perioada 1572—1578 Constantin Corniact a construit din piatră, clopotnița alăturată bisericii, înaltă de 65 m, numită „Turnul Corniact”, care era acoperită cu plăci din plumb. Prin silueta sa zveltă, clopotnița dă un aspect arhitectural specific ansamblului bisericesc din Lwow. În 1580, leșii împiedicau așezarea clopotelor în turn, astfel că la 20 mai, la Vilna, Corniact obține hotărârea regelui ca leșii din Lwow să nu mai pună piedici montării clopotelor. Tot el a mai ridicat și capela „Trei Ierarhi” din cadrul ansamblului respectiv. În 1616, un nou incendiu topește acoperișul de plumb al turnului, precum și clopotul Kiril. Turnul a mai fost restaurat în 1695. În biserica Adormirea Maicii Domnului a existat până în 1837, statuia de marmură a lui Constantin Corniact, sfărâmată de sacristanul Vasile Nestorovici. În afara portretului lui Constantin Corniact, au mai existat încă două portrete, unul al fiului și altul al nepotului său⁶.

Frăția bisericii ortodoxe Adormirea Maicii Domnului din Lwow era compusă din oameni cu stare materială bună, nobili, negustori, prelați, meșeriași și boieri moldoveni, care se ocupau de treburile acestui lăcaș precum și de biserica Sf. Onufrei din Lwow, iar ulterior și de spital, tipografie, școală și alte instituții.

La 1 ianuarie 1586, patriarhul Ioachim al Antiohiei emite statutul și regulamentul de funcționare al Frăției Bisericești, care va avea de acum dreptul de a înființa o școală greco-slavonă, spital, tipografie, privilegii confirmate la 1 decembrie 1587, de patriarhul Ieremia al Constantinopolului. În noiembrie 1589, el întărește statutul Frăției, acordându-i independența față de episcop, mitropolit sau puterea laică, ea fiind pusă direct sub ascultarea Patriarhiei din Constantinopol. În 1593, același patriarh dă Frăției statut de stavropighie, având ca însemn o cruce patriarhală cu trei brațe⁷.

În 1597, Ghedeon Balaban, episcop de Halici, Lwow, Kamienek-Podolsk, primește titlul de „Erarh al Șcaunului patriarhal din Constantinopol”, întemeind la Lwow Stavropighia Sf. Onufrei, devenind astfel, din episcop, capul bisericii ortodoxe ruse. Frăția de la biserica Adormirea Maicii Domnului

⁴ *Istoria României în date*, București, Ed. Enciclopedică Română, 1971; Nicolae Iorga, *Note polone*, „Analele Academiei Române — Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom II, 1924, p. 386—389.

⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 386—389.

⁶ Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, p. 135—140.

⁷ *Ibidem*, p. 556—561.

intra în conflict cu episcopul Ghedeon Balaban, care nu dorea să se supună jurisdicției episcopului, ce urmărea ca la moartea sa să fie înscăunat arhimandritul Isaia, o rudă a sa. Acest conflict a luat amploare, intervenind în medierea părților Ieremia Movilă, domnul Moldovei, și marele său logofăt Luca Stroici. Aflat la Lwow, Luca Stroici mediază conflictul și curmă certurile. S-a întocmit, la 21 ianuarie 1602, un act între părți, care în încheiere, menționează: „La care împăcare și hotărâre a fost de față milostenia sa domnul Luca Stroici, logofătul Țării Moldovei, care a iscălit cu mâna sa și a pus pecetea”.

În 1607, s-a făcut și împăcarea cu episcopul Ieremia Tissarowki. Logofătul Stroici va rămâne în continuare un mare susținător al Frăției Stavropighiene din Lwow, adresându-i mai multe scrisori privind intervențiile sale pe lângă Ieremia Movilă de a le trimite ajutoare pentru ridicarea bisericii.

Între 1593—1595, malorușii din Ucraina, Podolia și Volhinia au trecut la religia greco-catolică, primind unirea cu biserica Romei. Lupta confesională din acest spațiu de hotar a dat o mare importanță Frăției ortodoxe din Lwow, care a rămas ascultătoare de Patriarhia din Constantinopol, rezistând peste un secol unirii cu biserica Romei.

În 1590, biserica Adormirea, ctitorită de Alexandru Lăpușneanu, se afla într-o stare deplorabilă, amenințând cu prăbușirea. Frăția Stravropighiană se adresează și de această dată domnilor Moldovei pentru ajutor material, în vederea ridicării unui nou lăcaș. La 8 octombrie 1590, se cere sprijin mitropolitului Moldovei, Gheorghe Movilă, acesta îndemnat spre acordarea ajutorului și de către patriarhul Ieremia al Constantinopolului, care făcuse o vizită canonică în Galiția. La 15 decembrie 1590, Petru Șchiopul, domnul Moldovei, înștiințează Frăția că intervine la regele Sigismund al III-lea, atât pentru încuviințarea zidirii bisericii cât și pentru ordinul pe care să-l dea primăriei din Lwow ca să nu pună nici o piedică în construirea acestei biserici ortodoxe. Pentru primele cheltuieli asigura 50 taleri din venitul vămiei Moldovei. Se primesc scrisori și din partea boierilor săi, logofătul Luca Stroici și Ieremia Movilă, mare vornic, că vor da și ei sprijin construirii bisericii⁸.

În 1591, se începe lucrul la noua biserică care urma să devină una din cele mai monumentale clădiri ale orașului Lwow, complex realizat în decurs de 40 ani cu sprijinul nemijlocit al Moldovei. Colecta inițiată de Frăție și cererea de ajutor către Teodor Ivanovici, țarul Rusiei, au avut rezultate neînsemnate.

Petru Șchiopul renunțase la domnie, părăsind Moldova, astfel că Frăția se adresează, în 1592, la 18 martie, lui Aron Vodă. E o scrisoare plină de laude și urări preamărind pe „Sfânt răposat părintelui măriei tale Alexandru Lăpușneanu, mare binefăcător al multor creștini”. Se cerea sprijinul și ajutorul domnului ca doi negustori greci din Iași să-și plătească datoriile de peste 1250 zloți față de Frăție. Aron Vodă a oferit ajutor și a poruncit să se plătească datoriile orânduitorilor bisericii din Lwow. În 1593, se continuă lucrările, dar datorită lipsei fondurilor, ele au fost stagnate.

Odată cu venirea la tronul Moldovei a lui Ieremia Movilă se reiau legăturile cu Frăția din Lwow în vederea construirii noii biserici. La intervenția

⁸ Eudoxiu Hurmuzachi, *op. cit.*, p. 315, 317, 319.

domnului Moldovei, regele Poloniei interzice împiedicarea zidirii bisericii din Lwow. La 17 mai 1598, de la mănăstirea Sucevița, logofătul Luca Stroici anunța Frăția că Ieremia Movilă le trimite 500 zloți pentru zidirea bisericii, cu condiția ca relațiile cu episcopul Ghedeon Balaban să fie de bună înțelegere. Din partea domnului Moldovei au mai fost trimise și alte ajutoare bănești: 500 galbeni ungurești la 12 iunie 1599, 1000 zloți polonezi la 6 iulie 1599, 600 zloți la 30 martie 1601, iar la 2 iulie alți 200 zloți, la 11 iulie 1602 și la o dată ulterioară 1000 zloți, la 24 mai 1603, alți 1000 zloți. La 1603, se aflau la Iași pietrarul Procop Feodorovici și pictorul zugrav Filip Feodorovici, însărcinat cu pictarea bisericii. La 12 iulie 1604, Ieremia Movilă trimite încă 1000 zloți, făgăduind ca peste câteva săptămâni să mai trimită o seamenea sumă. În 1605, 12 ianuarie, domnul scrie Frăției cerându-i să-l ajute pe diacul său Andrei, trimis de la Suceava pentru cumpărarea hârtiei necesare copierii cărților bisericești și să-i caute dieci (diaconi) care pot scrie cărți pentru trebuințele sale. Le trimite și o scrisoare de recomandare din partea lui Luca Stroici. La 30 august 1605, domnul trimite 1000 florini polonezi, scriind Frăției că dorește ca biserica să fie terminată anul viitor. În 1606, 17 aprilie, scrie Frăției, exprimându-și părerea de rău că zidirea bisericii s-a oprit din pricina mitropolitului și le comunica trimiterea a 1000 zloți. Din Camenița, la 18 mai 1606, logofătul Luca Stroici anunța trimiterea a 1500 florini polonezi. În calitatea sa de mare logofăt al Moldovei, el a trimis la Lwow pe tinerii Toma și Gavril pentru studii, pentru care scrie Stavropighiei „fiți buni cu dâșii... că poate vor învăța”. La 30 iunie 1606, Ieremia Movilă moare, fiind înmormântat la mănăstirea Sucevița⁹. La 1611 moare și logofătul Luca Stroici.

Noul domn al Moldovei, Simeon Movilă (1606—1607), scrie Frăției, la 15 iulie 1607, că va colabora și el la construcția bisericii, trimițând 1000 zloți polonezi, scuzându-se că vistieria țării era lipsită de mijloace în timpul acela. Din Kamienek-Podolsk, la 14 iunie 1600, scrie Frăției și doamna Elisabeta, soția răposatului domn al Moldovei, Ieremia Movilă, care dorea ca, împreună cu fiul ei, să ducă la bun sfârșit lucrarea de zidire a bisericii, nemulțumită de amestecul lui Simeon Movilă. La 21 februarie 1610, solii Frăției duc o scrisoare boierului Isac Balica, hatman, cerându-i ajutorul. La finele scrisorii mai sunt menționați și alți boieri moldoveni cărora le-a fost solicitat ajutorul: Nestor Ureche, mare vornic, Dumitrache Chiriță, mare postelnic, Pătrașcu Șoldan, mare vornic, Costea Bucioc, mare paharnic, toți boieri din partida Movileștilor. În 1612, Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche, aflt în Polonia, s-a înscris ca membru al Frăției din Lwow. Ajutoare bănești au mai fost trimise de către Constantin Movilă și doamna Elisabeta, care scria, la 12 septembrie 1612, că nu dorește să se amestece alții la protectoratul bisericii și că o va termina împreună cu fiul ei. Însă la 10 noiembrie 1612, Constantin Movilă este detronat, iar ajutorul familiei Movilă încetează practic, lucrările de construire a bisericii fiind oprite. Scrisorile doamnei Elisabeta către Frăție au conținut doar promisiuni care nu au mai putut fi onorate¹⁰.

⁹ *Ibidem*, I/2, p. 524, 528, 635; II/2 p. 28, 40, 342, 349; II, p. 345, 347, 348, 349, 351.

¹⁰ *Ibidem*, II, p. 359, 361, 366, 378, 383, 387, 384, 425, 602, 605.

În 1616, din nou un mare foc a ars toată partea de lemn a bisericii, s-a topit clopotul Kiril precum și acoperișul din tablă de plumb a turnului Corniact care funcționa ca clopotniță.

Ipolit Vorobchievici, citând lucrarea lui Szaraniewicz, ne oferă date despre contribuția în bani adusă de domnitorii din familia Movilă, pentru zidirea bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lwow: Ieremia Movilă — 450.000 florini, 1000 galbeni și 300 ruble; Simeon Movilă cu 1000 zloți, Constantin Movilă și doamna Elisabeta cu 2000 galbeni, Miron Barnovschi — 10.000 florini. Arhitecții care au lucrat la biserica Adormirea Maicii Domnului au fost, din 1591 Paul Romanul, iar din 1597 Woicich Kapinos și pietrarul Ambrozie, urmași de alții, pe vremea lui Miron Barnovschi¹¹. Icoanele și interiorul bisericii au fost pictate de către Nicolae Petrachnovici între anii 1633—1637.

Și următorii domni ce s-au succedat la tronul Moldovei au contribuit la refacerea sfântului lăcaș. Radu Mihnea trimite Frăției din Lwow, la 31 mai 1617, 100 zloți făgăduind și alți bani. Moise Movilă, viitorul domn al Moldovei (1630—1631, 1633—1634) a predat spre păstrare în beciurile bisericii Adormirea Maicii Domnului trei cuferे cu diferite lucruri. El a dăruit bisericii două table din argint, care în 1926, se aflau încă în altarul bisericii¹².

Un ajutor substanțial pentru reluarea și terminarea construcției bisericii „Adormirea Maicii Domnului” a fost dat de către alt domn al Moldovei — Miron Barnovschi, tot din familia Movileștilor. La 12 mai 1627, din Iași, el scrie, la solicitarea Frăției, că, după pilda înaintașilor săi Ieremia și Simeon Movilă, va da ajutor bisericii. În 1628 trimite 2000 zloți, în vistieria bisericii intrând și banii rezultați din vânzarea silitei și a celor 593 camne de salpetu la Sniatyn. În 1629, a trimis din nou bani — 3000 zloți — și daruri. La 30 august 1629, Miron Barnovschi a fost detronat, retrăgându-se la moșia sa de la Ustie — Polonia, de unde a mai dat alte ajutoare care au perm is terminarea bisericii.

La 20 mai 1630, un fulger a lovit turnul Corniact, focul pătrunzând și în biserică, distrugând parțial lemnăria și pictura. Retras la moșia sa, fostul domn al Moldovei a fost solicitat în continuare de Frăție. Lucrările fiind terminate, se impunea stabilirea datei sfințirii bisericii. Miron Barnovschi fixează data sfințirii la 21 noiembrie. În decembrie 1630, la intervenția episcopului de Lwow, Ieremia Tissarowski, care-i dăruiește fostului domn un octoih tipărit de Frăție, se stabilește ca sfințirea să aibă loc în a treia duminică după botezul Domnului; ea a fost oficiată la 16 ianuarie 1631.

După aproape 40 ani, cât a durat clădirea acestui măreț lăcaș al ortodoxiei din Lwow, ridicat cu sprijinul nemijlocit al domnilor Moldovei, a avut loc sfințirea bisericii Adormirea Maicii Domnului. Din Ustie, Miron Barnovschi trimite o scrisoare, datată 10 ianuarie 1631, iar ca reprezentanți ai săi pe arhimandritul lui, curteni, slugi, asigurând toate cele necesare sfințirii. Aceștia aduseră în dar de la Miron Barnovschi o cruce de lemn de chiparos, sculptată în stil baroc, cu ornamente în spirală și scene cu patimile lui Isus Hristos. Crucea se păstrează în tezaurul institutului Stavropighian din Lwow. Au mai fost dăruite veștminte, un felon, un orar brodat cu argint, precum și un covor persan. Sfințirea bisericii a fost făcută de către episcopul de Lwow,

¹¹ Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, 1894, p. 70—76, 135—140.

¹² Dimitrie Țopa, *op. cit.*, nr. 5—6, mai-iunie, 1926, p. 53—61.

Ieremia Tissarowski, un sobor de preoți, participând și numeroși nobili și credincioși din părțile rusești, membrii Frăției.

În interiorul bisericii, sub balconul corului, se afla textul ctitoricesc al domnilor Ieremia și Simeon Movilă, cu stema Moldovei, încadrată într-un cerc care conține pe marginile exterioare elemente sculptural-decorative, iar deasupra ei, o coroană princiară. Un alt pandativ al textului ctitoricesc al lui Miron Barnovschi se află la baza turlei, având o stemă moldovenească identică cu cea a fraților Movilă.

Pe frontonul bisericii se afla pisania slavonă din anul 1629, prin care se închina biserica lui Hristos, rugându-l să-i mântuiască pe ctitori și pe oameni de necredință (aluzie la trecerea la unirea cu biserica Romei), încheindu-se astfel: „Prealuminatul domn al Moldovei, Miron Barnovschi Movilă, săvârșitorul bisericii. Prealuminata amintire a celor doi voievozi ai Moldovei, Ieremia și Simeon Movilă, ctitori ai bisericii”.

Dimitrie Țopa scrie că în interiorul bisericii au fost puse stemele regelui polon, a împărăției Rusiei și a domnului Moldovei, cu inscripția „S-a început și s-a terminat clădirea acestei biserici sub prealuminata domnie a lui Sigismund al III-lea. Prealuminatul domnitor, voievodul Moldovei, Miron Barnovschi Movilă a terminat biserica. Țarul mare cneaz din Moscova — Rusia — a fost binefăcătorul bisericii, iară prealuminății voievozi ai Moldovei, Pavel (corect Petru Șchiopul), Ieremia și Simeon Movilă, ctitorii bisericii”¹³. Ion Bianu a publicat și textul slavon al inscripției din interiorul bisericii, săpată în piatră, aflată la dreapta și la stânga ușii principale de intrare în lăcaș. În partea stângă: „Ale tale, dintru ale tale, ție, împărate Hristoase, robul tău Miron Barnovschi, voievodul Moldovlahiei, sfârșitorul acestui hram cu dragoste aduce”. În partea dreaptă: „Primește dar cu milostivire, Tu, care te-ai răstignit cu trupul, Isuse, cuvintele lui Dumnezeu și pe toți ctitorii hramului acestuia și pe popor, mântuiește-i de credința rea. Anul 7137 (1639)”¹⁴.

Istoricul de artă polon M. Sokolowski (*Arta bisericască la ruteni și în Bucovina*, Lemberg, 1889, scrisă în limba polonă), citat de P. P. Panaitescu, scrie despre acest lăcaș, aflat la hotarul dintre civilizația bisericii ortodoxe și cea a bisericii catolice: „A clădit-o un italian și are urme ale Renașterii italiene precum și ale Barocului; și, totuși, pe lângă acestea, are forme bizantine, așa că impresia generală înfățișează caracterul acestui oraș, aflat la granița a două civilizații”. În forma sa actuală, biserica Adormirea Maicii Domnului din Lwow a fost precedată de alta, dispărută, care era mai apropiată ca tip arhitectural de arta moldovenească.

Odată cu instalarea în scaunul mitropolitan de la Kiev a lui Petru Movilă, fiul fostului domn Simeon Movilă, biserica Adormirea Maicii Domnului din Kiev intra într-o nouă etapă. Între timp, Miron Barnovschi ocupase din nou tronul Moldovei — aprilie-iunie 1633, dar chemat de turci la Istanbul, a fost executat la 22 iunie 1633, murind fără nici o vină, cum spune cronicarul, „nevinovat au fost acest om”¹⁵. Aflat în închisoare, în iunie 1633,

¹³ *Ibidem*, p. 121–136.

¹⁴ Ion Bianu, *Însemnări istorice și literare adunate din biblioteci și arhive galițiene în 1885*, extras din „Analele Academiei Române”, Secțiunea I, Seria II, tom XVIII, 1886, p. 20–21.

¹⁵ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediția Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 113.

fostul domn al Moldovei își întocmește testamentul, care prevede și clauza ca prin vornicul Gavrilaş Mateiaș și Iancu Costin postelnicul (tatăl cronicarului Miron Costin) să fie „dați 15.000 zloți la biserica lui Liiov, care biserică am săvârșit-o noi cu cheltuiala noastră; și multe cheltuieli a făcut breasla de la acea sfântă biserică din Liiov cu zisa noastră și n-am apucat să plătim acele cheltuieli. Ca să aibă a plăti acelea ca să fie pomana noastră deplin”¹⁶.

Petru Movilă, având la bază temeinice studii umanistice, se dedică bisericii, devenind în 1627 arhimandrit al Lavrei Pecerska din Kiev. Pe baza diplomei regelui Poloniei și a hotărârii Patriarhiei din Constantinopol, în biserica Adormirea Maicii Domnului, a avut loc, în 1632, începând cu a treia zi după Sfântul Gheorghe, hirotonirea și sfințirea lui ca mitropolit ortodox de Kiev. Slujbele religioase ale hirotonisirii au fost făcute de către episcopul Ieremia Tissarowski de Lwow, Avram, episcop de Smolensc, Isac de Peremis, Paisie de Hotin, asistați de arhimandriți, egumeni și o numeroasă asistență. Petru Movilă împreună cu mitropolitul Varlaam al Sucevei și Moldovei au fost marii susținători ai bisericii ortodoxe din zona răsăriteană a Europei.

Mormântul lui Petru Movilă a fost readus la lumină dintre ruinele catedralei Adormirea din Lavra Pecerska din Kiev, găsindu-se două plăci de argint cu monograma lui și stema Movileștilor. În biblioteca Academiei Ucrainiene din Kiev, se află un frumos manuscris cu 48 pagini, intitulat „Slujelnic i trebnie achiererschi”, care conține portretul în culori al prelatului în haine arhieresti. Coperta cărții care apare în imagine, are imprimată stema Moldovei și cea a familiei Movileștilor¹⁷.

În 1634, Ana Movilă, fiica lui Ieremia Movilă, căsătorită cu Samuel Potocki și apoi cu hatmanul coroanei, markgraful Mescovski, a făcut, în biserica Adormirea Maicii Domnului din Lwow, cripta pentru Elisabeta, soția lui Miron Barnovschi, dar nu există nici o dovadă că aceasta a fost înmormântată aici.

În 1637, Vasile Lupu, domnul Moldovei, acoperă biserica cu aramă. Va lua apoi legătura cu Frăția Stavropighiană, comandând litere de tipar cu caracter chirilic. Petru Movilă i-a trimis de la Kiev o tipografie cu toate cele necesare editării de carte. Lya 12 mai 1641, domnul Moldovei anunță Frăția că-i va oferi ajutorul său când aceasta va avea nevoie de bani, solicitând și o listă cu lucrurile ce lipsesc bisericii. În 1647, Vasile Lupu trimite pentru biserică 170 zloți și 20 groși, precum și 11 arșini de material brodat pentru confecționarea unui felon.

În 1651, la 9 iulie, regele Poloniei emite un ordin către Frăția Stavropighiană din Lwow, în urma căruia trebuiau predate lui Stanislav Studzinski (catolic) tipografia, literele de tipar, cărțile, banii în numerar și toată averea mișcătoare. În urma numeroaselor intervenții contra acestei măsuri, între care s-au aflat și cele ale Anei Movilă, margrafina Moscovski, regele Poloniei a anulat, în 1652, acest ordin de deposedare a stavropighiei ortodoxe de pe lângă biserica Adormirea din Lwow.

Actele de danie ale familiei Movilă către biserica din Lwow continuă. În 1664, Ana Movilă Potocki donează o Evanghelie ferecată în argint aurit, moștenire de la tatăl său Ieremia Movilă. Manuscrisul rămâne la Frăție până în anul 1704, când biserica a fost jefuită de trupele suedeze ale regelui Carol

¹⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova (1632—1633)*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971, p. 425.

¹⁷ Pavel Balan, *op. cit.*, p. 57—66.

al XII-lea ¹⁸. În 1658, Frăția din Lwow cumpără cu 2000 zloți mai multe sfeșnice de argint provenite din averea lui Ieremia Movilă și moștenite de către fiica sa Maria Movilă Potocki. De altfel, în tezaurul Stavropighiei se păstrează numeroase urme românești: crucea dăruită de Miron Barnovschi, o cruce făcută de Teofan, mitropolitul Moldovei (1561—1572; 1578—1587) și înfrumusețată de către Vintilă clucer și jupâneasa Chera din Țara Românească în anul 1600, o evanghelie slavonă, 217 pagini, ornamentată cu inițiale și miniatuiri, scrisă de preotul Ioan din Stănești, sub voievodul Moldovei Iliș Rareș (1546—1551), un tetraevangheliar, manuscris slavon pe pergament, copiat la mănăstirea Dragomirna, la o dată necunoscută, fiind furat probabil la 1653, de către cazacii lui Timuș Hmelnițchi. „Eustatie Zarembo târgoveț din Lwow, născut în Țara Românească, în localitatea Târgoviște”, răscumpără acest manuscris în 1666, dăruindu-l apoi bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lwow.

În Biblioteca Universității din Lwow (la cota I A.Z.) se află un Tetraevangheliar, manuscris slavon pe pergament, legat în plus și cu aplicații de argint pe plăci gravate. A fost scris pentru Anastasie Crimca, mitropolitul Sucevei, la 14 septembrie 1614, de către monahul Teofil de la mănăstirea Voroneț, fiind pictat la 1616, de către zugravul Ștefan din Suceava. Manuscrisul a fost destinat mănăstirii Krekhov din Polonia, întemeiată în 1613, dar nu a mai ajuns aici. În 1653, a fost prădat de cazacii zaporozieni ai lui Timuș Hmelnițchi, fiind răscumpărat de Enie Hadambul cămăraș și restituit la 8 august 1658, mănăstirii Dragomirna. Acest manuscris a ajuns la Lwow, aflându-se în muzeul Stavropighiei din Lwow ¹⁹.

Sub pronaosul bisericii au fost zidite de la început cripte. La 6 ianuarie 1622, a fost înmormântat în biserică, „în cripte noi, Mano Grecu, cetățean din Țara Românească”, pentru care rudele sale dăruiseră 10 galbeni pentru a i se face rugăciuni.

În 1671, la 20 ianuarie, Gheorghe Duca, domnul Moldovei, comanda Frăției din Lwow, tipărirea a 400 exemplare din Psaltire, împreună cu predicile, în limba română, cu litere slavone. Comanda a fost executată, fiind cunoscută sub denumirea de Psaltirea mitropolitului Dosoftei.

În 1671, turcii produc stricăciuni bisericii Adormirea, distrugând turnul și capela Trei Ierarhi, ridicată de Constantin Corniac. Capela a fost refăcută în 1671—1672 de Alexe Balaban, prevăzându-se și cu o gropniță. Turnul a fost restaurat în 1695, iar până în 1698 au fost zidite clădirile pentru școală, spital și tipografie, care aparțineau Frăției. Alexe Balaban, negustor grec originar din Ianina, suportă cheltuielile de refacere a zidăriei bisericii. Acum s-a ridicat și o nouă capelă, care a primit o pisanie în limba greacă, al cărei text a fost publicat în original de către N. Iorga. Construirea capelei și conducerea lucrărilor s-au făcut de către trei italieni: Pietrus di Lugano, Pietro di Bartone și Paulo Romano ²⁰.

Domnul Moldovei, Gheorghe Duca, a murit în 1685, fiind îngropat provizoriu în cripta lui Alexe Balaban de la biserică Adormirea din Lwow ²¹. Iorga, citându-l pe Nicolae Costin, scria: „Și așa petrecându-se Duca vodă,

¹⁸ Dimitrie Țopa, *op. cit.*, p. 121—122.

¹⁹ Emil Turdeanu, *Manuscrise jefuite de cazaci*, „Magazin istoric”, Serie nouă, august, 1993, p. 8.

²⁰ N. Iorga, *op. cit.*

²¹ Eudoxiu Hurmuzachi, *op. cit.*, II/2, p. 232 și Ion Neculce, *op. cit.*, p. 163.

l-au astrucat în biserica lui Alexie Balaban, neguțătorul cel mare, carele a avut și câteva bude în țara Moldovei mai-nainte”²². Dintre documentele Frăției, Dimitrie Țopa reține și mențiunea făcută la 1690: „Mitropolitului Sucevei — Dosoftei — i s-au împrumutat 600 zloți, lăsând ca amanet o cruce cu rubine. Acel mitropolit în timpul războiului cu poarta otomană (1686) a fost de partea polonilor (regele Sobiescki), de aceea a trebuit să plece în Polonia. A trăit în Jolca (Zolkiev) unde a și murit”. El a luat cu sine odoarele, cărțile, vestmintele, documentele Mitropoliei Moldovei, precum și sicriul cu moaștele Sf. Ioan, care au fost aduse la Suceava, în 1783, restul obiectelor nefiind înapoiate în țară²³.

În 1704, regele Carol al XII-lea al Suediei asediază și ocupă Lwowul. Frăției Stavropighiene i-a fost impusă o mare contribuție, pierderile fiind evaluate la 120.000 zloți. A fost luată și Fvanghelia ferecată în argint, donată în 1664 de Ana Movilă Potocki.

Din 1708, când Polonia era condusă de regele Stanislav Lesczinski, un catolic zelos, Frăției Stavropighiene i se opresc legăturile cu Patriarhia din Constantinopol, de care depindea direct. Persecuțiile bisericii latinești unite cu Roma erau foarte mari, fiind dirijate de episcopul catolic și primăria din Lwow. Frăția se mai susținea doar prin veniturile realizate de tipografie, și aceasta concurată de cea care funcționa pe lângă biserica unită Sf. Gheorghe. În 1708, Sumleanski, episcopul de Lwow, își dă consimțământul pentru unirea cu biserica Romei, urmând ca cel definitiv să fie dat după primirea răspunsului de la nunțul papal Nicolae Spinola, în care sens îi trimite o scrisoare în care se menționează drepturile pe care le avea Frăția sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol, și pe care și le rezervă în continuare și la primirea unirii. Episcopul roagă ca nunțul papal să certifice dreptul Frăției de a rămâne în subordonarea directă a Romei, respectiv a Papei. La 2 mai 1708, Frăția primește solemn unirea în fața episcopului de Lwow, trimitând concomitent nunțiului papal două cereri, una către Papă și alta către Congregația Romana (De Propaganda Fide), pentru recunoașterea drepturilor câștigate de la Patriarhia Constantinopolului.

În pomelnicul bisericii Adormirea Maicii Domnului apare și Maria, născută Catargiu, soția voievodului Moldovei, Ștefan Petriceicu, moartă la 4 martie 1705, fiind înmormântată în mănăstirea Lawrow. Mai apare în pomelnic și boierul moldovean Constantin Turcul, cu moși în ținutul Cernăuți: Zastavna, Pohorlăuți, Boianciuc, Vilance și Budineț. El a jucat un rol important în războiul suedezilor cu rușii din 1709. Cu detașamentul său de cavalerie reuși să-i alunge pe suedezi din Cernăuți²⁴.

Între 1741—1766, seniorul Frăției a fost moldoveanul Vasile Turcul, staroste de Cernăuți, iar pentru anii 1741—1748, se înscriu în Frăție și frații lui. Referitor la familia Turcu, să menționăm că, prin testamentul din 11 martie 1813, întocmit la Hliboca, Tadeus Turcul își lasă averea sa mobilă pentru a servi la construirea bisericii greco-catolice din Cernăuți, care va exista pentru memoria perpetuă a familiei Turcu²⁵.

²² N. Iorga, *op. cit.*, p. 389.

²³ Dimitrie Țopa, *op. cit.*, p. 128.

²⁴ Simion Reli, *Ciltoriile religioase românești în Polonia*, „Candela”, oct.-dec. 1930, p. 458; P. P. Panaitescu, *Pribeția lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor*, în „Analele Academiei Române” — M.S.I., Seria III, tom XXI, 1939, p. 401.

²⁵ Teodor Balan, *Documente bucovinene*, IV, Cernăuți, 1938, p. 72—73.

În 1837, un oarecare Vasile Nestorovici, sacristan, poruncește ca pietrele mari din marmoră și cu inscripție, să fie scoase din zid și sparte în bucăți mici pentru a servi la repararea pardoselii bisericii. Atunci au dispărut mormintele ortodoxe din biserică. A fost găsit un fragment din marmură cu inscripția „Maria 16...”, o cruce și literele „Mo...”, în care s-a căutat monograma Movileștilor.

În anul 1787, toate bisericile ortodoxe din Galiția fuseseră preluate de către greco-catolici, uniți cu biserica Romei. În casele din Lwow, închiriate de la Contesa Potocka, credincioși ortodocși din rândurile boierilor moldoveni refugiați în Galiția, dar și negustorii greci, ruși și sârbi au amenajat o casă de rugăciune, unde slujba se făcea în limba română. În 1897, Fondul Bisericesc Ortodox al Mitropoliei Bucovinei a ridicat, în locul acestei case de rugăciuni, o capelă ortodoxă română cu hramul Sf. Gheorghe, pe care a și susținut-o material și după primul război mondial.

BISERICA SF. ONUFREI – BASILITANI DIN LWOW – UCRAINA

Biserica Sf. Onufrei din vechea suburbie a orașului Lwow nu este o ctitorie moldovenească, dar, în decursul timpului, a beneficiat de ajutoare românești, având strânse legături cu boieri sau domni moldoveni refugiați în Polonia.

Orașul Lwow a fost locul de refugiu pentru unii dintre domnii și boierii Moldovei. În 1563, Iacob Heraclid Despot este înlocuit la tronul Moldovei cu boierul Tomșa, „frumos la înfățișare, viteaz, cu mâini puternice, piept vârtos și suflet îndrăzneț”, așa cum îl caracteriza cronicarul Azarie. Ca domn al țării, Tomșa și-a schimbat numele în Ștefan, reușind să se mențină în scaunul țării până în martie 1564, când Alexandru Lăpușeanu reușește să revină în Moldova cu ajutorul turcilor. Ștefan Tomșa cu boierii din partida sa fug în Polonia, dar aici, la intervenția sultanului Soliman, „în cetatea Liovului i s-a luat viața lui și sfetnicilor care erau împreună cu dânsul”¹.

Despre moartea fostului domn al Moldovei, Ștefan Tomșa, ne lasă informații și Grigore Ureche, care arată că Polonia, nedorind să strice pacea cu turcii, din ordinul regelui „i-au taiatu capul Tomșii și lui Moțoc vornicul și lui Spancioc spătariu și lui Veveriță postelnicu, pe care i-au îngropat afară din târgu, la mănăstirea lui Sfeti Onufrie”². Cronică armenilor din Camenița reda și ea acest eveniment: „La 28 aprilie 1564, într-o vineri, sunt decapitați la Lemberg <Liov> Tomșa vodă” împreună cu boierii „Moțoc și Spancioc, cei mai de seamă boieri ai țării”³. O informație venețiană menționează că evenimentul a avut loc la 27 mai 1564.

Pe baza cercetărilor mai noi se poate reconstitui evenimentul petrecut la 1564⁴. Din ordinul regelui Sigismund August, fugarii au fost prinși la 13

¹ *Cronica lui Azarie, Literatură română veche*, I, ediția G. M. Mihăilă și D. Zamfirescu, București, Ed. Tineretului, 1969, p. 211–213.

² Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, București, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 189–191.

³ H. Dj. Siruni, *Mărturiile românești despre România. I.*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice”, Seria III, tom XVII, 1939, p. 11.

⁴ Maria Magdalena Szekely, *Moțoc vornicul, ficțiune și adevăr*, „Magazin istoric”, seria nouă, mart. 1993, p. 56–60.

aprilie 1564, și întemnițați la Lwow. Sentința de execuție a fost dată la 26 aprilie 1564, dar aplicarea pedepsei a mai întârziat o lună, timp în care domnul Alexandru Lăpușeanu a cerut restituirea averilor Moldovei duse în Polonia, nereușind să recapete nimic. Prin testamentul făcut de Ștefan Tomșa înaintea execuției sale, el cerea să fie îngropat în biserica Sf. Maria (deci s-ar fi putut ca în secolul al XVI-lea biserica Sf. Onufrei să fi avut alt hram?). „căreia îi lasă și cu voia soției sale Candachia, 300 galbeni de aur”. La 5 mai 1564, vornicul Ion Moțoc își face testamentul lăsându-și familia și averea sa sub tutela hatmanului coroanei, Nicolae Sieniawski, conform unei însemnări dintr-un registru liovean. Tot la 5 mai 1564 și Spancioc Petre își face testamentul în temnița din Lwow⁵.

Decapitarea fostului domn al Moldovei și a sfetnicilor săi are loc în săptămâna 18—25 mai 1564, iar înmormântarea celor trei osândiți s-a făcut în biserica Sf. Onufrei. Ei nu puteau cere înmormântarea în biserica Adormirea din Lwow, ctitorie a domnului Alexandru Lăpușeanu, dușmanul lor.

Pe un epitaf înfățișând 13 sfinți, brodat cu fir de aur, argint și mătase, apare, în limba slavonă, mărturia pusă în circulație de P.S. Năsturel: „acest epitrahil l-a făcut Ion Moțoc, mare vornic, și soția sa Mădălina și l-a dat pentru sufletul lor”.

La biserica Sf. Onufrei, în zidul exterior capelei din dreapta navei, se afla și mormântul Omolianeii, fiica lui Iancu Sasul, domn al Moldovei între 1579—1582, căsătorită cu polonezul Albert Ponetowski și decedată la 25 februarie 1598. Placa de mormânt are următoarea inscripție în limba latină, publicată de Nicolae Iorga: „Omelianae, illustrissimi olim principis Moldaviae Ianikulae filiae Albertus Ponetowski charios coniugi, ab dulcissiman memoriam posuit; mortua die XXV febr<ruaiae> A<nno> D<omini> 1598”⁶. Dar răposata nu avu parte de a se odihni în mormântul ei, deoarece în 1652, Frăția Stavropighiană admite „să fie îngropat trupul fratelui său Alexandru la Sf. Onufrie, în mormântul fiicei lui Iancu, domnul Moldovei, soția lui Ponetovski”.

În pridvorul bisericii Sf. Onufrei s-a aflat până la 1883, mormântul Mariei, fiica lui Ionașco Ivul postelnic, soția lui Nicoară Prăjescu, vistier al Moldovei. În 1610, acesta dăruiește bisericii o evanghelie slavonă tipărită la Wilno în anul 1600, îmbrăcată în catifea și plăci de argint, cu inscripția „Cu cheltuiala sa a îmbrăcat-o și a dăruit-o grația sa, pan Nicoară vistiernicul țării Moldovei, anul 1610”. Înainte de restaurarea bisericii, în 1882—1883, mormântul Mariei Prăjescu se mai putea vedea în pridvorul bisericii, dată după care el a dispărut. Cu ocazia acestei restaurări, pietrele de mormânt au fost sfărâmate de către clerul catolic unit. Atunci a dispărut și mormântul domnului Ștefan Tomșa, iar despre mormintele vornicului Ion Moțoc, spătarului Petre Spancioc și postelnicului Veveriță nu se mai știe nimic.

În anul 1823, a fost deschis mormântul lui Ștefan Tomșa, iar mai târziu în 1854, o descriere a bisericii pomenește de piatra de mormânt a domnului Moldovei, care avea în centrul ei capul de bour cu stema Moldovei, precum și o inscripție slavonă, destul de ștearsă de timp.

⁵ Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privind istoria românilor*, II/1, București, Ed. Socec, 1891, p. 240.

⁶ Nicolae Iorga, *Note polone*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorie”, seria III, tom II, București, 1924, p. 388.

În biblioteca bisericii Sf. Onufrei s-a aflat și Sintagma lui Matei Vlastares, manuscris slavon copiat la mănăstirea Sucevița pentru domnul Ieremia Movilă, din porunca mitropolitului Teodosie Barnovski. Exemplarul se află în prezent la Universitatea din Lwow, fond Petruszewicz ⁷.

Din anul 1708, Frăția Stavropighiană a bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lwow este constrânsă a trece la unirea cu biserica Romei, astfel că și în prezent ea aparține acestui cult ⁸.

MĂNĂSTIREA SCHITUL MARE – MANIAVA DIN GALIȚIA – UCRAINA

Mănăstirea ortodoxă ruteană numită Maniava, după numele pârâului care curge în preajma ei, cunoscută mai mult sub numele românesc de Schitul Mare, cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci, a fost întemeiată în 1612, de către călugărul rutean Iov. Urmașii care au fixat pentru posteritate amănunte din viața monahului rutean aminteau și de legăturile acestuia cu Moldova, despre sprijinul pe care-l ceruse doamnei Elisabeta Movilă, văduva domnului Moldovei, Ieremia. La sfârșitul vieții sale, mănăstirea Schitul Mare devine Stavropighie, depinzând direct de Patriarhia din Constantinopol. A fost mănăstirea ortodoxă care a rezistat aproape două secole la rând încercărilor și marilor presiuni, deseori brutale, de catolicizare, patronate de regi, nobilimea polonă și ruteană precum și de clerul catolic. În 1654, Chievul, centrul ortodoxiei din Polonia, a căzut în mâinile Rusiei, astfel că rezistența ortodocșilor din Galiția slăbi tot mai mult în fața ofensivei catolice. Trecuseră pe rând la unirea cu biserica Romei, episcopul ortodox de Lwow (1700), Frăția Stavropighiană de pe lângă biserica moldovenească Adormirea Maicii Domnului din Lwow (1708). Ultimul refugiu al rezistenței ortodoxiei din Galiția în veacul al XVIII-lea a rămas mănăstirea Schitul Mare, care, numai prin ajutorul masiv și permanent primit din partea Moldovei, s-a putut menține până în 1785, când a fost desființată de austrieci; ulterior, a fost renovată și predată uniților.

La cererea Mariei Potocki, fiica răposatului domn Ieremia Movilă, la 31 mai 1648, Vasile Lupu, domnul Moldovei, împreună cu mitropolitul Varlaam, episcopii de Roman, Rădăuți și Huși, precum și marii boieri, închină mănăstirea Sucevița, ctitoria lui Ieremia Movilă, mănăstirii Schitul Mare din Galiția — Polonia. Din cauza multor neorânduiri, mănăstirea Sucevița a ajuns aproape de pustiire, încuviințându-se astfel ca ea să fie predată în mâinile părinților din Schitul Mare, care se aflau la Sucevița de cinci ani, întocmind aici viața întru păstrarea poruncilor lui Hristos, buna ascultare și orânduire. Mănăstirea Sucevița își reține pentru sine toate satele pe care le avea, cedând Schitului Mare numai satul Mamaiești din ținutul Cernăuți ¹.

⁷ Radu Constantinescu, *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor (1340–1640)*, București, 1984, p. 24. Autorul a publicat și un mare număr de manuscrise slavoromâne, aflate în diferite colecții, provenite de la biserica Sf. Onufrei.

⁸ P. P. Panaitescu, *Fundațiuni religioase românești în Galiția*, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an XXII, ian.-mart., 1929, p. 8–9.

¹ Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița. Cu anexe de documente ale Schitului Mare*, București, 1923, p. 204, 205, 217–220.

În 1659, la 13 iulie, Gheorghe Ghica, domnul Moldovei, miluiește călugării de la Schitul Mare, cu zeciuiala de pe locul domnesc din hotarul târgului Cernăuți, care se va da anual pentru a folosi ca hrană călugărilor, zeciuială ce va fi predată mănăstirii până la desființarea sa ².

La 6 martie 1660, actul de închinare al mănăstirii Sucevița către Schitul Mare a fost înnoit de domnul Ștefăniță Lupu, mănăstirea primind și satul Mamaiești din ținutul Cernăuți ³.

În 1665, la 18 martie, Istratie Dabija Vodă, cu binecuvântarea mitropolitului Gheleon, a episcopilor de Roman și Huși, precum și a sfatului boierilor Moldovei „dă biserica din întregii Mamaiești — ținutul Cernăuți, în posesia călugărilor de la Schitul Mare, ca să le fie metoh, cu 12 case de supuși, care moșie este a Suceviței”. Alte scutiri, pentru goștina de oi, văcăritul pentru vite, deseatina pe stupi, primirea pâinii din zeciuiala de la Cernăuți, a undelemnului și tămăiei din vama de la Cernăuți, au fost date de către domniile Moldovei în 1710, 10 martie, 1727, 26 iulie, 1733, 26 iulie, 1741, 1 ianuarie ⁴.

Mănăstirii Schitul Mare i s-au făcut și alte danii de către boierii moldoveni. În 1710, 8 iulie, Savin, mare ban, dăruiește satul Pleșești pe Miletin — din ținutul Hârlau. În aceeași zi, soția sa, Ileana, fata răposatului Vasile Ceaurul, fost mare logofăt, dăruiește jumătate din satul Mitcau din ținutul Cernăuți ⁵. În același an, la 15 septembrie, Maria, stolniceasa răposatului Dumitrașco Ursachi dăruiește satul Pilipăuți din ținutul Cernăuți ⁶. În 1712, la 4 iulie, Nicolae Alexandru Mavrocordat, domnul Moldovei, întărește Marele Schit satele: Pleșești — ținutul Hârlau, jumătate din satul Mitcău — ținutul Cernăuți și Pilipăuți, din același ținut ⁷. Câțiva ani mai târziu, la 23 octombrie 1744, Ioan Nicolae Mavrocordat asigura mănăstirii Marele Schit scutirea de goștină pentru 250 oi, deseatina din 50 stupi, îi dădea lunar din vama de la Cernăuți câte două ocă undelemn și o litră de tămăie precum și zeciuiala (dijma) locului domnesc din Cernăuți. Alte asemenea danii au mai fost făcute de domniile Moldovei în 1742, 3 martie și 1754, 20 martie ⁸.

Vechile privilegii acordate mănăstirii Schitul Mare au fost reînnoite în 1762, 12 decembrie, de către Grigore Ioan, domnul Moldovei ⁹.

În 1775, partea de nord a Moldovei, viitoarea Bucovina, a fost ocupată de trupele austriece. Noile autorități au desființat schiturile și mănăstirile din Bucovina, cu excepția Putnei, Suceviței și Dragomirnei. Întreaga avere imobiliară a tuturor mănăstirilor și schiturilor a fost trecută pe seama Fondului Religionar al bisericii greco-ortodoxe din Bucovina, nou constituit cu această ocazie. La 2 iulie 1777, încetează relațiile de subordonare a mănăs-

² Teodor Balan, *Documente bucovinene*, II, Cernăuți, Bd. Glasul Bucovinei, 1934, p. 162.

³ * * * *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, III, 1653—1675, București, Ed. Arhivelor Statului, 1968, p. 124; *Ibidem*, supliment I, 1403—1720, București, 1975, p. 248.

⁴ Corneliu Istratie, *Condica lui Constantin Mavrocordat*, III, Iași, 1987, p. 241—242.

⁵ Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 206.

⁶ Veronica Vasilescu, Doina Duca Tinculescu, *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale. V. 1701—1720*, București, 1974, p. 260.

⁷ Teodor Balan, *Documente bucovinene*, III, Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1937, p. 28—29, 35—36, 156—157, 168—170.

⁸ Idem, *Documente bucovinene*, IV, Cernăuți, 1938, p. 235—236.

⁹ *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente*, București, Ed. Arhivelor Statului, 1983, p. 245.

tirii Sucevița față de Schitul Mare din Galiția, provincie ocupată și ea de austrieci.

Întrucât mănăstirea Schitul Mare avea unele proprietăți în Bucovina, în 1782, 15 februarie, au fost convocați delegații care să prezinte drepturile de proprietate pe care le aveau asupra locurilor respective; este vorba de eclesiarhul Isachie și ieromonahul Ghelasie, însoțiți de către Hurie, proegumenul mănăstirii Sucevița, care au prezentat documentele de proprietate pentru satele: Mamaiești, Revna, jumătate din satul Mitcău, o macriște în orașul Cernăuți și zeciuala din pâinea ce se strângea din dijma de pe locul domnesc al orașului Cernăuți. Toate proprietățile au fost trecute la Fondul Religionar al Episcopiei Ortodoxe a Bucovinei, care funcționa la Cernăuți¹⁰.

În 1787, catapeteasma și unele odoare de la mănăstirea Schitul Mare au fost duse în casa de rugăciuni din Lwow amenajată în construcția închiriată de către contesa Potocka. Toate cheltuielile au fost susținute prin contribuția moldovenilor, grecilor și rușilor ortodocși, iar slujba se făcea în limba română.

În pomelnicul mănăstirii Schitul Mare, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române (ms. slav nr. 500), sunt trecuți domnii Vasile Lupu, cu doamna Ecaterina, și copiii Ștefan, Alexandru, Ioan, Maria, Ruxandra, Ecaterina, Gheorghe Ștefan voevod cu neamul său, Ștefan Petriceicu voevod, apoi boierii moldoveni și munteni, Grigore Halepinski (căsătorit cu Maria, văduva lui Ștefan Petriceicu vodă), Costin, căpitan din Țara Românească, Ioan Vlad, pisar și vameș mare de Cernăuți, Constantin Turculeț stolnic de Cernăuți, polcovnicul maiestății sale, regele Poloniei, Daniil, mare spătar, Iordache, rotmistru în polcul lui Iliăș Abaza, Ioan Palade, mare spătar, Dimitrie, staroste de Cernăuți, Gheorghe Staroste de Cernăuți, Ioan Turculeț, rotmistru, Savin, mare ban în Moldova, Iordache Cantacuzino satrar și neamul lui, precum și mulți alți boieri.

Ajunși la sfârșitul expunerii noastre, să punem în discuție principalele date legate de istoria mănăstirii Schitului Mare. Între anii 1593—1595, când rutenii ortodocși din Galiția au acceptat unirea cu biserica catolică, ruteanul ortodox Kniahinecki din Tisemenița pleacă la muntele Athos, unde se călugărește primind numele de Iov. Pe la 1600, el s-a întors în Polonia, stabilindu-se la Maniava, într-un mic schit solitar. Cu timpul, în jurul său se adunaseră vreo 40 învățăcei plini de cucernicie, astfel că schitul devine neîncăpător. Urmașul lui Iov, cucernicul stareț Teodosie, stăruie pe lângă Maria Movilă, căsătorită cu Ștefan Potocki, voievod de Breslav, ca să contribuie la înălțarea unei mănăstiri în locul schitului. Prin contribuția Mariei Movilă, în 1620, era terminată mănăstirea, iar patriarhul ortodox de la Constantinopol îi recunoaște dreptul de Stavropighie. Se primesc ajutoare și din Rusia, astfel că Schitul Mare ajunsese la 200 călugări cucernici, dintre care o parte au trecut la mănăstirea Sucevița, pentru întărirea evlaviei în viața duhovnicească.

În 1676 turcii ard mănăstirea, care, cu ajutorul țarului Rusiei, reușește să se refacă. De altfel, în 1761, episcopul greco-catolic din Lwow se plânge către Papă că Schitul Mare nu se unește cu biserica catolică, „fiindcă primește ajutoare însemnate din Rusia și Moldova”.

¹⁰ D. Dan, *op. cit.*, p. 217—220.

Odată cu desființarea mănăstirii de către austrieci, unii din călugării săi au fost transferați la schitul din Mamaiești, alții la Mitcău și Vadul Nistrului (Brodoc) din ținutul Cernăuți. În 1784, egumenul Protosievici Isac, împreună cu doi călugări, pleacă la Kiev, iar 50 de călugări trec în Moldova și se stabilesc la mănăstirea Coșula-Botoșani ¹¹.

Prin sprijinirea ortodoxiei rutene, Țările Române au înscris un capitol însemnat în istoria culturală și spirituală a poporului român. Românii au păstrat rolul de conducători spirituali pentru popoarele ortodoxe din această parte a Europei, rol preluat mai târziu de ruși ¹².

BISERICA SFÂNTA PARASCHIVA DIN LWOW – UCRAINA

Piatra de temelie a bisericii Sfânta Paraschiva din Lwow, numită și Sf. Vineri, după calendarul sfinților slavi, a fost pusă de Constantin Corniact, bogatul negustor cretan de la curtea lui Alexandru Lăpușeanu. Când tronul Moldovei a fost ocupat de Heraclid Despot, Constantin Corniact se refugiază în Polonia (1563). Aici, căsătorindu-se cu o nobilă poloneză, a fost înnobilit, primind indigenatul. Chiar în anul morții sale, 1603, prin suma de bani pe care a donat-o, încep lucrările de construire a unei biserici destinată a fi mănăstire de călugărițe, cu hramul Vovidenia, iar în 1607, se toarnă fundațiile. Moartea lui Constantin Corniact, lipsa de bani, ofensiva tot mai puternică a autorităților de stat și a celor locale spre uniație au contribuit la stagnarea lucrărilor timp de aproape o jumătate de secol.

Meritul de a fi terminat biserica ortodoxă, ale cărei fundații fuseseră turnate la începutul secolului al XVII-lea, revine domnului Moldovei, Vasile Lupu, care, la solicitarea Frăției Stavropighiene ortodoxe din Lwow, dă tot sprijinul material necesar. Domnul Moldovei avea să fie sprijinit în acțiunea sa de către mitropoliții ortodocși români Petru Movilă de la Kiev și Varlaam, al Sucevei și Moldovei.

Biserica Sf. Paraschiva din Lwow a fost ridicată între anii 1643–1644, în stilul arhitecturii moldovenești, împletit cu elemente ale tradiției locale aparținând goticului târziu. A fost concepută în formă de cetate, cu ferestre înguste și înălțate, cu pereții groși, din piatră, adusă tocmai din Basarabia — Coșeuți. Turnul bisericii a fost construit după cel de la biserica moldovenească Adormirea Maicii Domnului din Lwow. Nici o mărturie contemporană nu ne-a rămas astfel încât să putem cunoaște forma inițială a bisericii, aceasta suferind modificări în decursul timpului. Catapetasma bisericii, care se pare că a fost restaurată ulterior, este din lemn sculptat în stil moldovenesc, ornamentată cu struguri de viță de vie. Pictura catapetesmei este de stil bizantin, întregul edificiu constituindu-se într-o operă de artă admirabilă, ieșită din mâna acelorași meșteri care au lucrat, în 1639, la Iași, biserica Trei Ierarhi.

¹¹ Simeon Reli, *Din suferințele bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă*, „Candela”, mart.-iul. 1925, p. 221–236; Ion Nistor, *Istoria Fondului Bisericesc din Bucovina*, Ed. Glasul Bucovinei, 1921, p. 9–10.

¹² P. P. Panaitescu, *Fundațiuni religioase românești în Galiția*, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an XXII, fasc. 59, ian.-mart., 1929, p. 17–19, nota 2.

În interiorul bisericii se află încastrată în parapetul corului, stema Moldovei și a domnului Vasile Lupu, reprezentând o frumoasă sculptură în relief înalt, dăltuită în piatră. Partea inferioară a stemei conține inscripția în limba slavonă: „Ioan Vasile Voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei”. Din pisania ctitoricească, prezentată într-un mod aparte de cele tradiționale moldovenești, citim: „Soarele, spada și coroana / Sceptrul, paloșul apararea / Capul încoronat și stelele / Toate înseamnă strălucirea ta. Hramul acesta s-a terminat în 7152 <1644>, august 15”. În continuare se află inițialele titlaturii domnului Moldovei. „I<oan> V<asile> v<oevod> b<ojiuu> m<ilostiiu> g<ospodar> z<emli> M<oldavscoi>”¹.

Se presupune că la sfințirea bisericii ar fi luat parte și mitropoliții români Varlaam al Sucevei și Petru Movilă al Kievului. Într-un muzeu din Lwow se păstrează un patrafir, cu o înscrisiere slavonă cusută la marginea inferioară, cu fir de argint: „Acest patrafir l-a făcut Ioan Vasile voievod, domnul Țării Moldovei, la anul 7151 <1643>”².

În 1648, la 28 octombrie, Vasile Lupu cumpăsase de la Ioan Sovodinschi, o moșie lângă Lwow, pe care a dăruit-o bisericii în vederea întreținerii preotului.

Biserica Sfânta Paraschiva din Lwow a fost restaurată în anul 1908, iar sub stratul de zugrăveală al fațadei au fost depistate urme cu fresce reprezentând scene din viața și patimile sfintei Paraschiva.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, sub puternica presiune a autorităților laice și ale clerului catolic, biserica a fost preluată de cultul uniatic³.

După anul 1787, când toate bisericile ortodoxe din Polonia au fost trecute la uniație, a funcționat o casă ortodoxă de rugăciuni, unde slujbele religioase se țineau în românește. Mai târziu, Fondul Bisericesc al Mitropoliei Bucovinei a construit în locul acesteia o capelă română cu hramul Sf. Gheorghe, care în 1930 avea ca preot pe Vespasian Reut⁴. În muzeul Mitropoliei Bucovinei din Cernăuți se păstra încă, până în anul 1940, un întreg iconostas din secolul al XVIII-lea, bine conservat, provenit de la capela ortodoxă din Lwow. S-a avansat ideea că acest iconostas ar fi putut fi cel de la Schitul Mare din Galiția, mutat la Lwow⁵.

CTITORII ȘI DANII ROMÂNEȘTI PENTRU BISERICI ORTODOXE DIN GALIȚIA – UCRAINA

Bisericile ortodoxe din partea răsăriteană a vechii Polonii, astăzi Ucraina, au fost susținute prin danii ale domnilor și boierilor români, care, atunci când soarta le era potrivnică, pribegeau în Polonia.

¹ P. P. Panaitescu, *Fundațiuni religioase românești în Galiția*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an XXII, ian.-mart. 1929, p. 9–11, Pavel Balan, *Icoana sufletului nostru*, Chișinău, Ed. Hyperion, 1992, p. 30, 39–42.

² Ion Bianu, *Însemnări istorice și literare adunate din biblioteci și arhive galițiene în 1885*, Extras din „Analele Academiei Române”, seria II, tom VIII, secțiunea I, 1886, p. 21.

³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 9–11.

⁴ *Mitropolia Bucovinei*, „Anuarul arhiediecei ortodoxe a Bucovinei”, Cernăuți, 1930, p. 124.

⁵ Ioan Zugravu, *Muzeul bisericesc al Mitropoliei Bucovinei*, „Anuarul Muzeului Bucovinei”, Cernăuți, 1944, p. 283.

Constantin, stolnicul din Dumeni, fostul fiu nelegitim al domnului Radu Șerban din Țara Românească (1602—1611) și al Elinei, sub numele de Constantin Șerban Basarab, a fost domn în Muntenia între 1654—1658, timp în care a început ridicarea bisericii mitropoliei din București, pe care nu reușește să o termine. Mazilit de către turci, se stabilește în Polonia, împreună cu Nedelea, a doua soție a lui. Pentru serviciile aduse Poloniei, regele Sobieski îi încredințează la 22 iunie 1682, numai pe timpul vieții lui și a soției sale, „cheia” Wanowice, ce cuprindea trei sate aparținând domeniului regal de la Sambor. Din averea sa, Constantin Șerban Basarab ridică o biserică, în 1666 în Maramureșul din Rusia Subcarpatică, în localitatea Cernagora, la Muncaci. În același ținut, cu câțiva ani înainte, la 1661, el ctitorise o biserică din piatră, Sf. Mihai, la Msticicov, pe locul unei vechi biserici de lemn a cneazului Teodor Koriatovici. Din pisania bisericii aflăm că „Teodor Koriatovici a fost cneaz / Pentru iertarea păcatelor a făcut mănăstire / Biserica de lemn rămăsese din veacuri / În anul de față 1661 s-a ridicat din piatră / Prin Constantin voievodul Țării Românești / și cu doamna Nedelea / Vlădica fiind atunci Ioanichie / la Msticicov, unde s-au străduit pentru aceasta / Și a dat să cioplească această piatră / Anul 1661, mai, 13”.

La moșia sa din Wanowice, fostul domn Constantin Șerban Basarab își face testamentul la 28 februarie 1685, ultima dorință fiind cea de a fi îngropat „lângă trupurile străbunilor mei din Țara Românească”, dorință ce nu i-a fost îndeplinită. Fostul domn moare la 1685, fiind înmormântat la mănăstirea Lawrow (Lawriw), ce se află în apropiere și care va deveni locul de odihnă a doi domni români pribegi în țară străină. Mănăstirea Lawrow avea hramul Sf. Onufrei, fiind situată pe râul Linina, lângă Sambor, centru rutean trecut ulterior la uniași. Manuscrisul cronicii mănăstirii, redactat în limba polonă la 1784, nu pomeneste de mormântul lui Constantin Șerban Basarab, ci numai de cel al lui Ștefan Petriceicu, voievodul Moldovei, care se află trecut și în pomelnicul acestui lăcaș. Cronica mănăstirii pomeneste însă de dania făcută în 1681, de Constantin Șerban și soția sa Nedelea. „Părintele Macarie Swietohorec din Wisna a obținut lemnul Sfintei Cruci de la Constantin, domnul Moldovei, voievod al Ungrovlahiei și al întregului ținut de la Nistru stăpânitor, și a mai adus și alte lucruri la această mănăstire”.

Pomelnicul mănăstirii Lawrow, scris în rusește, cuprinde familia domnului Țării Românești: „Aceasta este pomenirea robului lui Dumnezeu Ioan Constantin Voievod, domn a toată țara Ungrovlahiei și autocrat a toată Potunavia și cu doamna lui Nedelea, anul 1681, august 21. Pomeneste sufletele robilor tăi: Io Constantin Voievod, doamna lui Nedelea, părinții domnului, Șerban Voievod și Elena, bunicul său Șerban, Șerban Voievodul muntenesc botezat de dânsul, doamna lui Maria, tatăl doamnei Nedelea Pristav, mama ei Ecaterina, domnul Io (Matei Basarab) și Elena doamna lui”. Mai sunt trecuți în pomelnic „pod starostele domnului Gheorghe și soția lui Ana”.

„Ioan Șerban Constantin Basaraba” mai apare și în pomelnicul bisericii din Dobromil, localitatea aflată în apropierea mănăstirii Lawrow.

După ce moare și Nedelea (la 1695, nu mai era în viață), moșia Wanowice s-a aflat în posesia boierilor moldoveni pribegi, Ilie Moțoc și Nicolae Murguleț.

La mănăstirea Lawrow, după mențiunea din cronica și pomelnicul acestui lăcaș, a fost înmormântat și Ștefan Petriceicu Vodă, domnul Moldovei (între 1673—1674 și 1683—1684), și el refugiat în Polonia și stabilit pe do-

meniile regale din Kupnowica, la nord de Sambor. Mitropolitul rucean Vinițchi consemnează în plus: „În anul 1705, am îngropat la mănăstirea Lawrow pe doamna Moldovei, recăsătorită cu Helepinski, martie, 4”. La 28 martie 1705, același mitropolit notează și aducerea osemintelor lui Iacob Halepinski la Lawrow, alături de ale doamnei.

Urmele acestor morminte nu se mai văd de multă vreme, nefiind exclusă posibilitatea ca ele să fi fost scoase ulterior de clerul unit-catolic, după cum s-a procedat în multe alte cazuri¹.

Prin danii însemnate făcute de domnii și boierii moldoveni pribegi în Polonia, numele acestora se aflau trecute în pomelnicile mai multor mănăstiri, și biserici de mai mică importanță, situate în Galiția și partea apuseană a actualei Ucraine, care au reușit să se mențină mai mult timp la credința ortodoxă.

Pomelnicul mănăstirii Uniev de lângă Przmysl (la tipografia căreia, în 1673, a fost tipărită în română *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei al Moldovei) îl menționează pe „milostivul domn Petru (Șchiopol) Voievod și boierii lui, pan Andrei, hatmanul cel mare al țării Moldovei”. La anul 1629, apar menționați domnul Miron Barnovschi, cu pan Gavrilaşcu, logofăt al doilea al țării Moldovei, pan Ghenghea, vornicul țării Moldovei, Gavril Moțoc, logofătul țării Moldovei, care a cumpărat mănăstirii Uniev un *Apostol* tipărit în 1573”.

Mănăstirea Ugorniki în Galiția are trecuți în pomelnic pe Ștefan Petriceicu, domnul Moldovei ca fondator, pe boierii Gheorghe Barnovschi, soția Xenia, copiii Elena, Ecaterina, Constantin Turculeț, Andrei, Miron, Velicico (Costin), ierodiaconul Atanasie Volcinschi, clisiarhul Mitropoliei Sucevei și Moldovei, Vasile Capra, Savin Medelnicerul cu soția lui Rubina și copilul lor Dimitrie s.a.

Biserica orășenească din Stanislau (Stanislawow) are trecuți în pomelnic la anul 1684, pe Ștefan Petriceicu voievod cu boierii săi. De asemenea acest domn, alături de Constantin Șerban Voievod, apare trecut în pomelnicul mănăstirii Dobromil din apropierea moșiilor celor doi domni pribegi².

S-au făcut danii și unor mănăstiri și biserici de mai mică importanță. Maria Movilă, fiica lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei, căsătorită cu Ștefan Potocki, voievod de Breslav, repară pe cheltuiala sa mănăstirea ortodoxă din Buczacz, dându-i în plus și 4.000 galbeni. Maria, fiica domnului Moldovei Vasile Lupu, căsătorită cu nobilul polon Ianusz Radziwill, reclădește împreună cu soțul ei, o biserică veche din Kejdani, lângă Wilno, pe care o închină apoi mănăstirii din Wilno, plătind din banii ei salariile la doi ieromonahi și doi servitori. A lăsat prin testament, 600.000 galbeni diferitelor mănăstiri din Wilno; mănăstirii ortodoxe din Zahludow îi lăsa tot prin testament, 50.000 galbeni³.

¹ P. P. Panaitescu, *Pribegia lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor*, extras din „Analele Academiei Române” – Memoriile Secției Istorice, seria III, tom XXI, 1939, p. 1–59.

² Idem, *Fundațiuni religioase românești în Galiția*, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an XXII, ian.-mart., 1929, București, p. 12, 16–17.

³ Simion Reli, *Ctitoriile religioase românești în Polonia*, „Candela”, oct.-dec. 1930, p. 461.

Zusammenfassung

Mircea Pahomi stellt in seiner Studie *Fundații românești în Galiția – Ucraina* die Geschichte der Kirchen in Galizien vor, zu deren Gründung rumänische Beiträge mitgeholfen haben: die Kirche *Adormirea Maicii Domnului (Voloscaia)* aus Lemberg, die Kirche *Sfântul Onufrei (Basilitani)* aus Lemberg, das Kloster *Schitul Mare-Maniava* aus Galizien, die Kirche *Stânta Paraschiva* aus Lemberg.

Im ganzen Verlauf der Studie wird die bemerkenswerte Aktivität der rumänischen Fürsten und Bojaren für die materielle und kulturelle Unterhaltung der Kirchen in der Ukraine offenkundig gemacht.

STUDII DE TOPONIMIE MINORĂ (II)

NICOLAI GRĂMADĂ

3) Săliști

În Bucovina, termenul are sensul de „loc unde, pe vremuri, a fost un sat”. Hotarnica de la 1768 a satului Cajvana, la acea dată săliște, cuprinde următoarele observații ale dregătorilor însărcinați cu efectuarea delimitării: *Săliștea Cajvanei* „lângă pâraul Cajvana, unde am aflat și urme de grădini, precum cioate de vișini și perji, iar pe vârful unui dâmb, cimitirul bisericii”¹²².

Săliștile constituie un capitol tragic din trecutul teritoriului de care ne ocupăm. Aproape că nu există sat mai vechi în Bucovina care să nu-și aibă săliștea lui. În unele răstimpuri au fost săliști chiar sate, care mai târziu s-au reînființat. Și vechile documente menționează adeseori săliști donate în scopul reîntemeierii satelor. Unele sate nu s-au mai refăcut ci au dispărut cu totul. Cauzele care au putut provoca spargerea unui sat au fost de natură diferită: calamități naturale, războaie etc. Uneori, în scopul concentrării într-un singur sat a unui număr mai mare de brațe de muncă, boierii sileau clăcașii din alte sate, stăpânite tot de ei, să-și părăsească vechile așezări și să se mute în satul hotărât de proprietar. *O parte a vechilor săliști însă e rezultatul unei cunoscute forme a luptei de clasă a clăcașilor în contra clasei stăpânitoare, și anume: fuga în masă.* Problema merită să fie cercetată și din punctul acesta de vedere. Indicăm satele în care se amintesc săliști:

Banila Moldovenească, 1755, *Săliștea și Săliștea Veche*; Berchișești, 1783, sec. XIX, 1939; Berhomet pe Prut, sec. XIX; Bobești, 1939; Bodeni, 1783; Bosanci, 1856; Botoșana, 1783; Botoșanița din ținutul Cernăuților, sec. XVI; Botoșanița lângă Siret, 1742, 1939; Broscăuți, 1766; Broscăuții Noui, 1939; Budenița, sec. XVIII; Buniți, 1783; Căbești, 1762, 1939; Căcăceni, 1783; Cajvana, 1768, sec. XIX; Călineștii pe Hatna, 1939; Camena, sec. XIX; Carapciu pe Ceremuș, 1939; Ceahor, 1783; Cerepcăuți, 1742; Ceaplînții din ținutul Sucevii, 1625, 1780; Climăuți, 1742; Clivești, 1782; Comănești, sec. XIX, 1955; Corcești, 1783; Cosminul, 1782; Costești, 1762; Crasna, 1761; Cuciurul Mare, 1912; Culeuți, 1588; Davideni, 1939; Deniseuca, Lențești, Cozușna, Berhomete lângă Jucica: 1741; *Seliștea lui Dieniș*, 1415; *Seliștea lui Dobre*, 1428; Dorna Candrenilor, 1807; Dumbrava Roșie, sec. XIX; Gavrilești, 1445, 1782, 1939; Grănicești: săliște la 1730, apoi reînființat, la 1785 iarăși săliște, apoi din nou refăcut; Grecii, 1643; Poiana la Gura Humorului, 1490; Hatcînți, 1452; Hliboca, 1783; Hrințești, 1782; Iacobești, 1742; Iaslovățul, 1625; Ilișești, 1788; sec. XIX, 1955; Iordănești, 1756; Ipotești,

¹²² Costea, *Solca*, p. 286.

1716, 1786, 1955; Ițcani, sec. XIX; Ivancăuți, 1452; Ivancicăuți, Ciaplinți, Pârlișeni: 1783; Jadova, sec. XIX, 1939; Lențeștii de Jos, 1939; Lețcani, 1775; Lipoveni, sec. XIX, 1939; Liuzii Humorului, 1955; Lucăcești, 1742, 1781, sec. XIX, 1939; Lucavăț, sec. XIX; Lujeni, sec. XIX, 1939; Macicătești, 1742; Mahala, 1685; Malatineț, 1520; Maneuți, 1742; Mărăței, sec. XIX, 1955; Măzănăiești, 1742; Mihalcea, 1768; Mihoveni, 1783, 1955; Mitocul Dragomirnei, sec. XIX, 1955; Moiseni, 1782; Mosoreni, 1642, 1764; Nemerniceni, 1728, 1777; Nepolocăuți, 1795, 1939; Ocna, 1722; Oprîșeni, 1742; Panca, 1939; Părhăuți, 1787; Pârtești, 1788; Pătrăuții de Jos pe Siret, 1939; Pătrăuții pe Suceava, sec. XIX; Petricenii, 1783; Piedecăuți, sec. XIX; Plăvălar, țarină, 1955; Pleșenița din ținutul Cernăuților, sec. XIX; Pleșenița din ținutul Sucevei, 1742, 1782; Pohorlăuți, 1452, 1628; Prevorochi, 1742; Prisăcăreni, 1939; Răusenii, sec. XIX și 1955. Revna pe Prut, 1666, 1760; Rohozna, 1760; Romanеști, 1740, sec. XIX, 1955; Ropcea, 1761; Rușciori, 1776; Rușii Mănăstioarei, sec. XIX; Sânt Ilie, sec. XIX, 1939; Săsciori, 1742; Satul Mare, 1742, sec. XIX; Siret 1756, 1939; Soloneț, 1675, 1767; Stăneștii de Jos pe Siret, 1939; Stănilești (Cornu Luncii), 1742, 1782; Stejăreni, 1783; Stroiști, 1786, sec. XIX; Suceveni, 1742; Scheia, sec. XIX; Serbăuți, 1786, sec. XIX, 1955; Sipești, 1939; Sișcăuți, 1739; Ștefăniuca, 1781; Tărășeni, 1786; Târnauca, 1780; Tătărași, 1716; Tișăuți, 1786; Toderеști, 1772; Tolva, 1774; Trestiana, 1714, 1939; Uidești, Săliștioara, Zoloteni: circa 1750; Ungurași, 1587; Valea Seacă, sec. XIX; Văscăuții pe Siret, 1939; Vasilău, 1759; Verbăuți, 1783; Vicovul de Jos, sec. XIX, 1939; Vicșani, 1742, 1782; Vilaueca, sec. XIX; Voitinel, 1742; Volcinețul Nou, 1939; Voloca pe Ceremuș, 1760, 1798 (*Săliștea Veche*); Volovăț, 1939; Vorniceni, 1742; Zaharești, sec. XIX: *Săliștea Nouă*, *Săliștea Veche*, 1939; *Săliște*; Zamostea, 1776, 1785; *Săliștea Nouă*, *Săliștea Veche*; Zelenău, 1782.

4) Locuri întărite

Diferiți termeni topici atestă existența, pe timpuri, a numeroase locuri întărite în Bucovina. Și problema aceasta merită să fie cercetată pentru a se lămurii împrejurările istorice care au determinat construirea lor. Relevăm un aspect interesant al terminologiei locurilor întărite din unele sate: existența, în epoci diferite sau chiar în același timp, a unor termeni sinonimi pentru numirea locurilor unde, pe vremuri, existaseră întărituri. Fenomenul îl întâlnim în următoarele sate:

Pârtești: *Zamca*, poiană, 1788; *Troian*, deal, 1788; *Cetățica*, deal, 1939; *Zamca*, țarină, 1939.

Călineștii lângă Hatna: *Zamca*, 1782; *Troian*, 1783.

Mosoreni: *Troian*, 1642; *La Șanțuri*, 1784.

Pătrăuții pe Siret: *La Cetatea Veche*, 1762; *Zamca*, 1773.

Satul Mare: *Troian*, 1582; *Șanțul*, țarină, 1939.

Serăuți: *Troian*, 1782; *Horodiștea*, pădure, sec. XIX.

Stăneștii de Sus pe Ceremuș: *Vârful Zamcișca*, 1788; *Horodiște*, țarină și pădure, 1939.

Cacica: *Troian* și *Zamca*, țarini, sec. XIX.

a) *Cetate*

Pârâul Cetățel, 1768, Balaceana; *Cetate (Czitacze)*, pârâu și fânaț, sec. XIX, Breaza; *Cetățuia*, pârâu și deal, 1939, Bucșoia; *Cetățuia*, pădure, pârâu, 1913, Frasin; *Cetate*, pădure, sec. XIX, Frătăuții Noi; *Citacel*, pârâu, 1783; *Runcul Cetății*, 1787, *Cetatea*, deal, 1939, Gura Humorului; *Cetate*, pădure, vale, 1939, Horodnicul de Sus; *Poiana Cetățuiei*, 1768, Iliești; *La Cetățuie deasupra Vârvății*, 1788, *La Cetățuie*, parte de hotar, 1788, *Coasta Cetățelei*, pădure, 1955, Liuzii Humorului; *Cetățelul*, pârâu, 1783, Mănăstirea Humorului; *Cetățica*, deal, 1939, Pârteștii de Jos; *La Cetatea Veche*, 1762, Pătrăuții pe Siret; *Cetățuia* „o veche redută” (Blockhaus), pe care au crescut tufișuri”, 1762, sec. XIX, Pătrăuții pe Suceava; *Dealul Cetățuiei*, 1783, Plăvălari; *Cetatea Tătarilor*, pădure, 1939, Tereblecea; *Dealul Cetății*, 1767, *Dealul Cetățuia*, 1784, Uidești; *Pârâul Cetăților*, 1411, *Pârâul Cetățile*, sec. XIX, Vama; *Cetățuia*, deal, 1744, Vorniceni.

b) *Troian*

Troian: 1783, Bădeuți; *Troiana*, 1782, Berindești, sec. XIX, deal, țarină, 1939, Cacica; 1783, Calafindești; 1783, Călineștii pe Hatna; 1783, Horodnic; *Câmpul Troianului*, 1912, Lențești; *Troianul*, munte, 1699, poiană, 1783, Lucavăț; 1782, Mămăiești; 1642, Mosoreni; 1664, 1765, Valea Cosminului; 1642, Ocna; 1783, Părhăuți; deal, 1788, deal, 1939, Pârtești (Pârteștii de Sus); *Poiana Troiana*, 1783, Putila; 1768, 1782, Rădăuți; *Câmpul Troian* 1782, aceeași localitate; 1783, Romanesti; *Troianul* „ce merge drept în Nistru”, 1671, Samușeni, 1582, 1783, Satul Mare; 1782, Serăuți, 1766, Serbăuți; 1783, Volovăț. Poate și *Trăgian*, cătun, pârâu, pădure, 1939, Crasna de Sus.

c) *Horodiștea, Gorodiștea*

Horodiștea, Gorodiștea: 1781, 1939, deal, țarină, Babin; pârâu, 1939, Carapciu pe Ceremuș; *Horodiște* „oder alte Schanze”, 1776, sec. XIX (pădure), Cernaucă; *Horodiștea lui Doman*, 1575, Cuciurul Mare; cătun, 1892, țarină, 1939, Dăroșăuți; 1939, țarină, Dumbrava Roșie; 1785, Mămăiești Noi; deal, 1733, 1783, Mihalcea; 1784, 1939, țarină, pădure, Mihuceni; deal, pădure, 1912, Revna pe Prut; pădure, sec. XIX, Serăuți, pădure 1939, Stăneștii de Sus pe Ceremuș; țarină, luncă, 1939, Sișcăuți, deal, 1939, Vasilău; *Gorodiște*, 1466, Vloca pe Derelui; *Horodiște*, cătun, deal cu urme de cetate, 1939, aceeași localitate.

d) *Zamca*

Zamca: pădure, țarină, 1939, Cacica; 1782, sec. XIX, deal, Călineștii Ienache, *Zamciste*, pădure, 1939, Hliboca (Adâncata); *Zamca*, pădure, 1788, 1939, Hlinița; *Zamca* „oder alte Schanze”, 1783, Igești; deal, parte de sat, 1939, aceeași localitate; țarină, 1939, Lujeni; 1783; Pătrăuții pe Siret; poiană, 1788, Pârtești; țarină, 1939, Pârteștii de Sus; *Vârful Zamcișce*, 1788, Stăneștii de Sus pe Ceremuș; *Zamca*, din sec. XVII până astăzi, cetate, Suceava.

e) *Tăbărăște*

Tăbăriștea, parte de sat, 1939, Broscăuții Vechi; *Tăbărăștea*, pădure, sec. XIX, Cernauca; *Taboriște*, deal, sec. XIX, Cuciurul Mare; *Tăbărăștea de Sus*, *Tăbărăștea de Jos*, păduri, 1913, același sat; *Tabără*, 1785, Straja; *Tăbărăște*, cătun, sec. XIX, Zamostea.

f) *Ocop*¹²³

La Ocopu, parte de hotar, 1785, Cosminul; *Ocop*, luncă, 1785; Lucăvăt; *Ocop*, deal, sec. XIX, Romanеști; *La Ocop*, 1939, Suhoverca; *Dealul Ocopului*, țarină, sec. XIX, Tureni.

g) *Șanțuri*¹²⁴

La Șanțuri, 1764, Mosoreni; *Șanțul*, țarină, 1934, Satul Mare; *Șanțul lui Sobieschi*, 1939, Tereblecea.

5. Titluri de dregători

Dintre dregători, în toponimia minoră apare de cele mai multe ori „popa”, cu care sătenii au avut mai multe legături. Dregătorii au, de obicei, calitatea de proprietari de terenuri.

a) *Popa*

Dumbrava Popii, 1737, Areni; *Poienile Popii*, 1768, Balaceana; *Poiana Popii*, 1785, Berhomet pe Siret; *Dealul Popii*, 1939, Capu Codrului; *Pădurea Popii*, 1783, Ceartoria; *Pomătul și Fântâna Popii Vacumencu*, 1768, Cernăuți; *Iazul Popii*, 1782, Clivodin; *Strunga Popii*, deal, 1939; Coșna; *Valea Popii*, sec. XIX, Coțmani; *Ogorul Popii*, 1575, Cuciurul Mare; *Movila Popii*, 1783, Davidești; *Valea Popii*, țarină, *Dealul Popii*, sec. XIX, același sat; *Pârăul Popii*, 1939, Dorna; *Pârăul Popii*, sec. XIX, Dorna Candrenilor; *Țarina Popii*, 1939, Dracineț; *Dealul Popii*, 1939, Frătăuții Noi; *Prislopul Popii*, 1787, Frumosul; *Țarina Popii*, 1939, Gălănești; *Poiana Popii*, 1931, Geminee; *Sesul Popii*, 1939, Glod; *Heleșteul Popii*, 1737, Grănicești; *Locul Popii Ion*, 1768, Horecea; *Pârăul Popii*, 1786, Iaslovăț; *Poiana Popii*, 1775, 1783, Igești; *Valea Popii*, *Dealul Popii*, 1783, Liteni; *Poiana Popii*, 1788, Liuzii Humorului; *Valea Popii*, 1785, Lucavăț; *Pârăul Popii*, 1783, Mănăstioara; *Poiana Popii*, 1491, 1600, Mănăstirea Humorului; *Făgetul Popii*, pădure, 1939, același sat; *Lunca Popii*, 1786, Milișăuți; *Pârăul Popii*, 1939, Negostina; *Pârăul Popii*, sec. XIX, Negrileasa; *Pârăul Popii*, 1787, Părhăuți, *Valea Popii*, sec. XIX, țarină, același sat; *Poiana Popii*, 1783, Pătrăuții pe Siret; *Poiana Popii*, 1415, Pârtești; *Târla Popii*, 1804, Pojorâta; *Poiana*

¹²³ În legătură cu lupta de la Lentești, în care pârălabul Boldur i-a învins pe poloni la 1496, unele manuscrise ale cronicii lui Ureche cuprind și adausul: „Pre hotarul satului (Lentești) sunt ocopuri făcute de lesii”. *Ocopuri* înseamnă „întăritură de pământ”. Vezi și N. Ceredarec, *O precizare topografică: Ocop – Lentești*, în „Hrisovul”, IV, 1944, p. 121–123.

¹²⁴ Cu sensul de „întărituri”.

Popii, 1939, Putna; *Preluca Popii*, *Poiana Popii*, 1785, Rușii Moldoviței; *Dumbrava Popii*, 1737; Sânt Ilie; *Fânețul Popii*, 1756, Siret; *Prislopul Popii*, 1583, Sucevița; *Movila Popii*, sec. XIX, Siscăuți; *Poiana Popii*, 1784, Uidești; *Pârăul Popii*, 1931, Vicovul de Jos; *În Balta Popii*, țarină, 1939, Zaharești.

b) *Vlădica*

Vadul Vlădichii, 1939, Badeuți; *Valea Vlădichii*, *Groapa Vlădichii*, 1586, Borghinești; *Zăpodia Vlădichii*, 1748, Bosanci; *Groapa Vlădichii*, țarină, 1939, același sat; *Poiana Vlădichii*, sec. XIX, Mitocul Dragomirnei; *Valea Vlădichii*, 1586; Nemericieni; *Poiana Vlădichii*, 1913, Pătrăuții pe Suceava; *Vadul Vlădichii*, 1939, Rădăuți; *Zăpodia Vlădichii*, 1746, Suceava; *Vadul Vlădichii*, 1939, Voitinel.

c) *Diaconul*

Iazul Diaconului, 1808, Areni; *Dealul Diaconului*, sec. XIX, Breaza.

d) *Starostele*

Poiana și Valea Starostelui, 1782, Cernăuți; *Poiana Starostelui*, 1733, 1785, Mihalcea.

e) *Vornicul*

Poiana Vornicului 1784, Boian; *Valea Vornicului*, țarină, sec. XIX, Coțmani.

f) *Mandatarul*

Crucea Mandatarului, 1787, Toporăuți; *Fântânița Mandatarului*, sec. XIX, 1939, St. Ilie.

g) *Căpitanul*

Stânca Căpitanului, țarină, sec. XIX, Boian.

h) *Pașa*

Movila Pașei, 1758, Verbăuți.

6. *Haiduci*

Toponimia minoră ne-a păstrat numele unui singur haiduc, Darie și numai într-o singură localitate, Solca: *Pârăul Dariei* și *Fântâna Dariei*, sec. XIX. O țarină a „Haiducului” întâlnim în sec. XIX, pe teritoriul satului Berhomet pe Siret, iar la 1939, o țarină numită *Darie*. Nu credem că acest nume se referă la haiducul Darie, executat la 1815 pe imășul dintre Marginea și Solca. Probabil că determinativul țarinii din Berhomet păstrează o amintire vagă a haiducului Cobiliță care, pe la 1850, și-a desfășurat activitatea în regiunea aceea.

C) *Solul*1. *Ape*a) *Ape calde*

Toplița: țarină, 1939, Bădeuți; pârău, 1499, Băișești; 1741, Banila Rusească; 1473, Berchișești; pârău, 1783, Bilca; 1515, Capucodrului, pârău, 1643, Cincău; luncă, 1939, Gemenea; pârău, 1787, Gura Humorului, pădure, 1931, țarină, 1939, Horodnicul de Jos; pârău, 1939, Horodnicul de Sus; „Toplitza, oder warmes Wasser”, 1775, Igești; pârău, 1783, Ispas; pârău, 1754, Jadova; pârău, 1785, Lucavăț; 1623, 1741, Milie; 1782, 1939, Rădăuți, fântână, 1939, Sadova; pârău, 1759, 1785, 1913, Vama; *Toplița Rece*, 1785, același sat; pârău, 1623, 1787, 1937, Vășcăuții de Ceremuș; pădure, 1939, Voitinel.

Teplița: pârău, sec. XIX, 1939, Igești; sec. XIX, Milie; sec. XIX, Pătrăuții de Sus, pe Siret.

Toplicioara: pârău, 1939, Păltiniș; pârău, 1775, Dorna.

b) *Ape sărate*I. *Soloneț*

Soloneț: pârău, 1939, Bahna; țarină, 1939, Balcăuți; pârău, sec. XIX, 1939, Banila Moldovenească, pârău, 1785, Berhomet pe Siret; pârău, 1782, Berindești; pârău, 1783, Botoșana; pârău, 1783, Braniștea Putnei spre Crasna Ilschi; pârău, 1939, Carapciu pe Ceremuș; pârău, 1939, Cernauca; cătun, 1939, Cernătești; pârău, 1601, Comănești; pârău, 1488, Cosminul; țarină, sec. XIX, Costești; pârău, 1939; Coșuliuca lângă Banila pe Siret; pârău, 1939, Crana de Sus; pădure, 1913, Cuciurul Mare; țarină, sec. XIX, Ipotești; pârău, 1939, Laurenca; pârău, 1600, Mănăstirea Humorului, pârău, 1785, Mejebrodi; pârău, 1466, Mihailăuți; pârău, 1939, Mihova; pârău, 1415, 1788, Părtești, alături de *Pârăul Slatina*, tot la 1788; țarină, sec. XIX, Rohozna; pârău, 1490, Soloneț; *Pârăul Solonețul Mic*, 1939, Staica, lângă Banila Moldovenească, pârău, 1731, 1785, Vijnița.

II. *Solca*

Pârăul Solca, 1914, Solca.

III. *Sărătura, Sărata*

Sărătura, pârău, 1939, Burla; *Sărături*, pârău, 1939, Calafindești; *Sărătură*, 1700, Câmpulungul Moldovenesc; *Între Sărături*, pârău, 1926, Gura Humorului; *Sărături*, țarină, sec. XIX, Lehăceni; *Din Sărătură*, pârău, 1785; Mejebrodi; *Sărătura*, țarină, sec. XIX, Mitocul Drogomirnei; *Dealul Sărăturii*, 1955, Răusenii; *Râpa Sărături*, 1955, Securiceni; *Sărătura*, râpă, 1939, Straja; *Sărătura*, țarină, 1955, Solca; *Dealul Sărăturii*, *Balta Sărătura*, 1782, Stroiști pe Prut; *Sărături*, țarină, sec. XIX, Stroiști; *Sărătură*, pădure, 1939, Stupca; *La Sărătură*, țarină, 1817, Tișăuți; *Sărătura*, circa 1760, Zaharești;

Sărată: *Fântâna Sărată*, 1783, Braniștea Putnei spre Crasna Ilschi, tot acolo și la aceeași dată, *Pârăul Soloneț*; *Pârăul Sărat*, 1797, Sadova; Să-

rata, pârâu, sec. XIX, 1935; *Sărata de Sus*, munte, sec. XIX, *Valea Sărată*, sec. XIX, Sipotele Sucevei; *Fântâna Sărată*, 1411, *Măgura Sărată*, munte, 1759, Vama; *Fântâna Sărată*, 1785, Vijnița; *Fântâna Sărată*, 1785, Voitinel.

IV. Slatina, Slătioara

Slatina: Fântâna Slatinii, 1784, Câmpulungul Moldovenesc, tot aici, *Sărătură*, la 1790; poiană, 1761, țarină, 1939, Crasna (Crasna de Sus), 1755, Dorna; pârâu, 1926, Doroteia; deal, 1787, Frasin; *Pârâul Slatinii*, 1785, 1931, Geminea; pădure, 1939, Horodnicul de Sus; pârâu, 1913, Ilișești; parte de hotar, 1785, Lucavăț; *Slatina Rea*, pârâu, sec. XIX, Marginea; loc, 1912, același sat; *Izvorul cu Slatină*, fântână, 1939, același sat; țarină, 1785, Mihova; pârâu, 1926, Ostra; pârâu, 1939, Păltinoasa, țarină, pârâu, 1788, Pârtești, tot aici, la aceeași dată, *Pârâul Soloneț*; pârâu, 1939, Plai; poiană 1647, Putna; *Slatina Voitinelului*, 1647, aceeași localitate; poiană, sec. XIX, Sadova; fântână, 1939, Sălșeni; *Slatina Mare*, pădure, sec. XIX, *Slatina Mare*, *Slătiniuța*, păduri, 1955, Solca; *Măgura Slatinii*, țarină, 1785, *La Slatină*, țarină, 1939, Stulpicani, *Drumul Slatinii*, 1583, Sucevița; *Podul Slatinii*, poiană, 1785, *Slatina*, pârâu, 1785, sec. XIX, 1939, Vicovul de Jos; pădure, 1939, Voitinel; *Slatina Mică*, pădure, 1921, Voievodeasa.

Slătioara: pădure, 1926, Gura Humorului, pârâu, 1784, Slătioara; pârâu, 1785, poiană, sec. XIX, Stulpicani; poiană, 1785, sec. XIX, Vicovul de Jos; pârâu, 1785, Voroneț.

c) Ape minerale

I. Ape putrede

Fântâna Putredă: 1741, 1783, Banila Rusească; 1782, Berchișești; 1673, Botoșanița lângă Siret; 1784, Buniți; 1783, Călineștii pe Ceremuș; 1753, Căndești; 1783, Costești; 1782, Coțmani; 1783, Cuciurul Mic; 1782, Dobronăuți; 1661, 1782, Dubăuți; 1762, Hliboca (Adâncata); 1774, 1782, Horoșăuți; 1659, 1783, Iacobești; 1741, Mamornița, 1466, Mihăilăuți; 1687, 1741, Milie; 1634, 1783, Milișăuți; 1783, Negostina; 1782, Nihoreni; 1660, 1781, Onut; 1755, Opișeni, 1782, Oșehlib, 1783, Petriceni; 1781, Pohorlăuți; 1782, Prisăcăreni, 1764, Rohozna, 1756, 1783, Romanești; 1754, 1783, sec. XVII, Siret; 1783, Soloneț; 1783, Stăneștii pe Ceremuș; 1782, Stăneștii pe Siret; 1768, Stroiști; 1782, Scheia; 1783, Serbăuți; 1782, Sipiș; Subraneț; 1754, Suceveni, 1782, Sucevița; 1785, Tereblecea; 1939, Testiana; 1782, Valea; 1758, Verbăuți; 1744, Volovăț, 1939, Vrânceni; 1760, Zaharești.

Putreda: *Balta Putredă*, 1782, Berchișești; *Putrida*, fânațe, sec. XIX, cătun, 1939, Bosanci; *Putrida*, țarină, sec. XIX, Cotul Ostriței; *Balta Putredă*, 1782, Dubăuți; *Putrida*, pârâu, 1781, Orășeni; *Putrida*, pârâu, 1783, Stăneștii pe Ceremuș, *Putrida*, fânațe, 1787, Toporăuți; *Putreda*, țarină, sec. XIX, Scheia; *Putreda*, parte de sat, țarină, 1939, Trestiana.

Putredul: *Putredul*, loc, 1789, Dorna Candrenilor; *Voitinelul Putred*, 1785, Voitinel; *Putredul*, pârâu, 1939, același sat; *Putredul*, pârâu, 1939, Vicovul de Jos.

Hnilețul, pârâu, 1785, Berhomet pe Siret; pârâu, 1785, Mejebrodi.

II. Ape împuțite

Împuțita, 1737, Areni; *Fântâna Împuțită*, 1745, Cerepcăuți; *Taşna Împuțită*, pârâu, 1818, Dorna Candrenilor; *Fântâna Împuțită*, 1781, Orășeni; *Fântâna Împuțită*, 1783, Părhăuți, *Tesna Împuțită*, pădure, 1937, Poiana Stampi; *Fântâna Împuțită*, 1772, 1782, Toderești.

III. Ape ruginoase

Rugina: țarină, 1939, Berchișești; pârâu, sec. XIX, Plăvălar; pârâu, 1783, Răuseni; *Pârăul Ruginii*, 1784, Slătioara; pârâu, 1782, Zaharești.

Ruginoasa: pârâu, 1752, Liteni; pârâu, țarină, 1787, Rarancea; țarină, 1939, Sinăuții de Sus.

IV. Ape sulfuroase

Pucioasa: *Apa Pucioasei*, pârâu, 1939, Cârlibaba, *Puciosa*, 1792, Ciocănești;

Puciosul: *Puciosul*, pârâu, 1939, Horodnicul de Sus și de Jos; *Puciosul*, pârâu, 1794, sec. XIX, 1939, Iacobeni; *Puciosul*, munte, 1785, lângă Iacobeni; *Puciosul*, pădure, 1912, Valea Boului.

V. Ape minerale alcaline

Pârăul Burcutului, sec. XIX, Dorna Candrenilor; *Preluca la Burcut*, sec. XIX, același sat; *Burcut*, pârâu, 1939, Hliboca (Adâncata); *Pârăul Burcutului*, 1939, Serul Dornei, Dorna și Gura Negri; *La Burcut*, pădure, 1955, Solca.

1) Ape mucegăite

Fântâna Mucidă, 1765, Dorna Candrenilor.

a) Ape petrolifere

Pârăul Păcura, 1920, Doroteia.

2. Metale

a) Fierul

Pârăul Fierului, 1939, Argestru; *Pârăul Fierului*, 1939, Dorna; *Fundul Herul*, țarină, 1751, *Pârăul Herului*, sec. XIX, *Dealul Fierul*, 1939, Iacobeni, *Pârăul Fierului*, *Poiana Fierului*, 1937, Valea Putnei; *Fierul*, deal, pădure, 1939, același sat.

b) Arama

Arama, pârâu, sec. XIX, Câmpulungul Moldovenesc, *Valea Aramă*, cu mine de aramă, 1776, Dorna; *Piciorul Aramei*, *Pârăul Aramei*, 1784, Slătioara.

3. Termeni care arată calitatea solului

a) *Tinoasa*

Tinoasa: baltă, 1808, Areni și Bulai; loc inundabil lângă Prut, 1768, Cernăuți; pârâu, 1939, Ciudei; vale, sec. XIX, Crasna de Sus, Crăsnioșoara Nouă; țarină, 1955, Liuzii Humorului; țarină, sec. XIX, Mitocul Dragomirnei; pârâu, 1788, Pârtești, alături de *Glodoasa*, la aceeași dată; țarină, sec. XIX, Pârteștii de Jos; pădure, 1937, Poiana Stampii, baltă, 1817, țarină, sec. XIX, 1939, Sânt Ilie;

Tinosul: *Tinosul Mare*, pădure, 1939, Șarul Dornei și Neagra Șarului; *Tinosul*, pârâu și pădure, 1939, Nisipitul; *Tinosul*, pădure, 1924, Seletin.

b) *Glod*

La Glod, 1794, Iacobeni.

Glodișor, pârâu, sec. XIX, Balaceana; *Glodișor*, țarină, pădure, sec. XIX, Ilișești;

Glodoasa: pârâu, 1788, Balaceana; *Glodoasa*, pârâu, 1939, Bilca; *Glodoasa*, pârâu, 1788, Ilișești; *Glodoasa*, pârâu, 1788, Pârtești.

c) *Bahna*

Bahna, 1783, Banila Rusească; 1741, Milie; 1955, țarină, Slobozia Pruncului; 1822, Slobozia Rarancei.

d) *Băltoasa*

Băltoasa, țarină, 1784, Capucodrului; *Băltoasa*, țarină, 1785, Straja.

e) *Mlaștina*

Mlaștina: 1762, Pătrăuții pe Suceava; 1939, țarină, Mancuți; 1822, Slobozia Rarancei.

f) *Barcul*

Barc, țarină, sec. XIX, 1939, Arbore; *Barc*, țarină, 1939, Bahrinești și Capucodrului; *Barc*, țarină, sec. XIX, Comănești; *Barc*, parte de sat, 1939, Frătăuții Vechi și Galanești; *Capul Barcului*, 1737, Grănicești; *Barc*, parte de sat, țarină, 1939, Horodnicul de Sus; *Barcu*, țarină, sec. XIX, Iaslovăț; *Barc*, țarină, 1939, Iordănești; *Barc*, sec. XIX, Orășeni; *Barc*, pădure, 1782, *Bazac* (!), țarină, sec. XIX, Vaslăuți; *În Barc*, țarină, 1939, Volovăț.

Bărcuș, țarină, 1939, Carapciu pe Siret; *Bărcuș*, țarină, 1939, Gălănești; *Barcuș*, țarină 1939, Hurjueni; *La Barcuța*, țarină, 1939, Pătrăuții de Sus pe Siret; *Bărcuțul*, pârâu, 1939, Prisăcăreni.

f) *Lutul și huma*

Hlinoasa, țarină, sec. XIX, Vicovul de Sus; *Hlinoasa*, țarină, sec. XIX, 1939, Vicovul de Sus;

Humărie, deal, 1939, Costișa; *La Humăric*, țarină, *Dealul Humăriei*, 1939, Zaharești.

Lutărie, țarină 1939, Clivești; *Dealul Lutărici*, 1939, Capucodrului.

h) Alți termeni referitori la calitatea solului

Iezer, țarină, 1939, Crasna de Sus, *Sterpătura*, țarină, 1783, Câmpulungul Rusesc;

Mălituri, țarină, 1939, Crasna de Sus; *Mălituri*, țarină, sec. XIX, 1939, Frătăuții Vechi.

4. Detalii de nivelment și de planimetrie

a) *Obcina*¹²⁵

Bainți, 1783, Banila Moldovenească, 1652, 1783; Berchișești, 1786; Berhommet pe Siret, sec. XIX; Bobești, 1783; Boianceni, 1782; Botoșana, 1783; Breaza, 1737; Broscăuți, 1783; Bușoaia, sec. XIX; Budenița, 1768; Căbești, 1783; Călinești pe Ceremuș, 1783; Câmpulungul Moldovenesc, 1611, 1784; Căndești, 1753; Capucâmpului, sec. XIX; Capucodrulei, 1776, 1939; Cărlibaba, 1935; Cernăuți, spre Mihalcea, 1782; Cireș, 1939, Comarești, 1783, Corcești, 1783, 1939; Corlata, 1783; Cosminul, 1782; Costești, 1783; Coșna, 1939; Crasna, 1761, 1939; Cuciurul Mare, 1912; Cupca, 1761; Danila, 1783; Dorna, 1755, sec. XIX, 1939; Dorna Candrenilor, sec. XIX; Dorna pe Giumalău, sec. XIX; Doroteia, 1926; Drăgoiești, 1783; Fundul Moldovei, 1785, sec. XIX; Gemenea, sec. XIX, 1939; Gura Humorului, sec. XIX, 1939; Hliboca (Adâncata), 1762, 1783; Horodnicul de Jos, 1778; Iacobeni, 1751, 1912; Iacobești, 1783; Iaslovăț, 1783; Igești, 1783, 1939; Ilișești, 1783; Iordănești, 1783; Ispas, 1783; Jadova, 1783; Liuzii Humorului, 1783; Lucavăț, 1783, sec. XIX; Lucavița, 1782; Mănăstirea Humorului, 1491, 1600, 1783; Mărăței, 1783; Mihalcea, 1819; Mihuceni, 1783; Milie, 1687, 1741, *Općina Mare*; Mitocul Dragomirnei, 1783; Neagra Sarului, 1939; Negrileasa, 1787, sec. XIX; Ortoaia, 1939; Ostra, 1787, sec. XIX; Păltinoasa, 1939, Panca, 1783; Părhăuți, 1783, Pătrăuții pe Siret, 1762, 1783, 1939; Pârtești, 1415; Poiana Negri, 1939; Poieni lângă Solca, sec. XIX; Pojorâta, 1684, 1707, 1792; *Općioara*, sec. XIX, 1937; Muntele Porcescu, 1785; Prevorochi, 1782, sec. XIX; *Općina Stăneștilor*, Prisăcăreni, 1762; Pustia (Valea Cosminului), 1782; Putila, 1783, 1939; Putna, 1490, 1647, 1782; Răstoace, 1783; Revna pe Prut, 1760; Ropcea, 1761, 1783; Rușca, 1939; Rușii pe Boul, 1785; Sădova, 1797, 1939; Sârghieni, sec. XIX; Seletin, 1939; Slobozia Comareștilor, 1822; Stăneștii pe Ceremuș, 1783; Stăneștii pe Siret, 1782; Stârcea, 1782; Stulpicani, 1785; Stupca, 1783; Sucevița, 1583, 1783, sec. XIX, Sarul Dornei, 1939; Serăuți, 1782; Sipotele Sucevei, sec. XIX, 1939; Tereblecea, 1761, Torăceni, sec. XIX, 1939; Tureatca, 1783; Valea Boului, sec. XIX, Valea Putnei, 1937, 1939; Valea Sacă, 1783; Vama, 1411, 1785; Vaslăuți, 1782, 1939; Vatra Moldoviței, 1534; Vijnița, 1644, 1783; Vilaucea, 1783; Voitinel, 1783; Voloca pe Ceremuș, 1783; Voroneț, 1785; Zamostea, 1736, 1783, sec. XIX.

¹²⁵ Apelativul *Obcină* se întâlnește în nomenclatura topică minoră bucovineană mai ales înainte de secolul al XIX-lea. În secolele al XIX-lea și al XX-lea, apare destul de rar ca toponimic.

b) *Chicera*

Banila Moldovenească, deal, 1939; Berhomet pe Siret, 1785, 1939; Breaza, sec. XIX; Câmpulungul Rusesc, 1783; Coniatin, 1783; Coșuliuca, 1939; Dorna Candrenilor, sec. XIX; Fondul Moldovei, cătun deal, sec. XIX; Geminea, poiană, 1939; Gura Putilei; deal, 1939; Lucavăț, 1783; Măgura lângă Seletin, 1939; Mareniceni, 1787; Mihova, deal, 1783, sec. XIX; Mihuceni, 1784; Moldova-Sulița, munte, 1939; Ostra, pădure, 1926 (Chicera); Plosca, sec. XIX, Răstoace, munte, 1787; Rușii Moldoviței, poiană, 1785, deal, 1939; Sălășeni, deal, 1939; Sârghieni, munte, 1939, Seletin, deal, 1939; Solca, pădure, sec. XIX; Staica, deal, 1939; Sipotele Sucevii, pădure, 1939; Torăceni, țarină, sec. XIX; Vijnița, 1644; *Chicera Slatinii*, 1783, deal; Zahariceni, țarină, sec. XIX.

c) *Bâtca*

Bâtca: poiană, 1933, Argel; *Bâtca Argestrului*, deal, 1939, Argestru; 1783, 1939, țarină, Botoșana; *Pârăul Bâtcei*, 1785, Breaza; 1924, Brodina; deal, 1939, Bucșoia, *Bâtcuța*, deal, *Bâtca Telegei*, pădure, 1455, Cacica; *Bâtca cea Mare*, 1763, *Bâtca*, 1772, 1790, *Bâtcuța*, 1780, *Bâtca Mică*, 1794, *Bâtca Neagră*, sec. XIX, *Bâtca lui Mândrilă*, 1937, toate în Câmpulungul Moldovenesc; *Bâtca Tatarcei*, 1939, Cârlibaba; deal, țarină, pădure, pârâu, 1939, Cârlibaba Nouă; 1761, 1939, deal, *Bâtca Armanului*, *Bâtca Caprei*, *Bâtca Târșului*, *Bâtca Titenarului*, dealuri, 1939, Ciocănești; 1793, *Bâtca Livezii*, *Bâtca lui Mitrofan*, sec. XIX, *Bâtca Mare*, *Bâtca Cozii*, *Bâtca lui Alexandru*, *Bâtca Roșie*, *Bâtca Scoruj*; 1939 toate în Dorna Candrenilor; *Bâtca Doroteii*, 1787, *Bâtca Mare*, deal, sec. XIX, *Bâtca Imașului*, pădure, 1926, *Bâtca Brusturosului*, *Bâtca Mare*, 1939, toate în Doroteia; *Bâtca Varatic*, 1784, Frasin; 1761, *Bâtca Rea*, munte, 1939, Fundul Moldovei; 1782, Gavrilești, *Arșița Bâtcei*, XIX, *Bâtca Neagră*, 1926, deal, 1939, Gura Humorului; 1751, 1793, Iacobeni; *Bâtca*, pădure, *Bâtca Plopilor*, 1939, Mănăstirea Humorului; *Bâtca Ionaș*, 1787, *Bâtca Malaiului*, *Bâtca Iepeii*, sec. XIX, 1939, *Bâtca Floarei*, Negrileasa; *Bâtca Brusturoasa*, *Bâtca Medei*, *Bâtca Chiasu*, 1787, *Bâtca Alunișul*, *Bâtca Iepeii*, *Bâtca Morarului*, *Bâtca „Oblinka”*, *Bâtca Clifilor*, *Bâtca Rea*, *Bâtca Boiașescul*, *Bâtca Tarnița*, sec. XIX, *Bâtca Ascunsă*, *Bâtca Malai*, *Bâtca Naden*, 1926, toate în Ostra; *Bâtca Malului*, 1787, *Bâtca Brusturosul*, 1787, Plotonița; *Bâtca Negreștilor*, *Bâtca Roșie*, 1939, Poiana Negri; *Bâtca Casoilor*, *Bâtca de la deal de Coman*, sec. XIX, Poiana Stampi; *Bâtca Neagră*, 1684, 1937, *Bâtcuța*, 1714, *Bâtca*, 1714, *Pojorâta*; *Bâtca Mare*, *Bâtca Mică*, 1785, *Bâtca Corhana*, *Bâtca*, pădure, 1939, Rușii Moldoviței; 1788, 1804, Sadova, *Bâtca Roșă*, sec. XIX, același sat; *Bâtca Ungureanu*, 1784, *Bâtca Neagră*, pădure, Slătioara; sec. XIX, 1912, Straja; *Bâtca Fântânele*, 1785, Stulpicani; *Bâtca Plaiului*, sec. XIX, Sucevița; *Bâtca*, țarină, deal, 1939, Valea Boului; *Bâtca Maghernița*, 1785, Valea Sacă; *Bâtca Badale*, *Poiana Bâtca*, sec. XIX, *Pădurea Bâtca*, 1913, Vama; *Pârăul Bâtcei*, *Bâtca*, deal, 1939, Dorna, *Bâtca Radvan*, sec. XIX, *Bâtca*, poiană, 1913, Valea Moldoviței; pădure, 1931, Vicovul de Jos 1939, poiană, Vicovul de Sus; *Bâtca Mare*, deal, 1939, Voievodeasa; *Bâtca Neagră*, deal, 1939, Voroneț; *Bâtca*, deal, 1939, *Bâtca Pușcașului*, 1939, Zaharești.

d) *Prislopul*

Prislopul Tatarului, 1785, Berhomet pe Siret; *Prislop*, 1783, Botoșana; *Prislopul Secului*, 1737, *Prisloapa*, munte, 1808, Breaza; *Prislopul*, 1785; în muntele Găina (Breaza); *Prislopul*, vale, 1939, Breaza; *Prisloape*, 1763, 1783, deal, *Prisloapa*, 1780, 1783, *Groapa Prislopului*, 1784, *Plaiul Prisloapeilor*, 1790, *Prislop*, sec. XIX, Câmpulungul Moldovenesc; *Prislop*, parte de sat, 1939, Carapciu pe Ceremuș; *Prislop*, țarină, sec. XIX, Cărlibaba; *Prislop*, poiană, sec. XIX, Ciumârna; *Plaiul Prislopului*, 1939, Cozănești; *Prislop*, țarină, 1939, Crasna de Sus; *Prislop*, poiană, 1912, Crăsnioara Veche; *Prislop*, pârâu, 1937, Dorna Candrenilor; *Prislopi*, poiană, sec. XIX, *Prislopul*, țarină, 1939, Doroteia; *Prislopul Popii*, 1787, *Prislop*, pârâu, poiană, sec. XIX, pădure, 1912, munte, 1939, Frumosul; *Prislop*, pădure, 1939, Geminea; *Prislopul*, munte, 1699, 1783, *Prislopul Zobalei*, 1753, *Prisloapele*, 1753, Lucavăț; *Prislopul Săcuilor*, 1594, 1663, în muntele Măgura Humorului; *Prislop*, țarină, sec. XIX, Mareniceni și Mihova; *Prislopul Mic*, 1785, Mejebrodi; *Prislopul*, munte, 1955, Molid; *Prislopul*, sec. XIX, 1939, munte, Negrileasa; *Prislop*, 1785, Nisipitul; *Prislop*, țarină, 1939, Pătrăuții de Sus pe Siret; *Prislop*, 1783, braniștea Putnei, spre Lucavăț; *Prislop*, poiană, pădure, sec. XIX, 1922, deal, 1922, 1939, *Prislopul Mare*, *Prislopul Mic*, pâraie, Putna; *Prislopul Hlubochi*, 1785, Rușii Moldoviței; *Prisloape*, 1833, *Prislopul Iezerului*, 1785, *Pădurea Prislopului*, *Poiana Prislopului*, sec. XIX, Sadova; *Prislop*, deal, sec. XIX, Sârghieni; pădure, sec. XIX, Slătioara, poiană, sec. XIX, Straja; *Prisloapa*, poiană, 1912, țarină, 1939, *Dealul Prislopului*, 1939, Straja; *Prislopul Veteului*, 1583, Sucevița; *Prislop*, sec. XIX, pârâu, 1929, munte, pădure, poiană, 1939; Sucevița; *Prislopul Ciorneiaș*, 1785, *Prislopul Hlubochi*, sec. XIX, *Prislopul*, poiană 1912, Sipotele Siretului; *Prislopul*, pârâu, sec. XIX, Sipotele Sucevei; *Poiana Prislopului*, 1939, Vatra Dornei-Sunători; *Prislop*, pădure, sec. XIX, Torăceni; 1912, Valea Boului; *Prislop*, deal, țarină, 1939, Vama; *Prislopul*, munte, 1939, Dorna; *Prislopul Negru*, poiană, sec. XIX, Vatra Moldoviței; *Prislopul Pahar*, munte, 1785, Vijnăța, *Prislopul*, poiană, 1939, Voevodeasa; *Prislopul Toderescului*, 1756, Voroneț.

e) *Hrebenul*

Hreben, cătun, munte, 1939, Argel; *Hrebenetul*, 1785, pădure, sec. XIX, *Hrebini*, pădure, 1939, Breaza; *Hrebin*, munte, 1939, Geminea; *Hrebeneste*, munte, sec. XIX, Jablonița; *Hrebini*, munte, 1939, Moldova-Sulița; *Hrebin*, poiană, 1939, *Hreban*, *Hrebini*, pădure, 1926, 1939, Ostra; *Hrebeniște*, țarină, 1939, Plai; *Hreben*, munte, sec. XIX; *Hrebeniște*, deal, sec. XIX, *Hreben*, țarină, munte, 1939, Plosca; *Marele Hrebeniș*, 1647, braniștea Putnei; *Hreben*, țarină, sec. XIX, Sârghieni; *Hrebenet*, *Hrebenul Moldovei*, *Hreben Izvor*, munți, sec. XIX, Sipotele Sucevei; *Hreben*, pădure, sec. XIX, Torăceni.

f) *Obreja*

Obreja, deal, țarină, sec. XIX, Băișești; *Sub Obrejă*, 1778, 1788, *Obreja*, 1790, *Muchea Obrejii*, 1791, Câmpulungul Moldovenesc; *Pe Obrejie*, 1488, Cosminul, *Muchea Obrejii*, 1821, Dorna; *Sub Obrejie Săliștii*, 1807, Dorna Candrenilor; *Obreja*, parte de sat, 1939, Frasin; *Pe sub Obreje*, 1787, Fundul

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Moldovei; *Sub Oreje*, 1834, Pojorâta; *Obreja*, țarină, sec. XIX, 1939, Valea Sacă.

g) *Jidovina*

1741, Banila Rusească; *Dealul Jidoginei*, 1955, Bunești; *Jidovini*, cca. 1599, *Poiana Jadovinei*, 1786, *Pârăul Jadovinei*, 1786, Tărășeni.

h) *Podirei*

Podirei, 1924, Brodina; *Podirei*, 1748, Câmpulungul Moldovenesc; *Capul Podireului*, 1766, aceeași localitate; *Poderei*, țarină, 1939, Capucâmpului; *Podirei*, drum, 1939, Ciocănești; *Podireu*, parte de sat, deal, țarină, 1939, Corcești; *Podirea*, deal, *Podirei*, luncă, 1939, Deia; *Dealul Podireiului*, 1939, Dorna; *Podirei*, 1752, Dorna Candrenilor; *Podireiul din Gura Coșnii*, 1755, aceeași localitate; *În Podireu*, 1787, *Podireul*, 1932, Fundul Moldovei; *Podireiul Lungii*, 1785, Mănăstirea Humorului; *Imașul Podireu*, 1787, *Podirei*, cătun, *Drumul Podireilor*, 1939, Negrileasa; *Pe Podireu*, 1834, *Podirei*, parte de sat, țarină, 1939, Pojorâta; *Podireii*, deal, 1939, Putna; *Podireu Untoaii*, 1785, *Sub Podireiul Copiilor*, 1785, Vama.

i) *Corhana*

Corhana: poiană, 1933, Argel; deal, 1939, Bucșoia; *Corhana*, *Dosul Corhanei*, dealuri, 1939, Dorna; parte de hotar, sec. XIX, Dorna pe Giumalău, deal, 1939, Ortoaia; deal, 1775, Petriceni; *Corhana Piatra*, râpă, 1955, Prisaca Dornei; deal, 1939, Rusca; deal, pădure, 1939, Rușii Moldoviței; *Corhana*, luncă, 1956, Tișăuți; *Băta Corhana*, 1939, aceeași localitate; *Corhana Strigoaia*, *Corhana Miclăușa*, păduri; 1913, Vama; poiană, 1913, Vatra Moldoviței; *Pârăul Cohanei*, 1939, Vicovul de Jos.

j) *Zăpodie*

Gura Zăpodiei, 1760, 1783, Bădeuți; *Zăpodia Tătărească*, 1686, Borghinești; *Zăpodie*, țarină, *Drumul Zăpodiei*, 1939, Budenit; *Zăpodie*, 1790, Câmpulungul Moldovenesc; *În Zăpodii*, 1488, Cosminul; *În Zăpodie*, 1768, Crișeatec; *Zăpada*, 1779, Dorna; *Zăpodia*, 1792, Fundul Moldovei; *Zapodia*, *Gura Zăpodii*, 1737, Grănicești; *Zăpodia*, 1490, 1926, pădure, Gura Humorului, *Zăpodie*, țarină, sec. XIX, Horodnicul de Jos; *Gura Zăpodiei*, 1783, Iaslovăț; *În Zăpodie*, 1737, Rarancea; *Zăpodia Vlădichii*, 1746, Suceava; *Gura Zăpodiei*, 1783, Sucevița; *Zăpodii*, fânaț, 1785, *Zăpodie*, țarină, luncă, 1939, Voitinel; *Gura Zăpodiei*, 1768, Volovăț; *Între Zăpodii*, 1490, Voroneț.

k) *Tihăraia*

1937, pădure, Câmpulungul Moldovenesc.

l) *Hârtoful, Vârtoful*

Hârtoful Mare, *Hârtoful Mic*, 1782, Boianceni; *Hârtof*, țarină, deal, 1939, Bosanci; *Dealul Hârtofului*, 1955, Bunești; *Hârtoful*, 1758, Cincău; *Hârtoful*, țarină, 1939, Costișa; *Hârtoful Chetros*, 1771, *Hârtoful Secuiesc*, 1782, Culenți; *Hârtoape*, 1782, Dorosăuți, *Hârtof*, moșie, 1783, Răuseni; *Hârtof*, 1782, Iurcăuți, *Hârtoape*, 1782, Luca; *Hârtof*, 1766, Ivancicăuți; *Hârtof*, 1782, 1784, Melatineț; *Hârtof*, 1783, Mitocul Dragomirnei; *Hârtof*

1781; Onut; *Hârtopul*, 1783, Pătrăuții pe Suceava; *Hârtop*, țarină, 1783, sec. XIX, deal, 1785, Plăvălar; *Hârtoape*, 1782, *Hârtop*, 1781, Pohorlăuți; *La Hârtoape*, 1776, Prelipcea; *Hârtop*, țarină, sec. XIX, 1955; *Pârăul Hârtopului*, sec. XIX, Securiceni; *Hârtop*, 1782, Sișcăuți; *Hârtop*, 1782, Vasilău; *Hârtopul Inspăimântător*, 1782, Zastavna; *Hârtop*, *Hârtopul Inspăimântător*, 1658, *Hârtopul*, 1782, Zvineace.

Vârtop: *Vârtopul*, 1655, 1666, 1749, *Groapa Vârtopul*, 1747, *Vârtop*, 1939, țarină, Melatinet; *Vârtop*, 1660, Onuț; *Vârtopul*, 1747, Stăuceni.

m) Zănoaga

Poiana Zănoagelor, 1783, Banila Moldovenească, *Zănogi*, pădure, 1939, Comarești; *zănogi*, deal, pârâu, pădure, 1939, Crasna de Sus; *La Zănoagă*, 1716, Ipotești; *Zănoaga*, 1766, *Ivancicăuți*; *Zănoaga*, poiană, sec. XIX, Straja; *Zănoaga cu izvoare*, 1755, Vaslăuți; *Zănoaga*, pădure, 1939, Vatra-Dornei-Roșu; *Zănoaga*, poiană, 1939, Vicovul de Sus.

n) *Iruga*, *Ighiabul*, *Nărușul*, *Răspitura*, *Ruptura*, *Scorbura*, *Spărtura*, *Surpătura*

Orugă, (*Irugă*), *Muchea Orugii*, 1808, Pojorâta; *Ighiabul Mare*, 1793, Iacobeni;

Nărușul Mare, deal, 1783, Hrincești; *Năruș*, pisc, 1783, Iacobești; *Răspitura*, râpă, 1939, Igești;

Ruptura: *La Ruptură*, 1768, Balaceana; *Ruptura*, 1783, Banila Ru-sească; *Valea Rupturii*, țarină, 1939, Bobești și Broscăuții Noi; *Ruptura*, parte de sat, Broscăuții Vechi; *Ruptura*, sec. XIX, Costești; *Ruptura*, țarină, sec. XIX, Cuciurul Mic; *Ruptura*, țarină, 1785, Dornești; *Ruptura Sucevii*, 1709, Grănicești și Milișăuți; *Ruptura*, 1939, Grănicești; *Ruptura*, „sau șanț vechiu produs de revărsarea râului Siretului”. (Acta gran., 1783, p. 202), 1783, Jadova; *Ruptura*, râpă, 1939, același sat; *Ruptura*, 1783, Lucavăț; *Ruptura*, 1687, Milie; *Fundul Rupturilor*, țarină, *La Rupturi*, fânațe, sec. XIX, Soloneț; *Ruptura*, 1765, Stăneștii pe Ceremuș; *Ruptura*, țarină, sec. XIX, Tibeni;

Scorbura, deal, 1939, Gura Putnei;

Spărturi, parte de hotar, 1785, Rușii pe Boul; *Spărturi*, țarină, sec. XIX, cătun, 1939, Valea Boului; *La Spărturi*, 1911, Vama; *Spărtura*, târlă, 1939, Pojorâta;

La Surpătură, *Dealul Surpet*, 1661, Dubăuți;

o) Ponoare

La Ponoare, țarină, 1856, *Ponoare*, țarină, 1939, Bosanci; *Ponori*, țarină, deal, 1939, Petriceni; *Ponorul*, pârâu, poiană, 1785, Rușii Moldoviței.

p) Smida

Smida, *Smidovata*, țarini, sec. XIX, Berhomet pe Siret; *Vârful Smizilor*, 1813, Dorna; *Pârăul Smizi*, 1752, *În Smizi*, 1755, *În Smidă*, 1789, *Smizi*, poiană, *Smizile lui Flore*, *Smida Coșnei*, sec. XIX, *Smizi*, Pârâu, 1937, cătun, 1939, Dorna Candrenilor; *Pârăul Smizilor*, *Poiana Smizi*, sec. XIX, Frumosul; *Smidovatic*, pădure, 1939, același sat; *Smizi*, pârâu, 1793, 1832, *Smida Ungurenilor*, 1840, fânațe; sec. XIX, deal, 1939, *Smida*, *Arseniasa*, parte de hotar, 1788, cătun, sec. XIX, deal, 1939, *Pârăul Smizilor*, sec. XIX,

toate în Fundul Moldovei; *Smida*, poiană, 1931, *Smida Stânca*, 1931, Geminea; *Smidești*, pârâu, 1939, Moldova-Sulița; *Smida de la Bâta Malaiului*, *Smida Mare*, poiană, sec. XIX, Negrileasa; *Smizi*, parte de sat, 1939, Poiana Negri; *Smida*, 1630, Sadova; *Smidovatei*, munte, 1939, Sârghieni; *Smidestei*, deal, 1939, Seletin; *Smidești*, munte, sec. XIX, *Smidestei*, pârâu, 1935, Sipotele Sucevei; *Smida*, pădure, sec. XIX, Soloneț; *Smidovatică* pădure, 1913, Vatra Moldoviței.

q) *Sihla*, *Schelbe*

Sihla, 1785, Berhomet pe Siret; *Sähla*, deal, 1939, Breaza; *Sihloaia*, 1924, Brodina; *Sähla*, parte de sat, țarină, 1939, Câmpulungul Moldovenesc; *Sihla*, țarină, 1939, Ciudei; *Sähla*, pădure, 1939, Crasna de Sus; *Sihla*, pădure, 1912, Deia; Dealul Sählei, 1939, Dorna; *Sähla Suhărzălului*, 1765, *Sähla*, pădure, 1939, Dorna Candrenilor; *Sähla Suhărzălului*, 1751, Iacobeni; *Sihla*, țarină, 1939, Jadova; *Sihla*, 1785, Lucavăț; *Sähla*, cătun, 1939, Sarul Dornei; *Sihla*, poiană, 1939, Vatra Moldoviței.

Schelbe: *Schelba*, pădure, 1913; Frasin; *Sehelba*, pădure, 1939, Frumosul.

r) *Locuri de păscătoare și adăpost pentru animale, în cursul verii*

I. *Văcăria*

Văcăria, deal, țarină, 1939, Capucâmpului; *Runcul Văcărie*, 1788, *Văcărie*, pârâu, *La Văcărie*, pădure, 1939, *Văcărie*, pisc, 1935, Ciocănești; *Preluca Văcărie*, sec. XIX, Dorna; *Văcărie*, 1793, sec. XIX, munte, Dorna Candrenilor; *La Văcăria*, 1793, *Văcăria*, munte, sec. XIX, pârâu, 1912, Iacobeni; *Pârăul Văcăriei*, țarină, 1939, Păltiniș; *Văcăria*, poiană, 1937, Poiana Stampei; *Piciorul Văcăriei*, sec. XIX, *Văcăria*, deal, pădure, 1939, Pojorâta; *Pârăul Văcăriei*, 1939, Rusca; *Văcăria*, pădure, 1935, Sipotele Sucevei, *Pârăul Văcăriei*, *Plaiul Văcăriei*, 1939, Valea Putnei.

II. *Bouăria*

Bouăria, pădure, 1939, Frumosu; *Bouărie*, pădure, 1937, Pojorâta; *Pârăul Bouăriei*, 1939, Valea Putnei.

III. *Vițălăria*

Livada din Vițălărie, 1784, Iacobeni.

IV. *Bivolăria*

Bivolăria, țarină, 1939, Putna; *Șesul Bivolăriei*, sec. XIX, 1939, *Lunca Bivolăriei*, 1939, Vicovul de Sus.

V. *Căprăria*

Căprăria, munte, 1939, Argestru; *Dealul Căprării*, 1939, Bucșoia; *Căprărie*, pădure, 1939, Ciocănești; *Căprării*, deal, 1939, Coșna; *Căprăria*, țarină, deal, sec. XIX, 1939, Dorna; *Căprărie*, poiană, sec. XIX, Dorna pe Giurnalău; *Căprăria*, pădure, 1926, Gura Humorului; *Căprărie*, pădure, 1955, Mitocul Dragomirnei; *Căprărie*, poiană, sec. XIX, 1939, Vicovul de Sus; *Imășul Căprăriei*, 1785, Voroneț.

VI. Bărbăcărie

Bărbăcărie, deal, sec. XIX, 1939, pădure, 1922, Putna.

VII. Porcărie

Porcărie, poiană, sec. XIX, Bilca; Porcărie, poiană, 1911, Frătăuții Noi; Dealul Porcăriei, 1939, Igești; Dealul Porcăriei, pădure, sec. XIX, Marginea.

s) Drumuri mai importante

I. Drumuri diferite

Drumul mare al Horodencei, 1742, Babin; 1588, Cadobești; Drumul Horodencei, numit și Drumul Hotinului, 1782, Iurcăuți, Pohorlăuți; Drumul vechi al Horodencei, 1773, Prelupea; Drumul Horodencei, 1600, Stăuceni.

Drumul Sniatinului, 1782, Dubăuți; 1782, Ivancăuți, Drumul mare al Sniatinului, 1667, 1782, Piedecăuți.

Drumul Zaleșcicului, 1782, Stăuceni.

Drumul mare al Câmpulungului, 1783, Areni, 1765, St. Ilie;

Drumul mare al Sucevei, 1724, Tișăuți, Sleahul Sucevii, 1783, Stejăreni.

Drumul Hotinului, 1782, Boianceni.

Drumul Horodnicenilor, sub Mihai Racoviță Voievod, Sânt Ilie.

Drumul Coțmanului, 1600, Stăuceni.

Drumul cel mare ce vine de la Zadubriuca, 1756, Vaslăuți.

Drumul Slatinii, 1583, Sucevița.

II. Drumul Iancului

După actele de delimitare de la 1783, Drumul Iancului vodă trece prin localitățile — adeseori numai pe teritoriul acestora: Grănicești, Tîbeni, Dornești, Bălcăuți, Negostina, Siret, Vășcăuți pe Siret, Mănăstioara, Vișșani, Bahrinești și Cerepcăuți. În hotarnica satului Negostina, drumul e numit: „Drumul mare, care duce de la Suceava la Cernăuți, numit Drumul Iancului vodă” (*Acta gran.* X, 63). Reproducem din *Acta granicialia* unele relații în legătură cu drumul acesta: 1782, hotărnicirea satului Cerepcăuți” s-a început la drumul Iancului vodă (în drum Iankuli), în marginea dumbrăvii unde se află o peatră de hotar, unde se împreună cele trei hotare: ale Bahrineștilor, Vășcăuților și Cerepcăuților” (*Acta gran.*, III, 178). Într-un punct al Drumului Iancului se întâlneau hotarele satelor Sânt Onufrei (Mănăstioara), Bancești și Drăgușeni (*Acta gran.*, VIII, 509). În alt punct al drumului se întâlneau hotarele Bahrineștilor, Mușeniței și Vășcăuților pe Siret (*Acta gran.*, VI, 580), și în alt punct hotarele Negostinei, Bălcăuților, Pleșeniței și Vișșanilor (*Acta gran.*, X, 63—64), și mai în jos, în alt punct, hotarele Ivancăuților, Pârlișenilor, Pleșeniței, Dorneștilor și Bălcăuților (*Acta gran.*, V, 150). Și astăzi în Bălcăuți și Mușenița drumul e numit Drumul Iancului.

Drumul Iancului se numea o parte a drumului mare, care ducea de la Suceava la Cernăuți, și anume porțiunea de la Dărmănești până la Cerepcăuți. După 1775, austriecii au construit, în regiunea aceasta, mai spre apus, continuarea șoselei Cernăuți-Suceava-Câmpulung-Transilvania. Pe traseul <http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

vechiului drum al Iancului duce și astăzi o șosea care, la Dărmănești, se rupe din șoseaua principală ce duce de la Suceava spre nord, trece prin satele Calinești, Serbăuți, Calafindești, Botoșanița, Bălcăuți și, înainte de Siret, intră iarăși în șoseaua principală.

III. Drumul Sobarilor

Se numea și *drumul sării*, pentru că pe drumul (sau drumurile) acesta se transporta sarea din Galiția în părțile din nordul Bucovinei¹²⁶. După indicațiile cuprinse în vechile documente și în *Acta granicialia*, *Drumul Sobarilor* trecea prin Stroeiești pe Prut, Subraneț, Valeva, Vaslăuți, Cuciuorul Mic, Verbăuți, Zastavna, Vrânceni, Culeuți, Răpujineț, Sișcăuți, Stăuceni, Vășcăuți pe Ceremuș, Banila Rusească, Milie. Probabil că existau mai multe drumuri pe care se aducea sarea, căci același drum nu putea trece prin toate localitățile amintite.

IV. Drumul Bârladului

Drumul Bârladului sau *Drumul Tălharului* începea la pârăul Colacinelui, „la vechiul hotar” înspre Polonia, trece la hotarul de nord al satelor Dubăuți, Berhomet pe Prut, Nepolocăuți și Orășeni și la hotarul de sud al satelor Oșehlib, Gavriilești și Ivancăuți și se termina la satul Sipeși. Hotarnica satului Orășeni, din 1781 (*Acta granicialia*, VI, 860—861) ne dă unele precizări: hotarul între satele Orășeni și Nepolocăuți se întindea pe coama dealului Vișelnița, ceva spre stânga, până la „vechiul hotar” sau la vechea și marea movilă de hotar, care se află „neben dem Berlader Talbarulujei Weg”. „Berlader Weg oder sogennanther Trunam Talharuly” se încrucișează cu drumul ce duce la Ivancăuți.

Zusammenfassung

Die Zeitschrift *Analele Bucovinei* führt die Veröffentlichung der Arbeit *Studii de toponimie minoră* des Universitätsprofessors Nicolae Grămadă fort, die in der Nummer 2/1994 begonnen worden war.

Das Ortsnamenmaterial bezieht sich besonders auf: Boden, Wege, Flora, Fauna.

¹²⁶ Cf. Greco, *Țăranii*, 302, n. 2. La 1751, Const. Cehan Racoviță Voievod acordă locuitorilor din târgul Cernăuților scutiri de plata solăritului. (T. Balan, *Doc. buc.*, V, p. 69). Locuitorii ținutului Cernăuților plăteau solăritul pentru sarea adusă din Polonia. (*ibidem*). La 1782, delegații târgului Cernăuți declară în fața Comisiei austriece, că târgul și ținutul Cernăuților au plătit solăritul, pentru că consumau sare adusă din Polonia (*ibidem*, VI, 231). Un drum al sobarilor e amintit la 1787 în satul Liublenița din ținutul Soroca (Arhivele Statului Iași, pachetul 311, mss. 28), apoi în satul Hornița de lângă Pașcani, în sec. XVIII (*ibidem*, pachetul 553, mss. 10) — comunicat de Constantin Turcu.

DIN ISTORIA MUZEOGRAFIEI ETNOGRAFICE ÎN BUCOVINA (III)

DRAGOȘ CUSIAC

ÎNFIINȚAREA MUZEELOR ETNOGRAFICE DIN BUCOVINA

MUZEUL DIN CÂMPULUNG MOLDOVENESC

Înființarea muzeului din Câmpulung Moldovenesc este legată de activitatea altor pasionați iubitori ai creației noastre populare, profesorii de la Școala de Arte și Meserii din acest oraș și, îndeosebi, de cea a lui Ion Ștefureac și a urmașului său Constantin Brăescu, înțeleși și ajutați de colegi ca și de populație.

În 1910, când a fost numit profesor la această școală, Ion Ștefureac avea deja adunate obiecte de etnografie și artă populară, cu care, între anii 1908—1910, organizează o expoziție în incinta școlii. Această primă expoziție cuprindea obiecte de uz casnic, lăzi de zestre, unelte, podoabe, furci de tors, balercuțe, piese de port, ștergere, ceramică ș.a., al căror număr a crescut în anii următori, ajungând la circa 350¹.

În timpul primului război mondial clădirea școlii a ars parțial, prilej cu care s-au distrus și cele mai multe obiecte din colecție. După război, Ion Ștefureac a continuat să strângă numeroase alte obiecte, fiind ajutat și de colegii de meserie, precum și de alți intelectuali câmpulungeni: I. H. Sârghie, Constantin Brăescu, Ion Pășlea, Ilie Veslovschi ș.a.

Ion Ștefureac se stinge din viață în anul 1920, fără să-și vadă împlinit visul de a înființa un „muzeu țărănesc” la Câmpulung. După moartea sa, familia vinde colecția, care cuprindea circa 400 obiecte, Școlii de Arte și Meserii, pentru muzeul său. În 1935, când se va înființa muzeul din Câmpulung, întreaga colecție a lui Ion Ștefureac va trece în patrimoniul acestuia.

Activitatea lui Ion Ștefureac va fi continuată de Constantin Brăescu. Originar din Țureni, județul Cernăuți, C. Brăescu s-a născut în 1883. După absolvirea Școlii Normale din Cernăuți a ocupat posturi de învățător la mai multe școli din satele de munte ale județului Suceava, apoi a urmat cursuri de perfecționare în domeniul lucrului manual la Viena și în țară, la Brașov, Sf. Gheorghe și Câmpulung Muscel. A funcționat apoi ca inspector școlar pentru îndrumarea predării lucrului manual.

În contact permanent cu sătenii, a început să culegă obiecte pentru înființarea unui muzeu. În acest fel duce mai departe efortul unei întregi

¹ Arhiva muzeului din Câmpulung Moldovenesc, dosar corespondență, 1980.

generații, căreia îi aparținea și Ion Ștefureac. Colecțiile sale, împreună cu cele ale lui I. Ștefureac, vor sta la baza viitorului muzeu câmpulungean².

La 3 aprilie 1935 a luat ființă un comitet de inițiativă pentru înființarea muzeului, compus din prefectul județului, Constantin Leontieș, și profesorii Constantin Brăescu, Ilie Veslovski, Ion H. Sârgie, M. Michitovici și alți intelectuali. Din cei 18 membri ai comitetului, 12 erau cadre didactice, învățători și profesori. Comitetul și-a propus fondarea *Muzeului Județean de Etnografie și Artă Populară* din Câmpulung Moldovenesc, „în scopul colecționării, păstrării și expunerii diferitelor obiecte vechi, în legătură cu trecutul nostru, obiecte evocatoare ale datinilor, a felului de viață și îndeletnicirilor strămoșilor noștri”³.

Comitetul a lansat un apel către întreaga populație din județ, în care se spunea: „E o datorie sfântă a noastră, a tuturor, să adunăm și să orânduim tot ce mai poate fi găsit, să ferim tot ce n-a fost încă pierdut pentru totdeauna, să contribuim și noi, câmpulungenii, la marea operă de reconstituire a istoriei neamului, clipă cu clipă, așa cum au trăit-o aievea înaintașii noștri, pe plaiurile Ocolului Liber al Câmpulungului, cu un trecut care prezintă atâtea caractere specifice și care încă nu ne sunt cunoscute decât în mică parte. Muzeul, în care putem vedea rând pe rând obiectele de care se serveau strămoșii în viața lor zilnică, uneltele cu care își lucrau pământul, minunatele izvoade încrustate în lemn de meșteri abili, țesute sau cusute de mâna măiastră a bunicelor, înoadă firul trecutului cu cel al viitorului, dând unui neam conștiința continuității lui, a legăturii sufletești dintre generațiile care au fost și cele care vor fi, prin intermediul nostru, legătură care este esența însăși a unui neam”⁴.

Cu obiectele adunate în urma acestui apel, cărora li s-au adăugat cele provenite din colecțiile lui I. Ștefureac și C. Brăescu, se organizează *Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară*, în două săli de la Școala de Arte și Meserii, muzeu care se deschide oficial la data de 1 iunie 1936, în prezența autorităților județului și a ministrului Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale, Ion Nistor, originar de pe meleagurile bucovinene, istoric recunoscut prin opera sa legată de aceste meleaguri.

Colecția inițială a muzeului cuprindea circa 2.600 de obiecte, din domeniile etnografiei și științelor naturii. Primul director a fost Constantin Brăescu, care a condus muzeul până în 1950, când s-a stins din viață. El a reușit să strângă numeroase obiecte de etnografie și artă populară, din domenii diverse, dar mai ales din cel al prelucrării lemnului, îndeletnicire tradițională cu realizări demne de remarcat pe aceste meleaguri. Din exponatele cu totul originale pe care le-a achiziționat se remarcă un car din lemn folosit pentru transportul butoaielor cu vin din „Țara de Jos”, piesă monumentală unică în țară, lucrată numai din lemn, cu roți fără șină de fier și obezi enorme, având o vechime de circa 400 de ani, pe care C. Brăescu l-a reconstituit din piese vechi; patul țărănesc, deosebit de interesant prin funcționalitatea sa și prin ornamentele cu care este împodobit, hreabăne de cules afine, piepteni de scărmanat lână, obiecte de uz casnic, piese de port etc.⁵.

² Grațian Jucan, *Câmpulung Moldovenesc, vatră folclorică*, București, Editura Litera, 1975, pp. 119–120.

³ Idem, *Însemnări despre muzeul „Arta lemnului” din Câmpulung Moldovenesc*, „Revista Muzeelor”, nr. 9, 1981, p. 18–21.

⁴ Grațian Jucan *Însemnări...*, p. 18–21.

⁵ Grațian Jucan, *Câmpulung...*, p. 119–120.

În anul 1941 muzeul a fost mutat într-un local separat de cel care l-a găzduit inițial, suprafața de expunere crescând de la două săli cu 45 mp, la patru săli cu 260 mp. În timpul războiului muzeul își încetează activitatea, multe obiecte fiind luate de armata sovietică, sau pierzându-se. În anul 1944 colecțiile muzeului numărau 2064 obiecte, din care 1000 de etnografie, celelalte de științele naturii.

La 5 august 1945 activitatea muzeului a fost reluată, colecțiile acestuia mutându-se într-un alt local, situat pe strada Pictor Grigorescu nr. 2, unde a fost reorganizat pe mai multe secții: istorie, etnografie, științele naturii, artă plastică, expoziția fiind amenajată în șase săli cu o suprafață de 400 mp.

În 1960 muzeul este reorganizat, expoziția profilându-se pe două secții: etnografică și de științele naturii, numărul obiectelor de etnografie cifrându-se atunci la 9741. Secția de etnografie prezenta exponatele pe ocupații, așa cum au apărut ele de-a lungul vremii. Culesul din natură, pescuitul, vânătoarea erau ilustrate prin obiecte și unelte de tot felul: coșulețe din scoarță de copac, hreabăne pentru cules afine, ghioage și buzdugane, coarne cu frumoase încrustații pentru păstrat praful de pușcă, chei din lemn etc. Se remarcă în mod deosebit carul din lemn, precum și două tipuri de plug din lemn de acum două secole. În expoziție era amenajată o stână în miniatură, cu toate obiectele de păstorit, costume ciobănești, obiecte ilustrând obiceiuri și datini, între care se remarcă frumosele lăzi de zestre bucovinene, deosebit de măiestrit încrustate. Mai erau expuse piese de port, pungi cu baiere pentru ținut banii, toate confecționate din piele, fiind deosebit de apreciate.

În secția de științe naturale erau expuse fosile de plante și animale, coarne de cerb, măsele de mamut; faună din zonă: cocoșul de munte, ursul furnicar, cerbul Carpaților, râsul și pisica sălbatică, păstrăvi și lipani din apele repezi de munte etc.⁶

În 1967 expoziția muzeului se reorganizează, fiind axată numai pe o tematică de etnografie, reprezentând *Cultura tradițională a lemnului*, punându-i-se la dispoziție un nou spațiu, în suprafață de 970 mp, situat într-un imobil impunător, amplasat pe traseul turistic principal din municipiu. În acest imobil expoziția muzeului era amenajată în cinci săli, celelalte fiind ocupate de biblioteca orașenească. În expoziție erau prezentate obiecte ilustrând tradiția prelucrării lemnului, cu fazele de lucru, esențe lemnoase, obiecte finite și împodobite artistic de către meșterii din zonă. Dintre obiecte se remarcă cunoscutul car, pluguri, o stână cu întreg inventarul păstoresc, obiecte încrustate din lemn, baltage, băte ciobănești, furci de tors, blide, lăzi de zestre, sănii, țapine, exponate legate de diferite ocupații ale localnicilor: albinărit, pescuit, vânătoare, materiale ilustrative privind istoria exploatărilor forestiere, piese de port decorate cu ornamente tradiționale locale, mobilier tradițional țărănesc și lucrări executate la fosta Școală de Arte și Meserii. Expoziția oferea la acea dată, în spațiul de care dispunea muzeul, o imagine complexă asupra culturii materiale din zonă, cu precădere asupra realizărilor remarcabile din domeniul prelucrării lemnului, cu multiplele sale aspecte utilitare și artistice⁷.

⁶ Ștefan Zidăriță, *Suceava, ghid turistic*, București, Editura Minerva, 1957, p. 114–115.

⁷ Marin Mihalache, *Ghidul muzeelor din România*, București, Editura pentru Turism, 1972, p. 89–90.

Cu toate acestea, bogatul patrimoniu de care dispunea muzeul la acea dată nu putea fi valorificat la întreaga sa capacitate, din cauza spațiului insuficient. După mutarea bibliotecii în alt imobil, suprafața de expunere a muzeului a crescut la circa 2000 mp, fapt care a permis reorganizarea expoziției sale, atât la parter cât și la etaj, în cele circa 20 de săli, având și spații corespunzătoare pentru depozite, pentru expoziții temporare și pentru alte utilități.

Actuala expoziție a muzeului din Câmpulung, intitulată „Arta lemnului”, a fost amenajată în anul 1974, sub îndrumarea muzeografei sucevene Lucia Stroescu. Muzeul reprezintă organizarea gospodăriei țărănești, elementele ei de construcție, mobilierul, indeletnicirile casnice, stâna — cu tot inventarul ei — mijloacele de transport etc., relevând darul creator al localnicilor. Organizat tematic, muzeul prezintă o imagine sugestivă a prelucrării lemnului: mai întâi diferite esențe lemnoase, unelte destinate tăiatului lemnului și prelucrării lor; apoi tehnici de ornamentare: incizia, crestătura, învelirea cu scoarță, pirogravura. Colecția obiectelor de stână e cel mai bogat reprezentat: bâte crestate și cositorite, donițe, cupe, hârzoburi, linguri, bărbânțe, braie (pentru bătut brânza), budăie, lacre, brighidaie (pentru bătut laptele). Sunt apoi instrumente muzicale: buciurne, viori, fluier. În alte săli este prezentat culesul din natură, pescuitul și vânătoarea, prin hreabăne, roinițe și știubee naturale (din trunchiuri de copac), lese și vârșe de prins pește, cornuri de vânătoare etc. Agricultură este ilustrată prin unelte tradiționale: plug, grapă, lopată — toate din lemn. Urmează arhitectura populară cu grinzi, stâlpi, uși țintuite, încuietori. În sala industriei casnice sunt expuse: un război de țesut (stative), furci, fuse, melițe, vârtelnițe, întinzători, spată și multe altele, completeate cu țesături. O sală prezintă mobilierul casnic: bîldare, podișoare, colțare, laițe, scaune, pat. Mijloacele de transport ocupă un loc aparte. Atrage din nou atenția vestitul car din lemn și alte care mai mici, cu roți dintr-o bucată de lemn, fără spițe, o monoxilă (barcă) ș.a.

Bogăția și varietatea exponatelor din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, precum și din secolul nostru, însoțite de hărți, desene, fotografii, planșe, prezintă tradiția meșterilor în prelucrarea lemnului. Interesante sunt piesele de mobilier, sculpturi reprezentând diferite personaje și alte obiecte lucrate de profesorii și elevii fostei școli de arte și meserii din localitate⁶.

Începând cu anul 1981, în curtea muzeului a fost amenajată o microsecție în aer liber, unde au fost transferate o casă veche, monument de arhitectură, o stână și alte anexe gospodărești din zonă, care constituie un punct de atracție deosebit.

Bogăția etnografică a acestor locuri și preocuparea muzeografilor pentru a descoperi și colecționa cele mai reprezentative valori ale creației populare din zonă, au făcut ca averea muzeului să crească an de an, ajungând în prezent la peste 14.000 de obiecte.

SECȚIA DE ARTĂ POPULARĂ A MUZEULUI BUCOVINEI
„HANUL DOMNESC” DIN SUCEAVA

Înființat în baza statutelor aprobate la 7 noiembrie 1899, muzeul din Suceava, pe lângă celelalte colecții, avea în 1901 și obiecte de etnografie.

⁶ Vezi și Grațian Jucan, *Însemnări* ..., p. 18–21.

În 1947 muzeul avea în colecțiile sale 1224 piese etnografice, funcționând tot ca muzeu cu profil mixt. În 1957 acesta era structurat pe secții de istorie și științele naturale, obiectele etnografice fiind expuse pe o suprafață de 168 mp, parte din acestea fiind înglobate în sălile de expunere ale secției de istorie.

Colecția de etnografie cuprindea obiecte reprezentând îndetelnicirile țaranului, modul său de trai, obiceiurile și manifestările sale artistice, majoritatea exponatelor datând din secolele XVIII—XIX.

Agricultura și creșterea animalelor, ca ocupații statornice, erau reprezentate prin pluguri de lemn, fiare și cuțite de plug, buze de fier provenite de la hârlețe de lemn, săpăligi, coase, seceri, buduroaie pentru păstrat cereale și alte ustensile agricole. Păstoritul era ilustrat prin căușe și cupe pentru lapte, diferite vase din doage și inventar de stână.

Meșteșugurile erau reprezentate prin obiecte de prelucrare a lemnului și fierului ca și prin produse de olărie ale unor centre din Bucovina. Industria casnică era ilustrată prin ustensile folosite în prelucrarea lânii, inului și cânepii, de tors și țesut, instrumente folosite de meșteri cojocari, pielari etc.

Dintre obiectele de uz gospodăresc se remarcă coveșile, fundurile pentru mămăligă, lingurile de lemn sculptate, solnițe, pipernițe, cofe, balerci, ploști, vase de ceramică etc. Un loc aparte îl ocupau piesele de mobilier: lăzi de zestre încrustate, lăzi-masă, scaune, blidare ș.a.

Țesăturile de interior erau și ele bogat reprezentate prin scoarțe, lăicere și păretare, ștergare, năframe, fețe de masă ș.a., toate frumos împodobite cu motive tradiționale specifice Bucovinei.

Colecția mai cuprindea piese de port cu specific local: cămăși femeiești și bărbătești, catrințe, brăie, frânghii și chimire, sumane și mantale precum și numeroase obiecte de podoabă: șiraguri de mărgelă din sticlă, gherdane de mărgelă colorate îmbinate armonios în motive geometrice, inele, broșe, coliere etc.

În colecție se mai găseau obiecte legate de obiceiuri: ouă încondeiate, măști și ustensile folosite la sărbătorile de Crăciun și Anul Nou, ciubărșe pentru pască, podoabe și costume de nuntă etc.

Extinderea colecțiilor și profilarea acestora cu preponderență pe etnografie și artă populară a dus la constituirea unei secții distincte, amenajate într-un local adecvat. A fost ales în acest scop „Hanul Domnesc”, monument de arhitectură medievală, singura clădire din Suceava restaurată (1964—1967) până astăzi⁹.

„Hanul Domnesc”, a cărui denumire s-a păstrat prin tradiție, este una din cele mai vechi construcții din Suceava care s-a păstrat. Amplasată în vatra orașului medieval, aceasta se impune prin vechime și monumentalitate. Documentele o amintesc la începutul secolului al XVII-lea, fiind identificată sub numele de Casa lui Miron Barnovschi, la 1627. Mai mult decât în arhitectura religioasă, spiritul constructorilor locali și contribuția unor meșteri veniți din Transilvania, i-au conferit „Hanului” o linie proprie, în care elementele de factură aulică și de arhitectură populară sunt contopite într-o formă nouă, originală, caracteristică edificiilor de tip domnesc și boieresc.

Deși a suferit unele modificări destul de importante în veacul al XVIII-lea, putem presupune că edificiul se compunea din beciuri, parter și etaj.

⁹ Muzeul Sucevei, Suceava, 1959, p. 20—23.

Construcție masivă, dătătoare de siguranță, cu ziduri din piatră și cărămidă la etaj, cu acoperiș din șită, casa, transformată ulterior în han, avea în componența sa „dughene”, magazii și grajduri pentru cai.

De formă aproape pătrată (16/14,5 m), planul „hanului” se deosebește de celelalte tipuri de construcții specifice hanurilor, ceea ce întărește ipoteza că a funcționat o perioadă fie ca locuință domnească, fie ca adăpost pentru dregătorii străini și oaspeți de seamă aflați în trecere prin Suceava.

După ocuparea Bucovinei de către Imperiul habsburgic, începând cu anul 1788, „Hanul Domnesc” își schimbă rostul, devenind casă de vânătoare și găzduire pentru membrii familiei imperiale. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea clădirea a fost cumpărată de baronul Kapri, fiind trecută pe un plan topografic al orașului Suceava de la 1856 la nr. 226. La sfârșitul secolului al XIX-lea a devenit cazarmă pentru jandarmeria ocupanților.

După anul 1918 „Hanul Domnesc” devine proprietate particulară, iar în anul 1962 construcția este cumpărată de stat în vederea restaurării și încadrării sale în urbanistica modernă a orașului Suceava.

Lucrările de restaurare, efectuate de către Direcția Monumentelor Istorice, au început de la nivelul pivniței, procedându-se la refacerea zidurilor. S-a urmărit reconstituirea elementelor de arhitectură interioară de la parter, iar în fosta bucătărie a hanului, pe locul vechiului cuptor, s-a ridicat altul, inspirat din tipul cuptoarelor tradiționale. La etaj au fost menținute grinzile de stejar ale plafoanelor celor două coridoare, iar din scânduri groase de aceeași esență lemnoasă a fost făcută dușumeaua încăperilor de la ambele nivele. Beciurile, păstrate în forma inițială, ocupă numai spațiul de pe latura nordică. Cele două pivnițe, de formă dreptunghiulară, au bolțile semicilindrice, legătura dintre ele făcându-se printr-o boltă de penetrație semicilindrică, lungă de 8 m.

Peste primul nivel folosit ca pivniță se ridică parterul înălțat, de formă dreptunghiulară, al cărui plan este ordonat de un ax central, coridorul comunicând cu foisorul. Din acest coridor central, prevăzut cu trei bolți cu nervuri în cruce, se desfac la dreapta și la stânga câte două încăperi, despărțite la rândul lor de câte un hol transversal. Boltirea încăperilor este ridicată pe câte două perechi de arce, dispuse câte unul de-a lungul celor patru pereți ai încăperii, aceasta sprijinindu-se în fiecare colț al camerei pe câte un cilindru vertical.

Logia, de formă hexagonală, marca fațada principală a casei, constituind o încăpere deschisă, cu priveliștea spre „târgul de pește” și „Ulița mare boierească”.

Etajul, cu acces din interior, pe o scară de lemn, prezintă un plan identic cu cel al parterului și probabil era destinat dormitoarelor și sălilor de audiență.

Atât localizarea topografică din apropierea „târgului de pește” cât și planimetria sa caracteristică se înscriu în rândul caselor de tip domnesc. Lucrările de restaurare au adus „hanul” la aspectul său original, redându-i expresia plastică, frumusețea arhitectonică, autenticitatea și rafinamentul construcției inițiale. Această reprezentare ne îndreptățește să presupunem drept caracteristică generală a arhitecturii civile medievale, similitudinea cu arhitectura populară.

După restaurare s-a considerat că „Hanul Domnesc” ar corespunde cel mai bine adăpostirii și prezentării colecției de etnografie și artă populară a muzeului sucevean.

Tematica propusă pentru expoziția de bază privea genurile de artă populară ce s-au desăvârșit în așezările județului Suceava, expoziția fiind inaugurată la 27 august 1968.

După un deceniu și jumătate de cercetări și achiziții, în anul 1984 a fost reorganizată expoziția după un alt proiect tematic, întocmit, ca și primul, de cunoscuta muzeografă Lucia Stroescu, pe atunci șefă de secție la muzeul sucevean.

Actuala expoziție și-a propus reprezentarea celor șase zone etnografice ale județului Suceava: Suceava, Fălticeni, Humor, Bazinul Dornelor, Rădăuți și Câmpulung, delimitate prin particularitățile decorative ale ornamentelor, compozițiilor și preferințelor cromatice.

Încorporată unei civilizații rurale unitare ca folosință, croiuri și tehnologie, arta populară a județului Suceava, ca și a întregii Bucovine, se constituie ca o componentă a patrimoniului cultural național, convingător demonstrată de actuala expoziție de bază.

În acord cu arhitectura monumentului și exigențele muzeografice, expoziția se desfășoară pe trei compartimente de informare cultural-educativă și turistică: prezentarea Hanului Domnesc, interioarele tradiționale și zonele etnografice ale județului Suceava¹⁰.

MUZEUL DIN GURA HUMORULUI

Muzeul etnografic din Gura Humorului a fost înființat în cea de a doua jumătate a secolului nostru. Meritul pentru apariția acestei noi instituții muzeale pe harta Bucovinei îl au oamenii competenți și pasionați care au cercetat și descoperit noi valori etnografice în zonă. Inițiatorul și organizatorul de fapt al muzeului a fost învățătorul Constantin Scorțaru (1909—1976). El a funcționat ca învățător, timp de 24 de ani în comuna Udești, apoi la Stupca, în satul lui Ciprian Porumbescu, pentru ca, în ultima perioadă a activității, să îndeplinească funcția de metodist la Casa de Cultură din Gura Humorului și, în sfârșit, pe cea de director al muzeului din localitate.

Atât în comuna Udești și apoi la Ciprian Porumbescu, cât și la casa de cultură, umblând pe teren, el a adunat obiecte de interes istoric și etnografic, înființând la început muzee școlare. Colindând satele din zona Humorului și stând de vorbă cu sătenii, i-a convins pe mulți din ei să doneze numeroase obiecte de etnografie și artă populară, punând astfel bazele unei colecții care cuprindea obiecte de mare valoare din domeniile: culesul din natură, vânătoarea, pescuitul, [albinăritul, păstoritul (mai ales), agricultura, prelucrarea lemnului, cornului, metalelor, industria casnică textilă, olăritul, din zonele Humor, Dorna, Câmpulung Moldovenesc. După ce a adunat aceste obiecte, a întocmit o documentație prin care susținea necesitatea înființării unui muzeu etnografic la Gura Humorului¹¹.

Prin Decizia nr. 119/1958 a Sfatului Popular raional Gura Humorului, se înființează Muzeul Etnografic din acest oraș, avându-l ca prim director pe Constantin Scorțaru, care a îndeplinit această funcție până în 1976, când a

¹⁰ Mariana Mărgineanu, *ms.*

¹¹ Maria Mărgineanu, *Constantin Scorțaru*, „Anuarul Muzeului Județean Suceava” 6—7, 1980, p. 579—582.

încetat din viață. A fost înțeles și ajutat permanent de soția sa, Eleonora Scorțaru, care a lucrat și ea la muzeu ca îngrijitoare.

Inițial muzeului i s-au afectat doar spații temporare pentru depozitare și mai puțin potrivite pentru expoziție. În anul 1971 a fost repartizată pentru muzeu o clădire impunătoare, amplasată pe drumul către Voroneț și Mănăstirea Humorului, pe șoseaua care duce de la Suceava la Câmpulung Moldovenesc.

Disponând de o suprafață de expunere de peste 900 mp, în acest imobil expoziția de bază a fost organizată de la început pe tema ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale specifice zonei.

De la circa 400 obiecte câte avea muzeul în 1958, la inaugurare, s-a ajuns în prezent la peste 5000, adunate pe parcursul anilor din satele aparținătoare zonei de către Constantin Scorțaru până în 1976 (peste 2000 de obiecte) și de continuatorii săi, multe fiind donate. În expoziția de bază erau prezentate circa 1200 obiecte din domeniile cuprinse în tematică. Și aici a fost prezentă concepția muzeografică a Luciei Stroescu, sub îndrumarea căreia a fost organizată expoziția. În ultimii ani clădirea muzeului a fost revendicată de către Ministerul Justiției. În prezent muzeul este închis, urmând a se muta într-un alt local.

MUZEUL DIN VATRA DORNEI – SECȚIA ETNOGRAFICĂ

La Vatra Dornei, în anul 1954, s-a înființat *Muzeul Orășenesc*, având un profil mixt: artă plastică, științele naturii și cinegetică. Între anii 1978—1984 a funcționat și o secție de etnografie, sub forma unor expoziții temporare. În 1984 a fost organizată expoziția permanentă de etnografie, în clădirea impunătoare a primăriei, construită între 1896—1897.

Tematica expoziției este axată pe arhitectură, creații artistice în lemn, țesături de interior, port popular de sărbătoare, datini de nuntă și de sărbători, lucrul la pădure și plutăritul, păstoritul în zona de munte a Bucovinei, creația populară contemporană. Exponatele sunt adunate din zonele de munte ale Bucovinei, predominând cele din Țara Dornelor, dar fiind prezente și zonele Câmpulung, Humor, Rădăuți.

În sectorul destinat arhitecturii este prezentată macheta unei case tradiționale din zona Dornelor, însoțită de imagini foto ilustrând diverse tipuri de case și de interioare țărănești. Mai sunt prezentate unele elemente arhitecturale: poartă, stâlpi de cerdac, încuietori din lemn, trainice și ornamentate prin traforare sau cioplire. În completare sunt expuse vase de ceramică provenite de la Rădăuți și Marginea, creații artistice în lemn: covățele pentru cernut făină („scăfăi”) realizate din malformații ale arborilor, vase din doage între care se remarcă pascărițele ștanțate, donițe cofițe, fe-deleșe ș.a. Tot aici sunt expuse câteva țesături de interior: lăicere, cergi, ștergere.

Un spațiu distinct este acordat portului de sărbătoare, grupat pe cele patru zone reprezentate în expoziție, cu particularitățile specifice fiecăreia. La costumele din zona Dornelor se resimt influențele ardelenesti; cele de pe Valea Bistriței sunt influențate de zona Neamțului; cele din zona Câmpulung se impun prin fastul bundițelor cu prim de dihor sau de jder; cele din zona Humor sunt mai sobre, iar cele din zona Rădăuți se remarcă prin piepta-

rele lungi, cu poale, prin „bundușca” înflorată, prin chimirele late și prin trăistuțele gospodărești.

Datina de nuntă este ilustrată prin năframe de vătăjei, coronite de mireasă, costume de miri. Datinile de iarnă sunt redade printr-un alai de colindători, o suită de obrăzare (mășți), căluți, urs, berbec, căpriță, sugerate prin măști adecvate.

Lucrul la pădure și plutăritul sunt ilustrate prin exponate care se remarcă prin concepția realizării și prin vechime, susținute de imagini fotografice specifice. Impresionează aici cârmele de la plute în mărime naturală, care tronează în spațiul expozițional, cârligul de prins pluta, piesă unică de dimensiuni mari, machete de plute, toate amintind de această îndeletnicire dispărută. Mai sunt prezentate clupe pentru măsurat, topoare, țapine, jug, tânjală, cuie din lemn și din fier etc.

Păstoritul ocupă un loc aparte în expoziție. Ilustrată prin imagini foto și exponate grupate pe funcționalități, îndetelnicirea este bogat prezentată prin: un colț de stână cu vatră, vârtej, căldăroi, vase din doage, linguroaie, o interesantă colecție de tălângi, fluier ciobănești ș.a.

Punctul de atracție al expoziției îl constituie cele trei interioare tradiționale, reconstituite, în care se remarcă lăcerea, ștergarele și alte țesături de interior, cuptoarele, lăzile pe care stiva de zestre urcă până aproape de tavan, masa întinsă care își așteaptă musafirii.

Creația populară contemporană este ilustrată prin lucrări noi, inspirate din cele tradiționale, care demonstrează evoluția artei populare în etapa actuală, prin valorificarea moștenirii înaintașilor, dar și prin inovații în ce privește destinația, materialele, ornamentica și cromatica, adecvate cerințelor actuale.

CASA-MUZEU DE LA SOLCA

Situată într-o zonă a orașului unde peisajul arhitectonic rural se păstrează aproape intact, casa-muzeu din Solca datează din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fiind una dintre cele mai vechi construcții ale orașului de astăzi.

Prin sistemul constructiv, proporții și materiale, casa se înscrie în linia arhitectonică tradițională din Bucovina. Reparațiile efectuate în decursul anilor au păstrat aici elementele de structură și forma inițială.

Vechimea și valoarea documentar-etnografică a construcției au determinat ca aceasta să fie declarată monument de arhitectură populară (1967). Are un plan compus din două încăperi cu tinde la mijloc și este construită pe fundație din piatră de râu. Pereții sunt din bârne necioplite, încheiate în „coadă de pește”, fiind tencuiți cu pământ și văruiți. Acoperișul este din draniță, în patru ape.

Mobilarea interiorului întregeste imaginea unei locuințe țărănești din zona piemontană a Bucovinei, cu tot ce are ea caracteristic și tradițional. De afară, printr-un foișor, se intră în tindă, unde sunt expuse ustensile de gospodărie, vase din doage, obiecte de uz casnic. De aici se intră în „casa cea mare”, situată în dreapta. Aici, sub ferestre, se păstrează lațele foarte vechi, flancate de scaune cu spătar. Blidarul pentru străchini, amplasat într-un colț, este o piesă extrem de valoroasă, fiind legat în partea superioară de grinda

centrală a tavanului prin intermediul unei polițe cu decor traforat. Pe polițele blidarului sunt așezate străchini de Rădăuți colorate și smălțuite. În această încăpere mai găsim nelipsitul grindăraș specific interioarelor bucovinene, scoarțe cu motive decorative geometrice, lăicere și păretare în vârste, care acoperă pereții și laițele. Se mai află aici lada de zestre, leagănul, într-un colț se află patul tradițional, iar în mijlocul încăperii, masa. Ștergarele și năframele, fața de masă, fețele de pernă, aranjamentul patului dau încăperii un efect decorativ aparte, conferindu-i un aer sărbătoresc și în același timp ospitalier.

Tot din tindă, printr-o ușă spre stânga, se intră în „căsuță”, încăpere cu destinație dublă: bucătărie și cameră de locuit pentru membrii familiei. Lângă ușa de intrare, în colțul din dreapta al încăperii, se află cuptorul cu horn și plită. Între acesta și peretele opus este amplasat patul din scânduri (priciul), acoperit cu țoluri din cânepă, colorate vegetal. Pe latura opusă este amplasat războiul de țesut (stativele), iar lângă ușă un blidar mai simplu, cu străchini de uz zilnic. Vase de forme și dimensiuni diferite, din ceramică neagră și roșie, folosite curent în bucătărie, sunt expuse și pe cuptor, pe plită, sugerând întrebuințarea lor cotidiană. În tindă și în cele două încăperi se mai păstrează alte numeroase obiecte de uz casnic: furca și mașina de tors, un original cântar din lemn, toate subliniind valoarea de document etnografic a acestei case țărănești, care sugerează modul de viață al locuitorilor acestor meleaguri.

MUZEUL LUI TOADER HRIB DIN ARBORE

În comuna Arbore, pe lângă vestita biserică a hatmanului Luca Arbure, se află și un interesant muzeu sătesc, cu caracter istoric și etnografic, rol ai strădaniilor de o viață ale săteanului autodidact Toader Hrib (1897—1990). Pasionat colecționar încă din tinerețe, lui Toader Hrib i-a plăcut să cerceteze casele oamenilor din satul său și din cele învecinate, locurile cu urme istorice și să adune cărți, documente, obiecte arheologice, unelte și vase de tot felul, icoane și tablouri, piese de port, inventar gospodăresc, arme și muniții rămase din războaiele ce au bătuit și aceste meleaguri, monede de tot felul și alte mărturii ale vieții oamenilor din sat și din împrejurimi, născându-se astfel un muzeu cu totul original, care se impune prin ineditul său.

Toader Hrib avea obiceiul de a consemna, zilnic, întâmplările petrecute în sat și în lume. Astfel s-a născut cartea „Cronica de la Arbore”, publicată în anul 1971 de editura „Junimea” din Iași.

Muzeul lui Toader Hrib impresionează puternic prin autenticitatea unor piese expuse, unele din ele fiind adevărate unicate. În acest original muzeu se pot întâlni tot felul de obiecte selectate din rândul preocupărilor locuitorilor așezării de-a lungul veacurilor: lăzi de zestre vechi de câteva secole, unelte agricole vechi (plug, hârleț din lemn cu ramă de fier); unelte de tâmplărie; unelte și ustensile pentru prelucrarea inului, cânepii și lânii; jilțuri sculptate; icoane vechi pe sticlă și pe lemn; vase din ceramică tradițională lucrate la Marginca, Rădăuți și Kuty; vechi instrumente muzicale românești; sisteme de incuitori din secolele trecute; fedeleșe pentru transportul saramurei; lada și scările de la șaua vestitului haiduc Darie Pomohaci, care a trăit în secolul trecut prin aceste părți, fiind găzduit adesea la Arbore; materiale, documente, echipament și arme din primul și al doilea război mon-

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

dial; o colecție numismatică; hrsoave; ceramică neolitică și dacică — valoroase mărturii ale continuității de viață pe aceste meleaguri.

Atâta timp cât Toader Hrib a fost în viață, muzeul său s-a îmbogățit mereu prin căutările sale permanente, el însuși mărturisind: „Fac parte dintr-o familie de oameni curioși, vrem să știm și să auzim cum au fost, ce au fost, cum s-au întâmplat, pentru ca apoi să ne putem face o părere din totul”. El a adunat și păstrat pentru ca „peste o sută de ani de astăzi să știe strănepoții noștri ce era pe vremea noastră, ce probleme se frământau”¹². Muzeul lui Toader Hrib este adăpostit în casa în care a locuit, în cerdac, în tindă în căsuță, în casa cea mare, în cămară și chiar în curte. După dispariția din viață a întemeietorului său, muzeul lui Toader Hrib a rămas moștenire, prin testament, unuia din nepoții lui din Arbore.

MUZEUL SĂTESC DIN BOTOȘANA

Din Arbore, pe un drum către sud-est, după 6 km, se ajunge în comuna Botoșana, situată pe pârâul cu același nume, afluent al Solonețului.

Săpăturile arheologice întreprinse pe Dealul Crucii, platoul ce străjuiește localitatea, au scos la iveală urme de viață omenescă din epoca bronzului și a fierului, locuințe semibordeie din secolele III—II î.Ch. și bordeie cu vatră de piatră din secolele VI—VII d.Ch. A fost recuperat cu acest prilej un prețios material arheologic, rolul precumpănitor avându-l ceramica, obiecte din os, piatră și bronz, aparținând culturii Noua, precum și celei numite Costișa-Botoșana¹³.

Trecând pe ulițele satului merită să fie admirate gospodăriile țărănești de aici, care păstrează în arhitectura și în modul de organizare a lor elemente de veche tradiție, specifice unei așezări bucovinene din zona piemontană, care face parte dintr-o microzonă etnografică deosebit de bogată în creații artistice populare din domeniile arhitecturii, mobilierului, țesăturilor de interior, al ocupațiilor și meșteșugurilor.

Multe din aceste valori ca și numeroase materiale care sintetizează rezultatele cercetărilor arheologice efectuate aici timp de mai bine de un deceniu, pot fi văzute în *muzeul sătesc* din localitate.

Rod al inițiativei cadrelor didactice din comună, sub directa îndrumare a inimosului profesor Vasile Boca, pasionat cercetător al istoriei locale, muzeul sătesc din Botoșana își are începuturile în anii 1957—1958, când s-a constituit aici o colecție școlară care cuprindea obiecte etnografice, piese numismatice și materiale arheologice adunate de pe teritoriul localității, cu sprijinul generos al locuitorilor. S-au pus astfel bazele unui muzeu școlar, care se va îmbogăți treptat și își va constitui un patrimoniu valoros.

Conducerea comunei, cu sprijinul sătenilor, a achiziționat pentru muzeu o clădire corespunzătoare, situată în centrul așezării, unde, în vara anului 1975, a fost deschis pentru public muzeul sătesc din Botoșana, organizat cu sprijinul specialiștilor de la Muzeul Județean din Suceava.

¹² Toader Hrib, *Cronica de la Arbore*, Iași, Editura Junimea, 1971, pp. 19, 103.

¹³ Nicolae Ursulescu, Mircea Ignat, *Săpături arheologice în județul Suceava*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, 4, 1977, p. 318.

În prima sală, pe lângă aspecte generale ale localității, sunt prezentate materiale arheologice descoperite în diferite puncte de pe teritoriul comunci, însoțite de o hartă ce sintetizează cercetările efectuate aici, care atestă continuitatea de locuire pe aceste meleaguri din timpurile cele mai îndepărtate. De o importanță deosebită sunt materialele arheologice din secolele VI—VII d.Ch., care atestă permanența populației de aici în timpul marilor migrații ce au urmat retragerii stăpânirii romane din Dacia. La Botoșana au fost descoperite, pentru această perioadă, ateliere de prelucrare a fierului și cup-toare speciale de redus minereul de fier, tipare de marnă folosite la turnarea unor podobe, creuzete de lut și unelte speciale pentru făurirea acestora, clopote de fier de formă cilindrică aplatizată cu verigă de prindere și alte obiecte, care definesc o cultură caracteristică pentru epoca respectivă¹⁴.

În expoziție este reconstituit apoi un interior tradițional, specific localității, interior care se mai păstrează încă în unele case bătrânești din sat. Acesta este realizat cu mobilier tradițional reprezentat prin valoroase lăzi de zestre crestate, prin patul deasupra căruia atârnă nelipsita grindă pe care se păstrează piese de port sau țesături de casă. În centrul încăperii se află masa, în jurul căreia se întind masivele laițe frecvente în interioarele țărănești bucovinene. Cergile, lăcările și păretarele, ștergarele cu aleștură geometrică bogată, cu o cromatică plăcută, dau acestei reconstituiri de interior un aspect cald, primitiv.

Urmează o sală destinată industriei casnice textile țărănești, bine ilustrată printr-o gamă bogată de unelte aparținând acestei importante și vechi îndeletnicri. Aci sunt expuse și costume tradiționale locale: cămăși femeiești cu altiță bogat ornamentată, ștergare de cap țesute în 7—9 ițe, cartrințe și brăie care completează ansamblurile de costume.

Inventarul agricol tradițional, uneltele de păstorit, piesele de feronerie, uneltele și obiectele lucrate artistic din lemn reprezentate prin ingenioase sisteme de încuietori, bâte ciobănești, instrumente muzicale ș.a. formează un ansamblu, realizat armonios în sala unde este expus materialul etnografic¹⁵.

Résumé

Le musée de Câmpulung Moldovenesc est le résultat de l'activité des professeurs de l'École d'Arts et Métiers, ayant à leur tête les professeurs Ion Ștefureac, Constantin Brăescu etc. Le 3 avril 1935 s'est formé un comité d'initiative pour la création du Musée Départemental d'Ethnographie et Art Populaire, ouvert officiellement le 1er juin 1936. C'est Constantin Brăescu qui en fut le directeur jusqu'en 1950. Après avoir été réorganisé plusieurs fois, en 1974 on a aménagé l'exposition actuelle, intitulée „L'Art du travail du bois”. Le musée offre aujourd'hui à ses visiteurs plus de 14000 objets rares.

Le début de la section d'art populaire du Musée de la Bucovine, appelée „Hanul Domnesc”, remonte loin dans le passé: le 7 novembre 1899. C'est aussi la date de la fondation du musée de Suceava, à profil mixte. Le 27 août 1968 on a inauguré une section distincte d'ethnographie et d'art populaire, dans le bâtiment du „Hanul Domnesc”, monument d'architecture de la fin du dix-septième siècle.

Sauf les musées dont nous avons parlé on peut en trouver d'autres: le musée de Gura Humorului, constitué en 1958, à l'initiative de l'instituteur Constantin Scorțaru (1905—1976); l'exposition d'art populaire de Vatra-Dornei (1984); le musée de Solca (1967); le musée de Toader Hrib (1897—1990) d'Arbore, le musée villageois de Botoșana (1975).

¹⁴ Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-danubiană și Bizanțul în veacurile V—IX e.n.*, Iași, Editura Junimea, 1981, p. 15, 27, 31—36.

¹⁵ Georgeta Romaniuc, *Muzeul sătesc din Botoșana*, în „Anuarul Muzeului Județean, Suceava”, 5, 1978, p. 579—600.

ORNITOFAUNA ZONEI UMEDE „OCHIURI” — RĂDĂUȚI

SORIN TRELEA, CIPRIAN ADRIAN, COTISO BUTOI

AȘEZARE

Orașul Rădăuți este așezat la intersecția coordonatelor geografice 47°49' latitudine nordică și 25°45' longitudine estică, în centrul Depresiunii Rădăuți, la est de Obcina Mare și la aproximativ 6 km sud-vest de râul Suceava, având altitudinea de 374 m¹. Zona umedă „Ochiuri” se află în partea de E-S-E a orașului, între lunca râului Pozen și fruntea terasei Sucevița, fiind reprezentată de două iazuri însumând o suprafață de aproximativ 28 ha. (Fig. 1).

Cele două iazuri sunt orientate pe direcția est-vest și au un volum estimat de 120.000 m³ apă cu adâncimi variabile care nu depășesc 3,5 m. Surplusul de apă din Iazul I, care este alimentat de două izvoare subterane de grind, se scurge în Iazul II și, de aici, printr-un stăvilă, într-un canal ce are legătură cu râul Pozen. Izvoarele subterane sunt deosebit de active, având împreună un debit estimat de noi la 0,5 m³/s, în perioadele secetoase și de 1,3 m³/s în perioadele cu precipitații. Din analizele efectuate la Laboratorul Epidemiologic Rădăuți reiese că apa celor două izvoare este potabilă, similară cu cea din fântânile orașului. Pentru că temperatura apei izvoarelor este de 8°C iarna și 19°C vara, iazul I îngheață iarna doar la periferie, în mijloc având ochiuri și canale cu luciu de apă, care atrag numeroase exemplare de păsări acvatice. Iazul II îngheață iarna datorită distanței mai mari de cele două izvoare.

CLIMA

Orașul Rădăuți are un climat continental cu puternice influențe balactice, cu ierni reci și în general uscate și veri călduroase. Temperatura medie anuală este de 8,2°C (sub media anuală a țării). Luna cea mai călduroasă este iulie (media 19,9°C) iar cea mai rece este ianuarie (medie -4,7°C). Nici o lună nu depășește temperatura medie de 20°C. Numai în lunile de vară nu se înregistrează temperaturi de 0°C, adică înghețuri sau brume. Ca durată, iarna durează aproape 5 luni, primăvara o lună sau mai puțin, iar vara 3,5 luni. Vânturile au o predominanță nord-vestică aici simțindu-se acțiunea Crivățului și mai slab a Austrului. Media anuală a cantității de precipitații este de 627,7 mm, calculată pe un interval de 18 ani, iar media umidității relative depășește 80%, ceea ce face din Rădăuți un adevărat „pol al umi-

¹ I. Șandru, *Probleme de geografie*, București, Editura Academiei, 1962, p. 297.

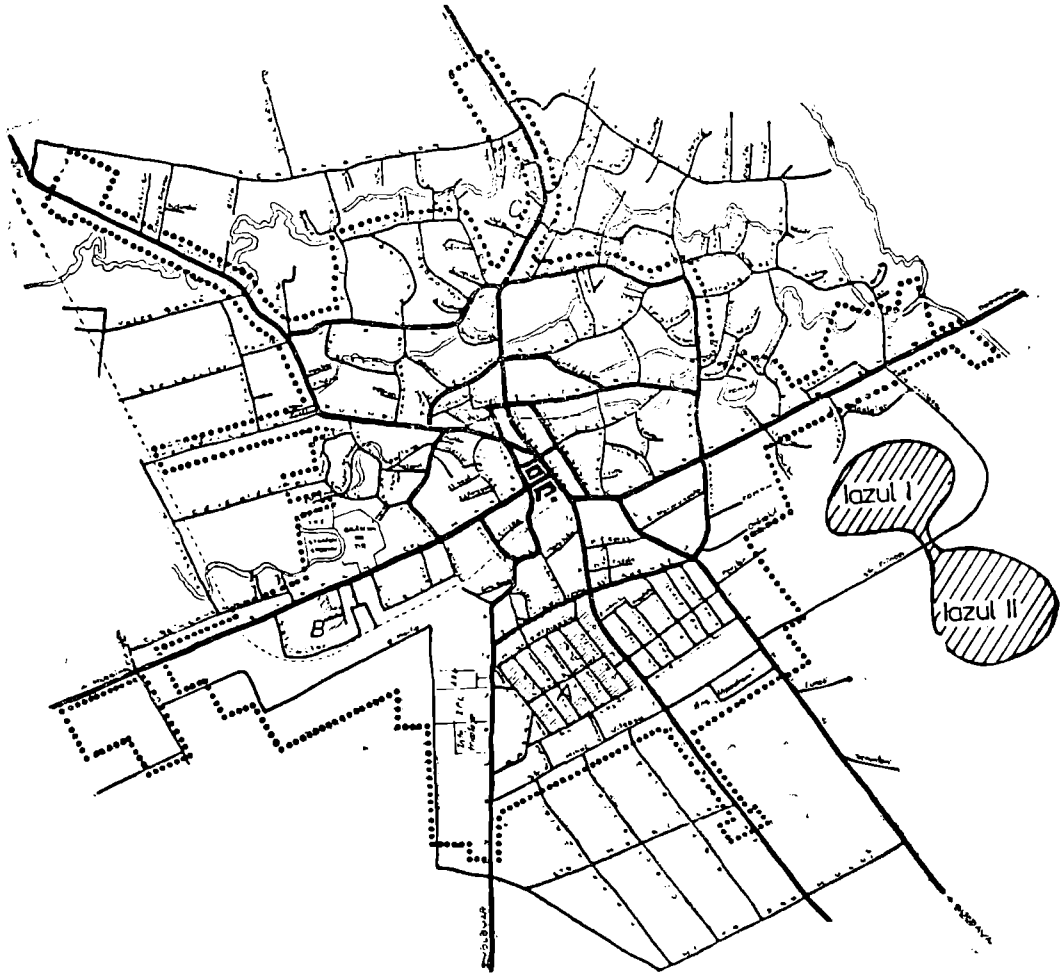

Fig. 1. – Zona umedă „Ochiuri” – Rădăuți

dității. Solul foarte umed, cu apă freatică la mică adâncime, prin înghețare, crează o suprafață subiacentă favorabilă suprarăcirii, imprimând o mare stabilitate maselor de aer².

VEGETAȚIA

Iazul I are o acoperire de peste 80% cu vegetație formată din *Phragmites australis*, pâlcuri de *Salix sp.* ce nu depășește înălțimea de 2,75 m și puține exemplare de *Typha sp.* Apa cuprinde o bogată și deasă floră de *Lemna minor*, *Myriophyllum* și *Elodea*. Iazul II este acoperit doar pe margine cu *Phragmites australis* care formează o aglomerare în zona unde primește apă din Iazul I.

FAUNA

Cele două iazuri prezintă o bogată ornitofaună dar semnalăm și prezența mamiferelor *Mustela nivalis* și *Ondatra zibethica*, precum și a unei populații însemnate de *Carassius carassius* și *Cyprinus carpio*, în Iazul II. Dintre amfibieni s-a identificat *Rana ridibunda* dar într-un număr relativ redus.

ORNITOFAUNA ZONEI UMEDE „OCHIURI” — RĂDĂUȚI

Deși suprafața celor două iazuri este relativ redusă și numai Iazul I are o vegetație de baltă proprie, pe parcursul celor trei ani de observații 1992-1994, au fost identificate un număr de 47 specii de păsări, dintre care, evident, nu toate sunt caracteristice acestui biotop. În tabelul care urmează utilizăm următoarele prescurtări: O.V. — specii oaspeți de vară; O.I. — specii oaspeți de iarnă; M.P. — specii migratoare parțial; P — specii de pasaj; A — specii occidentale.

Speciile de păsări identificate în zona „Ochiuri” Rădăuți

Nr. crt.	DENUMIREA SPECIEI	GRUPA FE-NOLOGICĂ	CLO-CITOARE	OBSERVAȚII
0	1	2	3	4
1.	<i>Gavia arctica</i> (L.)	O.I.		Obs. în ianuarie 1994
2.	<i>Tachybaptus ruficollis</i> (Pall.)	O.V.R.I.		Obs. numai iarna
3.	<i>Botaurus stellaris</i> (L.)	M.P.		
4.	<i>Ixobrychus minutus</i> (L.)	O.V.	X	
5.	<i>Egretta alba</i> (L.)	O.V.R.I.		
6.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	O.V.R.I.		
7.	<i>Cygnus olor</i> (Gm.)	M.P.A.		Obs. în decembrie 1993
8.	<i>Anas penelope</i> (L.)	P. OI		
9.	<i>Anas crecca</i> (L.)	P. OI		
10.	<i>Anas platyrhynchos</i> (L.)	M.P. OI	X	

² Stația meteorologică Rădăuți, *Dosar climatologic*, vol. III, 1994, p. 1—48.

0	1	2	3	4
11.	<i>Anas querquedula</i> (L.)	O.V.P.	X	numai în pasaj primăvara
12.	<i>Aythya marila</i> (L.)	O.I.	X	numai în noiembrie 1993
13.	<i>Aythya ferina</i> (L.)	M.P.	X	
14.	<i>Netta rufina</i> (Pall)	O.V.		
15.	<i>Circus aeruginosus</i> (L.)	O.V. RI		
16.	<i>Accipiter gentilis</i> (L.)	S		numai în zbor
17.	<i>Accipiter nisus</i> (L.)	S O.I.		numai în zbor
18.	<i>Perdix perdix</i> (L.)	S		Obs. în apropierea iazului I
19.	<i>Gallinula chloropus</i> (L.)	O.V.		
20.	<i>Rallus aquaticus</i> (L.)	M.P.		
21.	<i>Fulica atra</i> (L.)	M.P.		se aglomerează iarna
22.	<i>Gallinago gallinago</i> (L.)	P. O.V.		
23.	<i>Larus ridibundus</i> (L.)	M.P.		
24.	<i>Larus argentatus</i> (Pall)	S		obs. rar
25.	<i>Sterna hirundo</i> (L.)	O.V.		
26.	<i>Chlidonias hybridus</i> (Pall)	O.V.		
27.	<i>Streptopelia decaocto</i> (Friv.)	S		
28.	<i>Alcedo atthis</i>	M.P.		
29.	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	OV A.	X	un singur exemplar
30.	<i>Troglodytes troglodytes</i> (L.)	O.V. R.I.		
31.	<i>Saxicola torquata</i> (L.)	O.V.		
32.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> (L.)	O.V.		
33.	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i> (L.)	O.V.		
34.	<i>Regulus regulus</i> (L.)	M.P.O.I		
35.	<i>Parus caeruleus</i> (L.)	S		
36.	<i>Parus major</i> (L.)	S		
37.	<i>Pica pica</i> (L.)	S		
38.	<i>Corvus monedula</i> (L.)	S		
39.	<i>Corvus frugilegus</i> (L.)	S		
40.	<i>Corvus corax</i> (L.)	S		numai în zbor
41.	<i>Paser domesticus</i> (L.)	S		
42.	<i>Paser montanus</i> (L.)	S		
43.	<i>Garduelis carduelis</i> (L.)	S		
44.	<i>Fringilla coelebs</i>	M.P.		
45.	<i>Fringila montifringilla</i> (L.)	O.I.		număr masiv în decembrie 1994
46.	<i>Emberiza citrinella</i> (L.)	S		număr masiv în decembrie 1994
47.	<i>Emberiza schoeniclus</i> (L.)	M.P.		

Cele 47 de specii identificate aparțin la 12 ordine și 19 familii de păsări, reprezentarea cea mai mare având-o *Familia Anatidae*. Astfel, din speciile enumerate: 13 sunt oaspeți de vară (27%); 5 sunt oaspeți de iarnă (11%); 24 sunt sedentare sau parțial migratoare (51%); 2 sunt occidentale (4%); 3 sunt de pasaj (6%). Speciile de pasaj în zona umedă „Ochiuri” – Rădăuți sunt: *Anas querquedula*, *Anas penelope* și *Gallinago gallinago*. Cele două specii occidentale sunt *Cuculus canorus* și *Cygnus olor*.

Din datele de mai sus și observațiile noastre se desprind următoarele concluzii:

— Zona umedă „Ochiuri”, deși redusă ca suprafață, prezintă o diversitate ornitofaunistică impresionantă, cu atât mai mult cu cât este foarte aproape de oraș.

— Iarna, datorită temperaturii ridicate a apei din cele două izvoare, în Iazul I rămân suprafețe întinse de luciu de apă, care constituie un ioc favorabil pentru hrana și adăpostul păsărilor acvatice.

— Încetarea deversărilor de gunoarie în apropierea celor două iazuri precum și delimitarea unei zone tampon în care să nu se amplasaze nici o construcție.

— Propunem Consiliului local al municipiului Rădăuți și Asociației vânătorilor și pescarilor Rădăuți, declararea zonei umede „Ochiuri” drept „zonă protejată”.

Résumé

La zone humide „Ochiuri”, du sud-est de Rădăuți, ayant une surface de 28 ha, est un espace favorable à la nutrition et la protection de nombreuses espèces d'oiseaux aquatiques.

Les auteurs y ont identifié un nombre de 47 espèces, appartenant à 12 ordres et 19 familles. C'est pourquoi ils ont proposé de la déclarer zone protégée.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA AVIFAUNEI CHEILOR TURZII

RALUCA RĂȘINARIU

La extremitatea N-E a Munților Apuseni și ca o prelungire răsăriteană a Munților Trascăului se găsesc Cheile Turzii, punct de atracție deosebit atât pentru cercetători cât și pentru turiști.

Această zonă calcaroasă săpată de pâraul Hășdate are o orientare predominant NV-SE și este situată între localitățile Petreștii de Jos, Săndulești, Cheia, Turda (de unde-i vine și numele).

Pâraul Hășdate a săpat aici, pe o distanță de numai 1,3 km, pereți prăpăstioși cu vârfuri ascuțite („colțuri”), sau rotunjite („turnuri”), „hornuri” și „văgăuni”, „grohote” și „zurușuri”, toate fiind rezultatul modelării calcarelor jurasice. Peste aceste calcare s-au depus marne de culoare negricios-verzuie sau roșu-violaceu, care dau un aspect caracteristic acestor chei.

În pereții stâncoși se deschid gurile a cca. 32 peșteri.

Ceea ce constituie ciudățenia acestor chei și ceea ce totodată atrage numeroși cercetători este relieful stâncos caracteristic, situat la o altitudine relativ mică: 450—425 m pe firul pâraului Hășdate (la intrare-ieșire în chei) și cca. 750 m pe culmile laterale.

Caracterele geomorfologice și geologice ale cheilor determină existența unei flore și faune unice prin combinațiile surprinzătoare de specii de plante și animale de origine mediteraneană și temperat-continentală, iubitoare de stâncărie, dar și a celor întâlnite în pădurile de foioase și conifere.

În floră există apoi specii caracteristice stepei și silvostepii (*Stipa capillata*); elemente rare ocrotite (*Daphne cneorum*); specii endemice, întâlnite mai ales în defileu (*Dianthus spiculijolius*); relictate terțiare (*Allium obliquum*, *Sorbus dacica*); din perioada glacială s-au păstrat câteva specii alpine (*Aster alpinus*, *Ranunculus oreophilus*).

Informații generale asupra geologiei, geomorfologiei, florei și faunei, se găsesc în lucrarea *Cheile Turzii*, de Maxim Pop și Alexandru Bartha (1973).

Din punct de vedere avifaunistic Cheile Turzii sunt de asemenea foarte interesante.

Primele studii asupra avifaunei Cheilor Turzii au fost realizate de Erasmus Nyarady (1937), iar datele sale au fost publicate în monografia *Cheia Turzii*, în care sunt citate 67 specii de păsări.

În 1969, Ștefan Kohl publică o listă cu 61 specii de păsări.

Date asupra unor specii de păsări identificate în Cheile Turzii au mai fost publicate de Kohl St. (1968), Kalaber L. (1969): *Ptyonoprogne rupes-tris* în Cheile Turzii.

În peștera lui Binder, E. Kessler a identificat în 1982 un humerus drept de *Pyrrhocorax graculus*, urme de *Gyps fulvus*, femur de *Gallus gallus* (aceasta în 1966—1967).

Ca urmare a schimbărilor pe care le suferă mediul ambiant, cu toate componentele sale vegetale și animale, considerăm oportună reluarea cercetărilor ornitologice în Cheile Turzii.

În urma observațiilor făcute între anii 1992—1994, noi am identificat un număr de 111 specii (în timpul a 27 de deplasări). Aceste specii aparțin la 11 ordine și 31 familii. Cel mai bine reprezentate prin număr de specii sunt familiile Turdidae, Fringillidae, Accipitridae, Corvidae, Sylviidae. Sunt familii cu mai puțini reprezentanți în fauna țării, dar care sunt bine reprezentate în Cheile Turzii, găsim aici biotopuri favorabile.

Dintre cele 111 specii de păsări, 69 sunt clocitoare, 33 sunt accidentale, 4 sunt de pasaj, 5 sunt oaspeți de iarnă (fig. 1).

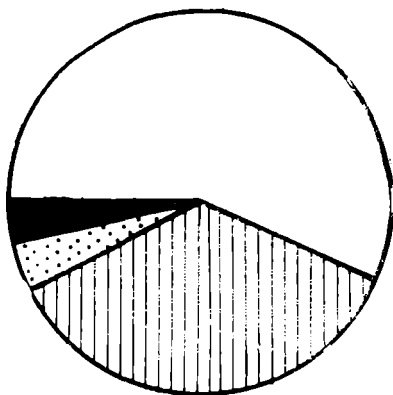

Fig. 1. — Diagramă reprezentând proporția categoriilor fenologice de păsări din Cheile Turzii.

Total specii: 111

- sp. clocitoare - 69
- sp. accidentale - 33
- sp. de pasaj - 4
- sp. oaspeți de iarnă - 5

Speciile clocitoare sunt caracteristice pentru următoarele biotopuri: 1. stâncării, 2. pădure de foioase cu arbuști, 3. plantație de pin și molid, 4. platou cu pajște și tufe rare, 5. pârâul Hășdate (fig. 2).

Biotopul caracteristic Cheilor Turzii este stâncăria. Cele mai importante specii caracteristice ale acestui biotop sunt:

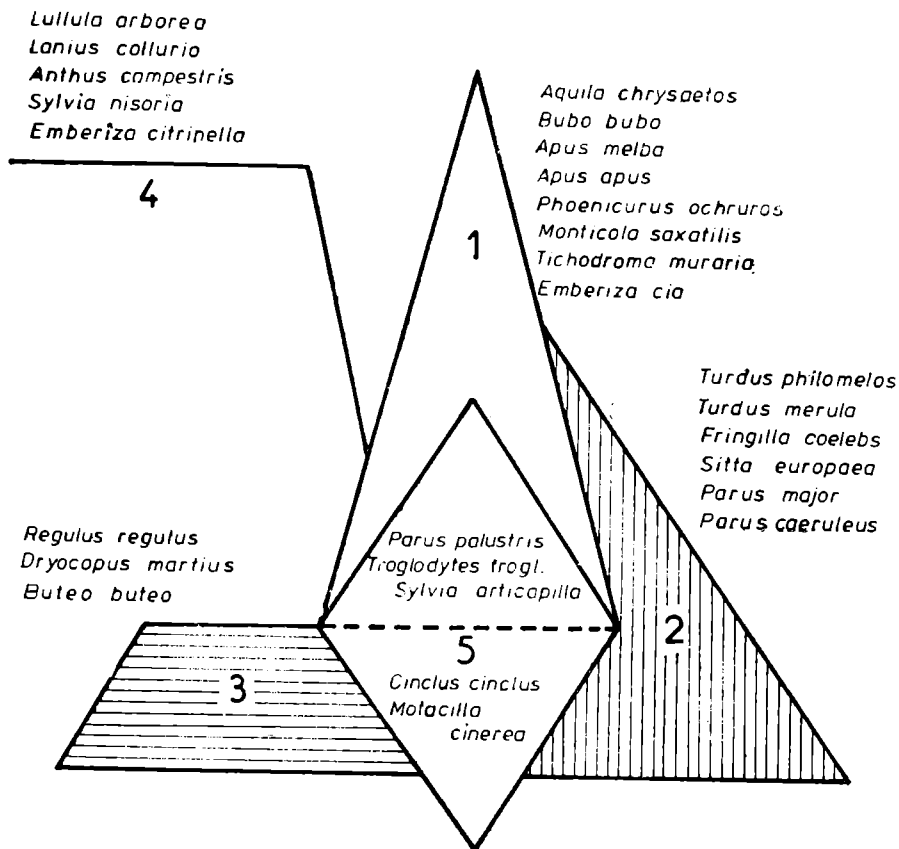
Aquila chrysaetos (acvila de munte): Specie rară la noi în țară, efectiv 20—25 perechi. Este o specie sedentară. Între anii 1992—1994 o pereche de acvile a revenit la unul dintre vechile cuiburi, situat în defilcu, pe versantul drept, crescând în fiecare an câte doi pui.

Bubo Bubo (buha): Este o specie sedentară. În țară există 200—600 perechi. Am identificat-o după cântec (1994).

Monticola saxatilis (mierla de stâncă): Are o răspândire punctiformă în regiunea premontană și montană. La noi este un oaspete de vară fiind o specie de origine mediteraneană. În Cheile Turzii cuibăresc 3—4 perechi pe versantul nordic.

Apus melba (drepnea mare): Prezintă o răspândire punctiformă în țară. Este o specie de origine mediteraneană imigrată în România în ultimele trei decenii și este în expansiune spre nord. În chei cuibăresc aproximativ 15 perechi pe versantul nordic.

Tichodroma muraria (fluturașul de stâncă): Specie sedentară, trăiește în regiunile calcaroase. A fost observată în 1993 tot pe versantul nordic.

1. stâncărie
2. pădure de foioase cu arbuști
3. plantație de pin și molid
4. platou cu pajiste și tufe rare
5. pârâul Hașdate

Fig. 2. — Tipurile de habitat și principalele specii clocitoare care le populează

Emberiza cia (presura de munte): Este o specie alpină, sedentară cu areal insular, rară în România. În Cheile Turzii cuibăresc 6–10 perechi.

Specii mai puțin răspândite în țară, dar care cuibăresc aici sunt: *Accipiter nisus* (uliul păsărar): Specie sedentară, ce cuibărește în zona colinară înaltă. A fost prins și inelat pe versantul nordic.

Buteo buteo (șorecar comun): Este cel mai răspândit răpitor de la noi.

Asio otus (ciuf de pădure): Specie sedentară rar răspândită în România. Cuibărește în biotopurile 2 și 3.

Prunella modularis (brumărița de pădure): Cuibărește în zona montană și colinară înaltă. Este un oaspete de vară.

Cinclus cinclus (pescărel negru). Specie sedentară. În Cheile Turzii cuibărește o pereche. A fost inelat atât un adult cât și un juvenil.

Regulus regulus (aușel cu cap galben). Specie sedentară sau parțial migratoare. Cuibărește în plantația de pin și molid.

În chei cuibăresc și foarte multe specii comune: *Emberiza citrinella* (presura galbenă), *Parus palustris* (pițigoi sur), *Turdus philomelos* (sturc cântător), *Turdus merula* (mierla), *Erithacus rubecula* (măcăleandru), *Fringilla coelebs* (cinteza), *Sitta europaea* (țiclean) etc.

Cercetările vor continua și în vederea cunoașterii unor detalii asupra dinamicii și răspândirii speciilor identificate și pentru identificarea altor specii.

În tabelul care urmează utilizăm următoarele prescurtări:

C — specii clocitoare;

P — specii de pasaj;

A — specii accidentale;

O.I. — specii oaspeți de iarnă.

Speciile în Cheile Turzii în ordine sistematică:

Ord. CICONIIFORMES

Fam. Ciconiidae

Ciconia nigra P.

Ciconia ciconia P.

Ord. ACCIPITRIFORMES

Fam. Accipitridae

Accipiter gentilis C.

Accipiter nisus C.

Buteo buteo C.

Buteo lagopus O.I.

Buteo rufinus A.

Pernis apivorus P.

Aquila chrysaetos C.

Falco tinnunculus C.

Falco columbarius O.I.

Falco subbuteo A.

Falco peregrinus A.

Ord. GALLIFORMES

Fam. Phasianidae

Perdix perdix C.

Coturnix coturnix C.

Phasianus colchicus C.

Ord. GRUIFORMES

Fam. Rallidae

Crex crex A.

Ord. COLUMBIFORMES

Fam. Columbidae

Columba palumbus A.

Columba livia C.

Streptopelia decaocto C.

Ord. CUCULIFORMES

Fam. Cuculidae

Cuculus canorus C.

Ord. STRIGIFORMES

Fam. Strigidae

Bubo bubo C.
Athene noctua C.
Strix aluco C.

Ord. APODIFORMES

Fam. Apodidae

Apus apus C.
Apus melba C.

Ord. CORACIIFORMES

Fam. Alcedinidae

Alcedo atthis A.

Ord. PICIFORMES

Fam. Picidae

Jynx torquilla A.
Picus viridis C.
Picus canus C.
Dryocopus martius C.
Dendrocopos major C.
Dendrocopos minor A.
Dendrocopos medius A.

Ord. PASERIFORMES

Fam. Alaudidae

Galerida cristata C.
Lullula arborea C.
Alauda arvensis C.
Eremophila alpestris C.

Fam. Hirundinidae

Riparia riparia A.
Ptyonoprogne rupestris A.
Hirundo rustica C.
Delichon urbica C.

Fam. Motacillidae

Athus campestris C.
Anthus trivialis A.
Motacilla flava C.
Motacilla cinerea A.
Motacilla alba C.

Fam. Cinclidae

Cinclus cinclus C.

Fam. Troglodytidae

Troglodytes troglodytes C.

Fam. Prunellidae

Prunella modularis C.
Prunella collaris A.

Fam. Turdidae

Erithacus rubecula C.
Luscinia luscinia A.
Luscinia megarhynchos A.
Phoenicurus ochruros C.
Phoenicurus phoenicurus A.
Saxicola rubetra C.
Saxicola torquata C.
Oenanthe oenanthe C.
Monticola saxatilis C.
Turdus merula C.
Turdus pilaris OI
Turdus philomelos C.
Turdus iliacus P.
Turdus viscivorus A.

Fam. Sylviidae

Acrocephalus palustris A.
Sylvia nisoria C.
Sylvia curruca C.
Sylvia borin A.
Sylvia communis C.
Sylvia atricapilla C.
Phylloscopus sibilatrix A.
Phylloscopus collybita C.
Phylloscopus trochilus A.

Fam. Regulidae

Regulus regulus C.

Fam. Muscipidae

Ficedula hypoleuca A.

Fam. Paridae

Aegithalos caudatus C.
Parus palustris C.
Parus montanus A.
Parus ater C.
Parus caeruleus C.
Parus major C.

Fam. Sittidae	<i>Corvus corone cornix</i> A.
<i>Sitta europaea</i> C.	<i>Corvus corax</i> C.
Fam. Tichodromadidae	Fam. Sturnidae
<i>Tichodroma muraria</i> C.	<i>Sturnus vulgaris</i> A.
Fam. Certhiidae	Fam. Passeridae
<i>Certhia familiaris</i> A.	<i>Passer domesticus</i> C.
Fam. Oriolidae	<i>Passer montanus</i> C.
<i>Oriolus oriolus</i> A.	Fam. Fringillidae
Fam. Laniidae	<i>Fringilla coelebs</i> C.
<i>Lanius collurio</i> C.	<i>Fringilla montifringilla</i> OI.
<i>Lanius minor</i> C.	<i>Serinus serinus</i> C.
<i>Lanius excubitor</i> C.	<i>Carduelis chloris</i> C.
Fam. Corvidae	<i>Carduelis carduelis</i> A.
<i>Garrulus glandarius</i> C.	<i>Carduelis spinus</i> A.
<i>Pica pica</i> C.	<i>Acanthis cannabina</i> C.
<i>Nucifraga caryocatactes</i> A.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i> OI
<i>Corvus monedula</i> C.	<i>Coccothraustes coccothraustes</i> C.
<i>Corvus frugilegus</i> A.	Fam. Emberizidae
	<i>Emberiza citrinella</i> C.
	<i>Emberiza cia</i> C.
	<i>Miliaris calandra</i> A.

Summary

The study refers to the existing avifauna of Cheile Turzii, a remarkable natural reservation, in the north-eastern parts of the Apuseni Mountains, as an eastern prolongation of the Trascău Mountains, Cheile Turzii are crossed by the river Hăşdate, the altitude being of about 320 m (between 425 and 750 m).

There are some ancient data about the avifauna of this place: E. Nyarady 1937; St. Kohl 1969.

As a result of our research, between 1993–1994, 111 birds species have been identified, out of which, 69 breeding birds, 33 accidental, 4 passage migrants and 5 winter visitors (see Fig. 1).

The breeding birds are to be found in the following biotypes: 1. rocks; 2. broad leaved woods with bushes; 3. spruce and pine plantations; 4. grasslands and scarce dreshes; 5. the river Hăşdate and the vegetation on its shores (see Fig. 2).

The most important species in Cheile Turzii are: *Aquila chrysaetos*, *Bubo bubo*, *Apus melba*, *Apus apus*, *Monticola saxatilis*, *Tichodroma muraria*, *Emberiza-cia*, *Cinclus cinclus*.

The characteristic of the avifauna of Cheile Turzii is the simultaneous presence, on a restricted area of some species belonging to different biotypes (rocks, broad leaved woods coniferous trees), and different climates (mediterranean-temperate continental).

All the above characteristics represent a great interest both researches and for the tourists.

PROPUNERI DE NOI REZERVAȚII NATURALE ÎN BUCOVINA

TARAS SEGHEĐIN

Continuându-ne investigațiile pe teren, în vederea depistării de noi suprafețe cu deosebită valoare științifică, ce pot fi declarate arii protejate, am inclus câteva suprafețe noi, pe care le vom expune cu argumentele de rigoare. Un aspect asupra căruia dorim să insistăm este acela că, din actuala suprafață protejată de 3.500 ha, 98,3% este cuprinsă în fondul forestier. Această realitate a permis o bună conservare a rezervațiilor, întrucât acestea sunt cuprinse în amenajamente silvice care se reactualizează decenal, sunt parcelate, bornate și un personal silvic bine calificat le asigură protecția. Pledim ca aceste rezervații să rămână sub același regim, silvicultorii — așa cum au demonstrat până în prezent — fiind singurii în măsură să le asigure integritatea și funcționalitatea. Bineînțeles, Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului, prin agențiile județene de profil, care au personal calificat — biologi, chimiști, silvicultori — poate asigura menținerea statutului de rezervație și continuarea observațiilor și cercetărilor științifice, având concursul Academiei Române, al universităților sau al institutelor de specialitate.

Pentru noi, actualul procent de 0,89% zonă ocrotită din suprafața împădurită sau 0,4% din suprafața județului este modest și departe de realitățile floristice și peisagistice ale județului Suceava. Menționăm că în aceasta nu am inclus parcurile naționale naturale din Munții Rodnei și Căliman, proiectate de noi în anii 1972—1973, aflate în parte în administrația ocoalelor silvice Cărlibaba, Iacobeni, Coșna, Vatra Dornei, Panaci.

Pe baza deplasărilor noastre pe teren, a unor investigații realizate pe parcursul a mai multor ani, sprijiniți fiind de către acad. Nicolae Boșcaiu, profesorii universitari Traian I. Ștefureac, Emilian Țopa, Mihail Răvăruț și de mulți cercetători biologi sau silvicultori, considerăm că există reale posibilități de a extinde actuala suprafață. Nu am inclus pădurile protejate, cuprinse în grupa întâi de protecție, cu rol deosebit, după anul 1954, când s-a realizat zonarea pădurilor. În acest context deplângem faptul că o realitate benefică pentru conservarea pădurilor — reamenajarea fondului forestier — după 1990, s-a transformat într-o dramă, datorită ignoranței și rapacității unor cetățeni care devenind proprietari de pădure au distrus mari întinderi din această comoară vegetală naturală.

Rezervațiile naturale bucovinene deja constituite înmănunchiază obiective majore, deosebit de variate sub aspect botanic, geologic, faunistic, silvic, peisagistic și mixt. Dispersate în cele mai diferite zone, cu prioritate în etajul montan și alpin al munților, dar și în zonele colinare de la Calafindești și Suceava, interpretarea ariilor naturale protejate ca eșantioane cu funcție ecologică precisă este o necesitate imperativă. Unele s-au concretizat

deja prin studii realizate și publicate cum ar fi: *Studii și comunicări de ocrotire a naturii* — editate în cinci volume de Consiliul Județean Suceava, fascicule de *Științe ale naturii* — editate de Muzeul Județean Suceava, ș.a. Trebuie să reținem rolul de etalon ecologic, adică de mărturii ale autenticității naturale a unor echilibre istoric constituite, ale căror biocenoze nu au fost încă incluse în marile prefaceri industriale și în transformări impuse de urbanizare, de dezvoltare a rețelei rutiere, exploatarea silvo-pastorale, agroturism montan necontrolat, etc.

Relevăm, nu ca un ultim aspect sub raportul importanței, rolul social și educativ direct pe care îl îndeplinesc rezervațiile naturale și ca fenomen de cultură. Ocrotirea naturii trebuie să-și găsească ecoul firesc în concepția și deprinderile cotidiene ale fiecărui cetățean.

Ca urmare a cercetării inventarului naturalistic autohton, după Unirea de la 1918, când Bucovina a revenit în hotarele ei firești, câțiva naturaliști de la Universitatea din Cernăuți au participat la constituirea primelor rezervații naturale: Fânețele de la Ponoare și Frumoasa, Codrii Seculari de la Slătioara și Giumalău, ș.a. Menționăm pe profesorii universitari Mihai Gulesac, Eugen Botezat, Traian Ștefureac, Emilian Țopa, pe inginerul silvic Gavril Țibu, ș.a., prin strădania cărora s-a ajuns ca în prezent să avem oficializate 27 de rezervații naturale. Dintre acestea, din nefericire, două au dispărut deja: rezervația de nuferi de la Salcea ca urmare a desecării terenului și cea de la Calafindești.

Față de situația prezentată, am găsit necesar să mai propunem următoarele noi suprafețe pentru protecție, acestea aflându-se acum doar în grupa I de protecție, pe baza H.C.M. 114/1954.

1. — În prima urgență includem Tinovul Grădinița, din comuna Coșna, situat în spatele gării C.F.R. Grădinița, pe linia ferată Vatra-Dornei — Cluj, cu o suprafață de 225,6 ha, la o altitudine cuprinsă între 950—975 m. Suprafața face parte din Ocolul silvic Coșna, parcelele silvice 84—87 UP Grădinița. Ca întindere acest tinov este a 3-a mare turbărie din România, ce aparține mlaștinilor oligotrofe de la Poiana Coșna și căruia i s-a acordat mai puțină atenție în ultimele decenii. Academicianul Emilian Pop l-a studiat cu mulți ani în urmă și a publicat rezultatele analizelor polinice pe care le-a tipărit sub denumirea veche de *Tesna imputita*. Această turbărie aparține tipului de turbării continentale împădurite natural cu *Pinus sylvestris* care prezintă o consistență plină, vegetația actuală înscriindu-se în clasa *Oxycocco-Sphagnetum*, având un caracter ombrotrof.

În septembrie 1988, însoțindu-l pe acad. Nicolae Boșcaiu și pe prof. Monica Boșcaiu de la Cluj, în zona tinovului, în releul botanic realizat, printre speciile găsite menționăm: *Sphagnum recurvum*, *Sphagnum magellanicum*, *Polytrichum strictum*, *Pleurozium schreberi*, *Dicranum scoparium*, *Eriophorum vaginatum*, *Oxycoccus palustris*, *Drosera rotundifolia*, *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Pinus sylvestris*. Eșantioanele de turbă prelevate pentru analize cu sonda Hiller (metodă folosită la rezervațiile de la Ponoare și Dorna Arini) au ajuns la 360 cm adâncime, fiind de câte 10 cm fiecare. Adâncimea realizată a fost suficientă pentru a ne feri de eventuale contaminații.

Prepararea și interpretarea eşantioanelor s-a făcut la Centrul de Cercetări Biologice Cluj. S-a studiat un profil de 300 cm pe baza căruia s-a stabilit succesiunea vegetației de la sfârșitul atlanticului, până la subatlanticul superior. De o importanță deosebită este identificarea polenului de *Nuphar pumilum*, dispărut azi din flora României, care a dăinuit până la subatlanticul superior, în sectorul nordic al Carpaților Orientali. Acest polen relictar a supraviețuit mult timp în această mică mlaștină, ca specie boreală, dar a rezistat până acum în câteva turbării din Alpii orientali ai Austriei, ca și în munții din Polonia și în fosta Cehoslovacie.

Apariția polenului de nufăr pare să indice ridicarea progresivă a nivelului de apă până s-au format mici mlaștini, iar dispariția acestuia arată acoperirea mlaștinii (retragerea nivelului de apă), ca urmare a unei noi continentalizări a climei, spre zilele noastre. Acad. Nicolae Boșcaiu explică astfel împădurirea naturală a turbării cu *Pinus sylvestris* care a devenit în prezent specie dominantă.

Cele câteva elemente arătate mai sus atestă importanța științifică a acestui tinov și motivația ocrotirii lui, cu atât mai mult cu cât deja unii întreprinzători vor să exploateze turba.

2. — A doua propunere este înființarea unei rezervații pe malul drept al râului Bistrița, care să se întindă de la satul Rusca spre creastă având ca limită: Rusca-pârâu, Vârful Prislop (1557 m), Vârful Bâda (1377 m), Vârful Vânăț (1442 m) ce coboară spre fânețele de la Păltiniș, apoi se continuă spre pârâul Negrișoara-Neagra Broșteni până la râul Bistrița din comuna Broșteni, de unde urcă pe pârâu până la Zugreni-Rusca II.

Zona este interesantă din punct de vedere floristic, faunistic, peisagistic, prin multitudinea elementelor naturale ocrotite, din care evidențiem câteva:

— Existența unei bogate populații de *Arnica montana* în zona Chirileni-Păltiniș, în stațiuni cu sol superficial unde s-a delimitat o nouă subasociație de către noi, denumită *Arnice-Tosum Montanae*, în cadrul asociației *Festuceto-Nardetum Strictae Montanum* Csűrűs et Rezmerița 60.

— Abrupturile stâncoase sunt în mare parte populate de endemismul carpatic *Poa nemoralis* ssp. *rehmanii* care consociază cu *Campanula carpatica*, fapt care a permis descrierea asociației *Campanula carpaticeae* — *Poëtum rehmanii*.

— Creasta Bogolinului oferă adăpost unei flore montane deosebite, din care remarcăm unicatul mondial *Andryalla levitomentosa*, a cărui existență a fost resemnalată în 1981 împreună cu *Sempervivum soboliferum*, pe o stâncărie abruptă, cu care s-a atins un grad de încheiere a covorului vegetal între 20—25%. Acest covor vegetal mai cuprinde câteva specii: *Cystopteris fragilis*, *Campanula carpatica*, *Campanula rotundifolia* ssp. *polymorpha*, *Polypodium vulgare*, *Dianthus tenuifolius*, *Juncus trifidus*. Această biocenoză ne-a permis să descriem o asociație nouă pe care am prezentat-o în teza de doctorat, cu *Sempervivo soboliferae* — *Andryaletum levitomentosae*.

Mai menționăm subasociația nouă, *Calletosum palustris*, din mlaștina de la Dorna Arini, ce se înscrie în asociația *Dryopteridi-Alnetum Glutinosae*, Klica 40, precum și subasociația nouă din zona Crucea-Toance, *Scopolietosum Carniolici*, înscrisă în asociația *Phyllitidi-Fagetum* Vida (59) 63. Multe specii sunt monumente ale naturii: *Leontopodium alpinum*, *Lilium martagon*, Ni-

gritella rubra, *Trollius europaeus*, *Angelica archangelica*, *Cypripedium calceolus*, *Polemonium coeruleum*, *Eponymus saxosum*, *Taxus baccata*, *Hieracium pojorâtense*, *Calla palustris*, etc.

Dintre elementele faunistice, menționăm existența râsului, exemplare deosebite de cervide, urs carpatin, a corbului și a lostriței — monument al naturii.

3. — În același context propunem delimitarea și înființarea unei rezervații floristice formate din mlaștina de turbă din Lunca Borcutului și la Cristișor, cercetată amănunțit de Em. Pop (1954, 1960), de Lucia Lungu (1967, 1969) și Traian Ștefureac. Printre numeroase relice cităm: *Andromeda polifolia*, *Oxycoccus microcarpus*, *Drosera rotundifolia*, *Eponymus nanus*, *Ligularia sibirica* inclusiv forma *araneosa*.

Zona propusă este situată la 11 km de Drăgoiasa, întinzându-se pe o suprafață de 16 ha, de la gura pârâului Omul, valea fiind străjuită de o serie de culmi ale masivului Budacu, din Munții Bistriței. Altitudinea medie este de 815 m, lunca fiind împânzită de numeroase izvoare minerale alcaline (borcuturi).

Mlaștina amintită prezintă și importanță fitogeografică prin aceea că a constituit locul de refugiu pentru unele specii relice, care au vegetat neîntrerupt din timpurile glaciațiunii.

Résumé

L'étude propose la création de quelques nouvelles réserves naturelles, d'une grande valeur scientifique en Bucovine: Tinovul — Grădinița (comuna Coșna), Rusca, sur la rivière de Bistrița, et Lunca Borcutului, de Cristișor. L'identification des certaines espèces de plantes fossiles glaciaires ou monuments de la nature en voie de disparition est l'argument de cette proposition.

ASPECTE ALE CERCETĂRII GEOLOGICE ȘI EXPLOATĂRII MINIERE ÎN BUCOVINA

I (1775 – 1869)

OVIDIU BĂȚĂ

Prin Convenția din 5 mai 1775 și Tratatul de cesiune din 25 februarie 1777 încheiat între Austria și Imperiul Otoman, ca rezultat al mașinațiunilor diplomației austriece, cea mai frumoasă parte a Moldovei a fost smulsă din trupul statului moldovean și alipită cu de-a sila coroanei habsburgilor, sub numele de Bucovina.

Această parte de țară românească, „cheie a Moldovei”, capătă noi orientări economice, conforme cu politica mercantilistă promovată de Austria, anume aceea de a căuta plusvaloarea în sfera circulației mărfurilor prin încurajarea și protejarea industriei naționale. Apare astfel preocuparea de a crea manufacturi, de a pune în evidență și apoi în exploatare bogățiile minerale existente în subsolul provinciei și de a crea piețe de desfacere în afara granițelor imperiului.

Prin administrația militară a Bucovinei, Curtea Imperială de la Viena va lua, conform acestor orientări, măsuri în direcția prospectării bogățiilor minerale ale subsolului acestei noi provincii, bogății care, puse în valoare, ar fi sporit mult veniturile realizate de către fiscul imperial.

De la început, noua stăpânire și-a îndreptat atenția spre prospectarea și exploatarea zăcămintelor de sare, a celor de mangan, cupru, plumb și argint din subsolul terenurilor care, prin secularizarea averilor mănăstirești, aparțineau Fondului Religionar Greco-oriental al Bucovinei (Fondul Bisericesc), creat prin hotărârea imperială de la 19 iunie 1783. Încă din 1777 a fost înființată o comisie de exploatare, comisie care și-a început cercetările geologico-extractive în locurile unde se cunoșteau asemenea zăcăminte, exploatate mai mult sau mai puțin în trecut.

Despre vechimea mineritului și practicarea lui în această provincie a imperiului vorbesc toponimia Bucovinei (Valea Fierului, Puciosul, Benia, Pârâul Aramei, Dealu Negru, Baia, etc. — dovadă că locuitorii știau din vechime nume care oglindeau tocmai bogățiile subsolului), urme ale vechilor exploatări, documente interne și mențiuni ale unor călători străini, legende locale, mărturii ale locuitorilor băștinași, etc. Se cunoaște că, încă înainte de 1770, un „consorțiu” moldovean exploata zăcămintele de fier și limonit de la Arșița-Iacobeni și de lângă Vatra Dornei¹. În anele vechiului oraș de mineri din Șemniț (Ungaria) se pomenește despre o mină de argint, depăr-

¹ I. Negură, *Industria, meseriile și sistemul financiar-bancar în Bucovina sub stăpânirea habsburgică*, „Suceava — Anuarul Muzeului Județean”, VIII/1981, p. 536—537.

tată, exploatată de mineri unguri, care la 1224 au plecat de aici ². După cum menționează profesorul Em. Grigorovitză, se pare că această mină a existat în valea Benia, lângă comuna de astăzi Breaza. De aici se explică și numele de Benia = Baia. Se mai crede că argintul extras din mină era transportat pe cai la târgul Baia, în Moldova, unde se lucra apoi de artizani sași ³.

Din vechime se exploatau izvoarele de apă sărată — slatinele.

Generalul Spleny, primul guvernator militar al Bucovinei, notifică în 1775, în *Beschreibung des Bucowiner Distrikts*, existența unor astfel de slatine lângă Vijnița, la Berhomet, Lucavăț, Mega, Sucevița, pe valea Solonețului, la Vicov și lângă mănăstirea Putna, slatine folosite în vechime ⁴.

În 1776, maiorul von Mieg, cel care a întocmit prima ridicare topografică a Bucovinei, semnală existența a două fântâni de saramură, — una nu departe de Vijnița, nefolosită, și o alta la Pârtești ⁵. Erau în exploatare cariere de piatră, iar din albia Bistriței se extrăgea aur. Consilierul aulic Jenisch menționează prezența aurului și a „spălătoriilor de aur” ale aurarilor țigani în regiunea Dornelor, precum și existența unor exploatări de cupru în Valea Aramei de lângă Dorna Candrenilor. De sute de ani exista o mină de cupru la Fundu Moldovei, cu mai multe grote (Peta, Runcu ș.a.) ⁶. În 1783, se face cunoscut, prin raport special, guvernului austriac, că în comuna Babin se găseau pietre foarte interesante de alabastru, ce se scot din albia Nistrului. Se mai găsește aici gips, o carieră pentru piatră de pavaj și pentru alimentarea unei varnițe. În dealul Țeținei (Cecina) de lângă Cernăuți exista o mină de calcar.

La 1 decembrie 1786, Bucovina a fost alipită regatului Galiției, ca regiunea Cernăuți. Această subordonare unei țări străine nu putea să rămână fără îngădire asupra cercetării ei științifice. În anul 1849 i s-a redat Bucovinei din nou libertatea pentru cercetarea științifică în condiții mai avantajoase ⁷.

Primele cercetări geologice au fost făcute de către naturalistul și etnograful francez Balthazar Hacquet, profesor de istorie naturală la Universitatea din Liov, între anii 1788—1789. În această perioadă a călătorit în Carpați și a publicat observațiile sale în „*Crell's chemischen Annalen*” (1789 și 1791) și în opera în patru volume *Neueste physikalisch-politische Reisen durch die dacischen und sarmatischen Karpathen* (Nürnberg, 1790—1796). În urma acestor călătorii și observații, Hacquet a înregistrat și menționat printre altele, existența fântânilor de păcură — „dohot” — între Horodnic și Vicov.

Stimulați de lucrările lui Hacquet, Georg Gottlieb Pusch și Carol Lill von Lilienbach au organizat cercetări asupra structurii Carpaților. Raportul primelor cercetări apare sub titlul *Ueber die geognostische Constitution der*

² Em. Grigorovitză, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 19.

³ *Ibidem*, p. 19.

⁴ I. Polek, *General Spleny's Beschreibung des Bukowiner Distrikts*, Cernăuți, 1893, p. 24.

⁵ Idem — *Topografische Beschreibung der Bukowina mit militärischen Anmerkungen vom Major Friedrich von Mieg*, „*Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseum*” („J.B.L.M.”), Cernăuți, 1897, p. 14.

⁶ Em. Grigorovitză, *op. cit.*, p. 99.

⁷ I. Polek, *Rückblick auf die Forschungen zur Landes- und Volkskunde der Bukowina seit 1773*, Cernăuți, 1892, p. 6.

Karpathen und der Nord-Karpathenländer, în „Karsten's Archiv für Mineralogie”, vol. I, Berlin, 1829, pag. 29—55. Ultimul volum poartă titlul *Journal d'un voyage géologique fait à travers toute la chaîne des Carpates, en Bukowine, en Transylvanie* și a apărut în „Memoiren der französischen geologischen Gesellschaft”, 1831, I. 2, pag. 237—316. Alți geologi austrieci, ca Alois von Alth, Bernhard von Gotta, Dionys Stur, Carl M. Paul, Otto Fr. von Petrino, Karl Denarowski etc. au cercetat și au scris despre resursele minerale ale Bucovinei (sursele de sare și de petrol, formațiunile de gips, zăcămintele de minereuri, izvoarele minerale din Vatra Dornei și Poiana Negri, etc.), sau lucrări cu caracter geologic general.

Deoarece pe teritoriul Bucovinei nu se afla nici o salină care să producă sare gemă sau recristalizată, — nevoile de sare ale populației erau satisfăcute prin importuri din Galiția și Moldova — Curtea Imperială de la Viena ia o serie de măsuri în vederea descoperirii unor posibile zăcăminte locale, sau a producerii sării recristalizate prin evaporare din saramura slatinelor cunoscute în zonă. Astfel, o comisie condusă de consilierul aulic Thadeus Peithner von Lichtenfels a prospectat și inventariat toate izvoarele sărate din Bucovina, analizând poziția lor geografică și geologică, concentrația, etc. S-a ajuns la concluzia că, prin forări de puțuri și prin săparea unor galerii de suprafață, este posibilă descoperirea unui zăcământ de sare gemă în apropiere de Solca. În acest sens, în vara anului 1784, la Solca se înființează un „Oficiu de încercare a sării”⁸. În urma investigațiilor efectuate, în 1790 s-a descoperit zăcământul de sare de la Cacica, aflat la o adâncime de 12 metri și extins pe o lungime de circa 1 km în direcția nord-vest⁹. Au urmat alte cercetări în extindere, urmărindu-se, prin forările executate, întinderea și mărimea zăcământului de sare. Concomitent s-a trecut la analiza calității sării, în acest scop fiind adus profesorul von Jacquin, care, în urma analizelor chimice făcute, a stabilit că această sare, deși impură, nu este dăunătoare omului și nici animalelor¹⁰. Rezultatele cercetărilor fiind mulțumitoare, s-a aprobat începerea lucrărilor de deschidere a salinei, astfel că, după ce lucrările pregătitoare au fost încheiate, în 1791 a început exploatarea zăcământului de sare de la Cacica. Acesta a fost deschis și exploatat prin două gropi (puțuri), de extracție și de aeraj, precum și prin trei orizonturi, pe o întindere de 600 m. Nivelele curate ale sării erau exploatate cu sape și târnăcoape și predate spre vânzare în bucăți de 50 kg, furnizându-se anual circa 11.300 chintale de sare¹¹.

În Bucovina erau cunoscute și nivele subțiri de cărbune (lignit, cărbune brun) pe Muntele Dominic, la Revna, în unele strate ale „Carpaților de gresie”. la Russ-Moldovița, la Carapciu pe Ceremuș, la Maidan-Carapcinschi și la Isacii-Schlucht. Încercările de exploatare ale ivirilor de cărbune de la Carapciu pe Ceremuș și de la Isacii-Schlucht nu au dat rezultate mulțumitoare. Nefiind rentabile, aceste zăcăminte au fost abandonate¹².

⁸ M. Șt. Ceașu, *Contribuții la istoricul exploatării sării la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Bucovina*, în „Suceava — Anuarul Muzeului Județean”, IX/1982, p. 380.

⁹ E. Worobkiewicz, *Die Geographisch-Statistischen Verhältnisse der Bukowina*, Lemberg, 1893, p. 38.

¹⁰ I. Polek, *Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1801 in Alphabetischer Darstellung*, în „J.B.L.M.”, 15 Jahrgang, 1907, Cernăuți, 1908, p. 56.

¹¹ K. K. Gendarmerie des Landes-Gendarmerie, *Die Bukowina*, Czernowitz, 1899, p. 44.

¹² *Ibidem*, p. 46.

Fondul a preluat complexul Manz „într-o stare dezolantă, cum nu se poate imagina, după greșelile comise de Manz”²². În scopul redeschiderii minelor, Fondul a investit un capital de 700.000 coroane, reducând totodată exploatarea minieră numai la „scoaterea manganului de la Iacobeni și a piritului sulfuros de la Fundu Moldovei”²³.

Pentru administrarea minelor de la Iacobeni precum și a bunurilor agricole și a stabilimentelor balneare din Vatra Dornei, Fondul Bisericesc a luat măsuri în sensul înființării unor administrații deosebite. Începând din 1883, pentru toți funcționarii superiori s-au cerut studii academice și de specialitate²⁴.

Abia administrația românească a Fondului Bisericesc a introdus o exploatare rațională și rentabilă a zăcămintelor din zonă, în special după primul război mondial și după Unirea din 1918, când averile bisericesti împreună cu toate celelalte instituții obștești din Bucovina au început să-și dezvolte menirea sub cârmuire națională.

Zusammenfassung

Die Studie *Aspecte ale cercetării geologice și exploatării miniere în Bucovina* (Aspekte der geologischen Erforschung und der Erzausbeutung in der Bukowina) stellt einige der Beiträge dar, die vom Kaiserhof in Wien und von einer Reihe österreichischer Industrieller unternommen worden sind, d.h. Handlungen, die zur Inventarisierung und zur Kenntnisnahme der Reichtümer auf und unter dem Boden der Bukowina und zu ihrer Ausbeutung zum Nutzen des Reiches und der kaiserlichen Staatskasse führen sollten: eisenhaltige und nicht eisenhaltige Erze, Erdöl, Salz, Kohle usw.

Die Erzförderung ist bescheiden gewesen. Die Bergwerke und die Fabriken aus diesem Umfeld waren nur zeitweilig in Betrieb, in Abhängigkeit von den momentanen Interessen; die Tätigkeit auf diesem Gebiet war gegenüber der Tätigkeit in anderen Regionen des Kaiserreiches ziemlich reduziert. Der empirische und irrationale Charakter dieser Förderungen hat zur Versiegung oder zur Verarmung der Lagerungen, zum Schließen einiger Abbauorte geführt.

Im Jahre 1869 kommen diese Bodenschätze in das Eigentum und unter die rumänische Verwaltung des *Fondul Religionar Greco-Oriental al Bucovinei*. Diese Tatsache hat günstige Auswirkungen gehabt, und zwar deswegen, weil man eine rationale und rentable Ausbeutung unter der Führung eines technisch gut ausgebildeten Personals eingeführt hat.

²² Fr. Kleinwächter, *op. cit.*, p. 506.

²³ I. Nistor, *op. cit.*, p. 51.

²⁴ Mitropolia Bucovinei — Administrația Fondului Bisericesc, *Averile bisericesti din Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1939, p. 27.

BIOLOGI DE SEAMĂ FORMAȚI LA ȘCOALA PROFESORULUI EUGEN BOTEZAT

PETRU BEJENARU

Prea puțin cunoscut marelui public ca și lumii cărturărești din domenii extrabiologice, eminentul biolog Eugen N. Botezat a întemeiat la Universitatea românească din Cernăuți o remarcabilă familie științifică.

De domeniul evidenței este faptul că necunoașterea largă a histologului român Eugen Botezat înseamnă o și mai puțină cunoaștere a familiei sale științifice.

Eugen Botezat (1871—1964), de la moartea căruia au trecut deja 30 de ani, și-a început cariera în Imperiul Austro-Ungar, la Universitatea Cernăuți, dedicându-se studiilor de zoologie, histologie, ecologie, etologie și anatomie comparată.

Celebritatea biologului Eugen Botezat pornește de la cercetările aprofundate asupra structurii organelor de simț, descoperind terminațiile nervoase din corpusculii tactili de la mamifere, organele gustative la păsări, structura neurofibrilară a terminațiilor nervoase, dubla inervație a mușchilor striați și a epidermei, activitatea glandulară la diferitele celule senzoriale pe care le-a numit „celule glandulare senzoriale”¹. Prin studiile asupra organelor de simț ale vertebratelor Eugen Botezat deschide un capitol nou în histofiziologia organelor de simț, studii elogiade de savantul spaniol Santiago Ramon Y Cajal, de specialiștii aflați la Congresul internațional de Zoologie de la Boston din 1907² și apoi consemnate în cele mai răspândite tratate de zoologie și anatomie comparată din lume.

În temeiul cercetării unor izvoare antice, profesorul Eugen Botezat a stabilit că stema Moldovei a avut pe ea capul de bour cu stea între coarne și nu capul de zimbbru cum s-a crezut până la acest studiu³. A mai studiat animalele sălbatice: mistrețul, ursul, lupul și râsul. A descris însemnătatea biologică a cântecului păsărilor, deci probleme de etologie a fascinantei lumi a păsărilor, s-a ocupat de evoluția speciilor și echilibrele biologice și a inițiat acțiuni importante pentru ocrotirea naturii.

În jurul unui asemenea savant s-a format o familie științifică distinctă, o autentică „școală” în cercetări citohistologice, de entomofaună și hidrobiologice⁴.

¹ Radu Codreanu, *Istoria științelor în România* — cap. V., *Zoologia generală*, Editura Academiei Române, București, 1975, p. 108—119.

² Edmond Nicolau, I. M. Ștefan, *100 de oameni de știință și inventatori români*, București, Editura Ion Creangă, 1987, p. 27—28.

³ *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 67.

⁴ Radu Iftimovici, *Creație românească în biologia universală*, București, Editura Albatros, 1977, p. 63—64.

În această „școală” s-au format și au lucrat biologii Orest Marcu (1898—1947), Iosif Lepși (1895—1966), Filimon Cârdei (1903—1971), Ludovic Rudescu.

Din investigațiile noastre din ultimii ani rezultă că membrii acestei familii au profesat mișcarea în natură, observația sistematică asupra fenomenelor biologice, au activat în societăți științifice din țară și străinătate, au publicat rezultatele cercetărilor în reviste, manuale și tratate și au ilustrat cu strălucire catedre de liceu și universitare.

În rândurile de față încercăm schițarea portretului „cărturăresc” al câtorva biologi care au crescut și au devenit oameni de știință sub osârdia și generozitatea savantului român Eugen Botezat.

De pe băncile Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” și din măreția naturii Bucovinei, Orest Marcu și-a înălțat admirația și interesul pentru cunoașterea, prețuirea și apărarea naturii. În studiile sale aprofundate s-a apropiat, continuându-l pe profesorul său, de citohistologia terminațiilor nervoase în mușchii insectelor, de morfologia organelor de respirație la coleoptere și caracterul dăunător al ipidelor asupra pădurilor. La Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România din 18—21 aprilie 1928 de la Cluj-Napoca, Orest Marcu a prezentat comunicarea „Contribuțiuni la ecologia unor distrugători ai pădurilor Bucovinei”. S-a dedicat cercetărilor de taxonomie și ecologie asupra coleopterelor, asupra ecologiei ipidelor care dăunează fondului forestier și a propus soluții de apărare pentru silvicultorii practicieni. A împlinit o carieră didactică strălucită: asistent și conferențiar la catedra de zoologie și parazitologie de la Universitatea Cernăuți (1924—1940), profesor la catedra de zoologie și zoogeografie de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași (1940—1947) și profesor la catedra de biogeografie de la Universitatea Cluj-Napoca, unde îndeplinește și funcția de director al Institutului de Speologie înființat de marele biospeolog Emil Racoviță⁵.

Dotat și stăruitor, cu generozitate și credința preocupării de a studia natura, tânărul Filimon Cârdei din satul Bilca absolvă cursurile Liceului „E. Hurmuzachi”, iar la examenul de bacalaureat comisia cu unanimitate de voturi a decis și scris „bun pentru științe”; adică i s-a conferit dreptul de a urma studiile în domeniul științelor naturale — matematică, fizică, chimie, biologie.

După studii strălucite la Universitatea Cernăuți parcurge toate treptele învățământului superior, paralel cu o prestigioasă activitate științifică prestată în teren și laboratorul de zoologie a Facultății de Biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași.

Timp de 40 ani, cu aceeași stăruință, și-a onorat cu mare devoțiune catedra de zoologie la care preda, realizând cursuri de elevată rigoare și demnitate privind lumea diversă, deosebit de complexă și unitară a animalelor. A cercetat ani în șir insecte, oprindu-se asupra odonatelor și devenind bine cunoscut printre entomologii europeni. Ca student, am lucrat în teren cu profesorul Filimon Cârdei, care avea în ființa sa „știința” de a descoperi adevărurile din natură ca și „arta” de a conversa cu țărani în vreme de seară sau de răgaz între deplasările pe malurile Siretului unde se făceau observații etologice, se colecta material entomologic și unde se profesa cea mai frumoasă și liberă filozofie între oameni cu experiențe atât de diferite (între profesor

⁵ Petru Bejenaru, *Biologi de seamă din Bucovina*, Suceava, Editura Țara Fagilor, 1994.

și student). În marea lui personalitate se adunase multă știință, dar se păstra și întreaga geografie a sufletului țăranului bucovinean. Până și momentele de supărare se exprimau în conduita profesorului în chipul acela firăsc, natural și neconvertit.

Format la aceeași școală, Iosif Lepși s-a ocupat de „civilizația nevăzută” a animalelor — protozoarele — dobândind pentru profunzimea și extinderea cercetărilor faimă europeană⁶, iar o parte din lucrările sale au fost publicate la Berlin. În lumea protozoarelor va descoperi specii folositoare, dăunătoare și relativ neutre și va propune soluții de conduită adecvată a oamenilor. Sunt adunate și noi date de morfologie, fiziologie și etologia protozoarelor, cu importanță practică.

Apreciind valoarea practică a cercetărilor biologice, Ludovic Rudescu s-a ocupat timp de 40 de ani de punerea în folosul omului a potențialului biologic al Deltei Dunării. Depășind fascinația provocată de acest tânăr colț de lume, de măreția și unicitatea formelor vieții de aici, hidrobiologul Rudescu întreprinde studii aprofundate și ample privind viața și formele ei în Deltă, ciclurile biologice anuale, gradul de intervenție al omului și resursele pe care le oferă spectacolul mirific de la gurile Dunării.

Ludovic Rudescu este precursor pentru multe cercetări programate de când Delta a devenit rezervație naturală a Terrei.

Ceea ce particularizează activitatea științifică a familiei de biologi formați la generoasa „școală” a profesorului Eugen Botezat este în primul rând temeinicia investigațiilor și de aici perenitatea concluziilor. În al doilea rând, constatăm orientarea spre studii în domeniul animalelor nevertebrate — protozoare și artropode — ca și permanenta valorificare a cercetărilor pentru interesul economic al oamenilor. În al treilea rând, înțelegem a consemna interesul pentru ilustrarea cu cea mai înaltă vrednicie a cadrelor universitare și deci pregătirea viitorilor biologi — cercetători, profesori, practicieni în stațiuni, spitale, laboratoare.

Așadar, „familia” de biologi formată de profesorul Eugen Botezat este durabil așezată în albia de curgere a gândirii și experimentului biologic românesc cu izvorul într-o valoroasă tradiție, devenită ea însăși, astăzi, segment al fluenței cercetării biologice.

Résumé

La personnalité du savant E. Botezat, et surtout celle des biologistes formés dans son école de l'Université de Cernăuți (Orest Marcu, Iosif Lepși, Filimon Cârdei et Ludovic Rudescu), est assez peu connue.

L'étude se propose de redécouvrir l'activité et l'œuvre de ces biologistes de Bukovine, en mentionnant leurs contributions au développement de divers domaines de la biologie: entomologie, hydrobiologie, étude des protozoaires.

⁶ Radu Iftimovici, *Creație românească în biologia universală*, București, Editura Albatros, 1977, p. 64 (op. cit.).

DOUĂ MEMORII REPREZENTATIVE PENTRU SITUAȚIA SOCIAL-POLITICĂ A ROMÂNILOR BUCOVINENI LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

MARIAN OLARU

Bucovina, integrată structurilor imperiale ale Cisleitaniei, cunoaște la sfârșitul secolului al XIX-lea o intensificare a mișcării naționale românești, fapt remarcabil, legat de evoluția internă a factorilor obiectivi, dar determinat și de evoluția generală a imperiului dualist, care, după 1893, cunoaște o intensă manifestare a spiritului național¹.

Atitudinea istoriografiei contemporane față de evenimentele structurale de dislocare a conglomeratului dualist a fost diferită. Unii istorici au analizat fenomenele cu obiectivitate² arătând că Austria sfârșitului de secol era vulnerabilă. Alții au privit nostalgic sau neputincioși la dezintegrarea Austriei, punând accent pe factorii centripeti care ar fi justificat menținerea imperiului și după primul război mondial, ca model pentru organizarea contemporană a Europei³.

Austria, între anii 1871—1917, se caracterizează printr-o mare instabilitate guvernamentală (20 de prim-miniștri), de asemenea actul de guvernare⁴ se realiza mai ales cu ajutorul articolului 14 al statutului de bază 141 din 1867. La acestea trebuie să adăugăm tendința Ungariei de a-și consolida poziția în cadrul dualismului și încercările unor guverne de a rezolva principala contradicție ce afecta Cislețania, prin împăcarea germanilor cu slavii preponderenți numericește în această parte a imperiului.

În această perioadă asistăm și la afirmarea unor curente și tendințe politice noi ca: social-creștinii în Austria, „tinerii” cehi și polonezi, naționaliștii croați, socialiștii austrieci ș.a. Factorul monarhic este considerat de către unii istorici ca jucând un rol deosebit în menținerea coeziunii imperiului⁵, dar numeroasele compromisuri pe care le-a făcut, mai ales față de Un-

¹ Louis Leger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1894*, Paris, Librairie Hachette et C^{le}, 1895, p. 592—595.

² René Henry, *Question d'Autriche-Hongrie et question d'Orient*, Paris, Librairie Plon, 1907, p. 78; Henri Wickham Steed, *La Monarchie des Habsbourg*, Paris, Librairie Armand Colin, 1914, p. 41—43.

³ Hugo Hantsch, *L'Autriche-Hongrie*, în *L'Europe du XIXe et du XXe siècle (1870—1914)*. *Problèmes et interprétations historiques*, Milano, Marzorati Editor, f.a., p. 324—325.

⁴ R. A. Kann, *A history of the Habsburg Empire, 1526—1918*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, f.a., p. 424.

⁵ Comte de Saint-Aulaire, *François-Joseph*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1946, p. 448; Baron Albert de Margutti, *La Tragédie des Habsbourg. Mémoires d'un aide de camp*, Paris, Vienne, Bibliothèque Rhombus, f.a., p. 7—10.

garia, și modul cum înțelegea să se raporteze la celelalte instituții constituționale ale imperiului, nu făceau decât să întărească starea de tensiune existentă în imperiu.

În Europa contemporană — scria Rene Henry — „Austria reprezintă un paradox politic și, totodată, un anacronism în viață”⁶. Din ce în ce mai mult afectat de crizele interne și vizibil marcat de evoluția raporturilor de forțe pe plan mondial, imperiul lui Franz Joseph se îndrepta spre disoluție⁷. În această situație complexă rămâne remarcabil rolul birocrăției⁸, care împreună cu armata și poliția mențineau unitatea organică a imperiului dualist, blocat de numeroasele sale contradicții interne.

Față de această situație rămâne surprinzătoare atitudinea unor istorici care descoperă în Bucovina locul unde administrația și instituțiile austriece sunt prezentate la superlativ, asemănându-se cu poziția acelor care consideră statul austriac, „deasupra popoarelor ca un organ comun” și care nu se identifică cu un singur popor, el reprezentând comunitatea popoarelor, iar problema națională putea fi redusă doar la problema limbilor care putea fi rezolvată de societate, fără intervenția statului”⁹.

Mișcarea națională a românilor bucovineni se încadrează organic în mișcarea tuturor românilor din teritoriile aflate sub dominație străină, sprijinită prin eforturi materiale și culturale de românii din regat.

În condițiile amplificării mișcărilor naționale din imperiu, presiunile austriece asupra românilor se diminuează, fapt care va permite afirmarea unor fruntași politici ca: Silvestru Morariu Andrievici, Eudoxiu Hurmuzachi, George Popovici, Iancu Flondor, Iancu Zotta ș.a.

La 7 martie 1892, se constituia și-n Bucovina un partid care-i reprezenta pe toți românii, având ca bază socială burghezia, intelectualitatea, o parte a marilor proprietari din Ducatul Bucovinei. P.N.R.B. își propunea să mențină autonomia Bucovinei și individualitatea sa istorică, să dezvolte învățământul în limba română, să se folosească limba română în administrație, să se ridice starea economică a Bucovinei¹⁰. Același program a fost în general adoptat în anul 1897, când s-a constituit P.N.R. Radical din Bucovina¹¹.

Prezentăm în continuare două memorii, mai puțin cunoscute, aflate în fondul „Teodor Balan” de la Arhivele Statului din București. Aceste două documente sunt de o deosebită importanță pentru cunoașterea vieții politice din Bucovina, a caracteristicilor mișcării de emancipare a românilor, a revendicărilor românești din Bucovina acelei vremi și a raporturilor reale dintre etniile din Bucovina și situația politică a acestora la nivel de reprezentare.

Primul memoriu a fost redactat în decembrie 1892 și a fost adresat „ministrului președinte” Eduard Taaffe. Cel de-al doilea memoriu a fost elaborat în septembrie 1899 și a fost adresat primului ministru Franz Anton,

⁶ Rene Henry, *op. cit.*, p. XV.

⁷ Oscar Jászi, *The dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago-Illinois, The University of Chicago Press, 1929.

⁸ Henry Wickham Steed, *La Monarchie des Habsbourg*, Paris, Librairie Armand Colin, 1914, p. 129–133.

⁹ Hugo Hantsch, *op. cit.*, p. 324–325.

¹⁰ „Glasul Bucovinei”, I (1994), nr. 1, p. 41.

¹¹ Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea... Lumca românească, 1900–1908*, București, Editura Eminescu, 1990, p. 276.

conte de Thun. Acest din urmă document a fost adresat de „românii bucovineni”, în timp ce primul era al „deputaților români din Dieta Bucovinei și din parlamentul vienez”.

Reprezentative prin problematica abordată și punctele de vedere exprimate, memoriile sunt semnate de membrii marcantă ai mișcării naționale românești din Bucovina. Aceasta face din aceste documente unele de referință, datorită analizei făcută societății din Ducatul Bucovinei și asupra modului de funcționare a celor mai importante instituții ale statului austriac de aici.

Cele două memorii, din 1892 și 1899, evidențiază principalele caracteristici ale politicii imperiale austriece practică în Ducatul Bucovinei. Totodată, memoriile oglindesc fidel raporturile dintre forțele politice și grupurile de interese din Bucovina istorică, la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Primul memoriu, din decembrie 1892, adresat „ministrului președinte”, contele Taaffe, evidențiază constanta implicare a factorului executiv în viața politică a ducatului (ex.: guvernatorii Pino și Pace), prin susținerea unor forțe politice antiromânești ca: „partidul rutenilor tineri” și „partidul armeanopolon”. Acest fapt a contribuit la afectarea gravă a echilibrului politic existent în provincie între cele patru grupe de interese: românii, rutenii, nemții-izraeliți și marea proprietate unită.

Cunoscută prin toleranța deosebită a populației autohtone, Bucovina, a fost apreciată de Franz Joseph ca fiind „Tirolul de est”. Cu toate acestea, politica guvernatorilor Bucovinei a făcut posibilă crearea unei false probleme poloneze în ducat și intensificarea activității „propagandiștilor ideii rutenesti”, în general, proveniți din Galiția. Prin aceasta urmărindu-se o „cucerire pașnică” a Bucovinei. Autorii memoriului constată, pe bună dreptate, că acești „propagandiști” nu sunt cunoscuți de popor și-i caracterizează ca fiind „conducătorii unei armate fără soldați”.

Revendicările semnatarilor memoriului erau: completa înlăturare a dependenței administrative de Galiția; deplină autonomie provincială în justiție și căile ferate prin constituirea Curții de Apel la Cernăuți și ridicarea Inspectoratului Căilor Ferate la rangul de Direcție a Căilor Ferate.

După scurgerea a șapte ani, conducătorii politici ai românilor revin cu un nou memoriu, adresat în septembrie 1899, contelui Thun — prim ministru al imperiului, la acea dată. În memoriu se amintește de „potențarea perioadei întemeiatei nemulțumiri”, că cei șapte ani scurși au fost „ani de adevărată prigonire” și de împiedicare a oricărui progres politic.

Memoriul denunță „manoperele” guvernatorilor care foloseau brutal influența, utilizau jandarmii în campaniile electorale, iar funcționarii administrației bucovinene făceau propagandă deschisă pentru candidatul guvernului. Toate acestea dovedesc atitudinea autorităților față de românii bucovineni, concluzionând că „guvernul” nu este nici binevoitor, ba chiar nici obiectiv”.

Partea cea mai consistentă a memoriului se referă la politica școlară promovată de guvernanții vremii din Bucovina. Aceasta se caracteriza prin tratamentul discriminatoriu aplicat românilor prin scoaterea limbii române din școală; atitudinea ostilă a Consiliului școlar al țării față de cadrele didactice române; abilitatea directorilor în a stabili limba de predare din școlile pe care le conduc, caz defavorabil românilor în localitățile bilingve; numirea

ca inspectori școlari a acelor cadre cunoscute ca având atitudine anti-românească și acordarea de subvenții, mai ales pentru școlile din comunele neromânești.

Memoriul din 1899 alătură și alte fațete ale politicii imperiale austriece promovată în Bucovina acelei vremi ca: preocuparea pentru crearea unei imagini defavorabile românilor prin informarea parțială sau eronată a guvernului central, imagine care trebuia să justifice aplicarea necondiționată a brutalității; confiscarea presei românești; sancțiunile draconice luate împotriva studenților care demonstraseră împotriva mitropolitului obedient Arcadie Ciupercovici; desființarea congresului bisericesc și nereglementarea raporturilor dintre stat și Biserica ortodoxă din Bucovina, de fapt, singura biserică ale cărei raporturi nu erau reglementate cu statul austriac la acea vreme, și interdicția purtării tricolorului.

Revendicările liderilor românilor bucovineni erau: asigurarea deplinei egalități între naționalități; promovarea unei politici școlare conforme cu realitățile demografice și istorice ale provinciei; asigurarea libertății de afirmare a identității naționale prin limbă, școală și presă; reglementarea raporturilor statului cu Biserica ortodoxă din Bucovina și convocarea Congresului bisericesc, abuziv desființat etc.

Aspectele relevate în cele două memorii ne îndeamnă a propune returnarea imaginii idealizate a administrației austriece din Bucovina, ale cărei instituții, bine populate de elemente alogene, au desfășurat o activitate ce i-a dezavantajat, cu deosebire, pe români.

Memoriile mai înainte prezentate subliniază două din cele mai importante momente ale mișcării naționale ale românilor bucovineni, momente care impun în demersul afirmării naționale dezideratele românești cuprinse în platforma Partidului Național Român din Bucovina. Totodată, aceste două documente arătau necesitatea înmulțirii eforturilor pentru păstrarea caracterului românesc al provinciei.

Redăm în continuare textele celor două memorii, în limba germană și cu traducerea în limba română, așa cum le găsim în Fondul „Teodor Balan” de la Arhivele Statului din București.

Cernăuți — Viena, 1892, Decembrie

MEMORIUL DEPUTAȚILOR ROMÂNI DIN DIETA BUCOVINEI ȘI DIN PARLAMENTUL VIENEZ, ADRESAT MINISTRULUI PREȘEDINTE EDUARD TAAFFE

DENKSCHRIFT

der rumänischen Nation angehörenden Reichstaats- und Landtagsabgeordneten der Bukowina.

In der Bukowina ist ein Streit ausgebrochen, welcher eine Gereiztheit zur Folge gehabt und nationale Fragen erfasst hat. Er droht auf religiöse

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

und kirchliche Fragen überzugehen, wenn nicht rechtzeitig Mittel zur Eindämmung desselben angewendet werden.

Die Landtagssession hatte einen unangenehmen Verlauf zu verzeichnen. Es ist nämlich im April 1892 von den koalitierten Parteien des Landtages ein Promemoria eingereicht worden, das am 28. September veröffentlicht wurde, in welchem die bukowinaer Zustände einseitig irrtümlich und gehässig dargestellt wurden.

ERSTENS

wird in diesem Promemoria von einer „Rumänischen Grossgrundbesitzer und Bojarenpartei“ gesprochen, womit der Zweck verfolgt wurde, die rumänische Nationalpartei als eine Bojarenpartei hinzustellen. Dem gegenüber mag festgestellt werden, dass die 13 rumänischen Landtagsabgeordneten, verschiedenen Gesellschaftsklassen wie Grossgrundbesitzern, Geistlichen, Bürgern und Bauern angehören. In den Jahren 1860—1870 waren die Bauern durch bäuerische Abgeordnete vertreten. Aber bald kamen die Bauern zur Überzeugung, dass ihre Interessen durch intellektuelle besser vertreten sein werden. Dabei mag bemerkt werden, dass die koalitierten Parteien keine bäuerische Abgeordnete besitzen.

ZWEITENS

wird erwähnt, dass die Grossgrundbesitzer im Lande eine Unzufriedenheit hervorgerufen haben. Das ist ein Vorwurf, für den keine Beweise geliefert werden. In der Presse der koalitierten Parteien wird stets von rumänischen Oligarchen, Hegemonen, Volksverirrern gesprochen.

DRITTENS

Ist die Zusammensetzung des Landesausschusses als autonome Verwaltung bisher in die Hand der rumänischen Partei gelegt worden.

Diese war in den Jahren 1878—1891, bestrebt, eine politische Partei auf Grund eines politischen Programms zu sein. Zur damaligen Zeit bestanden bloss zwei Parteien: Eine autonomistisch-nationale und eine liberale.

In Jahre 1871 fand eine illegale Zusammensetzung des Landtages statt, was einen mehrjährigen Exodus aus dem Landtage der autonomistischen Partei zur Folge hatte. Der Landtag war nicht auf nationaler Basis sondern auf Prinzipien aufgebaut. Es bestanden im Landtage drei Wahlkurien: Grossgrundbesitzer, Städte und Landgemeinden. Die Landgemeindenkurile war mehr ein Bild der Macht und der Kraftfühle der jeweiligen Lokalregierung als wie der Typus einer freigewählten dem Wunsche des Volkes entsprechende konstitutionelle Volksrepräsentanz, was für den Staat gefährlich wurde. Die letzten Wahlen trugen einen freieren Charakter an sich, insoferne, als seitdem aktive politische Staatsbeamte nicht mehr als wahlkandidaten prävalieren.

Die Ruthenen besitzen keinen Grossgrundbesitz und wählen in der III. Kurie bloss, 2—3 ruthenische Abgeordnete.

Sobald die Wahlen freier wurden, begann die Vertretung der Rumänen und Ruthenen in der III. Kurie zu wachsen. Trotzdem gab es noch nationalen Programmen, sondern es blieb an wie bisher bloss die autonomistische und liberale Partei.

In dieser Zeit erhoben die Rumänen massvolle Ansprüche. Sie belissen auch die deutsche Verhandlungssprache im Landtag.

Diese ruhige Lage erlitt einen Stoss durch die Vorgänge anlässlich der Landtagswahlen vom Jahre 1890 und durch die bei dieser Gelegenheit inaugurierte ganz veränderte und die bis dann bestandenen Verhältnisse ganz umstosende Politik der damaligen Landespräsidenten. Es wurden dabei zwei unbekannte Fragen aufgeworfen und es tauchten zwei ebenso neue als unbekannt politische Parteien auf: Die jungruthenische und die armenopolnische Frage.

Ob der Landespräsident (Baron Pino) dadurch dem Lande einen Dienst erwiesen hat, ist fraglich, da seine Hand in rein politischen und nationalen Fragen eine nicht glückliche war. Landespräsident Pino, war eine unstete, überhastete, jeder ruhigen Entwicklung den Dingen abholde Natur. Er wollte um jeden Preis etwas Neues schaffen, hat aber dadurch das bukowiner Kaleidoskop nur um einige frische Tone vermehrt. Sein Nachfolger Graf Anton Pace, führte die Geschäfte im selben Geist fort, nur noch mit rüherer Hand und einem minderen Geschick. So wurden Baron Felix Pino zum Vater der jungruthenischen Partei und Graf Anton Pace Taufpate der Armenopolnischen Partei.

Beide Parteien, auf sich selbst überlassen, hätten Keinen bedrohlichen Charakter annehmen können. Sie wären, da sie in unserem Lande ohne jede Berechtigung dastanden, einem allmählichem Siechtume verfallen. Aber so durch die unerwartete Unterstützung des Landespräsidenten, erwarb die jungruthenische Partei künstlich Mandate und wurde zum Bannerträger als Mandatare einer hiezulande fremden Idee und als Repräsentanten eines Volkes, welches sie selbst nicht kannten und welchem sie ebenso fremd waren, um das Podium der Öffentlichkeit betreten zu dürfen. Die Jungruthenen sind Führer einer Armee ohne Soldaten Ein jungruthenischer Abgeordnete hat in Gegen wart rumänischer Vertrauensmänner bei der Berathung über Wahlen beim Landespräsidenten gegen die Freilassung der Wahlen protestiert, da ohne Einflussnahme desselben, die Jungruthenen nicht auf den geringsten Wahlerfolg in der Bukowina rechnen können. Dieser Abgeordnete ist jüngst aus Galizien eingewandert. Trotzdem er unbekannt war, wurde er mit Hilfe des Landespräsidenten mit geringer Majorität gewählt.

Da die Armenopolen im Lande zerstreut wohnen, gab es in den Jahren 1860—1886 keine nationale armenische Frage. Deshalb schlossen sie sich den Interessengruppen an. Auf diese Art, haben sich die armenischen Grossgrundbesitzer eng mit den Rumänen verbundet und mit ihnen eine Partei unerwarteterweise aus ganz unbekanntenen Regionen emportauchte, begannen sie sich als besondere Partei zu fühlen. Da beide Strömungen zugleich aufgetaucht sind, so lässt dieser Umstand auf die Hände desselben Gärtners schliessen, welcher diese Pflanzen künstlich zum Leben erzogen hat, Jatztrat also die Fraktion der armenischen Grossgrundbesitzer unter dem Na-

men: „Armenopolnische Partei“ auf und verlangte, dass jede Partei der Grossgrundbesitzer je 4 Kandidaten, nicht wie früher 8 Kandidaten aufstelle.

Im Landtage jedoch traten alle 8 Abgeordneten in den „Autonomistischen Klub“, der mit der Zeit bis auf 10 Mitglieder aufstieg. Aber dennoch erwachte bei ihren rumänischen Kollegen das Misstrauen, welches dadurch gerechtfertigt wurde, als im Februar 1892 die armenopolnischen Mitglieder plötzlich aus dem Klub ohne Aviso austraten und zu den Liberalen, ihren 30 jährigen Gegnern, übergingen und unter der Patronanz des Landeschefs, eine feindselige Aktion begannen. Durch die mit den Liberalen gemeinsame Mandatsniederlegung bewirkten sie die Auflösung des Landtages. Für die bevorstehenden Neuwahlen, wurde ein Kompromis geschlossen, wonach jede Partei 4 Kandidaten aufstellen soll. Auf diese Art ist folgendes Wahlresultat vor auszusehen:

1. Die rumänische Gesamtpartei 13 Mandate u.z.w.: der Grossgrundbesitz 4, der erste Wahlkörper der ersten Kurie 2, die Landgemeinden 6—7, hiemit zusammen 13—14 Mandate.

2. Die armenopolnische Partei 4—5 Mandate.

3. Die Städte und die Handelskammer 7 Mandate.

4. Die ruthenischen Landgemeinden 4 Mandate.

Laut Kompromis sollen die Landesausschusstellen wie folgt verteilt werden: 2 Rumänen, 1 Armenopole und ein Liberaler.

Es war demnach keine Rede von einem ruthenischen Ausschussmann. Das Wahlresultat war folgendes:

1. Die rumänische Gesamtpartei $6 + 7 = 13$ Mandate.

2. Die armenopolnische Partei 5 Mandate.

3. Die liberale Partei... 7 Mandate.

4. Die ruthenische Partei 4 Mandate.

Jedoch zwei Wochem nach den Wahlen verbanden sich die 5 armenopolnischen Abgeordneten mit den Liberalen, riefen die 4 ruthenischen Abgeordneten herbei und übergaben im April 1892 dem Landspräsidenten ein Promemoria, in welchem sie für einen Landesausschussmann für die Ruthenen einstanden.

Hiermit haben die Armenopolen das Wort gebrochen. Die rumänische Partei gab darauf Kund, dass die dem Anspruch auf zwei Landesausschusstellen nicht verlassen. Sie baben prinzipiell Nichts dagegen, dass den Ruthenen eine Landesausschusstelle zugewiesen werde. Dieser Standpunkt wurde im Mai 1892 dem Ministerpräsidenten mündlich und schriftlich mitgeteilt.

Der Führer der rumänischen Gesamtpartei Baron Alexander Vasilco wandte sich daraufhin schriftlich na der Führer der armenopolnischen Partei Gregor Ritter von Bondanowicz und fragte ihn, ob der Schritt der Armenopolen dem Sinne und Geiste des abgeschlossenen Kompromisses entspricht. Bondanowicz gab aber keine Antwort.

Am 9. September 1892 wurde der Landtag eröffnet. Es war dabei ersichtlich, dass die Armenopolen mit den Liberalen einen Allianzvertrag geschlossen haben. Derselbe wurde auch veröffentlicht. Der Zweck, der verfolgt wurde, war durch Nichtverifizierung einiger Wahlen die Majorität im Landtage zu erlangen. So beabsichtigte man die Wahl der ruthenischen Abgeordneten Timynski zu anulieren und die Wahl des Baron Kapri zu ve-

rifizieren. Aber die Durchführung dieses Planes scheiterte, da die rumänisch-ruthenische Partei die dauernde Majorität besass.

Also eine konservative Partei alliiert sich im Frühjahr mit der Liberalen Partei, dann mit der autonomistisch-konservativen Partei um sich zuletzt mit der liberalen Partei zu verbinden. Wahrlich ein trostloses, naives und unfassbares Spiel!

Die Folge war, dass die rumänische Partei erklärte, dass am 31. März abgeschlossene Kompromiss ausser Kraft geblieben ist, dass eine konstante Vernetzung der Einheimischen gegeneinander eingetreten ist und dass eine Kunstliche Aufzucht neuer Parteien stattgefunden hat. Durch die geschaffene Kluft wurden die Parteien einander entfremdet. Fremde Elemente wurden geschürt und vom Landespräsidenten gefördert.

Bis nun lebten die Rumänen mit den Ruthenen friedlich miteinander und die politische Konstellation war wie folgt.

In der Bukowina gab es vier grosse Interessengruppen: Rumänen, Ruthene und Deutsche-Israeliten und der Grossgrundbesitz. Die ersten zwei Gruppen bildeten die Landbevölkerung und die dritte stellte die Stadtbevölkerung dar. Die Abgeordneten der ersten zwei Gruppen bildeten die autonome konservative Partei, die dritte Gruppe bildete die liberale Partei. Gesamtgrosgrundbesitz bestand aus zwei Gruppen a.) dem kirchlichen Grosgrundbesitz und b.) dem Laiengrosgrundbesitz. Die ersten drei Gruppen stellten je einen Rumänen, einen Ruthenen und einen liberalen Landesausschussmann. Der Laiengrosgrundbesitz, besass 8 Abgeordnete, der Religionsfond 2 Abgeordnete. Hiermit bildeten die Armenopolen eine verschwindende Minorität. Schwerwiegend ist der politische Charakter der neu aufgetauchten Gruppe, der Armenopolen. Diese werden wahrscheinlich bald mit neuen Aspirationen kommen. Es wird hiermit die polnische Frage aufgeworfen werden. Scheinbar bezweckt man, den polnischen Element eine dominierende Stellung einzuräumen.

Da die Bukowina klein ist, so muss man auf die Wahrung ihres nationalen Charakters besorgt sein. Wenn fortwährend Succurs von Galizien kommt, so wird die Bukowina in Gefahr geraten. In der Bukowina ist der Wunsch nach Selbstständigkeit wach. Die bisherige provisorische Unabhängigkeit stellt niemanden zufrieden. Die Bukowiner rufen keine fremde Hilfe zum Schutz der eigenen Partei. Gegen die fremde Einmischung macht sich der bukowiner Landespatriotismus bemerkbar.

In Jahre 1848 sind der Präsident des wiener Reischrates Smolka und der Abgeordnete Zwiakowski für die Lostrennung der Bukowina eingetreten. Ebenso tat es im Jahre 1848 der Abgeordnete vom galizischen Landtage Grocholski. Dieser hat gesagt: Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien wäre ein Raub und Polen hat niemals Länder durch Raub an sich gebracht. Auch Graf Goluchowski war dieser Meinung.

Der Umschwung in den bukowiner Verhältnissen war erst in jüngster Zeit nach der Neubildung der armenopolnischen und der jungruthenischen Partei eingetreten. Seit wenigen Jahren erscheint in Czernowitz eine polnische von Galizien aus subventionierte Zeitung, die für die polnische Idee Propaganda macht. Sie greift die Rumänen und die griechisch-orientalische Kirche an. Sie beschuldigt die Ruthenen grossrussischer und die Rumänen grossrumänischer Tendenzen. Es wurde auch der Versuch gemacht, die polnische Sprache im der Schule einzubürgern.

Am 15. November 1892 hat der reichsrätliche Polenklub ein offizielles Komuniquee herausgegeben in welchen verlautet wird, dass im Verlauf der Debatten vom mehreren Rednern die Aufmerksamkeit auf die politischen Zustände in der Bukowina gelenkt wurde und zwar auf das Fördern der Übergewichtes der orthodoxen Kirche seitens der Regierung. Die Resolution des Polenklubs lautet: Der Polenklub beauftragt eine parlamentarische Kommission, die in der Debatte erörterten Zustände in der Bukowina zu prüfen und sodann geeignete Schritte bei der Regierung vorzunehmen.

So entstand der Bruch in dem traditionellen Verhalten der Polen. Sie haben einen Eingriff in fremde Angelegenheiten begangen. Extreme grossrumänische Bestrebungen! Das bedeutet verdächtig eng der Reichtreue der Rumänen in der Bukowina, also Landesverrat. Es muss ein feierlicher Protest dagegen eingelegt werden, dass eine fremde Nation ein Urteil spricht. Es ist jedem bekannt, dass seit einem Jahrhundert kein Akt der Untreue stattgefunden hat. Die Bukowina wurde vom Kaiser das östliche Tirol genannt. Der Passus von der Förderung des Übergewichtes der griechisch-orientalischen Kirche ist unrichtig und muss gegen ihn Verwahrung eingelegt werden. Diese zweiletzten Umstände betreffen das empfindlichste Gebiet im Geistesleben eines Volkes. Es handelt sich dabei doch um die religiöse und nationale Frage.

So entstand Misstrauen bei den Rumänen gegen die Armenopolen. Diese zählen in der Bukowina kaum 8000 Seelen. Aber durch das Oberlandegericht Lemberg, durch die lemberger Eisenbahndirektion fand und findet ein sporadischer Aufenthalt der Polen in der Bukowina statt und auf diese Art vermehrt sich die Zahl der Polen von Jahr zu Jahr. So befinden sich bei den bukowiner Gerichten von 170 Gerichtsbeamten etwa 83 Polen und Jung-rutenen, von 18 Notaren 9 Polen, in den Bezirken Suczawa und Kimpolung sind Polen als Bezirksschulinspektoren angestellt. Bei der Eisenbahn sind von 140 Beamten etwa 70 Polen. Auf diese Art wird das autochtonische Element ausgeschaltet.

In Galizien sind seit dem Jahre 1890 die Ruthenen auf zwei politische Partheien aufgeteilt. Auf Alt- und Jungruthenen. In der Bukowina fehlt der Boden zu dieser Spaltung. Hier befinden sich nur Ruthenen griechisch-orientalischer Religion. Die Religion bildet das einigende Band zwischen Rumänen und Ruthenen und das entzweiende Band zwischen Galitien und der Bukowina.

In der Bukowina waren nur einige wenige Agitatoren dieser Art zu-meist aus Galizien Stammend. Diese sind auch dorthin zurückgekehrt. Irgend ein Band oder ein Berührungspunkt mit dem hiesigen ruthenischen Volke besitzen sie nicht. Sie kennen dasselbe nicht und das Volk kennt sie nicht. Das sind fremde Missionäre. Wenn sie ohne Hilfe von Seiten der Regierung bleiben, so fallen sie zusammen.

Man bemerkt eine Gemeinsamkeit der Jungruthenen mit den Polen, aber ihr Stammsitz liegt nicht in der Bukowina sondern auserhalb derselben und zwar in Galizien. Wenn das so weiter geht, so wird eine Kräfteverschiebung eintreten und zwar so, dass der politische Schwerpunkt nicht mehr in der Bukowina selbst sondern auserhalb derselben d.i. nach Galizien fallen wird.

Was bezweckt wird, ist eine friedliche Eroberung. Die Folge davon ist ein Gefühl des Unbehagens, der Beunruhigung. So wurde der Streit von Aussen eingeführt. Es machen sich schon Symptome der Beunruhigung bemerkbar.

Die Mittel zur Beruhigung der Gemüter sind:

Die vollständige Beseitigung der Reste der instigen administrativen Unterordnung unter Galizien, volle provinzielle Selbständigkeit auf dem Gebiete der Gerichtspflege, der Finanzwirtschaft und des Eisenbahnwesens. Die Bukowina verlangt demgemäss ein Oberlandesgericht in Czernowitz und die Umwandlung des Eisenbahn-inspektorates in eine Bahndirektion.

Silverster Morar, Erzbischof, Alexander Vasilco, Landtagsabgeordneter, Emilian Woiucki, Rektor und Landtagsabgeordneter, Johann Zurkan, Reichsratsabgeordneter, Miron Călinescu, Landtagsabgeordneter, Eudoxius Hurmuzaki, Reichsrathsabgeordneter, Johann Bejan, Landtagsabgeordneter, Basil Wolan, Reichsratsabgeordneter, Johann Wolczynski, Landtagsabgeordneter, Nokolaus Mustatză, Landtagsabgeordneter, Eugen Stârcza, Landtagsabgeordneter, Victor Stârcza, Reichstagsabgeordneter, Johann Zotta, Landtagsabgeordneter, I. V. Stefanelli, Landtagsabgeordneter, Modest Grigorcea, Landtagsabgeordneter, Ilarion Onciul, Landtagsabgeordneter.

Cernăuți — Viena, 1892 decembrie

Memoriul deputaților români din Dieta Bucovinei și din Parlamentul Vienez.

În Bucovina a izbucnit un conflict, care a avut drept urmare o enervare și s-a extins și asupra problemelor naționale. El amenința să atace problemele religioase și bisericești, dacă din timp nu se vor lua măsuri pentru stăvilirea lui.

Sesiunea Dietei a luat un curs neplăcut. În aprilie 1892 a fost înaintat anume de către partidele coalitate ale Dietei un promemoriu, care a fost publicat la 28 septembrie și în care situația din Bucovina se prezintă în mod unilateral, greșit și ostil.

ÎNTĂI

Se vorbește în acest promemoriu despre un partid al „marilor proprietari și boieri români”, în care se urmărește intenția, a prezenta partidul național român drept un partid boieresc. La aceasta se va răspunde, că cei 13 deputați din Dietă aparțin diferitelor stări sociale ca mari proprietari, preoți, orășeni și țărani. În anii 1860—1870, țărani au fost reprezentați prin deputați țărani. Dar după puțin timp, țărani au ajuns la convingerea că interesele lor vor fi mai bine reprezentate de către intelectuali. Totodată se va remarca faptul că partidele coalitate nu posedă deputați țărani.

AL DOILEA

Se susține că marii proprietari au provocat în țară o nemulțumire. Această susținere este un reproș care nu se poate dovedi prin nimic. În presa partidelor coalitate se vorbește mereu de oligarhi români, de egemoni și de seducători ai poporului.

AL TREILEA

De alcătuirea comitetului țării ca administrație autonomă de care a dispus partidul național. Acesta s-a străduit în anii 1878—1891 să fie un partid politic în baza unui program politic. Pe timpul acela au existat numai două partide: unul autonomist național și unul liberal.

În anul 1871 a avut loc o alcătuire ilegală a Dietei, având drept urmare, absentarea din Dietă prin mai mulți ani a partidului autonomist. Dieta n-a fost alcătuită pe bază națională și pe principii. În Dietă erau reprezentate trei colegii electorale: marii proprietari, orașele și satele. Colegiul rural reoglindea mai mult imaginea influenței și a fostului guvern local, decât tipul reprezentanței populare constituționale liber alese și corespunzătoare dorinței poporului, o situație care, cu timpul, deveni periculoasă pentru stat. Ultimele alegeri erau mai libere și de atunci încoace nu mai prevalează drept candidați funcționarii statului.

Rutenii nu posedă mari proprietari și alegeau în colegiul rural numai cel mult 2—3 deputați ruteni.

Alegerile devenind mai libere, reprezentarea românilor și a rutenilor în colegiul rural începu să crească. Cu toate acestea încă nu existau grupări cu programe naționale, ci au rămas numai partidul autonomist și liberal.

În timpul acela românii ridicau pretenții moderate. Ei au admis în Dietă ca limbă de dezbateră — germana.

Această stare liniștită a fost zdruncinată în urma întâmplărilor petrecute cu prilejul alegerilor dietale din anul 1890 și a politicii inaugurate de guvernator, care a transformat și a răsturnat stările existente până atunci. Au fost puse în discuție două probleme necunoscute și au apărut două partide politice noi și necunoscute, anume: Problema rutenilor tineri și cea a armenopolonilor.

E problematic dacă guvernatorul de atunci, (baronul Pino), a făcut țării un serviciu, întrucât mâna lui în problemele curat politice și naționale n-a fost fericită. Guvernatorul Pino era o fire inconsecventă, pripită, potrivnică dezvoltării liniștite a lucrurilor. El voia cu tot dinadinsul, să creeze ceva nou, dar a mărit prin aceasta caleidoscopul bucovinean cu unele culori noi. Urmașul lui, contele Anton Pace, a condus treburile în același spirit, dar cu o mină mai aspră și cu mai puțină dibăcie. Astfel baronul Felix Pino a devenit părintele partidului rutenilor tineri, iar contele Anton Pace, nașul partidului armeropolon.

Amândouă partidele, lăsate în seama lor, n-ar fi putut avea un caracter amenințător. Ele ar fi fost condamnate unei dispariții încete, neavând în țara noastră nici un drept de existență. Dar bucurându-se de sprijinul guvernatorului, partidul rutenilor tineri, a obținut în mod artificial mandate, devenind purtătorii de steag, mandatarii unei idei străine în țara noastră

și reprezentanții unui popor pe care nici ei nu îl cunoșteau și căruia îi erau străini, ca să poată apărea în publicitate. Rutenii tineri sunt conducătorii unei armate fără soldați. Un deputat al rutenilor tineri a protestat la guvernator împotriva alegerilor libere în prezența unor bărbați de încredere români cu prilejul discutării alegerilor, deoarece fără influența acestuia, nu pot avea nici o șansă la alegeri. Acest deputat a imigrat nu demult din Galia. Cu toate că e necunoscut, a fost ales dar cu o mică majoritate cu ajutorul guvernatorului.

Întrucât armenopolonii locuiesc împrăștiati prin țară, în anii 1860—1866, n-a existat o problemă națională armenescă. De aceea ei s-au aliat cu grupările de aceleași interese. De aceea marii proprietari armeni s-au atașat românilor, alcătuind cu ei un singur partid. De abia în perioada când partidul rutenilor tineri a apărut pe neașteptate din regiuni necunoscute, au început să se simtă un partid separat. Ivindu-se simultan amândouă curente, faptul acesta ne face a bănuși că la mijloc sunt miinile aceluiași grădinar, care a dat viață în mod artificial acestor plante. Acum așadar a apărut fracțiunea marilor proprietari armeni sub denumirea de „Partidul armenopolon”, cerând ca fiecare partid al marii proprietăți să numească separat câte 4 candidați, nu ca mai înainte 8 candidați comuni.

În Dietă însă toți opt deputații au intrat în „Clubul autonomist”, care cu vremea a ajuns să numere până la 18 membri. Dar totuși, cu timpul, la colegii lor români s-a încuibat neîncrederea, dovedită în urmă justificată, căci în februarie 1892, membrii armenopoloni au ieșit pe neașteptate și fără aviz din club, trecând la liberali, deci la foștii lor adversari de 30 ani și începând o acțiune dușmănoasă sub patronajul guvernatorului. Depunând mandatele odată cu liberalii, au produs dizolvarea Dietei. Pentru iminentele alegeri noi, s-a încheiat un compromis între partide, ca fiecare din ele să numească 4 candidați.

În urma acestui compromis, era de așteptat următorul rezultat electoral:

1. Partidul român unit, 13 mandate, anume: Proprietatea mare 4, colegiul al doilea 2, comunele rurale 6—7, așa dar la un loc 13—14 mandate.

2. Partidul armenopolon 4—5 mandate.

3. Orașele și Camera de Comerț 7 mandate.

4. Comunele rurale rutenesci 4 mandate.

Conform compromisului urmează ca locurile din Comitetul țării să fie repartizate după cum urmează: 2 români, 1 armenopolon și un liberal.

Așadar nu era vorba de un membru al Comitetului țării rutean.

Rezultatul alegerilor a fost următorul:

1. Partidul român unit $6 + 7 = 13$ mandate.

2. Partidul armenopolon = 5 mandate.

3. Partidul liberal = 7 mandate.

4. Partidul rutean = 4 mandate.

Două săptămâni după alegeri, cei 5 deputați armeno-poloni s-au aliat cu liberalii, apoi i-au chemat în ajutor pe cei 4 deputați ruteni și au înaintat guvernatorului în aprilie 1892 un promemoriu cerând un membru în comitetul țării pentru ruteni.

Astfel armeno-polonii și-au rupt cuvântul dat. În consecință partidul român a declarat că nu renunță la pretenția de a avea două locuri în Comi-

tetul țării. Principial nu sunt împotriva să li se acorde rutenilor un loc în Comitetul țării. Acest punct de vedere a fost comunicat oral și în scris ministrului-președinte.

Președintele partidului român unit, baronul Alexandru Vasilco, s-a adresat apoi în scris președintelui partidului armeno-polon Grigori cav. de Bondanowicz, întrebându-l dacă demersul făcut de armeno-poloni corespunde cu compromisul încheiat. Bondanowicz n-a dat nici un răspuns.

La 9 septembrie 1892 a fost inaugurată Dieta. Era evident că armeno-polonii au încheiat o alianță cu liberalii, care a și fost dată publicității. Scopul urmărit a fost ca, în urma neverificării unor mandate, să se obțină majoritatea în Dietă. Astfel s-a urmărit să se anuleze alegerea deputatului rutean Timynski și să se verifice în loc alegerea baronului Capri. Dar executarea acestui plan a eșuat deoarece partidul român-rutean a dispus mereu de majoritate.

Așadar un partid conservativ se aliază primăvara cu partidul liberal, apoi cu partidul autonomist-conservativ, ca la urmă să se alieze cu partidul liberal. În adevăr un joc frivol, naiv și neînțeleș.

Urmarea a fost că partidul român a declarat caduc compromisul încheiat la 31 martie și că o constantă ațâțare a indigenilor între-olaltă are loc și că a avut loc o artificială promovare de partide noi. Prin crearea prăpastiei, partidele au fost reciproc înstrăinate. Elemente străine au fost descoperite și sprijinite de guvernator.

Până acum românii au trăit bine cu rutenii și constelația politică a fost după cum urmează:

În Bucovina au fost patru mari grupări de interese: românii, rutenii, nemții-izraeliți și marea proprietate unită. Primele două grupări au fost constituite din populația rurală și a treia îi reprezenta pe orășeni. Deputații primelor două grupări au constituit partidul autonom-conservativ, gruparea a treia a alcătuit partidul liberal. Marea proprietate unită era constituită din două secții:

- a. Din marea proprietate a bisericii,
- b. Marea proprietate mireană.

Primele trei grupări prezentau câte un român, un rutean și un liberal ca membri în Comitetul țării. Marea proprietate mireană posedă 8 deputați. Fondul religios 2 deputați. Astfel armeno-polonii formau o minoritate disparentă. Greu apasă caracterul politic al noului grup politic al armeno-polonilor. Aceștia vor apărea probabil cu noi pretenții. Se va pune în discuție problema poloneză. Se pare că se intenționează a se rezerva elementului polonez o situație dominantă.

Fiind mică, Bucovina va trebui să insiste la păstrarea caracterului ei național. Dacă vine mereu succurs din Galiția, Bucovina va intra în pericol. În Bucovina e vie dorința după autonomie. Autonomia provizorie de până acum nu satisface pe nimeni. Bucovinenii nu cheamă nici un ajutor străin pentru apărarea partidului lor propriu. Patriotismul bucovinean cere excluderea amestecului străin.

În anul 1848, președintele parlamentului vienez Smolka și deputatul Zwiakowski, au intervenit pentru separarea Bucovinei. Tot astfel a acționat în anul 1848 și deputatul din Dieta Galițiană Grocholski. Acesta a spus: Unirea Bucovinei cu Galiția ar însemna un rapt și Polonia nu și-a însușit

niciodată țări pe calea raptului. Și contele Goluchowski a fost de aceeași părere.

Schimbarea în situația Bucovinei a intervenit de abia în timpul recent după crearea partidului armeno-polon și a celui al rutenilor tineri. De câțiva ani apare în Cernăuți un ziar polonez subvenționat din Galiția, care face propagandă pentru ideea poloneză. El îi atacă pe români și biserica ortodoxă. El îi învinuiește pe ruteni de tendințe panrusești și pe români de tendințe panromânești. S-a făcut și încercarea de a încetățeni limba polonă în justiție și în școală.

La 15 noiembrie 1892, clubul polonez din parlament a lansat un comunicat oficial în care se zice că în cursul dezbaterilor s-a atras atenția de către mai mulți oratori asupra stărilor politice din Bucovina, anume asupra protecției ce se acordă tendințelor panromânești extremiste și asupra sprijinului acordat de guvern preponderenței bisericii ortodoxe. Rezoluția clubului polonez sună: Clubul polonez însărcinează comisia sa parlamentară să examineze situația din Bucovina descrisă în cursul dezbaterilor și să facă apoi demersuri potrivite la guvern.

Astfel s-a creat ruptura în atitudinea tradițională a polonilor. Ei s-au amestecat în afaceri străine. Tendințe panromânești extremiste! Aceasta însemna suspectarea fidelității românilor din Bucovina, adică trădare de țară. Trebuie protestat în mod solemn contra faptului ca o națiune străină să-și aroge dreptul să pronunțe sentințe. Este cunoscut doar faptul că de un veac încoace nu a avut loc nici un act de infidelitate. Bucovina a fost numită de împărat Tirolul de Est. Păreră că se acordă protecție preponderenței bisericii ortodoxe este greșită și trebuie protestat împotriva ei. Ultimele două momente ating terenul cel mai sensibil din viața sufletească a unui popor. E vorba doar de problema religioasă și națională.

Astfel s-a trezit la români neîncrederea în armeno-poloni. Aceștia din urmă constituie în Bucovina o minoritate de 8000 suflete, doar. Dar din cauza Curții de Apel din Lemberg și a Direcției Căilor Ferate tot din Lemberg, a avut și are loc o sporadică petrecere a Polonilor în Bucovina și pe această cale se mărește din an în an numărul Polonilor. Astfel se găsesc la Judecătoriile din Bucovina din 170 funcționari 83 poloni și ruteni tineri. Din 18 notari, 9 poloni. În districtele Suceava și Câmpulung funcționează poloni în calitate de inspectori școlari districtuali. La Căile Ferate din 140 funcționari, 70 sunt poloni. Pe calea acesta se exclude elementul autohton.

În Galiția, începând cu anul 1890, există două partide rutenești: rutenii bătrâni și rutenii tineri. În Bucovina lipsește terenul pentru aceste partide. Aici se găsesc numai ruteni de confesie ortodoxă. Religia alcătuieste legătura între români și ruteni și constituie separarea între Galiția și Bucovina.

În Bucovina s-au găsit numai câțiva propagandiști ai ideii rutenești, mai cu seamă originari din Galiția. Ei s-au și întors acolo. Ei nu au nici o legătură și nici un punct de contact cu poporul rutean de aici. Ei nu-l cunosc și poporul nu-i cunoaște. Ei sunt misionari străini. Dacă ar rămâne fără sprijin din partea guvernului, ar trebui să dispară.

Se constată puncte de contact comune ale rutenilor tineri cu polonie dar locul lor de origine nu este în Bucovina, ci în afara hotarelor ei, anumi în Galiția. Dacă lucrurile vor merge așa mai departe, va avea loc o deplasare a forțelor și anume că punctul de greutate politic nu se va mai găsi în Bucovina ci în afara ei, adică în Galiția.

Ceea ce se intenționează este o cucerire pașnică. Urmarea va fi trezirea unui sentiment de neplăcere, de neliniște. Conflictul așadar a fost adus din afară. Se observă de pe acum simptome de neliniște.

Mijloacele pentru liniștirea spiritelor sunt:

Completă înlăturare a restului de dependență administrativă de Ga-liția, completă autonomie provincială în justiție și căile ferate. Bucovina cere așadar o Curte de Apel la Cernăuți și transformarea Inspectoratului Căilor Ferate într-o Direcție a Căilor Ferate.

Silvestru Morar, mitropolit, Alexandru Vasilco, deputat în Dietă, Ioan Țurcan, deputat în Parlament, Ioan Bejan, deputat în Dietă, Basil Wolan, deputat în Parlament, Iancu Volcinski, deputat în Dietă, Nicolae Mustatză, deputat în Dietă, Eugen Stârcea, deputat în Dietă, Victor Stârcea, deputat în Parlament, Ioan Tyminski, deputat în Dietă, Iancu Zotta, deputat în Dietă, I. V. Ștefanelli, deputat în Dietă, Modest Grigorcea, deputat în Dietă, Ilarion Onciul, deputat în Dietă.

Basil Wolan și Ioan Tyminski făceau parte din „Clubul rutenilor bă-trâni” și s-au alăturat de deputații români, fiind de aceeași părere cu ei.

Cernăuți. 1899 Septembrie 19.

MEMORIUL ROMÂNILOR BUCOVINENI, ADRESAT MINISTRULUI PREȘEDINTE FRANZ ANTON, CONTE DE THUN ȘI HOHENSTEIN

Euere Excellenz!

Schon mit der an seine Excellenz den Ministerpräsidenten Grafen Taaffe, Ende Dezember überreichten Denkschrift, haben die damaligen Vertreter der rumänischen Nationalitäten in der Bukowina die Gründe eingehend dergelegt, die sie veranlassten mussten. Klagen und Beschwerden über die ihnen seitens der Regierung zu Theil gewordene, durch Nicht precht-fertigte Behandlung zu erheben.

Nummehr erscheint die zu jener Zeit beginnende Periode begründeter Unzufriedenheit mit der Lage, in die die Regierung der bukowinaer Rumänen zu versetzen beabsichtigte, potenziert, denn diese erblicken in den sieben auf die erwähnte Denkschrift folgenden Jahre, Jahre einer ärmlichen Verfolgung und Behinderung jeglichen Fortschreitens auf dem Gebiete nicht nur des politischen, sondern auch des kulturellen Lebens. Und doch zählen gerade die bukowinaer Rumänen zu den loialsten und patriotischsten österreichischen Volksstämmen. Sie waren als, die im Jahre 1848 den unwiderlegbar glänzenden, weil mit Blut besiegelten Beweis ihrer Reichs- und Kaisertreue gegeben und die späterhin 1859 und 1866 in ihrer unwandelbaren Liebe und Anhänglichkeit zum Kaiserhause zu jedem Opfer bereit, ihr Letztes auf den Altar ihres österreichischen Vaterlandes niedergelegt haben. Diesem Kaiser- und reichstreuen Volksstamme, an deren österreichischer Vaterlandsliebe ohne Versündigung nicht gezweifelt werden darf, diesem Volks-

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

stamme unterbindet die k.k. Regierung der Bukowina die Möglichkeit einer naturgemässen Entwicklung, sie behandelt ihn wie einer Gegner des österreichischen Staatsgedankens, sie mart sich nicht an die Tatsachen, die ihr offenkundig und unbestreitbar vor das Auge führen, dass die Bukowinaer Rumänen ohne Unterschied des Standes und des Berufes, den loyalsten Unterthanen des erhabenen Monarchen zuzureiben sind, sie bekämpft sie in dem Lande, das sie seit Menschengedenken besiedelt haben. Wir sind überzeugt, das ebenso Eure Excellenz, wie auch dem gegerwärtigen Leiter der Landesbehörde diese allzeit festgehaltene und durchaus nicht zu erschütternde Gedanken und Gefühlsrichtung der bukowinaer Rumänen vollständig und genau bekannt ist, allein wenn das Vorgehen der Localregierung und der ihr untergestellten Organe, insbesondere in der jüngsten Zeit eingehen und unter Zugrundelegung unwiderlegbarer, in die öffentlichkeit gedrungener notorischer Daten erörtert wird, dann erscheint es, dass die bukowinaer Rumänen ausersehen sien, ein Opfer vom Regierungsmaxime zu werden, die wir als deren Vertreter zu begreifen nicht vermögen. Euer Excelenz Gedächtnisse dürften die Verhandlungen nicht entschwinden sein, die der reichrätliche regierungsfreundliche Rumänenclub mit Ihnen zur Zeit führte, als die Neuwahlen in den im Jahre 1895 aufgelösten Landtag in Sicht standen. Die „Wahrung des Besitzstandes“ jeder einzelnen, im bukowinaer Landtage vertretenen Partei, wurde zugesagt, ein Wohlwollendes Verhalten der Regierung zur Einlösung dieses Versprechens zugesichert. Allein welche Enttäuschung erlebten nicht die regierungsfreundlichen Rumänen wngige Wochen darauf; mit allen ihr zu Gebote stehenden Machtmitteln — und deren besitzt sie in der Bukowina überaus viele — wusste es die Localregierung es dahin zu bringen, dass den Rumänen ein Landtagsmandat in der Curie der Landgemeindwahlbezirke entrissen wurde. Wie sie dabei voring, wollen Euere Excellenz aus dem Verlaufe der Debatten anlässlich der Wahlverifikation entnehmen.

Diese decken die rücksichtsloseste Anwendung jenes Einflusses auf dessen sich hierlands der k.k. Beamte auch bei angeblicher Freigebung der Wahlaktion bedient. Dass unter dem Vorwande, Ruge und Ordnung aufrecht zu erhalten, am Wahltag in manchen Wahlorte eine übergrosse Anzahl von Gensdarmen zusammengezogen wurde, dass nahezu der ganze administrative Beamtenkörper ostentativ für die Regierungskandidaten agitierte, das beweisen fie im Landtage laut und unverzagt zu Tage getretenen Anschuldigungen, denen der Regierungsvertreter nichts anderes entgegenzustellen im Stander war, als den Inhalt von Protokollen, die gerade jene Organe aufzunehmen die Verpflichtung überkamen, die als Beschuldigte und Angegriffene Logischer Weise selbst hätten durch unparteiische Männer einvernommen werden sollen. Die Regierungsfreundlichen Rumänen verloren in ihrer Wahlaktion durch die k.k. Regierung nicht blos behindert, sondern ernstlich bekämpft, ein Landtagsmandat.

Wir bedauern hier konstantieren zu müssen, dass die Vorgänge, bei den Landtagswahlen ein berechtigtes, bitteres Gefühl in den Herzen der Rumänen geweckt haben — das sich gegen den Regierungsvertreter richten musste, der ebenso eifrig den objectiv gehaltenen rumänenfreundlichen Argumenten sein Ohr verscholoss, wie er es den scharnirten Gegnern willig, und man ist versucht zu sagen, gehorchend lieh.

Das Angeführte beruht auf unwiederlegbaren Tatsachen und wird aus dem Grunde hier mitgeteilt, um die Stellungnahme der Regierung den bukowinaer Rumänen gegenüber zu kennzeichnen. Sie ist keine Wohlwollende aber auch keine objective.

Auf dem Gebiete der Volksschule etwickelt unsere Verwaltung eine rastlose Hast, das rumänische Element nicht aufkommen zu lassen sie versäumt keinen Anlass, ja sie sucht jedwede Gelegenheit auf diese ihre Absicht der Verwirklichung näher zu bringen. Hierin wird sie durch die unrichtigen Ergebnisse der 1890-er Volkszählung unterstützt, einer Volkszählung, die unter den Auspizien einer romanophoben Lokalregierung zu Stande gebracht, in den gemischtsprachigen Gemeinden des Landes- und deren es eine bedeutende Zahl- oder in Gemeinden, in denen nahezu sämtliche Inwohner zweier Landessprachen im gegenseitigen Umgange sich bedienen, ausschliesslich und durchwegs zu Ungunsten des rumänischen Elementes unwahre Angaben zu Tage förderte. Das anscheinend auf Gesetz basierende Mittel des Zurückdrängens der Rumänen war denen Gegnern somit gegeben, die ursprünglich in den Jahren 1873 bis 1890 auf Grund des § 7 des Landesgesetzes von 30. Jänner 1873 des Gesetz-Blattes Nr. 9 und 10 Volkszählung betreffend die Errichtung, Erhaltung und den Besuch der öffentlichen Volksschulen einer Revision zu unterziehen und in der Tat, wo nur halbwegs die Möglichkeit vorlag, das rumänische aus der untersten Bildungsstätte zu verbannen, oder mindestens auf das geringste Mass einzudämmen; das wurde angestrebt und durchgesetzt, so in der Städten Suceava, Radautz und Czernowitz, so in den Landgemeinden Ipotaştie, Komanestie, Wolczynetz u.s.w. mehr.

Diese Furcht, das ja nicht dem rumänischen Element in der Volksschule jene Stellung bewahrt bleibe, die ihm die anfänglichen Schulunterrichts urkunden zugewiesen, eine Stellung, die in Gemässheit der zu Recht bestehenden Gesetzgebung sich liberalall der Zustimmung der Gemeindevertretungen, des einzig berufenen Organes, das überhaupt neben den landesfürstlichen Schulbehörden mitzuwirken hatte, erfreute, sie müsste erschüttert werden. Das eine zur Erfüllung dieser Mittel bestand, wie eben erwähnt, in dem Versuche, die vorherigen anfänglichen Beschlüsse der Gemeindeausschüsse betreffend die sprachlichen Einrichtungen in den eigenen Volksschulen insoferne deiselben den rumänischen Sprachunterricht mehr oder minder berücksichtigten, umzustossen und ihr Gegenteil umzukehren. Die Vorgänge in Ipoteschtie, sodann in Suczawa, Korczeshtie, Ludi-Horecea u.s.f. bieten für diese Behauptung die unwiderleglichsten Belege. Ohne irgendwelche aus der Mitte der Eingschulnten selbst stammende Veranlassung, fand sich die Landesschulbehörde bewogen, den bisher anstands- und klaglos bestehenden Zustand des Unterrichtes in der Schulen der obenangeführten Gemeinden zu Ungunsten der Rumänen zu ändern. Alle Bitten der betroffenen Gemeinden, es beim gewohnten Alten, die Gesamtheit der zunächst Interessierten zufriedenstellender Methode weiterhin bewenden zu lassen, halfen nichts, denn die Landesschulbehörde in ihrer rumänengegnerischen Majorität, geleitet von den Landessprachen ganz unkundigen Männern, wollte eine Förderung des rumänischen Sprachunterrichtes auch in jenen Gemeinden hintenanhalten, deren Einwohner im Hinblicke auf die geographische Lage des besiedelten Gebietes mit ihren Verkehre, ihrem Handel, ihrer Sitte und den Gebräu-

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

chen in ihrem eigenen wohlverstandenen Interesse auf die Ausbildung in der erwähnten Sprache angewiesen erschienen.

Das zielbewusste Zurückdrängen der rumänischen Sprachunter richtes zu erreichen, genügte die obgezeichnete, sich überallhin offenbarende Aktion der Landesschulbehörde nicht. Es müssten eingreifendere Schritte eingeschlagen werden, der geplanten Absicht zum Siege zu verhelfen. Deshalb erliess das Bureau des Landesschulrates an sämtliche untergestellte Schulaufsichtsorgane die Weisung, dass bei der Einschulung der jeweilige Schulleiter über die Feststellung der Unterrichtssprache des einzuschulenden schulpflichtigen Kindes endgültig zu entscheiden habe. Der Wille der Eltern, der Vormünder, hatte keine Geltung mehr! Nur die Ansicht des Schulleiters war massgebend! Ein Schrei der Entrüstung folgt einer solchen gewaltsamen Gesetzesinterpretation auf dem Fusse, die insbesondere in gemischt-oder zweisprachigen Gemeiden angesichts der vollständigsten Abhängigkeit und Unterwürfigkeit der Schulleiter drohte, das rumänische Element in dieser gänzlich zu vernichten. Die Landesschulbehörde sah sich zwar gezwungen, die schon erlassene Weisung ihrer offenkundigen Härte zu entkleiden, allein ein Rückstand blieb haften er bewies den Mangel jeder objektiven Fürsorge für die Rumänen bei einer Behörde, die die Pflicht überkam, nach jeder Seite hin gerecht zu sein und den Boden des Gesetzes nicht zu verlassen.

Die ostentative Parteilichkeit, deren sich die Landesschulbehörde gegen die Rumänen beflisst, erweisen Vorkommnisse, die wenn auch minder in die Wagschale fallend, bedeutsam sind im Zusammenhange mit den sonstigen Vorgehen derselben. Dass sprachenunkundige Landesschulinspektoren und Prüfungskommissäre sich bei den Lehrbefähigungsprüfungen anmassen, über die Sprachenkenntnisse der eizelnen Lehramtskandidaten zu entscheiden und sprachkundige Prüfungskommissäre zu majorisieren, dass entgegen dem Wortlaute und Inhalte der Concursausschreibungen Lehrer bei Anstellungen bevorzugt werden, die für entschiedene Gegner der Rumänen und der rumänischen Bevölkerung gelten, dass bei Subventionen und Vorschusserteilungen zum Baue von Volksschulen, die nicht rumänischen Gemeinden sichtlich bevorzugt werden, dass der rumänischen Sprache minder mächtige Lehrpersonen zu Bezirksschulinspektoren für Bezirke ernannt werden, deren Bevölkerung überwiegend aus Rumänen besteht, dass bei der Wahl der zwei Fachmänner aus des Lehrerstande in den Bezirksschulrat in der Richtung Einfluss genommen wird, der rumänischen Nationalität angehörige Lehrer nicht zu berücksichtigen, alle diese und auch weitaus mehrere Tatsachen sind in den Protokollen des Landesschulrates niedergelegt und bei Landtagsverhandlungen wiederholt zur Sprache gebracht worden. Desgleichen weisen die Protokolle des Landesschulrates alle jene Härten und Unbilligkeiten auf, die die Landesschulbehörde gegen einzelne der rumänischen Nationalität angehörige Lehrpersonen auch an den Mittelschulen übt, wie die chicanöse Disciplinierungen und Zurücksetzungen von hochachtbaren Professoren an der gr. or. Oberrealschule und am Suczawaer gr. or. Obergymnasium. Schon diese wenigen angeführten Vorkommnisse sind symptomatisch für den Geist, der die Landesschulbehörde beherrscht, sie sind es umsomehr, als die nicht-rumänischen Lehrer, die nicht-rumänischen Schulen sich eines ausserordentlich, bis zur offenkundigen Parteilichkeit gesteigerten Wohlwollens mit Recht brüsten dürfen.

Die im Vorangegangenen geschilderten planmässige geleitete Unterdrückung eines ganzen Volksstammes und Entnationalisierung der bukowinaer Rumänen, wird unter dem gegenwärtigen Landeschef in weit rücksichtsloserer Weise als unter seinen Vorgängern geübt und sehen wir uns genötigt hierbei zu konstatieren, dass die Mittel, deren sich die Regierung zur Erreichung des vorgesteckten Zieles bedient, weit ausserhalb jener Grenzen liegen, die ihr Gesetz und Moral einzuhalten gebieten. Es werden die Angehörigen des rumänischen Volksstammes auf allen Gebieten des öffentlichen Lebens von der Bukowinaer Landesregierung angefeindet und bekümpft, sei es direkt oder indirekt, durch unerlaubte Einflussnahme auf andere Behörden oder Personen. Um diesem Beginnen den Schein von berechtigten Represalien zu geben und dasselbe der Zentralregierung gegenüber zu entschuldigen, werden die bukowinaer Rumänen, an deren Reichs- und Kaiserstreue kein denkender Mensch zweifelt, des Mangels patriotischer Gefühle geziehen und diese Verdächtigungen in einer systematischen, die Gefühle der Bevölkerung tief verletzenden und das Ansehen der Behörden empfindlich schädigenden Weise betrieben.

Die Folgen einer, in dem gezeichneten Bankreis sich bewegendenden Denkart, über die hierländigen Verhältnisse, äussern sich in Berichten an die Ministerien, deren Macht nur dahin zielt, die betreffenden obersten Behörden in vollständiger Unklarheit zu erhalten, ja noch mehr, in den zu bestärken, dass die von der Lokalregierung in Anwendung gebrachte Rücksichtslosigkeit gegen die bukowinaer Rumänen eine unbedingte Notwendigkeit geworden ist. Und doch wäre es dem Landespräsidenten leicht gewesen, sich von der totalen Hinfälligkeit seiner auf tendenziösen Informationen beruhenden Verdächtigungen, volle Überzeugung zu verschaffen; verwaltet er doch schon volle zwei Jahre ein kleines Land, dessen genaue Kenntniss er sich in diesem Zeitraum ohen irgendwelche Schwierigkeiten hätte verschaffen können. In einem solchen Falle, wäre sein dauernd befangenes und gegen die bukowinaer Rumänen feindselig gerichtetes Urteil, einer vollständigen Wandlung unterworfen worden; er hätte nicht gebraucht, seine Handlungen von einer unerhörten Konfiscationspraxis, die ausschliesslich den rumänischen Blätter gegenüber geübt wird, begleiten zu lassen. Ebenso wäre es nicht notwendig gewesen, das völlig harmlose Tragen der nationalen Trikolore zu einer Staatsaffaire aufzubauschen und aus der Tatsache, dass die Wappenfarben des Königreiches Rumänien, die gleichen sind, die sich jedoch in ihrer Zusammensetzung von der nationalen Trikolore wesentlich unterscheiden, im Ubrigen schon als nationale Farben der Rumänen in Österreich bestanden haben, lange bevor dieselben in ihrer abweichenden Zusammensetzung als Staatsfarben des Königreiches Rumänien proklamiert wurden, eine rücksichtslose Aktion gegen das Tragen der gedachten Tricolore in Szene zu setzen mit der nicht zu rechtfertigenden Motivierung, dass darin hochverräterische Umtriebe zu suchen wären, wobei die historische Tatsache völlig ausser Acht gelassen wurde, dass die unter dem österreichischen Scepter lebenden Rumänen schon in den Kämpfen des Jahre 1848 unter der nationalen trikoloren Fahne für den Allerhöchsten Thron und die Integrität des österreichischen Monarchie ihr Bestes opferten. Auch hätte er vermieden, durchblicken zu lassen, dass dem unverhohlenen Einflusse der Landesregierung zu verdanken sei, wenn über rumänische Universitätshörer von

der Polizeibehörde und vom akademischen Senate mehr als drakonische, weil ihre Existenz vernichtende Strafen verhängt wurden, weil dieselben in einer von den rumänischen Landtagsabgeordneten selbst entsprechend misbilligten Weise gegen den Erzbischof demonstrierten.

Er hätte schliesslich jene von blindem Hasse erfüllte Erwiderung auf die Ansprache des Erzbischofs anlässlich der Empfangsfeierlichkeiten beim Geburtsfeste S-r Majestät unterlassen, die der gesammten rumänischen Bevölkerung eine gerechtfertigte Erörterung gegen seine Person und gegen die von ihm geübte Praxis wecken musste.

Mit Rücksicht, als diese trostlosen Zustände im Lande im gegenwärtigen Zeitpunkte geradezu unterträglich geworden sind, den Reichsratsabgeordneten jedoch die Gelegenheit nicht geboten ist, dieselben auf verfassungsmässigem Wege zur Sprache zu bringen, andererseits aber geleitet von der Loyalen Gefühle, die gestörte Ruhe und den gefährdeten Frieden im Lande im Interesse des Gesamtstaates wieder herzustellen und zu festigen, sehen sich die gefertigten Reichsrathsabgeordneten im Vereine mit den Landtagsabgeordneten als die legalen Vertreter ihrer Wähler ebenso unabweislich als dringend bestimmt, Euere Excellenz auf diesem Wege über die Verwirrungen im Lande zu unterrichten und daran die Bitte zu knüpfen, die erforderliche Abhilfe zu schaffen, die dem grundsätzlichen Standpunkt der Regierung, den sie über die Gleichberechtigung der Nationalitäten einnimmt und wiederholt in feierlichster Weise kundgegeben hat, entspricht. Die gefertigten Abgeordneten des rumänischen Volkes erwarten die erbetene Abhilfe umso beruhigter, als sie sich im vollen Einklange mit diesem grundsätzlichen Standpunkte befinden.

Die Stellung der k.k. Regierung, die seit längerer Zeit den berechtigten und von S-r Majestät als berechtigt anerkannten Wünschen endlicher Organisation der gr. or. Kirche in Ausführung des Art. XV. des Staatsgrundgesetzes gegenüber einnimmt, muss die Bevölkerung der Bukowina, an der gr. or Kirche mit den zärtlichsten Fasern ihrer Gefühle hängt, sehr befremden und in begründete Unruhe versetzen, dass diese seit einem halben Jahrhunderte herbeigesehnte Regelung und Ordnung der kirchlichen Frage noch immer hinausgeschoben wird. Die jüngst erfolgte Auflösung des im Jahre 1891 auf Grund der Allerhöchsten Entschliessungen vom 9. August 1891 gewählten Kirchenkongresses kam umso unerwarteter und überraschender als der gesamte Klerus ohne Unterschied der Nationalität und hervorragende Mitglieder der Kongresses, teils in Form von Denkschriften, teils aber mündlich den Erzbischof angingen, die Wiedereinberufung zu erbitten. Der im Jahre 1891 gewählte Kirchenkongress tagte formell bis zum Zeitpunkte seiner Auflösung. Er hatte eine Kommission von 20 Mitgliedern eingesetzt und diese mit der Aufgabe betraut, ein Statut und eine Wahlordnung zu entwerfen. Die Ausführung dieses Auftrages, überlies die Kommission eine Subkomitee von 7 Mitgliedern, die sämmtlich am Leben sind. Das Subkomitee entsprach dieser Aufgabe nach jeder Richtung hin. Es verfasste ein Statut und eine Wahlordnung. Nun hätten diese Arbeiten der Beratung des Hauptkomitees unterzogen werden sollen, da erfolgte ganz unerwartet und ohne irgend einen plausiblen Grund die Auflösung des Kirchenkongresses. Während nun das Verhältniss zwischen Staat und der katholischen Kirche gesetzlich geregelt ist, während die Protestanten und die Juden ihre konfessionellen Angelegenheiten auf Grund bestehender Gesetze innerhalb des Rahmes der Staats-

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

verfassung autonom zu regeln berechtigt sind, entbehrt die gr. or. Kirche in der Bukowina der Grundlage, auf der bauend sie sich zum Heile der Bevölkerung entwickeln könnte. Sie ist heute wie vordem in der Staatsgewalt auch in Angelegenheiten abhängig, deren Besorgung ihr in gleicher Weise wie den andern Glaubensgenossenschaften zukommt und nicht vorenthalten werden darf. Die Unzukömmlichkeiten, die mit einer solchen Lage der gr. or. Kirche verknüpft sind, beherrschen ein weites Gebiet, sie machen sich auch dort theils mittelbar verletzend geltend, wo ausschließlich kirchliche Organe ausschlaggebend sein sollten.

Die Geschehnisse der jüngsten Zeit, errungen durch nicht zu rechtfertigende Einflussnahme der Landesregierung auf die Kirchenbehörde, sprechen in dieser hochbedeutsamen die Grundlagen des Gedeihens der gr. or. Kirche in der Bukowina arg gefährdeten Sachlage dafür, dass im Interesse der Regierung ebenso wie in jenem der gr. or. Bevölkerung gelegen sein müsse, eine strenge Scheidung zwischen dem erlaubten Einfluss des Erstem und dem unabweislichen Bedürfniss der Letzteren zu treffen.

Die baldige Einberufung des Kirchenkongresses und die endgültige Feststellung des Verhältnisses zwischen Staat und der gr. or. Kirche in der Bukowina, erscheint uns ein sehr berechtigtes Postulat und das Hinausschieben der Erfüllung desselben, eine gerechtfertigte, die nicht zu verkennende Unzufriedenheit der regierungsfeindlichen bukowinaer Rumänen nur zu mehr geeignete Beschwerde.

In Abgeordnetenhaus der Majorität des Reichsrates angegliedert bilden die Rumänen eine willkommene Stütze der Regierung, über deren verlangen viele und wesentliche Wünsche für Land und Leute zurückgelegt wurden. Ganz anders gestaltet sich die Stellung der rumänischen abgeordneten gegenüber der bukowinaer Landesregierung. Unter dem Drucke, der von dieser geschaffenen Verhältnisse, haben die rumänischen Abgeordneten in der am 6. Juni 1. j. auf Grund reiflicher Beratungen gefassten Resolution dem Landespräsidenten ihr Bedauern und ihre Missbilligung ausgesprochen.

Aus denselben Gründen wenden sie sich an Eure Excellenz um Hilfe.

Das Verhalten Eurer Excellenz in diesen Fragen wird für sie das Erkennungszeichen für die Stellung der Zentralregierung ihnen gegenüber bilden.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck unserer ausgezeichneten Hochachtung.

Czernowitz, 19. september 1899.

Baron Eudoxius Hurmuzaki, Reichsrathsabgeordneter,
 Nicolaus Freiherr von Mustatza, Landtagsabgeordneter,
 Georg, Freiherr von Wassilko-Serechi, Landtags- und
 Reichsrathsabgeordneter,
 Ioan Zurkan, Landtags- und Reichsrathsabgeordneter,
 Dr. Georg Popovici, Landtags- und Reichsrathsabgeordneter,
 Dr. Iancu von Flondor, Landtagsabgeordneter,
 Modest, Ritter von Grigorcea, Landtagsabgeordneter,
 Dr. Iancu von Wolczynski, Landtagsabgeordneter,
 Hilarion Onciul, Landtagsabgeordneter,
 Myron Calinescu, Landtagsabgeordneter,
 Theodor von Flondor, Landtagsabgeordneter.

Traducerea

Cernăuți, 1899, Septembrie, 19

Excelența Voastră!

Cu prilejul înaintării către Excelența Sa, Ministrul președinte, contele Taaffe, a memoriului de la sfârșitul lui decembrie 1892, reprezentanții de atunci ai naționalității românești din Bucovina au expus în mod succint motivele care trebuiau să-i îndemne a ridica plângeri și reclamații împotriva tratamentului prin nimic justificat ce li se acordă de către guvern.

Acum s-a potențat perioada întemeiatei nemulțumiri inițiate atunci, prin situația în care guvernul a ținut să-i aducă pe românii bucovineni, fiindcă aceștia văd în cei șapte ani, ce au urmat după memoriul amintit, ani de o adevărată prigonire, și de împiedicare a oricărui progres, pe terenul nu numai al vieții politice, ci și culturale. Și tocmai românii bucovineni se numără între popoarele austriece cele mai loiale și patriotice. Ei au fost aceia care, în anul 1848, au dat dovada cea mai strălucită, dovada de netăgăduit, fiind cimentată prin sângele vărsat al credinței lor către stat și împărat și care mai târziu, în anii 1859 și 1866, au dat totul pe altarul patriei austriece, fiind oricând gata la orice jertfă în dragostea și devotamentul lor către casa domnitoare. Acestui popor credincios țării și împăratului, a cărui dragoste către patria austriacă nu poate fi pusă la îndoială fără a păcătui, acestui popor caez. cr. guvern al Bucovinei îi ia puțința unei dezvoltări firești, el îl tratează ca pe un adversar al ideii de stat austriece, el nu consideră faptele care îi dovedesc deschis și fără puțință de tăgadă, că românii bucovineni, fără deosebire de stare și ocupație, trebuie trecuți în rândul supușilor celor mai loiali ai luminatului împărat, el îi combate în țara pe care au colonizat-o din vremuri imemorabile. Noi suntem convingși că atât Excelența Voastră, cât și conducătorul de acum al provinciei noastre, cunoașteți complet și exact mentalitatea permanentă și prin nimic zdruncinată a românilor bucovineni. Totuși, dacă procedul guvernului local și cel al organelor supuse lui se discută, în timpul din urmă, în mod detaliat și chiar prin citarea de fapte notorii, ce nu se pot tăgădui, discuții ce au pătruns și în public, atunci pare că românii bucovineni sunt sortiți să devină victimele unor maxime guvernamentale, pe care noi, ca reprezentanți ai lor, nu le putem înțelege. Din memoria Excelenței Voastre încă nu vor fi dispărute tratativele pe care le-a purtat cu Domnia-Voastră Clubul Român Parlamentar, devotat guvernului, într-un timp când noile alegeri erau în pregătire după dizolvarea Dietei din anul 1895. „Asigurarea Intereselor” fiecărui partid în parte reprezentat în Dietă a fost promisă, iar o atitudine binevoitoare a guvernului pentru împlinirea acestei promisiuni asigurată. Dar ce decepție n-au suferit românii devotați guvernului după puține săptămâni! Cu toate mijloacele de care dispune guvernul local — și în Bucovina el dispune de foarte multe — el a știut să aranjeze lucrurile în așa fel, încât românilor li s-a luat un mandat în Dietă în colegiul rural. În ce fel a procedat, binevoiți Excelența Voastră a lua cunoștință din dezbaterile purtate cu prilejul verificării mandatelor.

Aceste manopere dezvăluie aplicarea cea mai brutală a influenței, de care se servește în provincia noastră caez, cr. funcționarul la pretinsa libertate a alegerilor. Că sub pretextul de a asigura liniștea și ordinea s-a concentrat în câteva centre electorale un număr deosebit de mare de jandarmi, că aproape întreg corpul funcționarilor administrativi a făcut propaganda deschisă pentru candidatul guvernului, acestea toate au fost duse la cunoștință în Dietă, iar reprezentantul guvernului n-a putut răspunde în alt fel, decât să înainteze procesele verbale, care au fost scrise tocmai de acele organe, care urmau să fie interogate și trase la răspundere, după logica lucrurilor, de către bărbați imparțiali! Românii devotați guvernului au pierdut un mandat în Dietă, fiind nu numai opriți ci și combătuți în mod serios.

Cu regret trebuie să constatăm, că manoperele folosite cu prilejul alegerilor dietale au produs în inimile românilor un îndreptățit sentiment de amărăciune, care cu drept cuvânt se îndreaptă împotriva reprezentantului guvernului, care și-a astupat urechile în fața argumentelor prezentate de români, argumente amicale, obiective, în timp ce le-a deschis cu plăcere, ba chiar ne vine a crede cu supunere, față de înverșunații adversari.

Toate cele induse aici se sprijină în fapte ce nu se pot combate și au fost înregistrate aici numai în scopul de a caracteriza procedeul guvernului față de românii bucovineni. El nu este nici binevoitor, ba chiar nici obiectiv.

Pe terenul școlii primare administrația noastră aplică o grabă neobosită pentru ca elementul românesc să nu parvină. Ea nu nesocotește nici un moment, ba chiar caută înadins orice ocazie de a traduce în faptă intenția ei. În acest scop se servește de rezultatele greșite ale recensământului din 1890, un recensământ care, folosit sub auspiciile unui guvern local romanofil, a oferit exclusiv și peste tot în detrimentul elementului românesc, cifre neadevărate, anume în comunele mixte — și ele sunt în număr mare — sau în comunele în care aproape toți locuitorii se servesc în discuțiile lor de două limbi. Mijlocul acesta, bazat în aparență pe lege, de a-i dosi pe români, a fost binevenit adversarilor, pentru a supune unei revizuiri recensământul din anii 1873—1890, aranjat în baza art. 7 al legii provinciale din 30 ianuarie 1873, Foaiă Legilor nr. 9 și 10 referitoare la înființarea, menținerea și frecvența școlilor primare publice. De fapt, acolo, unde existau numai puține posibilități (s-a procedat) a scoate limba română din primele clase sau cel puțin a o reduce la minim. Aceasta s-a intenționat și s-a executat îndeosebi în orașele Suceava, Rădăuți și Cernăuți și în comunele rurale Ipotești, Comănești, Volcinești etc.

Teama de a nu permite elementului românesc să-și păstreze în școala primară situația ce i-au atribuit-o actele școlare inițiale, situație care s-a bucurat conform legilor existente pretutindeni de aprobarea reprezentanților comunelor, singurul organ îndreptățit să colaboreze cu autoritățile școlare din provincie, era convenabilă. Situația aceasta trebuia zdruncinată. Unul din mijloacele aplicate pentru îndeplinirea acestei intenții era, după cum am spus, încercarea de a răsturna hotărârile inițiale anterioare ale comitetelor comunale referitoare la limba de predare în școlile primare proprii, întrucât ele considerau mai mult sau mai puțin în învățământul limbii române și a le înlătura. Incidentele de la Ipotești, apoi la Suceava, Corcești, Ludi Horecea etc, oferă pentru această aserțiune dovezile cele mai eclatante. Fără ca cei înșcoliți să fi exprimat vreo dorință, Consiliul școlar al țării, s-a văzut îndemnat să schimbe în școlile mai sus numitelor comune, în defavorul româ-

nilor, situația normală a învățământului. Toate cererile numitelor comune de a nu schimba învățământul cu care totalitatea celor interesați este mulțumită, n-au ajutat nimic, fiindcă Consiliul școlar al țării, condus în majoritatea cazurilor de elemente potrivnice românilor, dorea să împiedice promovarea învățământului românesc în acele comune ai căror locuitori, având în vedere situația geografică a regiunii lor, sunt avizați în raporturile lor în relațiile economice, în păstrarea obiceiurilor și datinilor lor, la folosirea mai sus amintitei limbi.

Ca să reușească a innăbuși învățământul românesc, n-a fost mai sus amintita acțiune, pretutindeni vie a Consiliului școlar al țării. Trebuiau luate măsuri mai puternice, pentru a asigura victoria planului. De aceea, biroul Inspectoratului școlar s-a adresat tuturor inspectorilor școlari, să dispună, ca la înscrieri, directorii școlilor să hotărască definitiv asupra limbii de predare a copiilor școlarizați. Voința părinților, a tutorilor, nu mai conta. Numai părerea directorului școlar a fost competentă. Un strigăt de indignare a fost urmarea acelei interpretări forțate a legii, care amenința să distrugă complet elementul românesc, mai cu seamă în comunele mixte sau bilingve, având în vedere supunerea oarbă a directorilor școlilor. Inspectoratul școlar a fost în cele din urmă silit să mai îndulcească ordinul emis, dar totuși un rest a rămas, care a demonstrat lipsa oricărei oblăduiri obiective pentru români a unei autorități, care avea obligația să fie dreaptă, din toate punctele de vedere și să nu calce dispozițiile legii.

Părtinirea ostentativă, pe care o practică Consiliul școlar al țării împotriva românilor se dovedește prin întâmplări, care deși sunt de puțină importanță, își au totuși importanța în legătură cu procedeul obișnuit. Iată unele exemple: Inspectorii școlari ai țării și membrii comisiilor de examen, necunoscători ai limbii țării, își arogă dreptul, cu prilejul examenelor de capacitate, să hotărască asupra cunoștințelor de limbă ale diferiților candidați de învățători și să-i pună în drepturi pe membrii comisiilor cunoscători ai limbii; la numiri se preferă învățători cunoscuți ca adversari hotărâți ai românilor și ai populației românești împotriva textului concursului, la acordarea de subvenții și de avansuri pentru construirea de școli primare, comunele neromânești sunt vădit preferate; învățătorii care nu cunosc îndeostul limba română sunt numiți inspectori școlari districtuali, anume în districtele locuite aproape exclusiv de români, la alegerea de doi specialiști din starea învățătorilor, pentru Consiliul școlar districtual, se exercită o presiune, pentru a nu considera învățători de naționalitate română. Toate aceste cazuri și încă multe altele, sunt înscrise în procesele verbale ale Consiliului școlar al țării și au fost aduse în repetate rânduri în discuție în ședințele Dietei. La fel, în procesele verbale ale Consiliului școlar al țării sunt trecute toate cazurile de asprime și nedreptăți pe care autoritatea școlară a țării le aplică în contra unor cadre didactice de naționalitate română, chiar și în școlile secundare, după cum o dovedesc disciplinările șicanatoare și desconsiderarea unor profesori eminenti de la școala Reală ortodoxă și de la Liceul ortodox din Suceava. Aceste fapte, puține la număr, sunt caracteristice pentru spiritul care stăpânește în rândurile Consiliului școlar al țării, aceasta cu atât mai mult, cu cât învățătorii neromâni și școlile neromânești, se pot bucura de o excepțională bunăvoință potentată până la părtinire evidentă.

Înnăbușirea unui întreg popor, după cum s-a arătat în rândurile precedente și desnaționalizarea românilor bucovineni, se aplică sub guvernul pre-

zent într-un fel cât mai lipsit de considerare decât sub antecesorii lui și suntem siliți a constata cu acest prilej, că mijloacele de care se servește guvernul pentru atingerea țelului propus se află mult în fața hotarelor permise de lege și de morală. Românii sunt persecutați și combătuți de către guvernul din Bucovina în toate ramurile vieții publice, fie direct, fie indirect, prin influențarea nepermisă a altor oficii și persoane. Pentru a da acestui procedeu aspectul unor represalii îndreptățite și pentru a scuza aceasta în fața guvernului central, românii bucovineni de a căror credință către împărăție și împarat nu se îndoiește nici un om normal, sunt învinuiți de lipsă de sentimente patriotice și această suspectare se aplică sistematic, într-un fel care jighește sentimentele populației și aduce pagubă simțiitoare autorității instituțiilor.

Consecințele acestui procedeu aplicat stărilor din țară, se reoglindește și în rapoartele către ministere, rapoarte care nu urmăresc altceva decât să țină autoritățile superioare într-un complet întuneric, ba mai mult, să le întărească în convingerea că brutalitatea aplicată de guvernul local împotriva românilor din Bucovina a devenit o necesitate necondiționată. Și totuși ar fi fost ușor guvernatorului să se convingă de totala netemeinicie a suspiciunilor bazate pe informații tendențioase doar d-lui administrează o țară mică timp de doi ani a cărei cunoaștere putea să și-o însușească în acest răstimp fără dificultate. Părerea greșită despre românii bucovineni și judecata lui cea dușmănoasă s-ar fi modificat complet. El nu trebuia să aplice măsuri de o nemaiauzită practică a confiscărilor, care se exercită exclusiv asupra ziarelor românești. Tot astfel n-ar fi fost necesar să exagereze complet nevinovatul port al tricolorului național la o problemă de stat și să facă din faptul că culorile stemei Regatului Român sunt identice, dar diferă în compoziție de tricolorul național, care existase acum ca culori naționale ale românilor din Austria cu mult înainte de proclamarea lor ca culori ale Regatului României. A fost greșit a întreprinde o acțiune brutală contra portului numitului tricolor cu motivarea, nejustificată, că în el s-ar ascunde mișcări de înaltă trădare. Cu acest prilej s-a omis complet faptul istoric că românii de sub sceptrul Austriac și-au jertfit tot ce au avut mai bun în luptele anului 1848 sub flamura națională tricoloră pentru înaltul tron și integritatea monarhiei austriece. S-ar fi evitat a produce impresia, că influenței netăgăduite a guvernului țării este a se atribui, că împotriva unor studenți români, s-au aplicat de către Poliție și Senatul academic sancțiuni mai mult decât draconice, care le distrug existența, pentru că ei au demonstrat împotriva arhiepiscopului, incident care a fost acum dezaprobat în mod corespunzător de către deputații români din Dietă.

S-ar mai fi putut evita a da un răspuns plin de ură la cuvântarea rostită de arhiepiscop la primirea festivă cu prilejul aniversării zilei de naștere a Majestății Sale, răspuns care trebuia să trezească la întreaga populație românească o amărăciune justificată contra persoanei sale și a metodelor folosite de el.

Considerând faptul că această tristă situație a devenit insuportabilă și că deputaților din Parlament nu li se oferă prilejul să o discute pe cale legală, dar conduși de sentimentul loial de a restabili liniștea tulburată și pacea din țara periclitată, că interesul întregului stat și a le întări, subsemnați deputați din Parlament, împreună cu cei din Dietă, în calitate de reprezentanți legali ai alegătorilor, se simt neapărat și urgent îndemnați a informa

Excelența Voastră pe calea aceasta despre destrăbălarea din țară și a adăuga rugămintea de a lua măsurile de apărare care corespund atitudinii principale a guvernatorului, de a asigura egalitatea în drepturi a naționalităților, principiu pe care l-a accentuat de atâtea ori și în mod festiv. Subsemnații deputați ai poporului român, așteaptă cu atât mai liniștiți sosirea ajutorului cerut, cu cât stau pe același punct de vedere.

Atitudinea pe care caez. cr. guvern de mai mult timp o are față de dorințele îndreptățite și recunoscute ca îndreptățite de către Majestatea Sa referitor la organizarea bisericii ortodoxe în baza art. 15 al Legii Fundamentale a Statului, trebuie să înstrăineze populația Bucovinei, care ține la biserica ortodoxă cu toate fibrele inimii ei și s-o neliniștească, că această organizare și ordine dorită de o jumătate de secol, se amână mereu. Desființarea recentă a Congresului bisericesc, ales în baza decretului imperial din 9 August 1891, a fost cu atât mai neașteptată și mai surprinzătoare, cu cât întregul cler, fără deosebire de naționalitate, ca și importanți membri ai congresului, l-au rugat pe arhiepiscop, pe cale de memorii și oral, să ceară convocarea lui din nou. Congresul bisericesc ales în 1891, a funcționat formal până în momentul dizolvării sale. El a instituit o comisie de 20 membri, însărcinându-i să elaboreze un statut și o lege electorală. Executarea acestei însărcinări a fost trecută de comisie unui subcomitet de 7 membri, care toți mai sunt în viață. Subcomitetul a corespuns acestei însărcinări în toate privințele. El a elaborat un statut și o lege electorală care trebuiau supuse discutării comisiei principale — când colo, cu totul neașteptat și fără un motiv plauzibil a urmat desființarea congresului bisericesc. Acum, în timp ce relațiile statului cu biserica catolică au fost stabilite de lege, în timp ce protestanții și evreii sunt în drept să-și administreze în mod autonom afacerile lor confessionale, în baza legilor existente în cadrul constituției, singura biserică ortodoxă din Bucovina este lipsită de această bază, ca să se poată dezvolta spre binele populației. Ea și astăzi depinde de puterea statului în afaceri, a căror administrare ar trebui rezervată ei ca și celorlalte confesiuni și fără să i se interzică. Neajunsurile ivite din această situație a bisericii ortodoxe se reflectă asupra unui teren vast și se fac simțite, parte mijlocit, parte nemijlocit, în mod jignitor și acolo unde ar trebui să fie competente exclusiv organele bisericești.

Evenimentele din timpul din urmă, create prin amestecul nejustificat al guvernului țării în treburile bisericești, demonstrează în această stare de lucruri, că periclitează în mod serios bazele prosperității bisericii ortodoxe din Bucovina, că în interesul guvernului ca și în cel al populației ortodoxe ar trebui să fie, să se separe în mod serios influența permisă a celui dintâi și interesele absolut necesare ale celei din urmă.

Convocarea grabnică a congresului bisericesc și definitivă fixare a relațiilor dintre Stat și Biserica ortodoxă din Bucovina apare ca un postulat foarte îndreptățit și amânarea îndeplinirii lui, ca o plângere îndreptățită să mărească nemulțumirea românilor bucovineni fideli guvernului.

Fiind atașați majorității din Parlament, românii alcătuiesc un sprijin binevenit al guvernului, la cererea cărora au fost împlinite multe și excepționale dorințe ale țării și populației. De tot altfel se prezintă atitudinea deputaților față de guvernul bucovinean. În urma situației create sub presiune de către acesta, deputații români au exprimat guvernatorului regretul și dezaprobarea, în baza rezoluției luate după o matură chibzuire în ziua de 6 iunie a.c.

Din aceleași motive ei se îndreaptă spre Excelența Voastră pentru îndreptarea lucrurilor.

Atitudinea ce o veți avea Excelența Voastră în acest probleme, va alcătui pentru ei semnalul pentru atitudinea guvernului central față de ei. Primiți, Excelența Voastră, expresia deosebitei noastre stime.

Cernăuți, 19 septembrie 1889.

Baron Eudoxiu Hurmuzachi, deputat în Parlament.

Nicolae Baron de Mustață, deputat în Dietă.

Gheorghe Baron de Vasilco Serețchi, deputat în Dietă și Parlament.

Dr. Gheorghe Popovici, deputat în Dietă și Parlament.

Dr. Iancu de Flondor, deputat în Dietă.

Modest Cavaler de Grigorce, deputat în Dietă.

Dr. Iancu de Volcinski, deputat în Dietă.

Ilarie Onciul, deputat în Dietă.

Miron Călinescu, deputat în Dietă.

Tudor de Flondor, deputat în Dietă.

Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, 196 p. + 1 hartă

Istoria — asemenea unui turn uriaș al experienței —, pe care l-a ridicat timpul în mijlocul câmpiei nesfârșite a trecutului, oferă priveliștea întinsă din care se detașează elementele de forță care au asigurat progresul, au făcut să triumfe dreptatea și să fie osândită tirania.

Printre valorile istoriei românilor pe care ni le dezvăluie parcurgerea „cărții de mărurie a veacurilor” — după expresia lui N. Hălcescu — este unitatea, adevărată „Coloană infinită” durată în cursul istoriei. La baza ei stă unitatea geografică a teritoriului României și unitatea limbii, aceeași din Maramureș până la Dunăre și din Banat până la țărmul Mării Negre.

Ideea de unitate românească definește sensul lăuntric al tuturor mișcărilor social-politice, ideologice, al faptelor economice sau de cultură din trecutul nostru.

Făurirea, în 1918, a unității statelor românești a reprezentat momentul împlinirii năzuințelor seculare ale poporului român, a fost rezultatul firesc al unui întreg proces istoric, având caracter de lege obiectivă.

Asupra anului 1918, ca dată de răscruce în istoria românilor, dar și al altor popoare, și-au oprit atenția valoroși oameni de știință și cultură, români și străini; au fost publicate numeroase lucrări, unele dintre ele opere de referință. S-ar părea că tot ce era important de spus s-a spus. Și, totuși, descoperiri documentare noi sau reluarea și examinarea atentă a informației deja intrată în circuitul științific permit o mai profundă analiză a realității istorice, a modului în care s-a înfăptuit statul național unitar român, a programelor mișcărilor naționale românești din teritoriile ce s-au unit cu patria mamă, a însemnătății pe care a avut-o Marea Unire din 1918 în dezvoltarea României. Printre lucrările care îmbogățesc cu date documentare și interpretări noi istoriografia anului 1918 se înscrie și cea publicată recent de Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*. Este o analiză atentă a unui moment însemnat din desfășurarea procesului de împlinire națională a românilor din anul 1918. Cu o formație juridică care-l impune printre cei mai de seamă specialiști contemporani, în materie, autorul examinează desfășurarea evenimentelor care au dus la Unirea Bucovinei cu România prin prisma documentelor programatice care le-au determinat și le-au impus ca momente memorabile în istoria românilor. Generate de principiul dreptului popoarelor la autodeterminare și constituire a lor în state naționale în frontierele întregii națiuni, înlesnite de destrămarea imperiilor anacronice ale vremii, actele istorice care au condus la unirea Bucovinei cu România au căpătat legitimitate istorică, ca expresie a voinței liber exprimate a locuitorilor Bucovinei, români, germani, polonezi, evrei, de a se uni „pe vecie” cu România.

Cu acribia omului de știință, dar și cu un frumos stil literar, Radu Economu reconstituie atmosfera social-politică internă și mutațiile intervenite în sistemul relațiilor internaționale în care, la Cernăuți, în ziua de 28 octombrie 1918, a avut loc Constituanta Bucovinei și instituirea Consiliului Național Român, în frunte cu Iancu Flondor.

Marele istoric bucovinean care a fost D. Onciul — creatorul școlii istorice critice românești — la vestea hotărârii românilor bucovineni de a se ocărui precum o cer interesele românești își exprima bucuria printr-o telegramă trimisă din București, la 7 noiembrie 1918, Adunării Românilor Bucovineni. Aceasta — aprecia D. Onciul — sub conducerea cavalerului dr. I. Flondor „a îndeplinit cel mai mare act național al Bucovinei românești”. În încheierea telegramei se făcea urarea: „Trăiască scumpa Bucovină reînviată la viață românească. Trăiască, crească și înflorească Românimea!”.

O atenție specială acordă, cum este și firesc, Radu Economu desfășurării Congresului General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918 și analizei rezoluției de Unire necondiționată a Bucovinei cu România.

Cea de a doua parte a lucrării este consacrată recunoașterii internaționale a Unirii Bucovinei, prin tratatele care au consfințit ordinea politică europeană instaurată după primul război mondial.

Sunt făcute, în încheiere, extrem de interesante considerații politico-juridice privind Unirea Bucovinei.

Ca anexe la lucrare sunt redată în întregime 47 de documente reprezentative din perioada 22 oct. 1918 – 12 sept. 1919 și este adăugată harta etnografică a Bucovinei, întocmită de J. Nistor, pe temeiul recensământului din 1910.

Realizare științifică de referință, lucrarea lui Radu Economu este închinată memoriei tatălui său „maiorul Atanasie Economu, din Reg. 11 Siret-Galați, căzut pe câmpul de luptă de la Mărăști la 11 iunie 1917, pentru realizarea României Mari”.

Nu se putea un omagiu mai înalt, adus de fiu memoriei părintelui, decât de a se consacra, cu știință și iubire, mai bune cunoașteri a mobilului jertfei care a făcut să triumfe idealul național. Nicolae Iorga spunea profetic că „viața celor care au jucat un rol în Istoria neamului lor se urmează și după ce s-a încheiat în marginile-i pământeste; se urmează prin tot ce e faptă pornită din fapta lor, și se deslușește prin fiecare pecete a vremii care se rupe, lărgind perspectiva gândului lor”.

Acad. Șt. Ștefănescu

Istoria ca lectură a lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani. Volum coordonat de Gabriel Bădărău, Leonid Boicu și Lucian Năstăsă, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, Iași, 1994, 712 p.

La 12 octombrie 1994 profesorul Alexandru Zub a împlinit 60 de ani. Istoricii români și străini l-au sărbătorit, văzând în el unul dintre cei mai reprezentativi istorici români actuali. În onoarea lui s-a tipărit și un valoros volum, *Istoria ca lectură a lumii*, ilustrativ pentru cinstitirea de care se bucură azi numele și opera lui Al. Zub, ca și pentru căutările și nivelul istoriografiei din ultimii ani.

Coordonat de trei distinși istorici ieșeni, Gabriel Bădărău, Leonid Boicu și Lucian Năstăsă, volumul se deschide cu schițe de protret al intelectualului de elită care este Al. Zub. Autorii, Leonid Boicu, Corneliu Ștefanache, Pavel Chihai, Pompiliu Teodor, Mihai Dinu Gheorghiu, au ca notă comună în aprecierile lor sublinierea ideii că la temelia consacării și a ridicării lui Al. Zub printre istoricii români de prestigiu internațional stă munca neîntreruptă și necruțătoare din care el și-a făcut un adevărat crez, pasiunea pentru cercetarea științifică, rar întâlnită, și dăruirea totală, împinsă până la sacrificiu.

Exeget al operei unor clasici ai istoriografiei românești, Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol, N. Iorga, Vasile Pârvan, istoricul ieșean și-a hrănit creația din îmbinarea celei mai valoroase tradiții românești în scrisul istoriei cu noile cercuri și tendințe pe plan european și mondial în gândirea istorică și metodologia de cercetare a faptelor istorice.

Bibliografia operei lui Al. Zub, întocmită de Lucian Năstăsă, este impresionantă. Ea numără aproape 1000 de lucrări, studii și articole, în afară de recenzii și note bibliografice.

Dincolo de întinderea ei, opera istoricului se recomandă prin profunzime; reflectă preocuparea sa, aidoma marilor predecesori, de a uni în demersul istoriografic și știința istoriei cu filosofia. El nu se mulțumește cu înregistrarea corectă a faptelor istorice, ci știe să pună întrebări inteligente izvoarelor, în vederea constituirii structurilor informaționale, apte să înlesnească, în contextul complexității cunoașterii, semnificația faptului istoric.

Lucrările lui Al. Zub se disting prin erudiție, reflecție filosofică și frumusețea stilului. Autorul lor este azi, și va fi mâine mai mult decât azi, un nume de prestigiu în istoriografia românească. Prezența lui Al. Zub la manifestările științifice interne și internaționale este așteptată ca în interes și comunicările prezentate sunt remarcate prin orizontul lor științific larg și înnoirile anchetei istoriografice. Fie-ne îngăduit să ne alăturăm celor care i-au elogiat, în un frumos popas aniversar, opera și să-i urăm ca frământările creatoare, care i-au înfrumusețat viața, să îmbogățească în continuare patrimoniul istoriografic național cu noi valori.

Contribuțiile colaboratorilor la volumul omagial *Istoria ca lectură a lumii*, titlu ce reproduce, în expresia concentrată a sărbătoritului, orizontul meditațiilor sale, sunt grupate în două părți: *Accente și controverse istoriografice* și *Istorie și identitate*.

În prima parte semnează 24 de autori, nume de istorici consacrați, ca Zoe Petre, Dan Gh. Teodor, Matei C. Cazacu (Paris), Veniamin Ciobanu, Leonid Boicu, Vasile Cristian, Gheorghe Platon, Bela Borsi-Kálmán (Budapesta), Paul Cernovodeanu, Ion Agrigoroaie, I. Ciupercă, Dumitru Șandru ș.a., dar și tineri istorici, ca Alexandru Florin Platon, Cătălin Tiurluc, Sorin Zugrafu ș.a., care se anunță ca nume de rezonanță ale școlii istorice românești. Sunt aduse în circuitul științific informații documentare care rectifică și îmbogățesc cunoașterea istorică și se propun viziuni noi în gândirea istorică.

Partea a doua a volumului cuprinde contribuțiile a 32 de colaboratori, cei mai mulți cu nume consacrate în știința istorică: Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémant, Simion Retegan, Beate Welter (Freiburg, Germania), Cornelia Bodea, Stela Mărieș, Nicolae Bocșan, Paul Păltânea, Dan Berindei, Dorina Rusu, Andrei Pippidi, Pompiliu Teodor, Elsa Lüder, Paul Miron (Freiburg, Germania), Lucian Boia, Neagu Djuvara, Sorin Antohi ș.a. Contribuțiile din această parte descifrează, cu analize de caz, titlul *Istorie și civilizație*, subliniază importanța istoriei în definirea și afirmarea identității. Afirmată de istorie, identitatea poporului român va trebui să capete în perspectivă noi valențe, reparatorii, pe de o parte, și calitative, pe de altă parte. Responsabilitatea istoricului constă în a topi într-un tot indestructibil demnitatea adevărului și afirmarea valorilor și drepturilor istorice, chemarea umanistă a istoriei de apropiere între popoare cu respingerea denaturărilor trecutului, a valorilor și simbolurilor naționale.

Volumul *Istoria ca lectură a lumii*, omagiind, prin contribuțiile valoroase pe care le cuprinde, un reputat nume și o mare operă, sugerează totodată căile pe care trebuie să le urmeze istoriografia românească de azi pentru a face din valorile istoriei o dimensiune a viitorului.

Acad. Ștefan Ștefănescu

Petru Bejenaru (coordonator), *Biologi de seamă din Bucovina*, Suceava, Țara Fagilor, 1994

Chiar dacă titlul limitează realizările științifice din domeniul biologiei doar la spațiul bucovinean, autorii și coordonatorul lucrării luminează, nu fără o nuanță firească de patriotism local, chipurile unor oameni de știință remarcabili pe care i-a dăruit Bucovina. Monografia este de altfel o primă încercare de acest fel, deși eminentul profesor Petru Bejenaru a fost și rămâne un neobosit și riguros cercetător în domeniul istoriei cercetărilor biologice din România.

Lucrarea, având un număr de 144 de pagini, a văzut lumina tiparului prin grija Editurii „Țara Fagilor” Suceava și a fost sponsorizată de S.C. „M.B.H. Internațional” S.A. și de S.C. „POLROM” S.A. — ambele din Rădăuți, orașul de baștină al coordonatorului. Autorii monografiilor sunt profesori de biologie cunoscuți din zona Rădăuți și Câmpulung Moldovenesc, excepție făcând domnul academician Constantin Toma și domnul prof. univ. dr. Mandache Leucov — ambii de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Biologie. Sunt prezentați: Ion I. Tarnavaschi, Traian I. Ștefureac, Emilian Țopa, Constantin N. Hurmuzachi, Eugen Botezat, George Bujorean, Filimon Cârdei, Leon C. Cosmovici, Mihail Gușuleac, Chirilei Haralambie, Alexei Alexinschi, Orest Marcu, Constantin Traci, Simeon Florea Marian, Mihai Băcescu, Nichifor Ceapoiu.

Biologii prezentați, dintre care unii sunt încă în viață, reprezintă marile valori pe care pământul Bucovinei le-a dăruit țării, dintre ei detașându-se cei formați la Universitatea din Cernăuți. Sunt prezentate scurte date biografice, lucrările de referință și domeniile în care s-au remarcat acești iluștri oameni de știință, activitatea lor didactică și titlurile științifice cu care au fost onorați.

Pentru că lucrarea se adresează, așa cum de altfel și accentuează autorul-coordonator, în primul rând tinerilor, care cunoscând truda și gloria înaintașilor se vor apleca asupra științei, ea este astfel structurată încât să mențină interesul acestora până la ultima filă de lectură. În acest spirit, ultima parte este ocupată cu probleme actuale de ecologie — plante și animale ocrotite din Bucovina românească — precum și de o inspirată și amplă enumerare a tuturor biologieților, medicilor, inginerilor care au avut sau au preocupări pentru studii și conservarea mediului din această regiune.

Cu siguranță *Biologi de seamă din Bucovina* este doar începutul unei serii de monografii în care pioșenia față de cei trecuți în țara umbrelor să se armonizeze într-o fluidă continuitate cu strădaniile contemporanilor care, cu speranță și încredere în viitor, au ieșit din noaptea comunistă.

Sorin Trelea

Ilie Popescu, Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, Iași, Editura Moldova, 1994, 100 p. + Anexe, 17 p.

Cartea evocă drama unei familii din Pătrăuții Sucevei, comună din Bucovina, partea ocupată de Uniunea Sovietică, în baza pactului Ribentrop-Molotov. Acuzat de înaltă trădare pentru câteva cuvinte răstălmăcite ca fiind împotriva noii stăpâniri, capul familiei este deportat în 1941 și executat împreună cu alte 11 persoane. Acasă rămâne soția, cu 8 copii, ca în 1946 să fie ridicată și deportată în R.S.S. Kazahă. Acest „drum spre Golgota” este consemnat de Ilie Popescu, penultimul din copiii familiei din Pătrăuți, în deportare, ca într-o „carte” a vieții sale. Prin colaborarea cu Ion Cozmei ea vede acum lumina tiparului.

Cartea cuprinde un *Argument*, semnat de Ion Cozmei, care arată cum îl cunoaște pe Ilie Popescu și condițiile colaborării lor, *Cuvânt la marginea durerii*, cu date asupra familiei, 15 capitole în care se descrie drama familiei în deportare și un *Epilog*. Fiecare capitol se deschide cu versuri, fie din creația populară din Bucovina (comunele Poieni, Crapciu-pe-Siret, Voloca), fie a unor poeți contemporani (Gr. Vieru, D. Matcovschi, I. Vatamanu, Gr. Bostan). Nu lipsește, se înțelege, nici Eminescu, geniul tutelar al poporului român.

Cartea readuce în actualitate chipul țărâncii bucovinene, așa cum este și cel al Aniței Nandriș-Cudla, evocat în cartea sa de amintiri, țărâncă capabilă să îndure cele mai cumplite suferințe și să supraviețuiască prin speranța în salvarea copiilor. Aici asistăm însă și la drama unor destine paralele. Copiii țărâncii din Pătrăuții Sucevei, deportată în Republica Kazahă, își croiesc propriul destin. Copiii mai mari se despart de mama lor, cu consimțământul acesteia, și-și caută de lucru spre a-și asigura existența. Practică meserii și se remarcă pretutindeni prin inteligență și îndemănare la lucru. Nimic nu-i poate însă împiedica în drumul întoarcerii spre casa părintească. Asistăm la situații incredibile. Acești copii călătoresc pe jos, din sat în sat, în timp de iarnă, îmbrăcați sumar — să nu spunem altfel —, pe aco-perișul vagoanelor, de-a lungul Rusiei, sunt agresați prin gări de cetele de vagabonzi. Chemarea pământului natal se dovedește mai puternică decât toate suferințele și umilirile la care este supusă ființa umană într-un stat polițist, cu organe administrative cu o comportare primitivă.

Coperta este realizată de Ioana Nistor, iar *Anexele* cuprind documente de familie și de la unele organe administrative, de mare interes pentru cunoașterea dramei românilor bucovineni.

Literatura română a exilului stă, pe bună dreptate, în atenția comentatorilor. Se creează însă sub ochii noștri și o literatură a deportărilor, importantă, deopotrivă, pentru cunoașterea nedreptăților și suferințelor noastre în această ultimă jumătate de secol.

D. Vatamaniuc

„Kaindl Archiv”, nr. 9—12/1992; 13—16/1993; 17—19/1994

„Kaindl Archiv”, periodicul trimestrial al Institutului Bucovina din Augsburg, oferă celor preocupați de cunoașterea complexității fenomenului cultural bucovinean un material divers, de interes.

Revista publică articole și studii de istorie și demografie: Ortfried Kotzian, *Acordul Bucovinei din 1910 — Exemplu de rezolvare a conflictelor etnico-religioase*, nr. 9/1992; Kurt,

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Rein, *Emigrarea bucovinenilor în America*, nr. 12/1992; I. Hein-Ellingson; *Germanii evanghelicici bucovineni în Kansas/S.U.A.*, nr. 12/1992; M. Lee Rose; *Germanii bucovineni în Lewis County, Washington*, nr. 12/1992; P. Massier; *Emigranți germani din Bucovina și Galiția — Urmasii lor în S.U.A. și Canada*, nr. 12/1992, Sophie Welisch; *Primii germani originari din Boemia în orașele Americii*, nr. 12/1992; Otto Halabrin; *Izvoare de arhivă despre emigrarea din Bucovina*, nr. 12/1992; A. Armbruster, *Începuturile așezării germanilor în spațiul Carpaților de nord*, nr. 13/1993; Claudius de Teutul, *Cercetări asupra familiilor bucovinene*, nr. 13/1993; F. Remmel: *Țigani români — o societate etnică fără granițe*, nr. 18/1994.

Din articolele pe teme de literatură, de etnografie și folclor rețin atenția cele semnate de: K. Rein, *Cernăuți — metropolă a literaturii*, nr. 15/1993; O. Windholz; *Datini și obiceiuri ale germanilor bucovineni în S.U.A.*, nr. 16/1993; K. Rein, *Dansul irozilor în Kansas — Exemplu de moștenire folclorică la germanii bucovineni în America*, nr. 16/1993.

Activitatea culturală a Bucovinei se reflectă în articolele: Luzian Geier, *Șansele granițelor libere. Artă și cultură în Bucovina*, nr. 11/1992; A. Corbea-Hoișie, *Bucovina, provincie culturală*, nr. 11/1992; P. Rychlo; *Scriitori germani din Bucovina și importanța lor în viața culturală ucraineană*, nr. 11/1992; Felicitas Drobek; *Cultura popoarelor ca indiciu de identitate. Naționalitățile din Bucovina*, nr. 11/1992; C. Eichenberger, *Un nou început greu al vieții culturale germane în Bucovina de sud*, nr. 17/1994.

Mai multe articole marchează aniversări din apariția revistei: O. Kotzian, *„Pantofi pentru copii” — Prolog la festivitatea: A cincea aniversare a Institutului Bucovina, de pe 27 iulie 1993*, nr. 15/1993; O. Kotzian, *Extinderea spațiului culturii. Institutul Bucovina din Augsburg sărbătorește în 1993 cinci ani de existență*, nr. 15/1993.

Frecvent apar în „Kaindl Archiv” materiale de politică și politologie referitoare la spațiul sud-est european cu problematica acestuia (Iugoslavia, Albania).

De interes sunt, de asemenea, materialele referitoare la aniversări, cărți, reviste.

Georgeta Istrătoaie

SUB SEMNUL LUI EMINESCU

Fundația Română de Ajutor Umanitar „Mihai Eminescu”, Iași, Societatea Culturală „Plai mioritic”, Iași-Chișinău, Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, Cernăuți, Complexul Național Muzeal „Moldova”, Iași, Uniunea Românilor Bucovineni din România — Filiala Iași, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina organizează o manifestație culturală, *Reuniți sub semnul lui Eminescu*, la Iași, Agapia și Ruginoasa în 21–22 ianuarie 1995. Manifestația se ține, în prima zi, în sala „H. Coandă” din Complexul Muzeal „Moldova”. Cuvântul de deschidere îl rostește Ioana Ieremie, organizatoarea manifestației, după care vorbesc acad. Gh. Platon, D. Vatamaniuc, directorul Centrului de studii „Bucovina” al Academiei Române, Vasile Tărățeanu, redactor șef al ziarului „Arcașul” din Cernăuți, Arcadie Opaiț, președintele Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, Mircea Lutic și Ștefan Broască, vicepreședinți ai Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți. Poetul Ioanid Romanescu a citit din creația sa. Corul „Dragoș Vodă” al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, dirijat de Vasile Vendereu, a prezentat un frumos concert coral de muzică sacră. În 22 ianuarie 1995 participanții la manifestație s-au deplasat la Văratec și la Ruginoasa. Corul „Dragoș Vodă” a susținut și aici recitaluri de muzică sacră.

Societatea și corul cernăuțean au fost însoțite de ziaristii Ilie Gavanos și Ion Crețu.

Manifestația s-a bucurat de buna primire a publicului, care a admirat excelența pregătire a corului și frumoasele costume ale coriștilor în vechile tradiții bucovinene.

D. Vatamaniuc

SESIUNE OMAGIALĂ EMINESCU

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, filiala București, cea mai numeroasă din țară, ține simpozionul în Sala Dalles a Universității Populare din Capitală în 15 ianuarie 1995. Simpozionul este prezidat de acad. Vladimir Trebici, președintele de onoare al societății bucovinene și la lucrările sale participă un numeros public. Prezintă comunicări: Pavel Țugui, *Prietenii bucovineni ai lui Eminescu*, D. Vatamaniuc, *Eminescu și Bucovina*, Ion Cozmei, *Ascendenții lui Eminescu din Călineștii lui Cuparencu*, Carmen Veronica Steiciuc, *Precizări în legătură cu rudele lui Eminescu din Călineștii lui Cuparencu*.

Partea a doua a simpozionului a fost dedicată lansării unor lucrări elaborate de bucovineni. Prima este *Drumul spre Golgota* de Ilie Popescu de la Universitatea din Cernăuți, victimă ani mulți, ca și familia sa, a deportărilor staliniste, și Ion Cozmei, care a transcris textul, stilizându-l. A doua este *Dicționarul de economie rus-român*, cel mai mare de acest fel întocmit până acum de un singur autor — Mihai Patraș, de la Chișinău, originar din Bahrineștii Bucovinei. Cea de a treia lucrare prezentată cu prilejul simpozionului este „Calendarul creștin ortodox al românilor bucovineni pe anii 1994–1995” (224 pag.), alcătuit de protoiereul Adrian Acostăchioaiei, parohul catedralei din Cernăuți și de scriitorul și publicistul Dumitru Covalciuc și coordonat de George Muntean. Este a doua alcătuire de acest fel, după cel pe anii 1992–1993. Prin lărgirea numărului colaboratorilor și prin sporirea numărului de pagini și de ilustrații se urmărește alcătuirea, în timp, a unei biblioteci sintetice a existenței și spiritualității bucovinene, în cadru național. Se lucrează deja la cel de al treilea „Calendar”.

Diversificate mereu și completate cu alte manifestări, simpoziunile, conferințele și dezbaterile dedicate lui Eminescu se constituie în ocazii de mai bună cunoaștere a omului și operei sale, de meditație la destinul său și al poporului pe care îl reprezintă, de luptă pentru adevăr și dreptate, pentru normalizarea situației în care ne aflăm, pentru colaborare și bună înțelegere între toți cei aflați în spațiul nostru care trebuie adus la limitele lui firești.

George Muntean

EMINESCU LA FUNDAȚIA CULTURALĂ A BUCOVINEI

Din inițiativa Societății Scriitorilor Bucoveneni și a unui grup de oameni de afaceri suceveni, iubitori și susținători ai actului cultural, a luat ființă la Suceava *Fundația Culturală a Bucovinei*. Din octombrie 1994, Fundația are personalitate juridică și funcționează în conformitate cu prevederile propriului statut. Unul dintre scopurile Fundației este „promovarea și popularizarea valorilor spirituale autentice ale Bucovinei” inițiind manifestări științifice și culturale consacrate literaturii, istoriei, științei, artei, învățământului, tezaurului de valori tradiționale bucovinene, precum și unor personalități marcante ale culturii naționale.

În acest context, personalitatea de excepție pentru cultura națională a lui Mihai Eminescu a devenit o dimensiune emblematică, sub cupola căreia își desfășoară activitatea profesioniștii toți creatorii bucovineni din domeniile literaturii, artelor plastice, muzicii, artei populare etc. În premieră națională, marcând 190 de ani de la descinderea din Transilvania a străbunilor poetului și stabilirea lor în Bucovina, Fundația Culturală a Bucovinei a propus sărbătorirea „omului deplin al culturii române” și cu prilejul zilei sale onomastice, organizând la Suceava și Călineștii lui Cuparencu, în zilele de 5 și 6 noiembrie 1994, un simpozion național Eminescu și Bucovina, cu participarea unor personalități ale culturii române contemporane.

Deschiderea festivă a simpozionului a avut loc sâmbătă, 6 noiembrie, în sala de festivități a Primăriei din Suceava, cuvintele de salut fiind rostite de către Dumitru Cucu, președintele Fundației Culturale a Bucovinei și de către Mihaela Săucea, secretar executiv al Primăriei. Moderatorul simpozionului a fost poetul Ion Cozmei, care a evocat personalitatea lui Vasile Eminovici, bunicul poetului, dascăl la începutul secolului trecut la biserică din Călineștii lui Cuparencu.

Prima parte a simpozionului a beneficiat de intervențiile universitarilor Dumitru Irimie și Ioan Constantinescu, de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Grigore Bostan, de la Universitatea din Cernăuți, Mihai Iacobescu, de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, a istoricului literar Ion Roșu, a criticului literar Adrian Dinu Rachieru și a poetei Lucia Olaru Nenați.

Duminică, în sala Ateneului „Mihai Eminescu” din Călineștii lui Cuparencu, s-a desfășurat a doua parte a sesiunii. Au prezentat comunicări Ion Cozmei, Alexandru Toma, George Muntean și Ion Filipciuc. Școala din localitate a găzduit ultima parte a simpozionului. Au susținut comunicări Andi Andrieș, Ion Rogoianu și Mihaela Moroșan. Tot la școală, poezii Ion Beldeanu, Grigore Bostan, Emilian Marcu, Lucia Olaru Nenați, Arcadie Opaț, Liviu Popescu, Ion Roșu, Constantin Severin, Carmen-Veronica Steiciuc și Vasile Tărășeanu au citit din creațiile lor. Momentul poetic a fost rotunjit de un recital de muzică folk, susținut de grupul „Alfa”, condus de Vasile Tănase.

La începutul anului 1995, Eminescu a fost omagiat sub egida Fundației Culturale a Bucovinei de încă două ori. La 1 ianuarie, cu prilejul acordării premiilor anuale ale Fundației, în sala Ansamblului Artistic „Ciprian Porumbescu” s-a prezentat un medalion Eminescu 145, cu participarea scriitorilor Mihai Cimpoi și Grigore Vieru din Chișinău, Ioan și Victoria Constantinescu din Iași, Petre Ghelmez și Stelian Gruia din București, Adrian Dinu Rachieru din Timișoara și Ion Holdeanu, Ion Cozmei, George Damian, Marcel Mureșeanu, Liviu Popescu și Constantin Severin din Suceava. La manifestare au fost prezenți și scriitorii cernăuțeni Dumitru Covalciuc, Ilie Zegrea și Ilie Zegrea. În seara zilei de 23 ianuarie, în aula Liceului de Artă din Suceava, sub genericul „Dimensiuni bucovinene” a avut loc ma-

nifestarea cultural-științifică „Sub rază de Lucafar” marcând 145 de ani de la nașterea poetului nostru național. În prima parte a manifestării, poetul Ion Cozmei a purtat un dialog nonconformist cu Dimitrie Vatamaniuc, laureat pe anul 1994 al Fundației „România Mare” și al Academiei internaționale „Mihai Eminescu”, pe marginea descifrării și editării manuscriselor eminesciene în cadrul ediției integrale a operei eminesciene. Partea a doua a manifestării s-a bucurat de evoluția excelentă a corului de cameră „Voces Bucovinae”, dirijat de prof. Sava Dumitrache, în repertoriul căruia s-au aflat și creații corale pe versurile lui Mihai Eminescu.

Ion Cozmei

ZILELE ACADEMICE IEȘENE

RĂDĂUȚI, 15–16 OCT. 1994

Dacă manifestările „Zilele academice ieșene” organizate de Academia Română – Filiala Iași au deja o veche tradiție în capitala Moldovei, la Rădăuți acestea au doar doi ani și asta după înființarea Centrului de Studii „Bucovina”. Programul simpozionului științific din zilele de 15–16 oct. 1994 a fost structurat pe trei secțiuni: istorie literară, etnografie, folclor, lingvistică; istorie; biologie – geologie.

Lucrările în plen, din ziua de 15 oct. 1994 au fost conduse de Dimitrie Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii „Bucovina” – Rădăuți. Au prezentat comunicări de înaltă ținută: acad. Radu Grigorovici, *Recensământurile populației din Bucovina de la sfârșitul secolului al XIX-lea*; acad. Vladimir Trebici, *Personalitatea bizantinologului Vasile Grecu*; acad. Liviu Ionesi, *Orest Mirduță, geolog bucovinean*; acad. Alexandrina Cernov, *Istoria – mit*; Maria Platon, *T. Robeanu – un poet uitat al Bucovinei*; Ion Hangiu, *Contribuții la cunoașterea ziaristicii românești*; Ștefan Munteanu, *Necesitatea însușirii corecte a limbii române*; Antoaneta Macovei, *O pagină din istoria dramaturgiei românești*; Dimitrie Vatamaniuc, *Eugen Păunel și activitatea sa*; Pavel Țugui, *Istoria culturii românești din Bucovina*.

Secțiunea de Istorie a Bucovinei a fost condusă de acad. Vladimir Trebici. Au prezentat comunicări: Sandu Grigore, *Cernăuți – evoluție demografică*; Mihai Pânzaru, *Memoariul adresat de Iancu Flondor guvernului României și implicațiile sale asupra unirii Bucovinei cu România*; Luca Bejenaru, *Istoricul învățământului rădăuțean*; Gavril Crăciun, *Contribuția lui Vasile Gherasim la dezvoltarea filosofiei românești*; Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina, 1892–1899*.

Secțiunea de Istorie literară, etnografie, folclor și lingvistică a fost condusă de Dimitrie Vatamaniuc. Au prezentat comunicări: Mircea Diaconu, *Poezii bucovinene în revista „Iconar”*; Aurel Buzincu, *„Junimea literară” – revistă bucovineană*; Liviu Papuc, *Leca Moraru – însemnări de călătorie*; Vichentie Nicolaiuc, *Paisie Velicicovski și literatura religioasă*; Vasile Precop, *Mihai Teliman – cronicar al vieții românești în Bucovina ultimului deceniu al secolului al XIX-lea*; Ion Filipciuc, *„Miorița” în Bucovina*; Elena Cristuș, *Dimitrie Dan, preocupări de etnografie*; Dragoș Cusiuc, *Mori de apă în Bucovina secolului al XIX-lea*; Vasile Schipor, *Pagini din viața culturală a Bucovinei istorice (începutul sec. al XX-lea)*; Ludmila Braniște, *Eminescu în lume*.

Secțiunea de Biologie – Geologie a fost condusă de acad. Liviu Ionesi, prof. dr. Ion Iordache și cercetătorul Dan Munteanu. Au prezentat comunicări: Petre Ciobanu, *Unele considerații privind amenajarea pădurilor în Bucovina (1775–1918)*; Taras Seghedin, *Problematika rezervațiilor naturale din Bucovina*; Radu Cenușă, *Cultura molidului în Bucovina*; Ovidiu Bătă, *Aspecte ale cercetării geologice și exploatării miniere în Bucovina*. Membrii Societății Ornitologice Române au prezentat următoarele comunicări: Iosif Bereș, *Considerații generale asupra avifaunei actuale din Carpații Orientali*; Ion Iordache, Carmen Gache, *Aspecte avifaunistice din Codrii seculari Slătioara*; Ladislau Káláber, *Date privind dinamica populațiilor de cocoș de munte (Tetrao urogallus) în România*; Dan Munteanu, *Caracterizarea avifaunistică a masivului Hăghimaș*; Peter Pap și colab., *Date asupra avifaunei*

din munții Gurghiului; Raluca Rășinariu, *Avifauna Cheilor Turzii*; Titus Lucescu, *Observații privind culoarea penajului la unele specii de corvidae în Bucovina*; Sorin Trelea, *Corvidaele din Depresiunea Rădăuți*.

Duminică, 16 oct. 1994, membrii Societății Ornitologice Române au efectuat o excursie de studii în zona pădurii de amestec de la Sucevița.

Problemele organizatorice ale manifestării științifice au fost asigurate de către cercetătorii Centrului de Studii „Bucovina” cu ajutorul unor sponsori, din care amintim: S.C. „Abatorul Burdujeni” — Suceava, S.C. „Avicola Suceava”, S.C. „Vinalcool” Suceava. Menționăm și sprijinul generos oferit de Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina — Filiala Rădăuți.

Sorin Trelea

LUNA BUCOVINEI

— ediția a IV-a —

Ca și edițiile anterioare, cea din 1994 a fost inaugurată la 27 octombrie (ziua ieșirii provinciei noastre, în 1918, din fostul imperiu habsburgic) și a durat până la 28 noiembrie, dată la care, tot în 1918, prin vot unanim, Bucovina se realipea patriei-mame, din trupul căreia fusese smulșă, prin abuz și înșelăciune, în 1775, după ce în 1774 fusese ocupată samavolnic de către trupele imperiale, care le înlăturaseră pe cele țariste, nu mai puțin hrăpărețe. Inițial, ocupanții i-au zis *Moldova Austriacă*, dar cum raptul era astfel prea străveziu, i-au schimbat denumirea în *Bucovina*, pornind de la marile păduri de fagi de aici. Autohtonii au tradus nemțescul *Buchenland*, când în Arboroasa, când în Țara Fagilor, mereu cu conștiința trează că se află în coroana de nord a patriei lor, retezată de străinii ce-au colonizat-o sistematic, spre a-i schimba caracterul fundamental românesc. N-au izbutit decât accidental și cu prețul unor mari nedreptăți, care umbresc în bună măsură anume elemente civilizatoare pe care le-au adus și care s-ar fi manifestat oricum, poate cu oarecare întârziere, dar într-un mod mult mai organic și caracterizator. A nu se uita că imperialii n-au făcut aici aproape nici o investiție substanțială pe parcursul celor 144 de ani. Ceea ce este, însă, extraordinar e faptul că autohtonii, mereu majoritari, s-au comportat constant confratern cu numeroșii alojeni, Bucovina tradițională putând fi o sugesție și chiar un model de conviețuire pentru Europa și lumea de mâine. În orice caz, marile nedreptăți și conflicte ce-au apărut în timp nu sunt opera românilor, ci mereu și aproape în exclusivitate a străinilor acaparânți și disprețuitori, când nu de-a dreptul autori de genocid, cum e cazul acum în nordul „celei mai vechi și frumoase părți din țară”, cum numea Eminescu Bucovina, din care se tragea.

Luna Bucovinei organizată sistematic de filiala din București a *Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina* și preluată de la început și de filiale (precum cele de la Brașov și Bacău, de pildă), este de fiecare dată un prilej de rememorare critică a dramelor pe care le-au îndurat înaintașii noștri, de reliefare a contribuției tuturor la patrimoniul național și universal de valori, de căutare a unor căi eficiente pentru reluarea lucrurilor de acolo de unde li s-a curmat brutal evoluția normală și pentru consolidarea sistematică a unității noastre, pe al cărei fond am putea din nou conviețui exemplar. De aceea, vom face în continuare eforturi ca astfel de manifestări să aibă loc în cadrul tuturor filialelor din țară și din străinătate, ca și sub egida altor societăți cu care colaborăm sau suntem înfrățiți, cum e cazul cu *Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”* din Cernăuți. Primele rădăcini ale dramei bucovinenilor se află în 1774 și 1775. Se părea că reunirea din 1918 le-a redus și chiar retezat și că perspectivele unei noi etape de conviețuire în întregul național românesc sunt lăsate să evolueze firesc. A venit însă trăsnetul *ultimatumului* sovietic din iunie 1940, prin care ni s-a răpit Basarabia și nordul Bucovinei (aceasta din urmă cu motivarea ridicolă a compensării daunelor pe care le-am fi produs, chipurile, URSS în timpul celor 22 de ani cât a fost Basarabia unită cu țara!), despre ocuparea Ținutului Herța nespunându-se o vorbă. După 1944 sovieticii au modificat, în favoarea lor,

granița pe uscat și au anexat și Insula Șerpilor. Iar tragedia continuă, cum se știe, până astăzi.

Simbolic, am inaugurat *Luna Bucovinei* din 1994 prin evocarea personalității marelui patriot bucovinean Iancu Flondor, de la a cărui moarte s-au împlinit 70 de ani. După o introducere generală făcută de George Muntean despre semnificația manifestărilor din această lună și după prezentarea acestora de către colonelul (r) George Galan, vicepreședinte al filialei din București a Societății, juristul Radu Economu, originar din Tureni, i-a creionat un portret remarcabil celui ce declara hotărât că: „Sunt gata să jertfesc totul pentru poporul român!”. Între 19 și 21 noiembrie a avut loc o excursie a cca. 40 de persoane la Cernăuți și un pelerinaj la mormântul lui Iancu Flondor de la Storojineț, trecându-se și prin Hotinul basarabean, clocotitor de istorie (anexat actualei regiuni Cernăuți).

În 28 octombrie, preotul profesor paroh Nicolae Buga a organizat la Biserica Sfântul Visarion din București un concert al Coralei Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, dirijată de compozitorul pr. prof. Constantin Drăgușin, ca un preludiv la un asemenea concert ce ar trebui să aibă loc în Catedrala din Cernăuți, a Mitropoliei Bucovinei, care trebuie urgent reactivată și pusă în drepturile ei în cadrul Patriarhiei Române. În aceeași biserică (ctitorită de o bucovineancă din familia Stârcea, care a mai ctitorit o școală de fete și Spitalul Militar Central din Capitala patriei) a avut loc vernisajul expoziției de icoane ale studentului cernăuțean, foarte înzestrat, Ștefan Purici, pe care l-a prezentat adecvat criticul de artă Marin Mihalache. În 2 noiembrie a fost sărbătorit scriitorul și antropologul Victor Săhleanu, care a împlinit 70 de ani. În 3 noiembrie s-a desfășurat simpozionul *Bucovina în primul și în cel de-al doilea război mondial*, pe baza comunicărilor istoricilor militari Dumitru Preda și Ion Constantin și a unei intervenții a lui George Muntean despre ocuparea Bucovinei acum 220 de ani. La 17 noiembrie a avut loc o gală a filmului bucovinean, cu filme documentare și artistice despre Bucovina, cu actori, operatori, compozitori, scenariști sau create de regizori bucovineni. Regizorul Nicolae Corjos a făcut o scurtă trecere în revistă a acestui domeniu, numind aproape 50 de bucovineni care l-au ilustrat, dar numărul lor se apropie de 70. Sperăm ca acest început de valorificare a acestui patrimoniu să fie doar un impuls, tradiția bucovineană în respectivul domeniu fiind, cum se vede, neașteptat de bogată. Intenționăm că la viitoarea gală, din 1995, extinsă pe mai multe zile, să invităm și să poată veni și nord-bucovineni, cu deosebire cinești.

În 1993, la a 75-a aniversare a revenirii Bucovinei la patria-mamă, l-am rugat pe Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul tuturor românilor, și pe ceilalți ierarhi ai Bisericii noastre să dea binecuvântarea ca în bisericile din țară să se săvârșească slujbe, să se țină predici și să se facă parastase în amintirea eroilor și personalităților acestei provincii, a deportaților, persecutaților, partizanilor și ostașilor căzuți pentru libertatea ei. Au răspuns toți acestei chemări patriotice, dând îndrumări și oficiind ei înșiși asemenea slujbe. Într-o anumită măsură, fenomenul s-a repetat și în 1994, la 27 noiembrie. Vom face eforturi ca în fiecare an, în ultima duminică de dinainte de 28 noiembrie să aibă loc asemenea slujbe de pomenire. Tot în 27 noiembrie am organizat, împreună cu *Asociația Culturală „Pro Basarabia și Bucovina”* și cu *Societatea Culturală „Ținutul Herța”*, un simpozion dedicat teritoriilor noastre ocupate, din Nordul Maramureșului până în Insula Șerpilor. Ediția a IV-a a *Lunii Bucovinei* s-a încheiat la București cu o adunare solemnă, în 28 noiembrie, când, în fața unei numeroase asistențe, au vorbit acad. Vladimir Trebici, regizorul și actorul Ion Ungureanu de la Chișinău și episcopul Teodosie Snagoveanul. Aceași corală a Patriarhiei a susținut un concert.

Se înțelege că manifestările din cadrul *Lunii Bucovinei* au fost mult mai numeroase și mai diverse, ele înscriindu-se în succesiunea celorlalte trei ediții, cu care fac corp comun, în încercarea de a cuprinde cât mai semnificativ realitățile complexe și dramatice ale provinciei noastre naționale, în fond, ale tuturor teritoriilor românești ocupate, indiferent ce-au hotărât alții, peste capul nostru și împotriva firii și a dorințelor oamenilor.

Manifestări similare, mai mult sau mai puțin semnificative, s-au extins anul acesta și în alte filiale din țară (Iasi, Suceava etc.), încât *Luna Bucovinei* devine un act de spiritualitate națională, cu șansa ca tradiția ei să fie preluată și de alții, cum au făcut deja basarabienii și herțenii. Tot în cadrul *Lunii Bucovinei* a apărut *Calendarul Creștin Ortodox al Românilor Bucovineni pe anii 1994–1995* (224 p.), întocmit de protoiereul Adrian Acostăchioaiei, paroh al Catedralei din Cernăuți și de scriitorul Dumitru Covalciuc și coordonat de George Muntean. Este al doilea de acest fel, după cel pe anii 1992–1993, tipărit tot de Editura Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române, tinzând a se constitui într-o semnificativă bibliotecă bucovineană. Cu nădejdea că umbra ce apasă asupra Bucovinei de 220 de ani, și mai ales de peste 50 de ani, se va șterge definitiv într-o zi, — orga-

<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

nizăm aceste ediții și ne mobilizăm în continuare spiritul și fapta pentru a arăta lumii atât nedreptatea, cât și frumusețea și patrimoniul de valori de aici, pe cât de diverse, cel puțin tot pe atât de trainice. Ele sunt temelia îndreptățirilor noastre integrale și legătura ce nu va putea fi tăiată în veci cu patria-mamă, căreia Bucovina îi aparține dintotdeauna și pentru totdeauna.

George Muntean

UN MONUMENT LUI DIMITRIE ONCIUL

În ziua de 19 octombrie 1994 a avut loc la București dezvelirea bustului lui D. Onciul. Amplasat pe B-dul Mihail Kogălniceanu, între două monumentale edificii — Direcția Generală a Arhivelor Statului și Ministerul Justiției —, bustul este opera sculptorului R. Onofrei și el s-a aflat, până la demolarea în 1984–1985, sub regimul comunist, a Palatului Arhivelor și a întregului complex Mihail Vodă, în Parcul Arhivelor.

Un sobor în frunte cu P.S. Episcop Vinčențiu Ploșteanul a oficiat slujba de sfințire. Au fost depuse flori din partea Direcției Generale a Arhivelor Statului, a Academiei Române și a Seminarului de metodologie a istoriei „D. Onciul” din cadrul Facultății de Istorie a Universității din București. La ceremonie a participat și a depus flori o delegație a Arhivelor Statului din Ungaria, aflată în țară la invitația Direcției Generale a Arhivelor Statului.

A urmat vernisajul expoziției „Oameni de seamă ai Arhivelor” și simpozionul „Arhivele de ieri și de astăzi”. Lucrările simpozionului s-au ținut în sala „D. Onciul”. Au vorbit: acad. Dan Berindei, președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române, despre *Dimitrie Onciul și Academia Română*, acad. Ștefan Ștefănescu, conducătorul Seminarului de metodologie a istoriei „D. Onciul”, despre *Dimitrie Onciul ca director general al Arhivelor Statului* și prof. univ. dr. Ioan Scurtu, director general al Arhivelor Statului, despre *Arhivele de astăzi. Perspective*.

Acad. Ștefan Ștefănescu a spus, printre altele: D. Onciul, care i-a succedat în anul 1900 la conducerea Arhivelor Statului lui B. P. Hașdeu, a iubit Arhivele mai mult decât oricare altul înaintea lui. De numele său este legată organizarea modernă a Arhivelor, după modelul celor din alte centre europene. La 23 octombrie 1900 D. Onciul scria Ministerului Instrucțiunii, de care depindeau Arhivele: „În luna august fiind în străinătate, m-am oprit 7 zile la Budapesta și Viena spre a studia organizațiunea arhivelor de acolo, în scopul de a introduce îmbunătățirile necesare în întocmirea Arhivelor Statului”.

Lui D. Onciul i se datorește în mare măsură salvarea materialului arhivistic existent în depozitele Arhivelor Statului, amenințat cu distrugerea totală într-un local derăpănat. Predecesorii lui D. Onciul au făcut destul de puțin pentru păstrarea „tezaurului istoriei noastre” și utilizarea lui științifică. Marele istoric a stăruit continuu către minister, cerând să se restaureze și să se mărească localul. Chiar în anul numirii ca director declară că o amănare a lucrărilor pentru local „ar fi un sacrilegiu față de țară și față de istorie”. Până în 1916 s-a terminat în întregime restaurarea și construirea impozantului Palat al Arhivelor; a fost refăcută și partea de sud a clădirii destinată Muzeului Arhivelor Statului.

D. Onciul s-a preocupat, cu meticulozitatea-i caracteristică, de ordonarea și organizarea unei evidențe a materialelor arhivistice din depozitele Arhivelor Statului. În 1904 cerea fonduri pentru confecționarea unor rafturi metalice în trei depozite și dulapuri pentru bibliotecă, pe lângă completarea mobilierului obișnuit (mese, scaune). În același an cumpăra primul aspirator de praf. În 1907 s-au cumpărat de la Viena 9 case speciale de fier Wertheim pentru a păstra documentele cele mai importante pentru Arhivele Statului din București și Iași.

Mult a făcut D. Onciul și pentru formarea de specialiști în arhivistică. Ani de-a rândul el și-a ținut seminarul în localul Arhivelor Statului, obișnuind pe studenți cu descifrarea și traducerea vechilor documente slave, cu citirea și interpretarea actelor și documentelor românești din diferite epoci, cu sigilografia, diplomatica și cronologia. Deși seminarul lui nu echivala cu o școală specială, fiindcă nu se ocupa de toate disciplinele în legătură cu arhivele, totuși dintre studenții lui s-au recrutat un număr de arhiviști cu pregătire temeinică.

În timpul primului război mondial, rămas sub regimul de ocupație germană, D. Onciul a păzit cu multă energie materialul arhivistic rămas în depozite, în urma evacuării unor documente la Moscova. După război s-a străduit să readucă arhivele din teritoriile românești, unite cu patria mamă, evacuate în alte țări.

Datorită insistențelor lui D. Onciul între anii 1918—1925 au luat ființă Arhivele Statului din Chișinău și Cluj, precum și Comisia pentru organizarea Arhivelor Statului din Cernăuți.

În legătură cu inițiativa unor foști discipoli ai lui D. Onciul de a ridica un bust magistrului lor, acad. Șt. Ștefănescu a arătat ce detalii în această privință se găsesc în Raportul asupra activității Academiei Române în sesiunea 1924/1925, întocmit de Vasile Pârvan, la acea dată secretarul general al Academiei Române. La 20 martie 1924 (la un an după încetarea din viață a lui D. Onciul) — informa Vasile Pârvan — „s-a slujit la biserica Mihai Vodă parastas pentru un an de la plecarea dintre noi a mult regretatului nostru coleg și președinte D. Onciul. Mai mulți membri ai Academiei au asistat la slujba pomenirii alături de reprezentanții guvernului, ai Universității și ai celorlalte autorități și instituții, cu care activitatea scumpului dispărut fusese legată... Am participat, în sfârșit, la o inițiativă pioasă, modificând-o și completând-o, potrivit cu amintirea noastră de corp (academic), care e mai largă și mai îndepărtată în trecut decât a oricărui izolat, dintre noi, oricare ar fi și vârsta și largimea sa de spirit. Un comitet de foști școlari ai lui D. Onciul pornise ridicarea unui monument la Arhivele Statului, acelaia care atâția ani s-a străduit să dea mărturiilor documentare ale trecutului nostru un local vrednic de ele. Ne-am asociat cu mulțumire la acțiunea comitetului, dar l-am rugat să-și aducă aminte că la Arhivele Statului trebuie unit în recunoscătoarea comemorare, cu Dimitrie Onciul, înaintașul său Bogdan Petriceicu Hasdeu, începătorul însemnatelor și folositelelor publicații de vechi documente străne acolo. Cei doi foști colegi ai noștri vor fi astfel acum uniți într-o dreaptă și senină eternizare, acolo unde cei mai buni și mai rodnici ani ai vieții lor s-au tors pe rând din caietul vieții”.

Realizate de sculptorul R. Onofrei, busturile celor doi savanți au fost inaugurate la 10 noiembrie 1927.

În încheierea alocuțiunii sale, acad. Șt. Ștefănescu s-a referit la omagiul adus de D. Onciul memoriei lui Mihail Kogălniceanu în sesiunea Academiei Române, ținută la Iași între 14—27 octombrie 1918. „Popoarele care nu știu să prețuiască și să onoreze pe oamenii lor mari — a spus D. Onciul — nu merită să-i aibă. Poporul românesc a știut și va ști să dea dovadă că i-a meritat și-i merită. Onorând aici (la Iași) memoria lui M. Kogălniceanu onorăm Academia Română, al cărei membru și președinte a fost, onorăm neamul românesc ce ni l-au născut și pentru a cărui înălțare a lucrat și luptat, închinându-i activitatea și viața. Gloria lui este și gloria noastră”.

Cuvintele lui D. Onciul la adresa lui M. Kogălniceanu i se potrivesc și ilustrului istoric bucovinean, al cărui monument străjuiește sanctuarul drepturilor noastre.

Acad. Șt. Ștefănescu

ACAD. NICHIFOR CEAPOIU ȘI DRAGOȘ RUSU

Știința românească a pierdut, în anul 1994, doi reprezentanți de frunte ai săi, vrednici fii ai Bucovinei: academicianul profesor Nichifor Ceapoiu, inginer agronom (1911–1994) și profesorul Dragoș Rusu, jurist (1910–1994), membru de onoare al Academiei Române.

Academicianul *Nichifor Ceapoiu* s-a născut la 14 noiembrie 1911, în satul Ciocănești, comuna Iacobeni (județul Suceava), urmează liceele din Vatra-Dornei și „A. T. Laurian”, din Botoșani, absolvă, în 1938, Academia de Înalte Studii Agronomice din Cluj. A desfășurat o susținută activitate didactică și științifică, recunoscută și răsplătită cu înalte distincții; a fost ales membru corespondent al Academiei Române (1963), membru titular al acesteia (1974), membru titular al Academiei de Științe Agricole și Silvici (1969), Doctor Honoris Causa al Universității Agricole din Cluj (1942). A fost ales membru de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. A decedat în ziua de 24 octombrie 1994, la București.

Profesorul *Dragoș Rusu* s-a născut la 8 decembrie 1910, în comuna Cajvana (județul Suceava). A absolvit liceul „Lațcu Vodă” (1928) ca șef de promoție. Urmează cursurile Facultății de Drept a Universității din Cernăuți, unde obține licența (1931). Este bursier la Universitatea din Bordeaux, devenind doctor în drept, în 1942. A fost ales membru de onoare al Academiei Române (1993), membru de onoare al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române. În 1993, a fost proclamat cetățean de onoare al orașului Siret. A fost de asemenea membru de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina.

Activitatea științifică și didactică a celor doi iluștri dispăruți este prezentată în volumul *Nemuritorii Academicieni români*, Agenția Națională de presă – Rompres, București, 1994 și în *Știința în Bucovina, Ghid biobibliografic*, Vol. 1, Biblioteca județeană Suceava, 1982, precum și în alte lucrări.

La ședința solemnă de doliu din ziua de 27 octombrie 1994, care a avut loc în Aula Academiei de Științe Agricole și Silvici, personalitatea academicianului Nichifor Ceapoiu a fost evocată de academicianul David Davidescu, președintele Secției de Științe Agricole a Academiei Române, de profesorul Cornel Răuță, președintele Academiei de Științe Agricole și Silvici, de profesorul Nicolae Săulescu, membru corespondent al Academiei Române și de academicianul Vladimir Trebici, președinte de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. În aceeași zi, a avut loc înhumarea în cimitirul Bellu – București.

La ședința solemnă de doliu, din ziua de 9 decembrie 1994, care a avut loc în Biserica Boteanu, personalitatea profesorului Dragoș Rusu a fost evocată de profesorul Paul-Mircea Cosmovici, directorul Institutului de Cercetări Juridice, ca reprezentant al Prezidiului Academiei Române și de academicianul Vladimir Trebici. În aceeași zi, corpul neînsuflețit al profesorului Dragoș Rusu a fost înhumat în cimitirul Tudor Vladimirescu din București.

Reproducem discursul funebru al profesorului Cornel Răuță, rostit pentru academicianul Nichifor Ceapoiu și al academicianului Vladimir Trebici, rostit pentru profesorul Dragoș Rusu.

(*Acad. Vladimir Trebici*)

OMAGIU PENTRU ACAD. NICHIFOR CEAPOIU

Îndurerată familie,
Onorată asistență,

Ne despărțim astăzi de eminentul om de știință, distinsul profesor acad. Nichifor Ceapoiu, personalitate de prestigiu a științei agricole și învățământului românesc.

Născut pe meleagurile bucovinene, în satul Ciocănești, la 14 noiembrie 1911, absolvă cursurile Facultății de Agronomie din Cluj în anul 1938. Se dedică activității de cercetare, genetica și ameliorării plantelor, paralel cu activitatea în învățământul superior. Obține titlul de „doctor în științe agricole”, apoi doctor docent, iar în anul 1963 este ales membru corespondent al Academiei Române. A fost ales membru titular al Academiei de Științe Agricole și Silvice în anul 1969, devenind apoi membru titular al Academiei Române în anul 1974.

Acad. Nichifor Ceapoiu, om de o vastă cultură, a îmbinat ideal calitățile savantului de o probitate exemplară, talent analitic, tact și simț pedagogic, cu o imensă putere de muncă.

A contribuit hotărâtor la dezvoltarea ameliorării și genetica plantelor, la formarea și afirmarea multor amelioratori, studenți și doctoranzi.

Prin activitatea științifică unanim recunoscută, prin rezultatele strălucite obținute în crearea de soiuri la cânepă și grâu, acad. Nichifor Ceapoiu s-a impus ca una dintre cele mai reprezentative personalități ale științei românești contemporane.

Slujitor devotat al probității științifice, căutător neobosit de izvoare și domenii noi de cercetare, omul de știință acad. Nichifor Ceapoiu este creatorul școlii moderne în domeniul genetica, ameliorării plantelor și producerii semințelor și mentor al unuia dintre cele mai valoroase nuclee de cercetători formați sub atenta și neobosita sa îndrumare.

O altă contribuție deosebită în dezvoltarea genetica și ameliorării plantelor a fost inițiativa sa de organizare a simpozioanelor anuale în aceste domenii, desfășurate aproape două decenii sub conducerea sa directă și care au devenit o remarcabilă tradiție în științele agricole din România.

A înființat, în 1969, și a condus revista „Probleme de genetica teoretică și aplicată”, care a devenit o școală de prezentare la un înalt nivel științific a rezultatelor experimentale și interpretării științifice. A condus cu competență în calitate de îndrumător științific Institutul de Cercetări în Domeniul Cerealelor (Fundulea).

Pasiunea profesorului Nichifor Ceapoiu pentru știință, permanenta necesitate de a împărtăși vastele sale cunoștințe tinerei generații au stat la baza prodigioasei sale activități științifice, concretizată într-un număr impresionant de lucrări științifice, monografii, tratate.

Cu atât mai impresionant este faptul că în ultimii trei ani, în lupta înverșunată cu boala și cu timpul, și-a dedicat întreaga putere de muncă și dragoste elaborării unor tratate

în domenii de vârf din științele biologice moderne, care i-au adus recunoașterea meritată în țară și peste hotare.

Semnificativ pentru întreaga sa viață este dăruirea totală concentrată în ultima sa lucrare *Descoperiri hotărâtoare și perspectivă în genetică și evoluție*, care își caută în prezent drumul spre lumină în teascurile tipografiei.

Pentru toate aceste realizări, generația actuală de cercetători, cât și generațiile viitoare vor fi recunoscătoare și vor omagia pe omul de știință Nichifor Ceapoiu, care face parte din pleiada oamenilor de știință fondatori ai cercetării agricole din țara noastră.

Ne înclinăm cu durere, recunoștință și respect, cu un ultim și pios omagiu profesorului academician Nichifor Ceapoiu.

Să-i fie țărâna ușoară!

OMAGIU PENTRU PROF. DRAGOȘ RUSU

În veci nemângâiată Doamnă Rusu,
Întristată asistență, Îndurerăți comilitoni,

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al cărei membru de onoare a fost ilustrul dispărut, foștii studenți de la Alma Mater din Cernăuți, membrii Întrunirilor Academice Române „Bucovina” și „Moldova” îi aduc un ultim omagiu îndurerat celui ce a fost profesorul universitar doctor Dragoș Rusu, membru de onoare al Academiei Române.

S-a născut la 8 decembrie 1910 în comuna Cajvana, județul Suceava, ca fiu al Lucreției și al lui Filimon Rusu, învățător, reputat folclorist și etnograf, figură memorabilă a învățătorimii din Bucovina, colaborator al lui Gheorghe Tofan. În familie și în frumoasa așezare bucovineană, Dragoș Rusu a învățat să prețuiască valorile perene ale spiritualității românești: dragostea de muncă, buna-cuviință, omenia, respectul cuvenit celorlalți ca și adâncă iubire pentru poporul român, pe care l-a slujit cu neabătut devotament de-a lungul întregii sale vieți.

Urmează liceul „Lațcu Vodă”, pe care îl absolvă în 1928, ca șef de promoție. Student la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Drept, devine licențiat al acesteia, în 1931. Ca student, a făcut parte din Întrunirea Academică Română „Bucovina”, al cărei senior — președinte — a fost în repetate rânduri. După licență, a funcționat ca bibliotecar al universității. O bursă acordată de guvernul francez îl duce la Universitatea din Bordeaux, având iluștri profesori din epocă, unde obține, în 1942, titlul de doctor în drept, cu diplomă de stat.

Reîntors în țară, la începutul anului 1943, este angajat la Guvernământul civil al Transnistriei, de către fostul său profesor George Alexianu.

După terminarea războiului, este referent de studii la Președinția Consiliului de Miniștri. În toamna anului 1948 este numit profesor la disciplina „Teoria generală a statului și dreptului” la Facultatea de Drept a Universității din Cluj. În 1951, este îndepărtat din Universitate, împreună cu alți iluștri dascăli. Urmează ani lungi de marginalizare: este, pe rând, ajutor de bibliotecar, tehnician documentarist, șef de sector, secretar științific, la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, de unde, în 1971, se pensionează.

Activitate didactică și științifică a profesorului Dragoș Rusu, unanim recunoscută în țară și peste hotare, — evocată astăzi pe larg — a fost răsplătită. În 1991, Institutul de Cercetări Juridice îl declară membru de onoare, iar Academia Română îl alege, în adunarea generală din 13 noiembrie 1993, membru de onoare. A fost invitat, în repetate rânduri, ca profesor asociat la Universitățile din Paris și Bordeaux.

Dintre distincțiile primite de profesorul Dragoș Rusu amintim diplomele și medaliile acordate de primăria și consiliul municipal al orașului Bordeaux. Diploma din 1994, însoțită de medalia de argint, poartă semnătura cunoscutului om politic Jean Chaban-Delmas, fost

prim-ministru al Franței, primar al orașului Bordeaux, de 49 ani, cu impresionanta mențiune: „en témoignage de reconnaissance” pentru gestul de solidaritate făcut de profesorul Dragoș Rusu, cu populația orașului Bordeaux, trimitând în ianuarie 1944, trei vagoane de alimente, cu sprijinul profesorului G. Alexianu, guvernatorul civil al Transnistriei. Orașul Siret l-a declarat cetățean de onoare, în ședința solemnă din 1 decembrie 1993.

Despre opera științifică a profesorului Dragoș Rusu s-a scris și se va scrie. Ca unul care l-am cunoscut și i-am fost în preajmă decenii de-a rândul, îmi revine datoria să evoc omul și să caracterizez *personalitatea sa de excepție*.

Și-a călăuzit întreaga viață după principii și valori morale imuabile. A fost de o demnitate exemplară; conștiinciozitatea sa în îndeplinirea datoriei era legendară. S-a inspirat în permanență din acel triptic: „honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere”; respecta legalitatea și ordinea de drept; cinstea și corectitudinea, înțelegerea și toleranța erau valori supreme pe care le aplica cu fermitate.

Nedreptățile care i-au afectat cariera didactică și științifică le-a suportat cu demnitate; a îndurat suferințele fizice cu stoicism. Nu s-a plâns niciodată. A trăit marea bucurie de a avea alături, la bine și la rău, pe devotata sa soție, doamna Lizica, care l-a ajutat și i-a purtat de grijă, cu pilduitoare abnegație.

Pentru toți cei ce l-au cunoscut a fost o *pildă*. Dacă se vorbește despre modelul bucovinean, atunci profesorul Dragoș Rusu era întruchiparea cea mai strălucită a acestuia. L-am iubit și l-am respectat, am năzuit în permanență să urmăresc pilda vieții sale, chiar dacă nu întotdeauna am reușit.

Părăsindu-ne, profesorul Dragoș Rusu lasă în urma sa un imens gol. Îi vom simți mereu lipsa. Era pentru noi toți un *reper moral: un caracter*. Fie ca recunoștința noastră să-l însoțească în ultima sa călătorie și să eternizeze memoria acestei personalități exemplare.

Sit tibi terra levis!
iubite comiliton și frate bucovinean!

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“, eine Publikation des Studienzentrums „Bukowina“ der Rumänischen Akademie, mit dem Sitz in Rădăuți (Bezirk Suceava), veröffentlicht Studien aus allen Gebieten, die die Bukowina betreffen. Es wird den Persönlichkeiten, die einen Beitrag zu den Kenntnissen betreffend die Bukowina geleistet haben, die gebührende Aufmerksamkeit schenkt. Ebenso den kulturellen, wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Institutionen und selbstverständlich auch der Presse. Die kirchlichen, zum grössten Teil fürstlichen Einrichtungen, so wie die Monumente der Natur und die Problemen der Ecologie werden ebenfalls in Betracht gezogen.

Auch die aktuelle und wissenschaftliche Bewegung durch Rezension der der Bukowina gewidmeten Bücher und Zeitschriften verfolgt.

Die „Analele Bucovinei“ heabsichtigen die in verschiedenen Hahren durchgeführten Volkszählungen durch Neuveröffentlichungen in die Aktualität zu bringen. Ältere Werke, namentlich deutsche Referenzbücher betreffend die Bukowina werden in Erinnerung gebracht; die meisten dieser Bücher sind nur im Dokumenten-Fond dieser neuen Radautzer Institution zu finden.

Die „Analele Bucovinei“ stehen zur Verfügung des Studienzentrums für die Bukowina der Czernowitzer Universität sowie des Bukowina – Instituts in Augsburg, mit denen das Zentrum in Rădăuți die besten Verbindungen pflegt. Das Zentrum nimmt auch an gemeinsamen Veranstaltungen und wissenschaftlichen Tagungen teil, die der Bukowina gewidmet sind.

507

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

EMINESCU

EDIȚIA INTEGRALĂ ACADEMICĂ

1939—1993

- Opere I. Poezii tipărite în timpul vieții**
București, 1939, 523 p.
- Opere II. Poezii tipărite în timpul vieții**
București, 1943, 463 p.
- Opere III. Poezii tipărite în timpul vieții**
București, 1944, 408 p.
- Opere IV. Poezii postume**
București, 1952, 561 p.
- Opere V. Poezii postume**
București, 1958, 720 p.
- Opere VI. Literatura populară**
București, 1963, 855 p.
- Opere VII. Proza literară**
București, 1977, 467 p.
- Opere VIII. Teatru original și traducs. Traducerile de proză literară.
Dictionarul de rime**
București, 1988, 1195 p.
- Opere IX. Publicistică 1870—1877**
București, 1980, 885 p.
- Opere X. Publicistică 1 noiembrie 1877 — 15 februarie 1880**
București, 1989, 736 p.
- Opere XI. Publicistică 17 februarie — 31 decembrie 1880**
București, 1984, 627 p.
- Opere XII. Publicistică 1 ianuarie — 31 decembrie 1881**
București, 1985, 666 p.
- Opere XIII. Publicistică 1882—1883, 1888—1889**
București, 1985, 660 p.
- Opere XIV. Traduceri filosofice, istorice și științifice**
București, 1983, 1063 p.
- Opere XV. Fragmentarium. Addenda ediției**
București, 1993, 1471 p.
- Opere XVI. Corespondență. Documentar**
București, 1989, 856 p.

ISSN: 1221—9915

Analele Bucovinei, II, 1, p. 1—225, București, 1995